ตำนาน เรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้น

พ.ศ. ๒๔๖๐

กรมตำรา

กระทรวงศึกษาธิการ

ศพ. ๒๓๓

คำนำ

หนังสือเรื่องนี้เปนเรื่องแต่งขึ้นใหม่ เดิมหม่อมราชวงษ์หญิงลิ้นจี่ ปราโมช ณกรุงเทพ ในพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา มาแจ้งความต่อกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ว่ามีความศรัทธาจะพิมพ์หนังสือเปนของแจกในงานพระศพพระบิดาสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าเปนผู้เลือก เลือกไปพบพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายเรื่องศิริมงคลของจีนซึ่งกำหนดเปน ฮก ลก ซิ่ว สำหรับเขียนลวดลายสิ่งของต่าง ๆ มีเครื่องถ้วยชามแลเครื่องตั้งโต๊ะบูชาเปนต้น เห็นว่าเหมาะดี ด้วยเปนหนังสือสุภาสิตแลเปนพระราชนิพนธ์ ทั้งต้องเรื่องเนื่องในพระเกียรติคุณอย่าง ๑ ของพระองค์เจ้าปรีดา คือซึ่งทรงทราบชำนิชำนาญในเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นยิ่งกว่าผู้อื่นโดยมาก แต่พระราชนิพนธ์นั้นไม่ยาวถึงจะพิมพ์เปนเล่มสมุดโดยลำพังได้ จึงคิดว่าจะเอาพระราชนิพนธ์ตั้งเปนหลักแล้วแต่งเรื่องประกอบ ว่าด้วยเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นที่ไทยเราชอบเล่นมาแต่โบราณ พิมพ์เปนหนังสือแจกในงานพระศพพระองค์เจ้าปรีดา เห็นว่าผู้ที่ได้รับแจกไปคงจะชอบอ่าน แลจะเปนประโยชน์บำรุงความรู้ด้วยอย่าง ๑

ครั้นเมื่อจะลงมือเรียบเรียง มาคิดเห็นว่าผู้ที่จะอ่านหนังสือเรื่องนี้คงจะมี ๒ จำพวก จำพวก ๑ เปนผู้เอาใจใส่ฤๅเคยเล่นกระ

พวกเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นอีกจำพวก ๑ ไม่เคยเอาใจใส่ในเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นมาแต่ก่อน ถ้าจะให้หนังสือเรื่องนี้อ่านได้ทั้ง ๒ จำพวก จำจะต้องแต่งเปนทางตำนาน ให้รู้เรื่องราวประวัติกาลของเครื่องถ้วยปั้นแต่แรกเกิดขึ้นแลมีมาในเมืองไทย แล้วจึงกล่าวออกไปถึงเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นที่เล่นกันมาแต่ก่อน แต่เรียบเรียงทางนี้มีกิจที่จะต้องค้นคว้าหาความรู้อยู่อีกหลายอย่าง แต่เผอิญข้าพเจ้ามีหนังสือตำราเครื่องถ้วยจีน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ประทานไว้แต่เมื่อคราวเล่นเครื่องโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ พระยาไศรยสอยสวนจากหนังสือที่นายบุศแลนด์แต่งเล่มนี้ได้เรื่อง ๑ แลยังตรวจพบหนังสือซึ่งเกี่ยวกับเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้น พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณอีก ๔ เรื่อง คือ ตำราปั้น เข้าใจว่าพระองค์เจ้าปรีดาเองเปนผู้เรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เรื่อง ๑ แหล่เทศน์มหาพนแต่งว่าด้วยเครื่องโต๊ะซึ่งตั้งประกวดกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เรื่อง ๑ บาญชีโต๊ะเครื่องบูชาที่ตั้งประกวดกันครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ เรื่อง ๑ เพลงยาวของพระยาโยธาเขื่อนขันธ์ (โตผักชี) แต่งทูลเกล้าฯ ถวายว่าด้วยเครื่องโต๊ะที่ตั้งประกวดกันคราวนั้นเรื่อง ๑ นอกจากนี้ยังพบเรื่องราวเบ็ดเตล็ดในหนังสืออื่นๆ ที่จะตรวจสอบในทางตำนานได้อีก ข้าพเจ้าจึงลงมือแต่งหนังสือเรื่องนี้

ต่อมาเมื่อข่าวที่ข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องนี้ ทราบถึงท่านผู้ที่ได้เคยเปนกรรมการ ตัดสินประกวดเครื่องโต๊ะมาด้วยกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีหลายพระองค์หลายท่านแนะนำแก่ข้าพเจ้าว่า ไหน ๆ

จะแต่งหนังสือเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยขึ้นแล้ว ควรจะพรรณาถึงลักษณการที่เล่นเครื่องโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ลงไว้เสียด้วย ด้วยลักษณการเล่นเครื่องโต๊ะครั้งนั้น นับว่าเปนการครึกครื้นยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่ได้เคยมีมาแต่ก่อน ถ้าทิ้งไว้จนหมดสิ้นตัวผู้ที่ได้เคยเล่นเสียแล้ว ก็จะเล่าต่อกันไปผิด ๆ ถูก ๆ ลูกหลานก็จะไม่ได้รู้ความจริง ข้าพเจ้าได้รับคำแนะนำเช่นนี้ก็เกิดความศรัทธาจึงพยายามแต่งพรรณาถึงลักษณการที่เล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ด้วยเพราะฉนั้น หนังสือที่ข้าพเจ้าแต่งเล่มนี้ ถ้าว่าโดยรูปเรื่อง เปน ๒ ตอน ตอนที่ ๑ ว่าด้วยตำนานเครื่องโต๊ะแลถ้วยขึ้น แต่ต้นสมุดลงไปจนถึงน่า ๗๒๓ ซึ่งแต่งสำหรับอ่านกันเปนสาธารณะ ต่อนั้นไปเปนตอนที่ ๒ ว่าด้วยลักษณการเล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ แต่งสำหรับเปนที่ระฦกของผู้ที่ได้เคยเปนกรรมการ ฤๅเฉภาะผู้อ่านที่อยากทราบว่าครั้งนั้นเล่นโต๊ะกันอย่างไร.

ในการแต่งหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้รับความอุปการะของท่านผู้อื่นอีกมาก เปนต้นแต่ได้ไปดูพิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่ง คือพิพิธภัณฑ์หลวงในกรุงเทพ ฯ แห่ง ๑ อยุทธยาพิพิธภัณฑ์ แห่ง ๑ พิพิธภัณฑ์ของพระยาอุเทนเทพโกสินทร (ประสาร บุรณศิริ) แห่ง ๑ พิพิธภัณฑ์ของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) แห่ง ๑ พระยาวิชิตณรงค์ (คืบ สุวรรณทัต) แห่ง ๑ ท่านผู้เปนเจ้าพนักงานแลเจ้าของพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น ได้มีแก่ใจเอื้อเฟื้อมาก นอกจากนี้ยังอาไศรยปฤกษาหารือไต่ถาม แลได้รับความแนะนำของท่านผู้อื่นมี

หลายพระองค์หลายท่าน จะกล่าวแต่เฉภาะท่านผู้ที่ ที่ช่วยเหลือเปนพิเศษนั้น คือ :—

พระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ ได้ทรงช่วยตรวจสอบเรื่องเหรียญ แลของรางวัลโต๊ะ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงษ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงษ์ ได้ทรงช่วยตรวจตราทักท้วงต้นฉบับที่ข้าพเจ้าแต่งแต่ต้นจนปลาย

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ประทานบาญชีของกรมราชเลขานุการมาให้สอบชื่นเซี่ยงซ้อแลไหมทอง.

หม่อมเจ้าภูลศรีเกษม ในพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัติ ได้ให้สมุดตำราเครื่องถ้วยของจีน นายคุลแลนด์แต่งฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ บอกให้จดถอนนามเจ้าของถ้วยแลเจ้าของเครื่องโต๊ะเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔

พระยาเสถียรสุรยวงเพณี (ชม ชมเสวี) ได้ช่วยในการสอบบาญชีของนายกกรรมการตรวจโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๕

พระยาราไชสวริยาธิบดี (พ้อน ศิลปี) ได้ช่วยชี้แจงเรื่องโต๊ะหลวงในรัชกาลที่ ๕ แลบาญชีเซี่ยงซ้อไหมทอง

พระยาศิริสัตย์สถิตย์ (จีน พราหมณะนันทน์) ได้เปนผู้ชี้แจงแนะนำในเรื่องถ้วยชั้น

อาจารย์จีนวัดสัมพันธวงศ์ ได้เปนผู้ชี้แจงในเรื่องเครื่องบูชาจีน

หลวงเรนจีนอักษร ได้เปนผู้แนะนำในเรื่องภาษาจีนแลเปนผู้รับธุระเที่ยวไต่สวนไต่ถามความต่าง ๆ ที่ต้องการ

นายถึก ได้ช่วยชี้แจงเรื่องการทำเครื่องถ้วยในเมืองจีน

จีนเทียมซุน ได้ช่วยแนะนำกระบวนลายจีน

ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระเดชพระคุณเจ้านาย แลขอบคุณท่านทั้งหลายเหล่านั้นในการที่ได้ช่วยเหลือ ทั้งที่กล่าวมาในตอนก่อนแลตอนนี้เปนอันมาก แลยังต้องขอบใจหม่อมราชวงษ์หญิงลิ้นจี่ด้วยโดยเฉภาะอีกโสด ๑ ด้วยเมื่อแรกจะแต่งหนังสือเรื่องนี้ หม่อมราชวงษ์หญิงลิ้นจี่ขอให้กรรมการหอพระสมุด ฯ ช่วยจัดการพิมพ์ให้ด้วย แลอยากจะวางเงินค่าพิมพ์ให้ไว้ในหอพระสมุด ฯ ให้เสร็จ ข้าพเจ้าจึงกะจำนวนเงินให้ ได้เอาเงินมาส่งไว้เสร็จแล้ว ครั้นข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องนี้มา เห็นเรื่องราวจะยาวไปกว่าจำนวนทุนที่จะพิมพ์ จึงคิดจะยุติลงเสียครั้ง ๑ ได้บอกแก่ผู้ที่เอาใจใส่ในการแต่งหนังสือเรื่องนี้ให้ทราบบางคน ความนั้นทราบไปถึงหม่อมราชวงษ์หญิงลิ้นจี่ จึงมาบอกข้าพเจ้าว่า ขอให้ข้าพเจ้าแต่งต่อไปตามพอใจเถิด ถ้าเงินค่าพิมพ์ที่ส่งไว้ไม่พอจะเพิ่มให้อีก ด้วยเหตุนี้จึงได้แต่งต่อมาจนตลอดเรื่อง.

เมื่อพิมพ์หนังสือนี้เสร็จแล้ว มาอ่านตรวจดู พบที่ผิดอันควรจะต้องบอกแก้ไว้ในคำนำนี้แห่ง ๑ กับอธิบายยังขาดอยู่แห่ง ๑ ที่ผิดนั้นคือที่น่า ๗ ตรงกล่าวด้วยที่ทำเครื่องถ้วยในเมืองจีน ตรงหมายเลข ๒ ว่า "ที่ตำบลยิ่งเตยแขวงเมืองแต้จิ๋ว ในมณฑลกวางไส" นั้นผิดไป ที่ถูกควรจะเปน "มณฑลกวางตุ้ง" ที่ว่าขาดคำอธิบายแห่ง ๑ นั้น คือที่น่า ๕๗ กล่าวถึงเรื่องทำกระเบื้องเคลือบในเมืองไทย ว่าเมื่อครั้งกรุงเก่าปรากฏในจดหมายเหตุว่า

มุงกระเบื้องเคลือบแต่ ๒ แห่ง คือที่พระที่นั่งธัญญมหาปราสาท เมืองลพบุรีแห่ง ๑ ที่วัดบรมพุทธารามในกรุงเก่าอีกแห่ง ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเปนกระเบื้องสั่งมาแต่เมืองจีน ราคาแพงจึงมิได้มุงแพร่หลายไปในที่อื่น ๆ เพราะฉนั้นเข้าใจว่าครั้งกรุงเก่าคงจะไม่ได้ทำกระเบื้องเคลือบในเมืองไทยเหมือนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ข้อสันนิฐานอันนี้ขัดกับหนังสือพระราชพงษาวดาร ด้วยในหนังสือพระราชพงษาวดารกล่าวว่า โปรดให้หมื่นจันทรัตช่างเคลือบทำกระเบื้องเคลือบสีเหลืองขึ้นมุงหลังคาโบถวิหารวัดบรมพุทธาราม ข้าพเจ้าไม่เชื่อหนังสือพระราชพงษาวดารตรงนี้ด้วยเหตุ ๒ ประการ ประการที่ ๑ เศษกระเบื้องเคลือบที่พบทั้งที่กรุงเก่าแลที่ลพบุรีได้ตรวจกันหลายคน เห็นเนื้อดินสีอ่อนเช่นดินเมืองจีน มิใช่ดินเมืองไทย อีกประการ ๑ ถ้าทำกระเบื้องเคลือบได้คงมุงแพร่หลายออกไปหลายแห่ง เหมือนอย่างที่ในกรุงรัตนโกสินทรนี้ เห็นว่าครั้งกรุงเก่าทำไม่ได้เอง จึงมุงน้อยแห่งนัก เมื่อมุงวัดบรมพุทธารามจึงเห็นเปนการแปลกปลาด จนพากันเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดกระเบื้องเคลือบ" แต่ถ้าหากว่าความสันนิฐานของข้าพเจ้าจะผิดไป ความจริงกระเบื้องนั้นทำที่ในกรุงเก่า ดังกล่าวในหนังสือพระราชพงษาวดารไซ้ น่าเข้าใจว่าเห็นจะได้ช่างเคลือบเข้ามาเมื่อในครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช ทำกระเบื้องเคลือบมุงพระที่นั่งธัญญมหาปราสาทกับพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองลพบุรีอีกแห่ง ๑ (ข้าพเจ้าพึ่งขึ้นไปพบเศษกระเบื้องเคลือบเรี่ยรายอยู่ที่พระวิหารหลวง) บางทีจะเปนช่างคนนั้นเอง อยู่มาจนแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาด้วยระยะ

เวลาไม่ห่างกันนัก จึงโปรดให้ทำกระเบื้องเคลือบขึ้นมุงวัดบรมพุทธาราม ความที่กล่าวมาในข้อนี้แล้วแต่ท่านผู้อ่านจะวินิจฉัยกันเทอญ.

ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านทั้งหลายที่ได้หนังสือเรื่องนี้ไป คงจะพอใจอ่าน แต่ถ้าหากท่านผู้ใดเห็นว่าความรู้ในเรื่องเครื่องถ้วยที่แสดงไว้ในหนังสือเรื่องนี้ยังวิปลาศคลาศเคลื่อน ฤๅว่าไม่ถูกซึ้งสมควรแก่เรื่องที่แต่ง ฯ ดูว่าเรื่องเครื่องถ้วยนี้ ข้างฝรั่งเขาถือกันว่าเปนความรู้อันลึกซึ้งอย่าง ๑ แลมีหนังสือเรื่องเครื่องถ้วยแต่งไว้ในภาษาต่างประเทศมากมายหลายฉบับ จะเห็นว่าข้าพเจ้าแต่งไม่ทัดเทียมที่ชาวต่างประเทศเขาแต่งได้ ถ้าท่านผู้ใดนึกติเตียนเช่นนั้นไซ้ ขอจงได้เข้าใจว่า ข้าพเจ้ามิใช่ผู้ชำนาญในเรื่องเครื่องถ้วย เหตุใดจึงแต่งหนังสือเรื่องนี้ ได้กล่าวไว้ข้างต้นคำนำนี้แล้ว ความมุ่งหมายของข้าพเจ้ามีอยู่เพียงเท่าที่กล่าวไว้เท่านั้น.

ดำรงราชานุภาพ. สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

ประวัติพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา

พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา ม ส ม, ท จ ว, น ซ, รัตนาภรณ์ ม ป ร ๔ จ ป ร ๒, ร จ พ, องคมนตรี เปนพระโอรสผู้ใหญ่ของพระเจ้าบรมวงษ์เธอชั้น ๒ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ หม่อมพลับเปนหม่อมมารดา ประสูตรเมื่อวันอังคาร เดือน ๒ แรมค่ำ ๓ ปีมแมจุลศักราช ๑๑๙๗ พ. ศ. ๒๓๗๗ ในรัชกาลที่ ๓ แต่เมื่อพระบิดายังดำรงพระยศเปนพระองค์เจ้าปราโมช เสด็จประทับอยู่ที่วังใกล้ประตูสำราญราษฎร์ ตรงที่เปนวังพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์อยู่บัดนี้

กรมขุนวรจักร ฯ อยู่ในพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ ๑ ซึ่งตั้งพระไทยจงรักภักดี แลเปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแสดงความนั้นไว้ให้ปรากฏในคำประกาศถึง ๒ ครั้ง ในประกาศครั้งทรงตั้งเปนกรมหมื่นว่า "เปนพระเจ้าน้องยาเธอ อันสนิทชิดใช้ใกล้พระองค์มาช้านาน แลได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณแต่ยังทรงพระเยาว์มา" ในประกาศเมื่อเลื่อนเปนกรมขุนว่า "เปนพระเจ้าน้องยาเธออันสนิทได้ติดตามเสด็จอยู่ด้วยร่วมศุขร่วมทุกข์มาช้านาน แต่ยังทรงพระเยาว์มา เปนที่ไว้วางพระราชหฤไทยใช้ชิดทั้งข้างน่าข้างในใกล้เคียงคุ้มบัดนี้" ดังนี้ ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ กรมขุนวรจักร ฯ เสด็จไปปฏิบัติแลทรงรับใช้สอย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวตลอดเวลาที่ทรงผนวช ส่วนพระองค์เจ้าปรีดาเมื่อทรงเจริญพระชนมายุ พอตามเสด็จพระบิดาได้ ก็ได้โดยเสด็จไปปฏิบัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย จึงทรงพระเมตตามาแต่ในครั้งนั้น ความชอบของพระองค์เจ้าปรีดาข้อนี้ได้ยกย่องไว้ในประกาศนิยบัตร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๔ เมื่อปีมโรง พ.ศ. ๒๔๔๗ แลเข้าใจว่าเปนมูลเหตุอันหนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บรรดาหม่อมเจ้าชายในกรมขุนวรจักร ฯ ทรงผนวชในคณะธรรมยุติกามาทุกองค์ ไม่ได้พระราชทานอนุญาตเช่นนี้เปนสามัญทั่วไป หม่อมเจ้าในบางกรมซึ่งทรงพระราชดำริห์เห็นว่า พระบิดามีปฏิพัทธมาในคณะมหานิกาย ดังเช่นหม่อมเจ้าในกรมหมื่นอุดมรัตนราษีเปนต้น ถึงจะสมัคทรงผนวชในฝ่ายธรรมยุติกา ก็ไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาต โปรดให้เปนไปตามนิยมของพระบิดามาแต่เดิมจนตลอดรัชกาล

มาถึงในรัชกาลที่ ๕ กรมขุนวรจักร ฯ ได้ทรงปฏิบัติราชการต่าง ๆ หลายตำแหน่ง ในส่วนราชการแผ่นดิน โปรดให้ทรงชำระความรับสั่ง แลว่ากรมช่างกระจก กรมญวนหก แลต่อมาเข้าใจว่าตั้งแต่ปีมโรง พ.ศ. ๒๓๙๙ เมื่อกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์สิ้นพระชนม์ โปรดให้ทรงกำกับราชการกรมเมือง ครั้นถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐ เมื่อเจ้าพระยาทิพากรวงษ์รักษมิตร กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ โปรดให้กรมขุนวรจักร ฯ เปนเสนาบดีว่าการต่างประเทศมาจนตลอดรัชกาล ส่วนราชการ

ในพระองค์ โปรดให้ทรงกำกับกรมหมอแลเปนผู้อำนวยการสร้างวัดราชประดิษฐ แลรับราชการเบ็ดเสร็จอีกหลายอย่าง ดังเช่นเปนเจ้าน่าที่จัดการเลี้ยงโต๊ะแขกเมืองแลเลี้ยงโต๊ะพระราชทานพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการเวลานักขัตฤกษ์ เช่นปีใหม่เปนต้น อันเปนการอย่างใหม่พึ่งเริ่มมีขึ้นในครั้งนั้น ในเวลาเมื่อกรมขุนวรจักร ฯ ทรงปฏิบัติราชการต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ พระองค์เจ้าปรีดาก็ได้มีน่าที่ช่วยพระบิดา ทรงใช้สอยตามฐานะที่เปนหม่อมเจ้าชายใหญ่ในกรมมาตลอดเวลาที่ทรงปฏิบัติราชการนั้น ๆ

ถึงรัชกาลที่ ๕ กรมขุนวรจักร ฯ สิ้นพระชนม์เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระองค์เจ้าปรีดาทรงถนัดในการช่าง จึงทรงพระกรุณาโปรดให้บังคับการกรมช่างกระจกต่อมา แลในสมัยนั้นกรมช่างต่าง ๆ ถึงจะเรียกชื่อต่างกัน เปนช่างโน่นช่างนี่ ที่จริงไม่ได้ทำราชการแต่เฉภาะช่างอย่างนั้นอย่างเดียว คงมีช่างทำการเบ็ดเตล็ดอย่างอื่นได้ด้วยกันทุกกรม ผู้ที่เปนอธิบดีก็ต้องเข้าใจการช่างอย่างอื่น นอกจากที่เรียกชื่อเฉภาะกรมด้วย พระองค์เจ้าปรีดาได้ว่ากรมช่างกระจก จึงได้เปนนายช่างพระองค์ ๑ ซึ่งสำหรับรับราชการเบ็ดเสร็จต่าง ๆ เช่นทำกระทงใหญ่ แลการด้านพระเมรุเปนต้น แลการอย่างอื่น ๆ ซึ่งเนื่องด้วยการช่างอีกหลายอย่าง เจริญเกียรติคุณมาโดยลำดับ ถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔ ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาพระเกียรติยศขึ้นเปนพระองค์เจ้า มีสำเนาคำประกาศกระแสพระบรมราชโองการดังนี้ :—

"ศุภมัศดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาลสัปปสังวัจฉรสาวนมาศ กาฬปักษ์ อัฐมีดิถีครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งการใหญ่การน้อยซึ่งเปนที่ลำบากมาเปนอันมาก มิได้มีความหวาดหวั่นครั่นคร้ามอันใด ตั้งพระไทยเอาพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปนที่ตั้ง ก็ได้ให้ราชกิจนั้น ๆ สำเร็จไปได้เปนอันมาก ครั้นมาถึงในแผ่นดินปัตยุบันนี้ ยังหาทันที่จะทรงทนุบำรุงเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นให้สมแก่ความชอบความดีอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ ก็เสด็จสิ้นพระชนม์ไปเสียก่อน บัดนี้ทรงพระราชดำริห์ถึงความดีของพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพซึ่งมีมาแต่ก่อนนั้น จึงทรงพระราชดำริห์เห็นว่า หม่อมเจ้าปรีดาซึ่งเปนพระโอรสผู้ใหญ่ ในพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ได้คุ้นเคยในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทชำนาญ แลได้รับราชการมาแต่ในครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเนือง ๆ ครั้นภายหลังได้บังคับการกรมช่างกระจก ต่อพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพสืบมา มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในราชกิจทั้งปวง สมควรที่จะรับตำแหน่งยศเปนพระองค์เจ้า แสดงพระเกียรติยศพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพให้ปรากฎ แลรับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณ

สิ้นไปได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าปริตา ขึ้นเปนพระองค์เจ้า แลมีคำนำน่าพระนามตามเรากฎในพระสุพรรณบัตรว่า "พระวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปริศา มุลิกนาม จงเจริญพระชนมายุพรรณศุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิพิพัฒมงคลทุกประการ ให้มีอิศริยยศถานานุศักดิเหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระราชทานให้ทรงศักดินา ๓๐๐๐ เพิ่มทวีมากขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิม ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ ฯะ"

พระองค์เจ้าปริศาได้รับความศึกษาอบรม แลมีโอกาศที่ได้ช่วยราชการต่าง ๆ ในพระบิดามามากก็จริง แต่พระอัธยาใศรยพอพระไทยแต่การช่าง ไม่ชวนขวายในราชการอย่างอื่น จึงได้มีตำแหน่งเพียงบังคับการกรมช่างอย่างเดียว แต่พระองค์เจ้าปริศาเปนผู้ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคุ้นเคยมาแต่เมื่อยังเปนหม่อมเจ้าอยู่ในรัชกาลที่ ๔ ดังปรากฏอยู่ในประกาศทรงตั้งเปนพระองค์เจ้านั้น จึงทรงใช้สอยการอย่างอื่น ๆ นอกจากการช่างเนือง ๆ เช่นในเวลาทรงสำราญพระราชอิริยาบถประพาศเครื่องเล่นหัว มีเครื่องตั้งประกวด แลเครื่องตั้งโต๊ะบูชาเปนต้น เวลามีกิจการทรงใช้สอย พระองค์เจ้าปริศาย่อมอุสาหะเข้าไปสนองพระเดชพระคุณไม่ว่ากลางวันกลางคืน แม้ในเวลาเมื่อมีพระชัณษามากแล้วก็ไม่ย่อหย่อน จนพวกชั้นหนุ่ม ๆ ต้องออกปากชมความอุสาหะกันโดยมาก.

ที่จริงการเล่นหัว เปนการจำเปนแก่อิริยาบถของมนุษย์ เพื่อจะให้น้ำใจอันตึงตรากตรำทำกิจธุระต่าง ๆ ได้มีเวลาพักผ่อนบ้างเปนครั้งเปนคราว ด้วยเหตุนี้จึงเรียกกันเปนสามัญว่า "เล่นแก้รำคาญ" ในกระบวนการเล่นแก้รำคาญอันปราศจากโทษ ซึ่งเปนของเจ้านายแลข้าราชการผู้มีบันดาศักดิ์ชอบเล่นกันเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ฤๅแม้ตลอดมาในรัชกาลที่ ๕ นอกจากเรื่องวรรณคดี แลเรื่องดนตรีแล้ว ดูเหมือนจะมีน้อยสิ่งที่เกี่ยวที่พระองค์เจ้าปรีดาไม่ได้เล่นแลไม่ทรงชำนาญ มักพอพระไทยในทางข้างเล่นบำรุงเลี้ยง ฤๅเล่นเลือกสรรสะสม เช่นเลี้ยงสัตว์ คือ เลี้ยงม้า เลี้ยงนกพิราบ นกเขา นกคีรีบูน นกสีชมภู เลี้ยงปลาเงินปลาทอง แลปลาเข็ม เล่นต้นไม้ ตั้งแต่ต้นไม้ดัด ไม้ใบหอม บอนแลโหรา กระบวนหาสิ่งของเล่นสะสม เล่นทั้งเครื่องแก้ว เครื่องสำริด ปั้นชา ถ้วยชา กระถางต้นไม้ แลเครื่องโต๊ะบูชา สมัยนิยมเล่นของอย่างใดกันในสิ่งที่กล่าวมานี้ คงปรากฏว่าพระองค์เจ้าปรีดาทรงด้วย ที่จะเว้นนั้นน้อย ซ้ำมีชำนาญในการเหล่านั้นยิ่งกว่าผู้อื่นโดยมาก จนเปนที่นับถือของคนอื่น ๆ ที่ชอบเล่นซึ่งอย่างเดียวกัน โดยพระอัธยาไศรยเผื่อแผ่ ช่วยแนะนำบ้าง ประทานสิ่งของเหล่านั้นแก่ผู้ที่เล่นด้วยกันบ้าง จึงมีผู้ชอบพอกว้างขวาง เช่นเมื่อคิดลับจับเล่นเครื่องโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ก็นับถือกันว่าพระองค์เจ้าปรีดาเปนอาจารย์พระองค์ ๑ ถึงเรียกกันว่า "มหามุนี" เปนที่ปฤกษาของบรรดาผู้ที่เล่นโต๊ะกันในชั้นหลังทั่วไป

ตั้งแต่ในตอนปลายรัชกาลที่ ๕ มาจนในรัชกาลปัจจุบันนี้

พระองค์เจ้าปริกาทรงพระชราทุพลภาพ ไม่ใคร่จะได้เสด็จไปในที่สมาคม เว้นแต่เวลามีการงานสลักสำคัญ ต้องอยู่แต่กับวังเสียหลายปี แต่ก็คงที่เป็นที่นับถือของเจ้านาย เวลาสงกรานต์เสด็จไปถวายรดน้ำกันโดยมาก พระองค์เจ้าปริกาประชวรเป็นพระโรคเรื้อรังมาช้านาน สิ้นพระชนม์เมื่อณวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗ คำนวณพระชันษาได้ ๘๖ ปี

สารบาน

ตำนานเรื่อง เครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้น

ว่าด้วยกำเนิดเครื่องถ้วย	น่า ๑
เครื่องถ้วยที่จีนแรกทำ	,, ๒
เครื่องถ้วยแรกไปถึงยุโรป	,, ๓
ตำนานการทำเครื่องถ้วยในเมืองจีน	,, ๔
เหตุที่เกิดเครื่องถ้วยอย่างดีอย่างเลว	,, ๕
ตำบลต่าง ๆ ที่ทำเครื่องถ้วยในเมืองจีน	,, ๗
วิธีทำเครื่องถ้วยกังไส	,, ๘
ตำนานการทำเครื่องถ้วยฝรั่งแลยี่ปุ่น	,, ๑๓
ประเภทเครื่องถ้วยจีน	,, ๑๕
ว่าด้วยลายจีน (พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔)	,, ๑๗
นิมิตรมงคลอันเป็นหลักของลายจีน	,, ๑๙
ธรรม ๓ ประการคือ ฮก, ลก, ซิ่ว	,, ๒๐
ฮก, ลก, ซิ่ว เทียบด้วยพระเป็นเจ้าทั้ง ๓	,, ๒๑
ฮก, ลก, ซิ่ว โดยนาม	,, ๒๒
แสดง ฮก, ลก, ซิ่ว โดยรูปมนุษย์	,, ๒๓
แสดง ฮก, ลก, ซิ่ว โดยรูปสัตว์	,, ๒๔
แสดง ฮก, ลก, ซิ่ว โดยเครื่องประดับท้องฟ้า	,, ๒๕
แสดง ฮก, ลก, ซิ่ว โดยพฤกษชาติแลบุบผชาติ	,, ๒๕
แสดง ฮก, ลก, ซิ่ว ด้วยผลไม้	,, ๒๖

หลักเครื่องสังเกต ฮก, ลก, ซิ่ว ในลายจีน น่า ๒๗
เครื่องหมาย ฮก, ลก, ซิ่ว ด้วยตัวหนังสือ " ๒๗
เขียน ฮก, ลก, ซิ่ว ไม่ครบ ๓ " ๒๘
เทียบ ฮก, ลก, ซิ่ว อย่างใหม่ " ๒๙
จัดโต๊ะให้เข้า ฮก, ลก, ซิ่ว " ๒๙
ว่าด้วยโป๊ยเซียน " ๓๐
ว่าด้วยมงคลแปด " ๓๑
ว่าด้วยยันต์แปดคณะฉันท์ " ๓๑
ว่าด้วยลายปลาสองตัวอมหางกัน " ๓๑
เกณฑ์แม่ลายอย่างอื่น " ๓๒
ธาตุต่าง ๆ ตามตำราจีน " ๓๓
ตำนานเครื่องถ้วยที่มีในเมืองไทย " ๓๔
เครื่องถ้วยจีนแรกมีในเมืองไทย " ๓๔
เรื่องพระร่วงเอาช่างจีนเข้ามาทำเครื่องสังกโลก " ๓๔
เตาทำเครื่องถ้วยที่เมืองสวรรคโลกสุโขไทย " ๓๕
ชนิดหินที่ทำเครื่องสังกโลก " ๓๖
ลักษณเครื่องสังกโลก " ๓๗
สิ่งของซึ่งทำด้วยเครื่องสังกโลก " ๓๙
ฝีมือทำเครื่องสังกโลก " ๔๐
ตำนานการทำเครื่องถ้วยครั้งพระร่วง " ๔๑
เครื่องถ้วยครั้งกรุงศรีอยุทธยา " ๔๑
เรื่องประกับเครื่องถ้วยตามวัด " ๔๓

เครื่องถ้วยโบราณในอยุธยาพิพิธภัณฑ์	น่า ๔๔
เครื่องถ้วยของไทยสั่งครั้งกรุงเก่า	" ๔๕
ชามไทยสั่งครั้งกรุงเก่า	" ๔๕
จานไทยสั่งครั้งกรุงเก่า	" ๔๖
โถไทยสั่งครั้งกรุงเก่า	" ๔๗
วิธีไทยสั่งเครื่องถ้วย	" ๔๗
เครื่องถ้วยสั่งครั้งกรุงธนบุรี	" ๔๗
เครื่องถ้วยสั่งครั้งกรุงรัตนโกสินทรรัชกาลที่ ๑	" ๔๙
ลักษณสั่งของหลวงกับสั่งของตลาด	" ๕๐
ลายเครื่องถ้วยต่างกันตามสมัย	" ๕๑
เครื่องถ้วยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๒	" ๕๒
เรื่องเล่นกระถางต้นไม้แลขันชงชา	" ๕๒
เริ่มเล่นเครื่องโต๊ะบูชา	" ๕๔
เครื่องถ้วยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๓	" ๕๔
เรื่องทำกระเบื้องเคลือบในเมืองไทย	" ๕๖
เครื่องถ้วยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๔	" ๖๐
แรกเขียนเครื่องถ้วยในเมืองไทย	" ๖๓
เครื่องถ้วยสั่งครั้งในรัชกาลที่ ๕	" ๖๓
การรวบรวมเครื่องถ้วยขึ้นในรัชกาลที่ ๕	" ๖๕
การทำเครื่องถ้วยในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๕	" ๖๖
ว่าด้วยเล่นถ้วยเล่นปั้น	" ๖๘
ว่าด้วยปั้นชา	" ๗๑

วิธีทำปั้นชาในเมืองจีน	น่า ๗๒
ลักษณจีนใช้ปั้นชา	" ๗๔
ปั้นชาที่ไทยเล่น	" ๗๔
ปั้นไทยให้อย่างครั้งกรุงเก่า	" ๗๕
ปั้นไทยให้อย่างครั้งกรุงธนบุรี	" ๗๕
ปั้นไทยให้อย่างครั้งรัชกาลที่ ๑	" ๗๖
ปั้นไทยให้อย่างครั้งรัชกาลที่ ๒	" ๗๖
ปั้นอย่างหลวงชนิดสีขาว	" ๗๗
ปั้นอย่างหลวงชนิดสีแดง	" ๗๙
ปั้นอย่างหลวงชนิดสีดำ	" ๘๑
ปั้นจีน	" ๘๓
ปั้นตลก	" ๘๗
ปั้นสาย	" ๘๗
ยี่ห้อปั้นจีน	" ๘๘
ลักษณปั้น	" ๘๙
วิธีเล่นปั้น	" ๘๙
ปั้นไทยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๓	" ๙๑
ปั้นไทยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๔๐	" ๙๒
ปั้นไทยสั่งครั้งรัชกาลที่ ๕	" ๙๒
ว่าด้วยที่ชา	" ๙๔
ลักษณที่ชาที่จีนใช้	" ๙๔
ลักษณที่ชาที่ไทยใช้	" ๙๕

ที่ชาชุดยี่หน่วยถ้วยใบ	น่า ๙๕
ที่ชาชุดถ้วยสี่	" ๙๕
ที่ชาชุดจีน	" ๙๖
ที่ชาชุดญวน	" ๙๖
ที่ชาชุดถ้วยสี่ยี่คู่	" ๙๗
ที่ชาชุดโถคู่	" ๙๗
ที่ชาชุดดาวล้อมเดือน	" ๙๗
ว่าด้วยถ้วยชา	" ๙๗
ถ้วยชายุคเล่นกันระหว่างรัชกาลที่ ๓ จนที่ ๓	" ๙๗
ถ้วยชายุคเล่นกันในรัชกาลที่ ๔	" ๙๙
ถ้วยชา ยี่ห้อเยียกซิม	" ๙๙
ถ้วยชายี่ห้อโปจู	" ๑๐๐
ถ้วยชายี่ห้อกิมตึ๋ง	" ๑๐๐
ถ้วยชาของจีนสุ่น	" ๑๐๑
ถ้วยชายุคเล่นกันในรัชกาลที่ ๕	" ๑๐๑
ถ้วยชาจักรี	" ๑๐๒
ถ้วยชาอักษรพระนาม	" ๑๐๒
ว่าด้วยกระบวนเล่นถ้วยชา	" ๑๐๓
กลอนฉายาคนเล่นถ้วยชาเมื่อในรัชกาลที่ ๔	" ๑๐๕
เรื่องโต๊ะเครื่องบูชา	" ๑๐๗
วิธีตั้งเครื่องบูชาของจีน	" ๑๐๘
มูลเหตุที่ไทยเล่นโต๊ะเครื่องบูชา	" ๑๑๑

การประชุมโต๊ะเครื่องบูชาแรกที่—
—ปรากฏในจดหมายเหตุ น่า ๑๑๓
แรกทำโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนตั้งน่าพระ „ ๑๑๔
เริ่มเล่นประกวดโต๊ะเครื่องบูชา „ ๑๑๕
กลอนนามเจ้าของโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๔ „ ๑๑๖
แหล่เทศน์มหาพนว่าด้วยเครื่องโต๊ะเมื่อ—
—ในรัชกาลที่ ๔ „ ๑๒๐
มูลเหตุที่เกิดโต๊ะกิมตึ๋ง „ ๑๒๒
ชื่นโต๊ะกิมตึ๋ง „ ๑๒๒
รูปเครื่องโต๊ะกิมตึ๋ง „ ๑๒๔
ผลที่มีโต๊ะกิมตึ๋ง „ ๑๒๔
วิธีจัดตั้งโต๊ะกิมตึ๋ง „ ๑๒๕
เริ่มเล่นเครื่องโต๊ะในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๒๙
บาญชีโต๊ะตั้งประกวดครั้งแรกเมื่อในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๓๐
เพลงยาวของพระยาโยธาเขื่อนขันธ์—
—(โต ผักชี) ว่าด้วยเครื่องโต๊ะ „ ๑๔๒
รางวัลประกวดโต๊ะครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๕๐
กรรมการตัดสินเครื่องโต๊ะครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๕๑
วิธีตัดสินรางวัลเครื่องโต๊ะครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๕๒
ตำนานการตั้งโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๕๓
กรรมการตรวจโต๊ะครั้งที่สุดเมื่อในรัชกาลที่ ๕ „ ๑๖๓

ลักษณการเล่นเครื่องโต๊ะ เมื่อในรัชกาลที่ ๕

ลักษณเล่นเครื่องโต๊ะ	น่า ๑๖๓
ว่าด้วยชิ้นเครื่องโต๊ะ	„ ๑๖๔
ลักษณชิ้นเครื่องโต๊ะ	„ ๑๖๕
ยี่ห้อเครื่องโต๊ะ	„ ๑๖๗
ชิ้นเก่ากับชิ้นใหม่	„ ๑๖๘
ชิ้นจีนกับชิ้นยี่ปุ่น	„ ๑๖๙
ชิ้นผิดฝา	„ ๑๗๑
การรวมชิ้น	„ ๑๗๒
หลักของชิ้นดี	„ ๑๗๔
ชิ้นผ้าแดง	„ ๑๗๔
ชิ้นเต๊กซวน	„ ๑๗๕
ชิ้นเต๊กอี๋	„ ๑๗๕
ชิ้นไหมทองเล็ก	„ ๑๗๖
บาญชีชิ้นไหมทองใหญ่	„ ๑๗๗
ชิ้นเซี่ยงซ้อ	„ ๑๘๐
บาญชีชิ้นเซี่ยงซ้อชั้นสูง	„ ๑๘๑
ว่าด้วยลายเครื่องโต๊ะ	„ ๑๘๓
หมวดลายภาพ	„ ๑๘๕
หมวดลายรูปสัตว์	„ ๑๘๙
หมวดลายพรรณไม้	„ ๑๙๕
หมวดลายสิ่งของ	„ ๑๙๗

หมวดลายภูมิสถาน	น่า ๑๙๙
ว่าด้วยประเภทเครื่องโต๊ะ	" ๒๐๐
ว่าด้วยขนาดโต๊ะต่าง ๆ	" ๒๐๔
ว่าด้วยคุมเครื่องโต๊ะ	" ๒๐๖
ผืนหลักโต๊ะ	" ๒๐๗
วิธีเหยียดผืน	" ๒๐๗
เลียมผืน	" ๒๐๙
เครื่องรองผืน	" ๒๐๙
ความคิดในการคุมโต๊ะ	" ๒๑๐
หลักของการคุมโต๊ะ	" ๒๑๑
คุมโต๊ะตั้งประกวด	" ๒๑๒
คุมโต๊ะจับซ่าย	" ๒๑๓
วิธีเลือกผืนตั้งโต๊ะ	" ๒๑๕
ผู้ช่วยคุมโต๊ะ	" ๒๑๖
ว่าด้วยตั้งโต๊ะ	" ๒๑๙
ชำระผืนเครื่องโต๊ะ	" ๒๑๙
จัดเครื่องประดับโต๊ะ	" ๒๑๙
การรื้อโต๊ะไปตั้ง	" ๒๒๑
การแต่งโต๊ะที่ไปตั้ง	" ๒๒๒
ลักษณเกณฑ์โต๊ะ	" ๒๒๓
ว่าด้วยกรรมการตรวจโต๊ะ	" ๒๒๕
กรรมการกองน้อยชั้นแรก	" ๒๒๕

อัธยาไศรยของกรรมการชั้นแรก	น่า ๒๒๕
อัธยาไศรยเจ้าของโต๊ะชั้นแรก	„ ๒๒๕
มูลเหตุที่กรรมการมีแต้มได้	„ ๒๒๖
มูลเหตุที่กรรมการมีแต้มเสีย	„ ๒๒๗
มูลเหตุที่กรรมการต้องชี้แจง	„ ๒๒๗
มูลเหตุที่กรรมการมีชื่อเปนมุนิ	„ ๒๒๗
คติของการผูกผ้าแดง	„ ๒๒๙
กรรมการกองใหญ่ชั้นหลัง	„ ๒๓๔
เกิดกีฬาเล่นเปนกรรมการ	„ ๒๓๔
ลักษณกีฬาเล่นเปนกรรมการ	„ ๒๓๕
ว่าด้วยนายกกรรมการ	„ ๒๓๗
คติของกรรมการ	„ ๒๔๑
ผลของการแข่งขันในกรรมการ	„ ๒๔๒
ว่าด้วยกฎหมายการตัดสินประกวดเครื่องโต๊ะ	„ ๒๔๓
ว่าด้วยพิธีตรวจโต๊ะ	„ ๒๔๕
ตรวจกรรมการ	„ ๒๔๕
กล่าวการะร	„ ๒๔๖
จุดเทียนไชย	„ ๒๔๗
จุดเทียนโต๊ะ	„ ๒๕๐
กรรมการประชุมตรวจโต๊ะ	„ ๒๕๑
กรรมการเข้าเวรตรวจโต๊ะ	„ ๒๕๑
ลักษณเวรโฆษนาบันดาศักดิโต๊ะ	„ ๒๕๒

ลักษณเข้าของโต๊ะเรียกผ้าแดง	น่า ๒๕๖
กรรมการตรวจขึ้น	" ๒๕๗
กรรมการตัดสินผูกผ้าแดง	" ๒๖๐
เวรยึดกระดาษแดง	" ๒๖๒
ลักษณพระราชทานไหมทอง	" ๒๖๓
ตัวอย่างคำพูดเวลาตรวจโต๊ะ	" ๒๖๔
ว่าด้วยรางวัลโต๊ะ	" ๒๗๔
ประเภทรางวัลโต๊ะ	" ๒๗๔
ของต่าง ๆ ที่รางวัลโต๊ะ	" ๒๗๕
วิธีตัดสินชั้นรางวัลโต๊ะ	" ๒๘๒
รางวัลโต๊ะงาม	" ๒๘๒
พระราชทานรางวัลโต๊ะ	" ๒๘๓
พิธีพระราชทานรางวัลโต๊ะ	" ๒๘๔
รางวัลโต๊ะอย่างแปลก ๆ	" ๒๘๖
ว่าด้วยรางวัลกรรมการ	" ๒๘๗
พัดกรรมการ	" ๒๘๙
วิธีพระราชทานพัดกรรมการ	" ๒๙๒
โปเจียม	" ๒๙๕
เหรียญ	" ๒๙๗
สิ่งของรางวัลกรรมการ	" ๒๙๘
ไทยธรรมกรรมการ	" ๒๙๘
อธิบายในที่สุด	" ๒๙๘

ว่าด้วยการเล่นโต๊ะในชั้นหลัง	น่า ๒๙๗
ว่าด้วยขมมะในการเล่น	„ ๒๙๙
พระราชบัญญัติ ข้อบังคับในการตัดสินเครื่องโต๊ะ	„ ๓๐๓
หมวดที่ ๑ ว่าด้วยวิธีตั้งโต๊ะ	„ ๓๐๕
หมวดที่ ๑ ก. ว่าด้วยเครื่องโต๊ะ	„ ๓๐๖
หมวดที่ ๒ ว่าด้วยวิธีตรวจตัดสินโต๊ะ	„ ๓๑๒
หมวดที่ ๓ ข้อบังคับกรรมการ	„ ๓๒๓
หมวดที่ ๔ ว่าด้วยพัดยศแลพัดรองของกรรมการ	„ ๓๕๓
หมวดที่ ๕ ว่าด้วยเข็มสำหรับติดอกเสื้อกรรมการ	„ ๓๕๗
หมวดที่ ๖ ว่าด้วยเครื่องหมายชิ้นไหมทอง	„ ๓๖๓
หมวดที่ ๗ ว่าด้วยรางวัลผ้านาโต๊ะ	„ ๓๖๙
หมวดที่ ๘ ว่าด้วยสารวัดโต๊ะ	„ ๓๗๒
หมวดที่ ๙ ว่าด้วยประกาศเบ้า	„ ๓๘๓

เรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้น

เครื่องถ้วยเปนของจีนคิดทำขึ้นก่อน ปรากฏในจดหมายเหตุของจีน ว่ามีมาแต่ครั้งราชวงษ์ฮั่นเปนใหญ่ในเมืองจีน ราวเมื่อพระพุทธกาลได้ ๓๐๐ ปีเศษ ต่อมาเมื่อราชวงษ์ซ้องได้เปนใหญ่ พระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินเก็งเต๊กเสวยราชย์ณเมืองเปียนกิง (คือที่ตั้งอำเภอคายฝงในมณฑลฮ่อนางในบัดนี้) เปนราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๗–๑๕๖๓ ให้ตั้งเตาหลวงสำหรับทำเครื่องถ้วยขึ้นที่ริมแม่น้ำเซียงตำบล ๑ ในมณฑลกวางไส ด้วยที่ตำบลนั้นมีภูเขาบังลมเหมาะแก่การตั้งเตาเผาเครื่องถ้วย แลอยู่ในทำเลที่อันจะหาสรรพสิ่งซึ่งต้องการใช้ในการทำเครื่องถ้วยได้ง่าย ให้เรียกชื่อตำบลนั้นว่า "เก็งเต๊กติ้น" (คำว่า "ติ้น" หมายความว่าเปนทำเลการค้าขาย เมืองที่เรียกว่า "ติ้น" ถึงจะใหญ่โตเท่าไรไม่ทำกำแพงเมือง) แลเครื่องถ้วยที่ทำในเตาหลวงครั้งนั้นให้เขียนยี่ห้อ "เก็งเต๊กนี้จี่" แปลว่าทำในแผ่นดินเก็งเต๊กไว้ด้วยเปนสำคัญ เครื่องถ้วยซึ่งทำที่ตำบลเก็งเต๊กติ้นนั้น ไทยเราเรียกนามตามมณฑลว่า "เครื่องถ้วยกังไส" มาจนทุกวันนี้.

เมื่อก่อนคิดทำเครื่องถ้วยขึ้นได้ ถ้วยชามที่คนใช้กันทำด้วยดินเผาไฟ อย่างหม้อบางตนาวศรีเรานี้เอง แต่เมืองจีนใหญ่กว้างย่อมทำกันหลายแห่งหลายตำบล ตำบลที่อยู่ห่างไกลกันเนื้อดินในพื้นย่อมต่าง ๆ กัน บางแห่งเปนดินเหนียว บางแห่งเปนดินปนทราย บางแห่งปนอะไรหลายอย่าง เช่นปนหินฟันม้า ปนแก้วแกลบ ปนแร่ดีบุก แร่ทองแดง จึงเปนเหตุให้ภาชนะต่างตำบลกันนั้นมีเนื้อแขงอ่อนฉุแกร่งด้านมันผิดแผกกัน ดีบ้างเลวบ้าง อันนี้แลเปนหนทางให้ผู้ฉลาดค้นคว้าหาเหตุ ว่าเนื้อดีเลวผิดกันด้วยสิ่งอันใด เมื่อตรวจดูดินรู้ได้ว่ามีสิ่งใดปน ที่ทำให้เนื้อแขงแลเคลือบเนื้อสนิทขึ้นมัน ก็ลองคัดเอาแต่สิ่งเหล่านั้นมีหินฟันม้าเปนต้น มาบดเกรอะประสมกันขึ้นเปนถ้วยชาม แล้วเอาเข้าเตาเผาไฟอย่างทำเครื่องดิน จึงสำเร็จเปนเครื่องทำด้วยหินเกิดปรากฎขึ้น มีเนื้อแขงกว่าของทำด้วยดิน ทั้งใช้สอยก็ทนทานกว่ากัน แลหมดจดงดงามกว่าเครื่องดินเผาด้วย เครื่องหินที่จีนคิดทำขึ้นได้ก่อน ต่อมายังแก้ไขทำให้บางให้เบาได้ แลทดลองได้วิธีเคลือบผิว อาจทำให้เครื่องถ้วยเกลี้ยงเกลาเปนเงางาม แลรักษาเนื้อถ้วยทนทานขึ้นได้อีก จึงเปนเหตุให้คนนิยมใช้เครื่องถ้วย แต่เครื่องถ้วยเปนของทำยากกว่าเครื่องดิน เพราะต้องเสาะหาหินให้ได้อย่างที่ดี แลเข้าใจวิธีแยกธาตุอื่นที่ปนอยู่กับหิน ตลอดจนประสมจึงได้เนื้อถ้วยดี ถ้าหาได้แต่หินอย่าง

เลวลงมา หรือแยกธาตุหินไม่ได้บริสุทธิ์หรือประสมไม่ดี เครื่องถ้วยก็ต้องทำหนาขึ้น เนื้อก็เลวลง เพราะฉนั้นเมื่อคนนิยมใช้เครื่องถ้วยกันมากขึ้น จึงมีผู้ทำเครื่องถ้วยขึ้นหลายแห่ง ต่างคนต่างคิดทำเครื่องถ้วยของตนให้ขายได้มากกว่าของผู้อื่น การทำเครื่องถ้วยจึงทำกันแพร่หลายไปในเมืองจีนหลายแห่งหลายมณฑล แต่ที่อื่น ๆ หาของดีไม่ได้สดวกเหมือนที่เกงเต๊กติ้น เครื่องถ้วยทำที่อื่นจึงสู้ที่เกงเต๊กติ้นไม่ได้ เครื่องถ้วยกังไสจึงเปนของที่คนทั้งหลายนับถือว่าดียิ่งกว่าเครื่องถ้วยทำที่อื่นจนตราบเท่าทุกวันนี้

ตามความในจดหมายเหตุของฝรั่ง ปรากฏว่ามีพ่อค้ารับเครื่องถ้วยเมืองจีนออกไปขายถึงยุโรปแต่เมื่อราว พ.ศ. ๑๗๐๐ ครั้งราชวงศ์น่ำซ้องเปนใหญ่ในเมืองจีน แต่เครื่องถ้วยที่จีนทำในครั้งนั้นลวดลายแลวิธีเขียนสียังไม่สู้วิจิตรสักปานใดนัก มักชอบทำแต่ของสีเดียว เช่นสีขาวหรือสีเขียวใช้กาซึ่งทำเลียนให้เหมือนสีหยก เพราะเหตุนี้ เมื่อสมเด็จพระร่วง (รัชกาลที่ ๓ คือพ่อขุนรามกำแหง) เสด็จออกไปเมืองจีนเมื่อปีมะเมีย จุลศักราช ๖๕๖ พ.ศ. ๑๘๓๗ เวลาราชวงศ์หงวนเปนใหญ่ในเมืองจีน ไปได้จีนช่างถ้วยเข้ามาตั้งเตาทำที่เมืองสวรรคโลก เมืองศุโขไทย จึงทำแต่เครื่องเคลือบสีเดียว กับทำอย่างให้ผิวร้าน ซึ่งเราเรียกว่า "สังกโลก" เพราะมาแต่เวลาจีนยังไม่ได้ทำเครื่องถ้วยที่เขียนสีเขียนครามกันแพร่หลาย

เครื่องถ้วยของจีน ซึ่งคนทั้งหลายนิยมกันในทุกวันนี้ว่าเปนอย่างเอก โดยกระบวนปั้นรูปเขียนลายครามแลสีต่าง ๆ นั้น เปนของฝีมือช่างซึ่งบำรุงเจริญขึ้นในสมัย เมื่อราชวงษ์ไต้เหม็งได้เปนใหญ่ในเมืองจีน ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๑ จน พ.ศ. ๒๑๘๗ ตรงกับจุลศักราช ๗๓๐ จนจุลศักราช ๑๐๐๖ คือในระหว่างแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถ กับแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุทธยา พระเจ้ากรุงจีนในราชวงษ์ไต้เหม็งเสวยราชย์โดยลำดับกัน ๑๖ รัชกาล พระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินยงลักรัชกาลที่ ๓ เสวยราชย์ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๔๖ จน พ.ศ. ๑๙๖๗ ย้ายราชธานีจากเมืองน่ำกิ๋ง ไปตั้งอยู่เมืองปั๊กกิ่ง พระเจ้ากรุงจีนพระองค์นั้นมีอานุภาพมาก ขยายอาณาจักรกว้างขวางออกไปแลบำรุงการภายใน บ้านเมืองให้เจริญขึ้นทั้งวิชาหนังสือ แลวิชาช่างการทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนเจริญขึ้นในแผ่นดินนี้คราว ๑ ต่อมาถึงแผ่นดินซองเต๊ก เปนรัชกาลที่ ๕ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๖๙ จน พ.ศ. ๑๙๗๙ ปรากฎว่าเครื่องถ้วยครั้งไต้เหม็งทำได้ถึงอย่างดีที่สุดในแผ่นดินนี้ มาถึงรัชกาลที่ ๗ แผ่นดินเซ่งห้วยในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๗ จน พ.ศ. ๒๐๓๑ ในแผ่นดินนี้ก็ได้บำรุงฝีมือทำเครื่องถ้วยให้เจริญขึ้นอีกครั้ง ๑ เครื่องถ้วยยี่ห้อไต้เหม็งที่มีกันอยู่ทุกวันนี้ มักเปนยี่ห้อเซ่งหวยโดยมาก ต่อมาถึงแผ่นดินเกียเจ๋งรัชกาลที่ ๑๑ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๕ จน พ.ศ. ๒๑๐๐ ได้

บำรุงการทำเครื่องถ้วยให้เจริญเปนครั้งที่ ๔ แต่ไม่เจริญเท่าใดนัก ด้วยบ้านเมืองมีทัพศึกไม่ปรกติ

ต่อมาเมื่อพวกเม่งจูได้เปนใหญ่ในเมืองจีน ตั้งราชวงษ์ไต้เช็งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๗ ตรงกับจุลศักราช ๑๐๐๖ ร่วมสมัยในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุทธยา พระเจ้ากรุงจีนราชวงษ์ไต้เช็ง ได้เสวยราชย์มาจนเปลี่ยนวิธีปกครองเปนริปับลิก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ รวม ๑๐ รัชกาล การทำเครื่องถ้วยได้บำรุงฝีมือถึงที่สุดในแผ่นดินคังฮี รัชกาลที่ ๒ ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๐๔ จน พ.ศ. ๒๒๖๕ ต่อมาถึงแผ่นดินเขียนหลง รัชกาลที่ ๔ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๗๘ จน พ.ศ. ๒๓๓๙ ได้บำรุงฝีมือทำเครื่องถ้วยให้เจริญขึ้นอีกคราว ๑ ฝีมือเครื่องถ้วยชั้นราชวงษ์ไต้เช็งที่นับถือกันว่าเปนอย่างดี ก็คือยี่ห้อคังฮีกับยี่ห้อเขียนหลงที่กล่าวมานี้ ฝีมือที่ทำในแผ่นดินอื่นภายหลังลงมา นับว่าทำดีไม่ได้ถึงของเก่า

ที่ว่าทำดีไม่ถึงของเก่านั้น ไม่ใช่ว่าจีนทำไม่ได้ดี เครื่องถ้วยชามลายน้ำทองที่ไทยให้อย่างออกไปทำ เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในสมัยแผ่นดินเตากวาง รัชกาลที่ ๖ ในราชวงษ์ไต้เช็งก็ดี แลที่สุดเมื่อพวกพ่อค้าจีนเข้าเปนบริษัท ขอเช่าเตาหลวงที่เก๋งเต๊กตีน พยายามทำเครื่องถ้วยเลียนของโบราณเมื่อในแผ่นดินกวางซู ราว พ.ศ. ๒๔๕๐ นี้ก็ดี ก็ยังทำฝีมือดีได้ถึงของโบราณ ตัวอย่างจะหาดูได้ในเวลานี้ก็ยัง

มีมาก ที่เครื่องถ้วยของจีนในชั้นหลังทำไม่ดีถึงแต่ก่อน ที่จริงเปนเพราะเหตุอื่น เหตุนั้นคือ แต่เดิมเครื่องถ้วยทำใช้สอยกันแต่ในเมืองจีน ของที่ดีทำแต่ของหลวงแลของผู้มีบันดาศักดิ ต่อมาเมื่อจีนค้าขายติดต่อกับนานาประเทศ มีพ่อค้ารับเครื่องถ้วยเมืองจีนไปเที่ยวจำหน่าย เพราะในเวลานั้นประเทศอื่นยังไม่มีแห่งใดรู้จักวิธีทำเครื่องถ้วย ต่างก็พากันนิยมชอบใช้เครื่องถ้วยของจีน เรียกกันในชั้นแรกแต่ว่า "ของจีน" ทั้งแขกแลฝรั่งพวกโปรตุเกตที่มาเมืองจีนแต่โบราณ มาเห็นเครื่องถ้วย เห็นคล้ายเปลือกหอย จึงเรียกว่า "ปอเซลลานะ" เปนมูลศัพท์ที่ฝรั่งเรียกเครื่องถ้วยว่า "ปอสเลน" อยู่ทุกวันนี้อีกอย่าง ๑ ฝ่ายไทยเราก็ยังไม่มีคำเรียกเครื่องถ้วยว่าอะไร เรียกตามสิ่งของว่า "ถ้วย" บ้าง "กระเบื้อง" บ้าง จนทุกวันนี้ แต่จีนเขาเรียกว่า "ซื่อขี่" บ้าง "ท่าวขี่" บ้าง ข้าพเจ้าไม่มีคำอื่นจะเรียก จึงเรียกว่า "เครื่องถ้วย" ในหนังสือนี้ เมื่อเครื่องถ้วยของจีนเปนของที่ประเทศทั้งหลายนิยมกันทั่วไป ความต้องการซื้อหาก็มีมากขึ้น การทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนก็มีคนทำขายแพร่หลายขึ้นในที่ทุกแห่งซึ่งสามารถจะทำได้ ทั้งในมณฑลกวางไส มณฑลโอหลำ มณฑลเจ้เกียง แลมณฑลกวางตุ้ง ที่ตำบลเก็งเต๊กติ้น ซึ่งเปนที่ตั้งเตาหลวงในมณฑลกวางไสมาแต่เดิม เพราะทำได้ดีกว่าแห่งอื่น ๆ เลยใหญ่โตกลายเปนเมือง มีเตาซเลย

ศักดิ์ตั้งทำเครื่องถ้วยมากกว่ามาก ในว่าเมื่อใครไปใกล้จะถึงเมืองเก็งเต๊กติ้น เห็นแต่ควันออกจากเตาเผาเครื่องถ้วยกลุ้มตระหลบอยู่ในอากาศก่อนเห็นเมือง ถ้าเปนเวลากลางคืนเห็นแสงไฟจับท้องฟ้าเหมือนกับไฟไหม้เมืองออกไปไกลทีเดียว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ เลอร์ดมะคาตนีราชทูตอังกฤษไปเมืองจีน ได้ผ่านไปใกล้เมืองเก็งเต๊กติ้น สืบได้ความว่า แต่ที่เมืองนั้นมีเตาทำเครื่องถ้วยถึง ๓๐๐๐ เตา มีราษฎรอยู่กว่าล้านคน ราษฎรโดยมากหากินแต่ในการทำเครื่องถ้วย บางพวกหากินด้วยประสมหินบางพวกหากินด้วยการประสมสี บ้างเปนช่างขั้น, ช่างเขียน, ช่างเคลือบ, ช่างเผา, ล้วนหาเลี้ยงชีพในการทำเครื่องถ้วยสืบสกุลกันลงมา เมื่อการทำมากมายใหญ่โตเช่นนั้น ก็เปนธรรมดาที่จะมีช่างดีบ้างเลวบ้าง ที่เลวคงมากกว่าที่ดี เครื่องถ้วยที่ส่งออกไปจำหน่ายในนานาประเทศ หรือแม้ที่ใช้สอยกันอยู่ในเมืองจีนเอง จึงมีของเลวมากกว่าของดี ฝ่ายข้างผู้ที่เสาะหาเครื่องถ้วยทั้งในนานาประเทศแลในเมืองจีนเอง เมื่อมีผู้นิยมกันมากขึ้น ต่างก็เสาะหาแต่ของที่ดี ใครได้ก็เก็บไว้ เปนมูลเหตุของการเล่นเครื่องถ้วยด้วยประการฉนี้ แต่ของที่คนทั้งหลายคงพบเห็นในท้องตลาด เปนแต่ของเลวแลของใหม่โดยมาก ด้วยเหตุนี้เอง จึงเกิดความเข้าใจกันว่า ฝีมือทำเครื่องถ้วย ในชั้นหลังทำไม่ได้เหมือนแต่ก่อน

เมื่อเรียบเรียงหนังสือนี้ มาถึงเรื่องทำเครื่องถ้วยที่เมืองจีน ข้าพเจ้าได้ถามนายกิ๊ดเปนผู้ซึ่งพระยาโชติกราชเศรษฐี (ชวด โชติกะพุกกณะ) เคยให้ออกไปทำเครื่องถ้วยแลทำปั้นที่เมืองจีนหลายคราว เคยไปอยู่เมืองจีนด้วยชระนั้นกว่า ๓ ปี นายกิ๊ดเล่าให้ฟังว่า ของเครื่องถ้วยแลเครื่องเคลือบที่ไทยเราซื้อหามาจากเมืองจีนนั้น มีที่ทำถึง ๕ แห่ง คือ

๑ ที่เมืองเก็งเต๊กติ๋น มณฑลกวางไส ทำเครื่องถ้วยของดีเนื้อขาวแขง ที่เราเรียกว่า "ของกังไส"

๒ ที่ตำบลยิ่งเคย แขวงเมืองแต้จิ๋ว ในมณฑลกวางไส ทำเลียนของเก็งเต๊กติ๋น แต่เนื้ออ่อน น้ำเคลือบก็อ่อน

๓ ที่ตำบลกอยี่ แขวงเมืองแคะในเขตรแต้จิ๋ว ทำของหยาบ ๆ ที่ราคาถูก เช่นชามกระลาเปนต้น

๔ ที่ตำบลเล่งโผ อยู่ในแขวงเมืองเจี๋ยเกี๋ยงติดกับเขตรชฤเกี้ยน ทำของใหญ่แลเคลือบชนิด ๑ เช่นอ่างมังกรเปนต้น

๕ ที่เมืองเจี๊ยบเหล็ง ในแขวงมณฑลกวางตุ้ง ทำเครื่องเคลือบแสลงสีต่าง ๆ แต่เนื้อออกแดง สีก็ไม่ใคร่ทน เช่นตุ๊กกระตาเคลือบเปนต้น

ของที่เปนอย่างดีมาแต่ที่เมืองเก็งเต๊กติ๋นแห่งเดียว แลที่เมืองเก็งเต๊กติ๋นนั้น เวลานายกิ๊ดไปเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีเตาหลวง ๓ เตา เตาชเลยศักดิ์ ๗๓ เตา ราษฎรที่อยู่เมืองเก็งเต๊กติ๋นหาเลี้ยง

ชีพแต่ด้วยการทำเครื่องถ้วยเกือบทั้งนั้น แต่การที่ทำทำแยกกันเด็ดขาด ราษฎรพวก ๑ ทำแต่การประสมหินที่ทำเครื่องถ้วยอย่างเดียว แลหินที่ทำเครื่องถ้วยเปนอย่างดีนั้นมีอยู่ที่เขาเมืองอันชุย ชาวเมืองอันชุยต่อยย่อยหินนั้นบดเลอียดทำเปนยี๊ก ส่งมาขายที่เมืองเก๋งเต๊กติ๋น พวกเมืองเก๋งเต๊กติ๋นรับซื้อมาประสะ เลือกคัดสีอื่นออกหมด ให้คงแต่สีขาวบริสุทธิเปนเนื้อหินอย่างดี ถ้ามีหินสีอื่นเจือ เนื้อเครื่องถ้วยก็เจือเหลืองเจือแดง เพราะฉนั้นช่างประสะหินย่อมคัดหินเปนชนิด ๆ ชนิดขาวบริสุทธิขายราคาแพงกว่าชนิดที่เจือสีอื่น พวกช่างขั้นที่ทำของอย่างดี ซึ่งจะให้เห็นเนื้อสีขาวบริสุทธิ จึงซื้อหินอย่างดี ถ้าจะขั้นของซึ่งเคลือบสีอื่นทับ เช่นทำสังกโลก หรือเขียวไข่กาเปนต้น ตลอดจนพวกสีเบญจรงค์ซึ่งไม่ต้องให้เห็นสีขาวบริสุทธิ ก็ซื้อหินชนิดรองลงมา ยังเศษหินที่ช่างขั้นทำเหลือเบื้อนเปรอะไปบ้าง ก็ขายต่อไปสำหรับของที่เลวลงมา ด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยแม้ทำที่เมืองเก๋งเต๊กติ๋นด้วยกัน สีแลเนื้อหินจึงต่างกันเปนหลายอย่าง ราษฎรพวก ๑ ทำแต่การประสมสีสำหรับเขียนเครื่องถ้วย ของที่มาทำเปนสีเปนของหาได้ในเมืองจีนทั้งนั้น เช่นครามหามาแต่เมืองเสฉวนเปนต้น ต้องซื้อยาฝรั่งสีเดียวแต่สีดอกกุหลาบ เพราะไม่มีของในเมืองจีนที่จะประสมให้เปนสีนั้นได้ ราษฎรที่เปนช่างขั้นเครื่องถ้วยก็เปนพวก ๑ ต่างหาก แลในพวกช่างขั้นนั้นยังแยก

กันออกเปน ๓ เหล่า เหล่า ๑ ปั้นแต่ของรูปกลมซึ่งไม่ต้องมีหุ่น จีนเรียกว่า "เจาะซี่" เช่นขวดกลมเปนต้น เพราะวิธีทำของชนิดนี้ปั้นขึ้นรูปจากแป้นทีเดียว เหล่า ๑ ทำแต่ของรูปเปนเหลี่ยม จีนเรียกว่า "เตียวเซียะ" เพราะวิธีทำต้องปั้นเปนแผ่นก่อนแล้วมาต่อแลเขียนให้ได้รูป อีกเหล่า ๑ ปั้นแต่ของกลมซึ่งมีหุ่น จีนเรียกว่า "ย่นซี่" เช่นถ้วยแลชาม เพราะปั้นขึ้นรูปแล้วต้องเอาไปเข้าหุ่นกระสวนให้เท่ากัน บางทีที่เปนของอย่างก็ใช้หล่อในหุ่น ส่วนพวกช่างเขียนก็ทำแต่การเขียนอย่างเดียว แลยังแยกกันเขียนเปนอย่าง ๆ บางพวกเขียนแต่คราม บ้างพวกเขียนแต่สี แลในพวก ๑ ยังแบ่งกระบวนเขียน บางคนเขียนแต่ลาย บางคนเขียนแต่รูปสัตว์ บางคนก็เขียนแต่รูปคน ที่เปนลายประกอบก็เปนแต่ชั้นมือศิษย์หาซึ่งแรกหัดเขียน จะต้องการให้เขียนลายใดก็ต้องหาช่างถนัดลายนั้น ถ้าเขียนลายอื่นก็ต้องหาคนอื่นเขียน พวกเคลือบแลพวกเผา ก็ทำแต่การเคลือบการเผาไม่ทำอย่างอื่น เพราะฉนั้นการทำเครื่องถ้วยชิ้น ๑ ตั้งแต่แรกจนแล้วสำเร็จ ต้องอาไศรยฝีมือช่างหลายคนทีเดียว แลช่างเหล่านั้น พวกหนึ่ง ๆ ทำแต่การอย่างเดียวสืบต่อ พ่อ ลูก หลาน มาในตระกูลเหมือนกันทุกพวก อนึ่งการทำของเครื่องถ้วยที่เก๋งเต๊กติ้นมีเถ้าแก่เปนผู้ทำการส่วนค้าขาย เถ้าแก่เหล่านี้แยกกันเปนห้าง ๆ ห้างไหนเห็นว่าของอย่างไรจะขายได้ ก็คิดอย่างของนั้นไปว่าจ้าง

ช่างปั้น ปั้นแล้วไปว่าจ้างช่างเขียน ช่างเคลือบ ช่างเผา โดยลำดับไป จนทำของนั้นเสร็จแล้วส่งออกไปขาย ของห้างไหนทำก็เขียนยี่ห้อห้างนั้นเปนสำคัญ ยี่ห้อไม่ใช่บอกชื่อห้างอย่างฝรั่ง เขาทำคำดี ๆ ในภาษาจีนเขียนลงเปนยี่ห้อ เช่นยี่ห้อ "เปียก กิมเตียนฉัง" แปลว่าของวิเศษควรเอาไว้ในที่เก็บ ดังนี้เปนต้น เพราะฉนั้นห้าง ๑ จะใช้ยี่ห้อเดียว หรือหลายยี่ห้อก็ได้ การที่ไทยเราออกไปสั่งเครื่องถ้วย ผู้ออกไปต้องไปหานายห้างห้างใดห้างหนึ่ง ว่ากับเขา ตกลงแล้วเขารับจะไปเที่ยวว่าพวกช่างต่าง ๆ ให้ทำจนสำเร็จ ผู้ออกไปเปนแต่ไปเที่ยวเดินตรวจกำกับ ส่วนยี่ห้อนั้นแล้วแต่ผู้สั่งจะให้เขาเขียนยี่ห้ออย่างไรเขาก็ทำให้ แม้ที่สุดจนปลอมยี่ห้อหลวง เช่นยี่ห้อไต้เหม็ง ไต้เช็ง เปนต้น แลเขียนมังกร ๕ เล็บซึ่งเปนลายจีนห้ามมิให้ทำของผู้อื่นนอกจากของหลวง แลมีเจ้าพนักงานคอยตรวจตราอยู่ที่เมืองเก็งเต๊กติ๋นก็ทำได้ ด้วยมีอุบายซ่อนยานซ่อนเร้นเจ้าพนักงาน ไม่ยากนัก เปนแต่จะต้องเสียเงินมากขึ้นกว่าปรกติสักน่อย เจ้าพนักงานก็จับไม่ได้ หรือไม่จับ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ห้ามปรามดังแต่ก่อน

มีหลักในการที่ว่าจ้างทำเครื่องถ้วยอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือต้องว่ากันด้วยขนาด จะเปนของอย่างใด หรือรูปพรรณสัณฐานอย่างใด ไม่ว่า ในเวลาที่จะว่าจ้างให้ทำ ต้องว่ากันด้วยขนาดตามอัตราในกำหนด ขนาดของจีนเขากำหนดไว้เปน ๑๐ อย่าง คือ

๑ เซยเกี๋ย แปลว่า ขนาดพัน เช่นโอ่งอย่างใหญ่
๒ โง่วเปะเกี๋ย „ ขนาดห้าร้อย เช่นกระถางที่ ๒
๓ ซาเปะเกี๋ย „ ขนาดสามร้อย เช่นกระถางที่ ๓
๔ เปะโง่วเกี๋ย „ หรือจิดปั๋ว แปลว่า ขนาดร้อยห้าสิบ หรือขนาดครึ่ง เช่นกระถางที่ ๔
๕ เปะเกี๋ย แปลว่า ขนาดร้อย เช่นกระถางที่ ๕
๖ โง่วจั๊บ „ ขนาดห้าสิบ เช่นชามอ่างใหญ่
๗ ซาจั๊บ „ ขนาดสามสิบ เช่นชามอ่างที่ ๒
๘ จั๊บเกี๋ยเถา „ ขนาดสิบใหญ่ เช่นชามธรรมดา
๙ จั๊บเกี๋ย „ ขนาดสิบ เช่นถ้วยชงน้ำชา
๑๐ โง่วเกี๋ย „ ขนาดห้า เช่นถ้วยตวงน้ำชา

ลักษณทำของที่เตาหลวงที่เมืองเก๋งเต๊กตินนั้น ก็ใช้ช่างพวกเดียวกับที่ทำของซเลยศักดินั้นเอง เปนแต่เลือกเอาที่ฝีมือดีให้ค่าจ้างแพงขึ้น แต่ช่างพวกนั้นถึงจะเรียกมาทำของซเลยศักดิก็ได้ แม้เวลาติดการหลวงกลางวัน ก็ยังรับจ้างมาทำได้กลางคืน เตาหลวงผิดกับเตาซเลยศักดิเปนข้อสำคัญแต่ที่การตรวจตราเลือกสรร เพราะเตาหลวงทำแต่ของอย่างดีวิเศษ ทำแล้วส่งเปนของหลวง หรือเปนของผู้มีบันดาศักดิ ที่มาสั่งให้ทำ วิธีทำตรวจตราแม้หาตำหนิมิได้ ของสิ่งไรมีตำหนิก็ไม่เอา ของเตาหลวงที่ขายออกมาตามท้องตลาด ล้วนเปนของมีตำหนิที่เลือก

เสียแล้ว ถึงกระนั้นราคาก็ยังแพง ถ้าผู้ออกไปจากเมืองไทย จะไปสั่งให้ทำที่เตาหลวงก็ได้ ไม่มีข้อห้าม แต่หากทนราคาไม่ไหว ราคาของสั่งทำที่เตาซเลยศักดิได้ ๑๐ ชิ้น จะได้ของเตาหลวงสักชิ้นเดียว จะสั่งของเตาหลวงมาก็ขายไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงไปทำที่เตาซเลยศักดิ ถึงทำของที่เตาซเลยศักดิก็มีลำยากอยู่บ้าง ด้วยจีนพวกทำเครื่องถ้วยเปนคนขัดสนโดยมาก ถ้าทำงานได้ค่าจ้างเพียงวันละ ๒๐๐ แปะก็พอใจ สิ้นความขวนขวาย เพราะฉนั้น ถ้วยชามที่ออกไปทำ บางทีไปพบช่างเขียนที่ฝีมือดี จ้างเอามาเขียน ครั้นช่างนั้นทำได้ค่าจ้างจนพอจะกินไปได้ชั่วคราวหนึ่งแล้ว จะว่าจ้างให้เขียนต่อไปก็ไม่เขียน ต้องไปเที่ยวหาว่าจ้างช่างคนอื่นอีก ด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยที่สั่งมาแต่เมืองจีน จึงเอาเปนยุติไม่ได้ บางคราวก็ได้ของดีดังต้องการ บางคราวก็เลวไป ในเรื่องทำเครื่องถ้วยที่เมืองเก็งเต็กติน ถามนายกิดได้ความดังกล่าวมานี้

เครื่องถ้วยเปนของทำได้แต่จีนชาติเดียวอยู่ช้านานหลายร้อยปี ชาวประเทศอื่นจึงไปคิดเตาวิธีทดลองทำขึ้นได้บ้าง ปรากฏว่าชาวอิตาลีคิดวิธีทำเครื่องถ้วยได้ เมื่อราว พ.ศ. ๒๐๑๓ ยี่ปุ่นทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๑๕๓ ฝรั่งเศสทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๑๗ อังกฤษทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๓๕ เยอรมันทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๕๓ การที่ชาติอื่นเอาอย่างจีนไปทำเครื่องถ้วย ไม่ใช่

ได้ตำราจีนไป ต่างชาติต่างไปคิดเดาแลทดลองทำขึ้นในประเทศนั้น ๆ เอง ผิดกันทั้งวิธีประสมดินประสมน้ำเคลือบแลน้ำยาเขียน เพราะฉนั้น เครื่องถ้วยจึงผิดกันทุกประเทศ ประเทศใดริทำวิธีอย่างใดได้แปลก เช่นคิดสีน้ำยาได้ใหม่ หรือคิดวิธีปั้นวิธีเคลือบได้ใหม่ ต่างก็ปกปิดเปนความลับ ไม่ให้พวกอื่นรู้ เมื่อข้าพเจ้าไปยุโรปเมื่อคฤศตศก ๑๘๙๑ ตรงกับ พ. ศ. ๒๔๓๕ ได้ไปดูโรงทำเครื่องถ้วยเซ็พในประเทศฝรั่งเศส เวลานั้นกำลังช่างถ้วยฝรั่งเศสพยายามเลียนทำเครื่องเขียวไข่กาจีน ซึ่งจีนทำมาแล้วเกือบพันปี ได้เอามาอวดข้าพเจ้า ๒ ชิ้น ทำให้ข้าพเจ้าทายว่าชิ้นไหนเปนฝีมือจีน แลชิ้นไหนเปนฝีมือฝรั่งเศส ด้วยประสงค์จะแสดงว่า เขาอาจจะทำเลียนของจีนได้เหมือนเปนอย่างที่สุด ยกอุทาหรณ์เรื่องนี้ให้เห็นเปนตัวอย่างว่า วิธีทำเครื่องถ้วยต่างประเทศต่างยังปิดวิชากันอยู่จนทุกวันนี้ ยี่ปุ่นอยู่ใกล้เมืองจีนแลมีคติคล้าย ๆ กับจีน จึงพากเพียรเลียนเครื่องถ้วยของจีนก่อนชาติอื่น ๆ ไม่ใช่เลียนเล่นอย่างฝรั่งเศส ยี่ปุ่นทำเลียนเพื่อขายแข่งจีนมาแต่โบราณ แต่สู้ของจีนไม่ได้ทั้งเนื้อถ้วย ทั้งสีแลน้ำเคลือบ เครื่องถ้วยที่ยี่ปุ่นทำเลียนจีน จึงเปนที่รังเกียจของผู้ที่เล่นสะสมเครื่องถ้วยจีนมาจนทุกวันนี้ ด้วยถือว่าเปนของทำปลอมของจีน

สิ่งของต่าง ๆ ที่จีนทำด้วยเครื่องถ้วย เหลือที่จะพรรณาว่าทำอะไรบ้าง แต่ถ้าว่าโดยลักษณเครื่องถ้วยกังไสที่จีนทำ ตามหนังสือตำราที่ฝรั่งแต่ง กล่าวว่าเปน ๗ อย่าง คือ

๑ ถ้วยด้าน จีนเรียกว่า "เซียกไท" คือประสมหินปั้นรูปแล้วเอาเข้าเผาไฟ เผาไฟแขงแล้วเปนสำเร็จ ไม่เคลือบ

๒ ขาวเคลือบ จีนเรียกว่า "แปะเต๋ง" คือปั้นหุ่นข้างในด้วยหินขาว แลเคลือบน้ำยาใส ของนั้นคงสีขาวตามเนื้อหินข้างใน ในพวกแปะเต๋งนี้มีอย่าง ๑ เนื้อเลอียดกว่าเครื่องถ้วยสามัญ สีเจือเหลืองเหมือนงาช้าง ว่าเปนของรุ่นเก่า ทำครั้งราชวงษ์น่ำซ้อง เดี๋ยวนี้ว่าตำราสูญทำไม่ได้ ทำได้แต่เคลือบใสเปนสีขาวสามัญ

๓ เครื่องเคลือบสีเดียว จีนเรียกว่า "เล็กเตาแซ" คือปั้นเครื่องถ้วยแล้ว เอาเข้าเตาเผาเสียครั้ง ๑ แล้วเคลือบเงายาเคลือบทำเปนสีต่าง ๆ เช่นสีเขียวไข่กา ให้ของนั้นมีสีเหมือนกับทำด้วยหยกเปนต้น ชุบยาเคลือบแล้วเอาเข้าเตา เผาไฟอ่อนให้ยาเคลือบสุกอีกครั้ง ๑

๔ สังกโลก จีนเรียกว่า "หลกชุ่นเผีอน" เนื้อดินที่ปั้นมักหยาบ วิธีทำให้เปนสังกโลกนั้นอยู่ที่ยาเคลือบ เมื่อทายาเคลือบเอาเข้าเตาเผา พอยาเคลือบแขง เอาออกจากเตาเร็วหน่อย ไม่ค่อย ๆ ผ่อนให้เย็นอยู่ในเตาอย่างเคลือบสามัญ น้ำ

เคลือบอยู่ในที่ร้อนจัดมาถูกเย็นเร็ว จึงแตกรานเปนรอยสังกโลก เมื่อเย็นแล้วจึงเอายาขัดให้แทรกลงไปตามรอย ให้เปนสีขึ้นตามเส้นแตกอีกชั้นหนึ่ง ในว่าจีนรู้วิธีทำสังกโลกถึงยังคัง(ฮี)ได้ ที่จะให้รอยรานเปนชิ้นใหญ่หรือชิ้นเล็ก แลประสมยาเคลือบให้เปนสังกโลกสีได้บางสี เช่นสีเขียวแลสีเหลืองเปนต้น

๕ สีเหลือบ จีนเรียกว่า "ซุยเอียงชั่ง" วิธีทำเครื่องสีเหลือบนั้น เมื่อปั้นรูปแล้วทาน้ำเคลือบแต่หุ่นในยังดิบ เอาเข้าเตาเผาไฟแรง เผาหนเดียวพอหุ่นแขง น้ำเคลือบก็เดือดฟอดละลายไหลพร่าไปจนแลเปนสีเหลือบ ว่าทำได้แต่บางสี เช่นสีแดงแลสีขาย (วิธีทำสีเหลือบนี้ นายกีตว่าเขาเอายาเคลือบเข้าโปรย ไม่ชุบเหมือนของอื่น)

๖ เขียนในเคลือบ จีนเรียกว่า "ซิงฟา" พวกนี้ได้แก่พวกลายครามเปนต้น เมื่อปั้นรูปแล้ว เขียนลายแต่หุ่นยังดิบ แล้วจึงเอาเข้าไฟ เมื่อแขงแล้วเคลือบข้างนอกอีกชั้น ๓ วิธีเขียนก่อนเคลือบทำได้แต่บางสี ที่เขียนได้ดีที่สุดนั้น คือคราม เพราะสีอื่นโดยมากทนไฟแรงไม่ได้

๗ เขียนนอกเคลือบ จีนเรียกว่า "ไซซ่งฟา" คือเครื่องสีต่าง ๆ ตลอดจนลายน้ำทอง ต้องทำของเปนเครื่องขาว แลเคลือบเสียก่อนแล้วจึงเขียนนอกเคลือบ เขียนแล้วเอาเข้าไฟอ่อน ๆ พอให้น้ำยาสุก พวกเขียนนอกเคลือบสีไม่ทนเหมือนเขียนในเคลือบ

๗ เครื่องห้าสี จีนเรียกว่า "อูไช้" (ที่ไทยเราเรียกว่าเครื่องสี) คือเขียนบางสีนอกเคลือบ บางสีเขียนในเคลือบในของสิ่งเดียวกัน บางทีก็เขียนนอกเคลือบทุกสี เครื่องสีที่จีนทำโดยมากอยู่ในพวกนี้

ลักษณเครื่องถ้วยจีนที่แบ่งเปน ๗ ชนิดดังกล่าวมานี้ กล่าวแต่ที่เปนจำพวกใหญ่ ไม่นับถึงปะปนกัน เช่นสังกโลกครามทับสังกโลกสี หรือเขียวไข่กาครามทับ เปนต้น ยังทำยักเยื้องไปได้อีกหลายอย่าง กระบวนปั้นรูปก็ยักเยื้องพลิกแพลงไปต่าง ๆ ตามที่เห็นงาม แลทำหนาบางต่าง ๆ กัน อย่างที่บางที่สุดทำได้จนเท่าเปลือกไข่ เรียกกันว่า "เครื่องเปลือกไข่" ราคาแพงมาก

ว่าโดยส่วนลาย เครื่องถ้วยที่จีนทำ ต้องจำแนกเปน ๒ อย่าง คือ ลายต่างประเทศให้อย่างไปทำ เช่นลายเทพพนมนรสิงห์ ที่ไทยเราเขียนอย่างสั่งให้ไปทำ แลลายฝรั่งกังไสที่ฝรั่งให้อย่างนั้นอย่าง ๑ ลายที่จีนคิดเองอย่าง ๑ ลายที่จีนคิดเขาคิดด้วยมีนิติอันประกอบด้วย อัตถะ ธัมมะ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชวิจารณ์ แลทรงพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ :—

พระราชนิพนธ์
ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส

บรรดาเครื่องภาชนะต่าง ๆ ที่ทำด้วยกระเบื้องกังไส มีลายเขียนครามก็ดี สีก็ดี บรรดาที่ทำในเมืองจีนแล้ว ย่อมมีเค้ามูลเปนที่ตั้งทั้งสิ้น ตามคำกล่าวมาว่ามีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงพระราชดำริห์ที่จะผูกลายสำหรับเขียนภาชนะต่าง ๆ จึงให้ประชุมนักปราชญ์ ซึ่งมีความรู้แลมีสติปัญญาคิดผูกลายขึ้นให้อ่านออกเปนการแสดงสวัสดิมงคล ลายซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายได้คิดขึ้นนั้นต่าง ๆ กัน นับด้วยร้อยเปนอันมาก เพราะฉนั้นเครื่องภาชนะอันมาแต่เมืองจีน จึงมิเปนลายอย่างหนึ่งเหมือนกันมาก ๆ ถึงว่าจะต่างโดยวิธีวางหย่อมวางระยะ ก็ยังสังเกตได้เปนพวก ๆ เช่นลายภาพซกลกซิ่ว ลายโป๊ยเซียนเปนต้น หาได้เขียนถ่ายอย่างจากของที่เปนอยู่จริงอย่างเช่นฝรั่ง ฤๅเขียนตามกระบวนลายซึ่งเปนความคิดของช่างผูกขึ้น เช่นลายกนก ลายทรงเข้าบิณฑ์ ซึ่งออกจากใบไม้ดอกไม้อย่างไทยเราเขียนไม่ ลายที่จีนเขียนโดยลำพังตัวเองแล้วย่อมเปนนิมิตรมงคล ตามที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ผูกขึ้นไว้แล้วทั้งสิ้น ยกเสียแต่ลายซึ่งทำตามตัวอย่าง

เช่นเทพพนม นรสิงห์ เปนต้น ซึ่งเราเขียนสั่งออกไป ฤๅเปนลายใหม่ ๆ ซึ่งผู้เขียนเปนแต่ช่างเขียนสามัญคิดจะยักลายให้แปลกไปไม่รู้ค้ามูล จะเขียนขึ้นโดยไม่มีนิมิตรมงคลบ้าง ของเช่นนี้โดยจะมีก็น้อย แลย่อมเปนของใหม่ ๆ ทั้งสิ้น

ในลายซึ่งนักปราชญ์ได้ผูกขึ้นเหล่านั้น ย่อมประกอบด้วยนิมิตรมงคลใน ๓ อย่าง คือ ฮก ๑ ลก ๑ ซิ่ว ๑ เปนพื้นทั่วไปโดยมาก นอกจากฮกลกซิ่ว มีมงคลอื่นเจือปนอีกนั้น คือในกระบวนโป๊ยเซียน คือ เทวดาฤๅผู้สำเร็จทั้งแปด มงคลแปด ยันต์แปด แลประกอบด้วยธาตุทั้งหลาย คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทอง ฤๅไม้ด้วยอีกอย่างหนึ่งบ้าง ผู้ซึ่งสอบตรวจดูลายของจีนที่เขียนในภาชนะต่าง ๆ ควรจะสังเกตดูตามแม่ลายฤๅที่ตั้งแห่งนิมิตรมงคลซึ่งเขาผูกขึ้นไว้ อันจะได้กล่าวโดยสังเขป พอเปนตัวอย่างดังจะว่าต่อไปนี้:—

อะไรเปน ฮก ลก ซิ่ว

ฮก คือ วาศนา

ลก ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ แลบริวารสมบัติ

ซิ่ว ความยั่งยืน

ว่าด้วยต้นคิดสิ่งซึ่งพึงปราถนา ๓ ประการนี้ จะเกิดขึ้นที่ใด เมื่อใด

ธรรมที่พึงปราถนา ๓ ประการนี้ ได้เกิดนิยมกันขึ้นเมื่อใด ที่ใด เห็นว่าจะเกิดขึ้นในหมู่ประชุมชนซึ่งอยู่ฝ่ายเหนือประเทศอินเดียต่อแดนจีนนั้นก่อน เพราะอาจจะเทียบได้ในระหว่างคติจีนแลคติสาสนาพราหมณ์ จะยกแต่อย่างเดียวพอเปนเอกเทศว่า ตามลัทธิข้างอินเดียซึ่งมาในคัมภีร์เวท คนที่อยู่สันโดษไม่เปิดช่องให้มีบุตร ผู้นั้นเปนชนบาป ผู้ใดไม่มีบุตรซึ่งสำหรับจะเส้นสรวงส่งสักการเมื่อเวลาตาย ผู้นั้นเปนคนอาภัพ เพราะฉนั้นผู้ใดไม่มีบุตร ต้องรับผู้ใดผู้หนึ่งเปนบุตร เพื่อจะได้ส่งสักการศพเมื่อเวลาตัวตาย ดังนี้ การที่ถือเช่นนี้ ฝ่ายจีนถือเหมือนกันไม่คลาศเคลื่อนเลย จึงต้องเห็นว่าเปนลัทธิเดียวกันเกิดขึ้นในฝ่ายเหนือประเทศอินเดียแลประเทศจีน แล้วถือตามกันแพร่หลายลงมาจนถึงชายทเลทั้ง ๒ ประเทศ

ข้อซึ่งว่าเกิดขึ้นเมื่อใดนั้น ย่อมถือกันว่าเปนธรรมเนียมมีมาแต่สร้างโลก แต่การสร้างโลกของชาติใดประเทศใด ย่อมกล่าวต่าง ๆ กัน แต่เมื่อจะคิดเอาส่วนข้างแน่นอนที่สุด ชกสัก "ซี่ว" นี้คงเกิดขึ้นไม่ต่ำกว่า ๒๐๐๐ ปี เพราะพงษาวดารจีน

ที่ได้จดหมายไว้ มีเกินกว่ากำหนด ๒๐๐๐ ปี แลคงจะเปนเวลาพร้อมกับพระอิศวรพระนารายน์ ตามที่มีเรื่องราวของสองประเทศนั้นยันถึงกัน

เทียบ ฮก ลก ซิ่ว
ด้วยพระเปนเจ้าทั้ง ๓

ฮก ลก ซิ่ว นี้ ถ้าจะเทียบด้วยพระเปนเจ้าทั้ง ๓ ซึ่งนับถือกันในประเทศอินเดีย ก็เกือบจะลงรูปกันได้ คือ ตามในคัมภีร์มหาภารต ย่อมกล่าวยกย่องพระนารายน์เปนใหญ่ หาใช่พระอิศวรเปนใหญ่เช่นเราเข้าใจกันไม่ การที่ถือว่าผู้ใดเปนใหญ่เห็นจะเปนไปตามหมู่ลัทธิต่างกัน ฤๅความปรารถนาของคนจำพวกนั้นต่างกัน พระนารายน์เปนพระเจ้าสำหรับที่สังหารผลาญโลก จะทำคุณให้แก่โลกนี้ก็ด้วยปราบปรามสัตวร้ายให้วายตาย จึงนับว่าเปนผู้มีอานุภาพมีวาศนาใหญ่ พระนารายน์มีครุฑเปนศิริประจำธงน่างอนรถ ฤๅจะว่าทรงครุฑก็ตาม ถ้าหากว่าพวกจีนจะแปลคำฮกนี้ ว่าเปนพระนารายน์ก็น่าจะเปนได้ เพราะฮกมีอาการคล้ายพระนารายน์ ส่วนศิริฤๅพาหนะเปนค้างคาว ๆ เปนสัตว์ประหลาดอย่าง ๑ ซึ่งมีขามีแขนเหมือนสัตว์สี่เท้าแต่มีปีก จะว่าเปนเครื่องหมายแห่งครุฑเลือน ๆ มา ก็ชอบกลอยู่

ส่วนพระอิศวรนั้น ข้างฝ่ายจีนเคยถือว่าเปนผู้ให้โภคสมบัติแลบริวารสมบัติแก่มนุษย์ทั้งปวง จึงเรียกว่าพระคุณ พระอิศวรมีโคเปนพาหนะ ส่วน ลก ข้างจีนนั้นเล่า เปนที่ตั้งแห่งโภคสมบัติแลบริวารสมบัติ มีกวางอันเปนสัตว์สี่เท้าเปนพาหนะทำนองเดียวกัน

พรหม ตามลัทธิข้างอินเดีย ใกล้ข้างเทวดาน้อยกว่าใกล้ข้างพระ พรหมย่อมเกิดขึ้นจากฤาษีต่าง ๆ ด้วยความประพฤติดีมีอายุอยู่ยืนนานจนเลยเปนพรหมไป ฤาษีไปเปนพรหม ๆ มีหงษ์ฤาห่านเปนพาหนะ ข้างฝ่ายจีน ซิ่ว เปนผู้มีอายุยืนอย่างเดียวกัน สัตว์ที่ใช้เปนเครื่องหมายสำหรับ ซิ่ว คือนกดำ เปนสัตว์สองเท้าคล้ายกับห่าน

การที่ยกขึ้นเทียบกันนี้ เปนว่าโดยความคิดเทียบเคียงกันดูเพื่อจะให้เห็นว่า ธรรมที่ยกขึ้นว่า พึงปรารถนา ๓ ประการมาจากที่ใดแต่จะหาหลักอ้างอิงให้แน่นอนว่าเปนครูเดียวกัน ยังหาเคยพบไม่ เพราะฉนั้นการที่เทียบนี้ ต้องนับว่า เปนแต่ลองเทียบดูเท่านั้น

ฮก ลก ซิ่ว โดยนาม

ฮก ลก ซิ่ว ถ้าจะไม่ตั้งรูปอะไรเปนที่หมาย กล่าวแต่กิริยาของความเปนไปแห่งอาการ ๓ อย่าง ซึ่งเปนนามธรรมแล้ว ก็เปนดังนี้

ฮก คือวาศนา ได้แก่ความเปนใหญ่เปนอิศร ฤๅมียศบันดาศักดิ์ อาจจะให้การทั้งปวงสำเร็จได้ด้วยอานุภาพ

ลก ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ คือ ประกอบพร้อมด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค แก้วแหวนเงินทอง แลบริบูรณ์ด้วยบริวารสมบัติ มีบุตรภรรยาญาติมิตรคนใช้สอย เปนต้น

ซิ่ว เปนผู้มีอายุยืนนาน เพราะไม่มีโรค เปนต้น

ธรรม ๓ ประการนี้ย่อมเปนที่ปราถนาของมนุษย์ทั้งปวง เมื่อผู้ใดประกอบพร้อมด้วยธรรมอย่างใด ก็นับว่า ผู้นั้นเปนฮก เปนลก เปนซิ่ว ฤๅผู้ใดประกอบพร้อมทั้ง ๓ ประการ ก็กล่าวว่าผู้นั้นประกอบพร้อมทั้งฮกทั้งลกทั้งซิ่ว ที่จริงหนอ ดังนี้ เพราะเหตุฉนั้น ฮก ลก ซิ่ว จึงนับว่าเปนมงคล เปนที่ตั้งแห่งการซึ่งจะอำนวยพรแก่กัน

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยรูปมนุษย์

ฮก ลก ซิ่ว นี้ เมื่อจะกระทำนิมิตรเครื่องหมาย ย่อมจะทำได้หลายอย่างหลายประการ เมื่อจะแสดงเครื่องหมายโดยรูปมนุษย์ซึ่งเปนสัตว์ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์ทั้งปวง ข้างจีนย่อมทำรูปดังนี้

ฮก เปนรูปเจ้าฤๅขุนนางสวมหมวก มีใบหูหลวงออกไป ๒ ข้าง มีมือถือยู่อี่ แสดงวาศนา

ลก เปนรูปเศรษฐี สวมหมวกมีเส้าข้างหลังสูง มีผ้าคลุมลงไปเบื้องหลัง แสดงโภคสมบัติ มีมืออุ้มเด็ก ๆ แสดงบริวารสมบัติ

ซิ่ว เปนรูปคนแก่ ถือไม้เท้ามือหนึ่ง ถือผลโถมือหนึ่ง แสดงความเปนผู้มีอายุยืนแลมั่นคง

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยรูปสัตว์

ฮก ใช้หมายด้วยค้างคาว ซึ่งเปนสัตว์มีแขนมีขนเปนสี่เท้าแต่มีปีก เปนสัตว์ซึ่งไม่รู้จักลงยังแผ่นดินเหมือนนกทั้งปวง เปนที่หมายแห่งวาศนา

ลก ใช้รูปกวางดาวซึ่งมีดวงขาว ๆ พร้อยไปตามตัว เปรียบดังกระแปะ แสดงโภคสมบัติ

ซิ่ว หมายด้วยนกดำ ซึ่งเปนสัตว์ที่ไม่มีผู้ใดได้เห็นตายอยู่ในที่แห่งใด เช่นกับเราพูดกันอยู่ว่า กาไม่รู้จักตาย นอกจากมีผู้ทำอันตราย เพราะไม่ได้เห็นศพกาตายอยู่ในที่แห่งใด

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยเครื่องประดับท้องฟ้า

เมื่อจะแสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยเอาเครื่องประดับในท้องฟ้าเปนนิมิตร

ฮก ใช้รูปพระอาทิตย์ เพราะมีอานุภาพ อาจจะทำอันตรายแก่คนทั้งปวง ฤๅสิ่งทั้งปวงได้โดยรัศมีอันเร่าร้อน แต่รัศมีอันเร่าร้อนนั้นเอง อาจจะให้แสงสว่างแลให้ชีวิตรแก่สัตว์แลพืชพรรณทั้งช่วงให้เปนอยู่ได้

ลก ใช้พระจันทร์เปนเครื่องหมาย เพราะมีรัศมีแจ่มใสเปนที่ควรยินดี แลเปนอุปการะแก่น้ำขึ้นลง เปนต้น

ซิ่ว ใช้ดาวเปนเครื่องหมาย เพราะดาวเปนของไม่มีขึ้นมีแรม ย่อมตั้งอยู่ในท้องฟ้ายั่งยืน

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยพฤกษชาติแลบุบผชาติ

เมื่อจะแสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยพฤกษชาติแลบุบผชาติเปนนิมิตร

ฮก ใช้ดอกพุดตาล ฤๅโบตั๋น ซึ่งข้างจีนถือกันว่า เปนดอกไม้วิเศษ ถ้าปลูกลงไว้แห่งใด ปลูกต้นไม้อื่น ๆ ร้อยอย่างล้อมรอบ ดูจะโน้มยอดฤๅหันดอกเข้าหา เปนพระยาดอกไม้

ลก ใช้ดอกเบญมาศ ซึ่งมีกลีบสลับซับซ้อน แสดงความมั่งคั่ง

ซิ่ว ใช้ต้นสน เพราะเหตุว่าต้นสนเปนไม้ที่ใหญ่ แลทนยิ่งกว่าไม้อื่น ๆ ในเมืองจีน

แสดง ฮก ลก ซิ่ว ด้วยผลไม้

เมื่อจะแสดง ฮก ลก ซิ่ว ด้วยผลไม้เปนนิมิตร

ฮก ใช้ส้มมือซึ่งเปนผลไม้อันงาม ฤๅจะว่าเปนอัศจรรย์ เพราะมีสัณฐานอย่างมือมีนิ้วเหยียดออกดังมือชกก็ว่าได้

ลกใช้ผลทับทิม ซึ่งมีเมล็ดมาก แสดงความบริบูรณ์

ซิ่ว ใช้ผลโถ ซึ่งเปนผลไม้มีรสบริโภคชุ่มชื่นน้ำใจ เปนอุปการแก่ความมีอายุยืนนาน

เมื่อเขียนภาชนะต่าง ๆ อันเปนที่แคบเช่นปากขวด เชิงขวดเปนต้น จะนำลายใหญ่ ๆ ไปเขียนลงไม่ได้ นักปราชญ์ทั้งหลายนั้นจึงได้คิดลายอันเปนเครื่องหมายเล็ก ๆ ให้เหมาะแก่ที่ซึ่งจะเขียนเปนลายต่าง ๆ มากอย่าง จะยกขึ้นกล่าวเปนตัวอย่างแต่สำรับเดียว คือ ฮก ทำเปนลายมีสัณฐานคล้ายรูปค้างคาวต่อ ๆ กัน ฤๅคล้ายลูกระจัง เช่นเราเรียกกันว่าคอเสื้อ เปนเครื่องหมายของฮก

ลก ใช้ลายสัณฐานคล้ายลูกคลื่น อันเขียนโดยกระบวนลาย มิใช่คลื่นจริง ๆ เมื่อเขียนรีกผอมหนักเข้าก็เปนรูปคล้าย ๆ รั้ว ซึ่งเราเรียกกันว่าลายราชวัตร เปนเครื่องหมายของลก

ซิ่ว ลายซึ่งขีดไปเปนเส้น ๆ แล้ววงม้วนกลับ แปลว่ายาว ซึ่งเราเรียกกันว่า ประแจจีน เช่นนี้ เปนเครื่องหมายของซิ่ว

หลักเครื่องสังเกต ฮก ลก ซิ่ว

การซึ่งผู้ใดจะคิดพยายามพรรณาเครื่องหมายแห่ง ฮก ลก ซิ่ว ให้ทั่วถึงถ้วนถี่ได้ในเวลานี้ ยังเปนการที่พ้นวิไสยจะทำได้อยู่ เพราะเหตุที่เราทั้งหลายพึ่งได้ลงมือสังเกต และจะหาจีนเปนครูบาอาจารย์ก็ยาก เพราะเหตุว่าผู้ซึ่งไม่ได้เปนนักปราชญ์แลเปนช่างจะบอกชื่อลายซึ่งนักปราชญ์แลช่างเขาคิดผูกพันขึ้นไว้ นอกจากให้สังเกตมาก ๆ อาไศรยเค้าเงื่อนที่รู้แล้วค่อยเดาต่อไปนั้นไม่ได้

แต่ควรสังเกตไว้เปนหลักว่า ถ้าเครื่องหมายสำหรับฮกแล้วคงจะเปนสิ่งซึ่งวิเศษหายาก มีอานุภาพมาก มีสง่า ฤๅรุ่งเรืองมากเปนเกณฑ์ ถ้า ลก แล้ว มักจะเปนสิ่งซึ่งมากโดยประมาณนับ ฤๅเปนพืชพรรณแพร่หลายเปนเครื่องเย็นชุ่มชื่นเปนเครื่องมั่งคั่งสมบูรณ์เปนเกณฑ์ ซิ่ว คงจะเปนเครื่องที่ทนทวนถาวร ฤๅยืดยาวเปนเกณฑ์ เมื่อสังเกตตามทางเช่นนี้ คง

จะเห็นได้ว่าลายชนิดนี้ ผู้เขียนตั้งใจจะให้เป็นนิมิตร เครื่องหมายมงคลอันใด

เครื่องหมายด้วยตัวหนังสือ

ในที่สุดเมื่อไม่ได้คิดลวดลาย เป็นปฤษฌา อย่างหนึ่งอย่างใด ก็เขียนด้วยตัวหนังสือตรง ๆ ว่าฮก ฤๅลก ฤๅซิ่ว เช่นนั้น แต่รูปแห่งตัวหนังสือที่เขียนนั้น ย่อมยักเยื้องไปได้ตั้งร้อยอย่าง คงอ่าน ว่าฮก ว่าลก ว่าซิ่ว อย่างเดียวกัน บางทีก็ประดิษฐ์ด้วยลายขอย เช่นลายซิ่วยาว อ่านว่า ซิ่ว แต่มักจะเขียนลายน้ำลงไว้ข้างล่าง เขียนดอยเสี้ยไว้ข้างบนก็อ่านเป็น ฮก ลก ซิ่ว ได้เหมือนกัน

เขียน ฮก ลก ซิ่ว ไม่ครบสาม

สิ่งของบางสิ่ง เขียน ฮก ลก ซิ่ว ไม่ครบ ๓ อย่าง บางทีมีแต่ ๒ อย่าง บางทีมีแต่อย่างเดียว เช่นนี้ มักจะเป็นปฤษฌาให้ต้องคิดประสมกับภาชนะนั้น เช่นถ้วยมีลาย ฮก อย่างหนึ่ง ซิ่ว อย่างหนึ่ง เมื่อรินน้ำลงในถ้วยนั้นเป็น ลก นับว่าเป็นครบ ฮก ลก ซิ่ว เช่นนี้ก็มี แต่บางสิ่งมีแต่อย่างเดียว จะเป็นเขาเขียนมงคลแต่อย่างเดียวสองอย่างรายไปตามชิ้นเช่นนั้นมีข้างฤๅประการใด ยังสังเกตไม่ได้แน่

ลองเทียบ ฮก ลก ซิ่ว อย่างใหม่

การซึ่งจะกล่าวพรรณาถึงเครื่องหมายแห่ง ฮก ลก ซิ่ว ไม่ถ้วนนั้น เพราะเหตุว่า ถ้าหากว่าเราจะลองคิดเครื่องหมาย ฮก ลก ซิ่ว เอาเอง ก็อาจจะคิดได้ให้สนิทสนมดี จนถึงถ้าหากว่าเราพบนักปราชญ์ซึ่งเปนต้นคิดตำรานิมิตร ฮก ลก ซิ่ว เกือบจะเชื่อใจได้ว่าจะเห็นชอบว่าใช้ได้อยู่ คือ ถ้าจะถือเอาดอกกุหลาบเปน ฮก เพราะเปนดอกไม้ที่งามรุ่งเรืองในเมืองเรา ดอกยานชื่นเปน ลก เพราะเหตุมีเกสรแลเมล็ดมาก ดอกยานไม่รู้โรยเปน ซิ่ว เพราะเหตุที่เปนดอกไม้ทนทานเช่นนี้ ก็หวังใจว่าจะเข้าภูมแบบลาย ฮก ลก ซิ่ว ได้

จัดโต๊ะให้เข้า ฮก ลก ซิ่ว

เมื่อลงปลายที่จะจบเรื่องกล่าวด้วย ฮก ลก ซิ่ว สังเขปนี้ จึ่งต้องกล่าวว่า ฮก ลก ซิ่ว แสดงธรรม ๓ ประการ ซึ่งมนุษย์ปราถนาด้วยกันทั่วหน้า เมื่อผู้ใดปราถนาจะให้พรผู้ใดโดยการที่จะจัดตั้งโต๊ะ จึ่งจำเปนต้องจัดให้ประกอบด้วย ฮก ลก ซิ่ว ทั้ง ๓ ประการ ตามแต่ที่สามารถจะจัดให้เปนไปได้ เช่นมีชาม ๒ ใบ ขวดใบ ๑ ชามใบ ๑ บรรจุผลส้มมือ ชามใบ ๑ ขังน้ำ ขวดปักไม้สน เช่นนี้อาจจะนับว่าเปน ฮก ลก ซิ่ว ได้ ถึง

ในสิ่งอื่น ๆ ก็อาจจะประกอบให้เปน ฮก ลก ซิ่ว ได้ ในภาชนะอันเดียว ฤๅแยกภาชนะได้ เช่นลายเขียนเหมือนกัน ถ้าตั้งเข้าในวิธีแสดงมงคลได้เช่นนั้น ก็นับว่าเปนตั้งโต๊ะภิ

เรื่องโป๊ยเซี่ยน

ยังมาตราอื่นที่นับว่าเปนมงคล ใช้วาดเขียนนอกจาก ฮก ลก ซิ่ว ก็มีอยู่อีกมาก เช่นเซียนฤๅผู้สำเร็จ ช่างจีนเปนที่นับถือ เขียนแต่ลำพังลายนั้นเปนสวยมากอย่างหนึ่ง มักจะเขียนแซกแซงใน ฮก ลก ซิ่ว ก็มีชุม ถ้าจะแบ่งเปนลายซึ่งช่างมักจะหยิบยกมาเขียน ก็เปนส่วนรูปของเซียนผู้นั้นอย่างหนึ่ง สัตว์ซึ่งเปนพาหนะฤๅกำกับเซียนผู้นั้นอย่างหนึ่ง อาวุธฤๅบริขารของเซียนผู้นั้นอย่างหนึ่ง บางทีก็เขียนแต่รูปแลอาวุธฤๅบริขาร บางทีก็เขียนแต่เครื่องบริขาร ผู้ที่จะสังเกตลายช่างจีน ควรจะเรียนรู้รูปเซียนทั้งพาหนะแลอาวุธฤๅบริขารไว้ด้วย จึงจะสังเกตที่มาของลายนั้นได้ เมื่อเขาเขียนหยอดแซกแซมไว้ในที่แห่งใด ใช้คุมเข้าเปน ฮก ลก ซิ่ว ได้บ้าง เปนมงคลเนื่องมาจากโป๊ยเซียนบ้าง จะได้อ่านออก

มงคลแปด

ยังมีเกณฑ์ที่สำหรับเขียนแซก ฮก ลก ซิ่ว คือ เปน มงคล ๘ อย่าง ข้างจีน ๒ อย่าง ๆ หนึ่ง คือมักจะเขียนอยู่ใน หมวดลายช่อ แต่บางทีไปเขียนหยอดลงไว้ในลายอื่นแต่อย่าง เดียวสองอย่างก็มีบ้าง บางทีก็ยกไปประกอบเปน ฮก ลก ซิ่ว

ยันต์แปดคณะฉันท์

ยังมีลายอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเปนแต่เส้นขีด ๆ ไว้ระยะต่างกัน ทั้ง ๘ อย่าง ซึ่งเข้าใจได้ชัดเจนว่าเปนคณะฉันท์ซึ่งใช้หมายแทน ครุ ลหุ เช่นนี้ก็มีเขียนบ้าง ลายซึ่งเปนคณะฉันท์เช่นนี้ เปน พยานให้แลเห็นชัดว่า คำที่กล่าวมาแล้วแต่ก่อนว่าต้นเหตุแห่ง ลายนี้มาแต่ประเทศข้างเหนืออินเดีย เพราะฉนั้นวิธีกำหนดคณะ ฉันท์จึงได้เปนแบบเดียวกันกับภาษามคธ ลายเช่นนั้นมักจะมา แต่เมืองธิเบต ซึ่งหลวงจีนเปนผู้ครองเมือง แลเมืองเกาหลี ถือเปนยี่ห้อสำหรับแผ่นดินด้วย

ลายปลา ๒ ตัวอมหางกัน

ลายอีกอย่างหนึ่งซึ่งเปนรูปปลาไม่มีเกล็ด เขียนไว้แต่ตัว อมหางกันเปนวงกลม ย่อมใช้ประกอบกับลายคณะฉันท์แปด

ซึ่งกล่าวแล้วข้างบนนั้นเปนนิตย์ แต่บางทีเขียนแต่เฉภาะลายปลาอมหางอย่างเดียวผสมไว้ในลายอื่น ๆ บ้าง พิเคราะห์ดูลายอันนี้น่าจะเปนลายที่สืบมาแต่ประเทศอินเดียเหมือนกัน แต่ที่ประเทศอินเดียเขาใช้หน้าปลาชนกันหางปลาชนกัน ฤๅชนแต่หน้าปลา หางห่างกันออกไป เครื่องหมายอันนี้ว่าเปนเครื่องหมายสำหรับพุทธสาสนา แต่เกาหลีก็รับเอาไปใช้ เปนยี่ห้อสำหรับแผ่นดินเหมือนกัน แต่ข้างจีนใช้ว่าเปนเครื่องป้องกัน ฤๅเปนสวัสดิมงคลในที่ต่าง ๆ โดยมาก

เกณฑ์แม่ลายอย่างอื่น

จะพรรณาด้วยเครื่องประกอบ เปนที่ตั้งของการเขียนลวดลายซึ่งเปนเกณฑ์แซกนอกจาก ฮก ลก ซิ่ว ซึ่งได้กล่าวมาข้างแล้วข้างบน ก็เปนอันยากที่จะกล่าวให้ทั่วถึงได้ การที่ตรวจสังเกตก็ยังไม่ทั่วถึงไป แลไม่รู้ทั่วถึงในประเทศบ้านเมืองของข้างจีนที่จะสังเกตประกอบยาก เช่นเครื่องหมายตระกูลฤๅจำพวกของมนุษย์ซึ่งเขาแบ่งในเมืองจีน เปนอ่านหนังสือพวกหนึ่ง หาบพื้นพวกหนึ่ง ตกเบ็ดพวกหนึ่ง รูงกระบือพวกหนึ่ง อันเปนเครื่องประกอบฤๅเปนหลักของลายเขาไม้เช่นนี้ เปนต้น คงยังจะมีอีกมากซึ่งผู้ศึกษาลายข้างจีนควรจะค้นคว้าต่อไป จะพรรณาในที่นี้คงจะไม่ทั่วถึงไปได้

ธาตุ

อีกประการหนึ่งกำหนดด้วยธาตุข้างจีน ก็มักจะใช้ประกอบในการสวัสดิมงคล นำมาเปนนิมิตรในการวาดเขียนได้ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ทอง ฤๅไม้ด้วย แต่ธาตุทั้งปวงนี้ก็มักจะรวมใช้เปน ชก ลก ซิ่ว ได้ เช่น ไฟเปน ชก เปนต้น เมื่อผู้ศึกษาลายได้พิจารณาโดยถ้วนถี่ คงจะสังเกตรับที่ตั้งของลายเขียนแห่งจีนว่าไม่ได้เขียนถ่ายจากของที่เปนจริง ฤๅเขียนเดา ๆ ไป คงมีเค้ามูลซึ่งเปนเกณฑ์ที่ตั้งสำหรับจะเขียนแสดงสวัสดิมงคลสิ้นทุกลาย ด้วยประการฉนี้แล ฯ

(หมดพระราชนิพนธ์เพียงนี้)

เรื่องเครื่องถ้วยที่มีในเมืองไทย

เครื่องถ้วยของจีนคงจะได้มีเข้ามาขายถึงสยามประเทศในคราว ๆ เดียวกับที่จีนส่งเครื่องถ้วยไปจำหน่ายประเทศอื่น เพราะประเทศนี้อยู่ใกล้กับเมืองจีน ได้ไปมาค้าขายถึงกันอยู่แล้วตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และมีเรื่องราวเปนหลักฐานว่า ไทยได้ไปเอาช่างจีนเข้ามาตั้งทำเครื่องถ้วยใช้สอยเองในเมืองไทย ในกาลครั้งหนึ่งเมื่อสักหกร้อยปีมาแล้ว ยังมีสิ่งของแลภูมิประเทศปรากฏอยู่ พอจะรู้เรื่องราวตำนานได้ คือ

มีเนื้อความปรากฏในพงศาวดารเหนือ ยุติต้องกับจดหมายเหตุของจีนว่า เมื่อครั้งกรุงศุโขไทยเปนราชธานีของสยามประเทศ สมเด็จพระร่วงเจ้า (รัชกาลที่ ๓ คือพ่อขุนรามคำแหง) เสด็จไปเมืองจีนเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๖๕๖ พ.ศ. ๑๘๓๗ ไปได้ช่างทำเครื่องถ้วยเข้ามาตั้งทำในเมืองไทย ซากเตาที่ตั้งทำเครื่องถ้วยครั้งนั้นยังปรากฏอยู่ เรียกว่า "เตาทุเรียง" มีอยู่ที่เมืองศุโขไทยอยู่ข้างด้านเหนือนอกกำแพงเมืองห่างสัก ๓๐ เส้นตำบล ๑ ที่เมืองสวรรคโลกอยู่ริมน้ำยมข้างเหนือเมืองศรีสัชนาไลย (คือสวรรคโลก

เก่า) ๒ ตำบล เข้าใจว่ามีที่เมืองสองแคว (คือพิศณุโลก) อีกตำบล ๑ เพราะมีตำบลบ้านเก่า เรียกว่า "บ้านเตาไห" ซึ่งแสดงว่าเปนที่ตั้งเตาทำตุ่มไห แลตุ่มไหของโบราณครั้งนั้นก็ยังมีเหลืออยู่บ้าง แต่ยังหาพบเตาที่ทำไม่

เตาทำเครื่องถ้วยครั้งสมเด็จพระร่วงนั้น ทั้งที่เมืองศุโขไทยแลที่เมืองสวรรคโลก ทำแบบเดียวกัน เปนเตาย่อม ๆ ก่อด้วยอิฐเตา ๑ ยาวประมาณ ๔ วา กว้างราว ๒ ศอก แบ่งเปน ๓ ตอน ตอนข้างท้ายเปนปล่องควัน ตอนกลางก่ออิฐเปนปะทุนเปนที่เผาถ้วยชาม ตอนข้างหัวเปนที่ใส่ไฟ มีตำบลละหลาย ๆ เตา ตั้งเรียงกันไป เข้าใจว่าที่ตั้งเตาเห็นจะเลือกตรงที่หาดินปั้นเครื่องถ้วยได้ง่าย ช่างทำเครื่องถ้วยทั้งคนปั้นคนเคลือบแลคนเผาคงอยู่ในพวกเดียวกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในตำบลที่ตั้งเตาทั้งนั้น เตาจึงอยู่รวมกันในที่น้อยแห่ง ที่เมืองศุโขไทยมีเตาน้อย แลสังเกตเศษถ้วยชามขุดพบที่เตานั้นเนื้อหยาบ ฝีมือทำก็เลวกว่าที่สวรรคโลก จึงเข้าใจว่าเมื่อแรกได้ช่างจีนเข้ามา เห็นจะให้มาตั้งเตาทำที่เมืองศุโขไทยอันใกล้ที่ประทับก่อน ต่อมาปรากฏว่าหินซึ่งจะปั้นเครื่องถ้วยมีที่เมืองสวรรคโลกเนื้อดีกว่าที่เมืองศุโขไทย จึงย้ายไปทำที่เมืองสวรรคโลก ตั้งเตา (ที่พบใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งเข้าใจว่าเตาหลวง) เหนือเมืองสัก ๓๐ เส้นตำบล ๑ ตั้งริมน้ำยมเหนือนั้นขึ้นไปสัก ๑๐๐ เส้นอีกตำบล ๑ (บางทีจะมีในตำบล

อื่นอีกแต่ยังไม่พบ) เตาเครื่องถ้วยที่เมืองสวรรคโลกทั้ง ๒ ตำบลนั้น ทำเลที่ใหญ่โตแลมีเตามากมายกว่าที่เมืองศุโขไทย เศษเครื่องถ้วยขุดพบที่เตาก็เปนของเนื้อดี มีของต่าง ๆ หลายอย่างหลายชนิด จึงเข้าใจว่าเครื่องถ้วยไทยที่ทำครั้งสมัยพระร่วงนั้นโดยมากแลเฉภาะที่เปนของดี คงเปนของทำที่เมืองสวรรคโลก จึงปรากฎชื่อเรียกเครื่องถ้วยครั้งนั้นว่า "สังกโลก" (ที่เรียกว่าของศุโขไทยได้ยินอย่างเดียวแต่คุ่มใหญ่ เห็นเรียกในนิทานท้ายพระราชนิพนธ์บทลครเรื่องไกรทองว่า "คุ่มศุโขไทย" ซึ่งความจริงอาจจะเปนของทำที่เตาเมืองศุโขไทยก็เปนได้ เพราะดูเนื้อดินแลฝีมือเคลือบคุ่มอย่างนั้นอยู่ข้างจะหยาบ) แต่ชื่อที่เรียกว่า "สังกโลก" ที่หลังเลยเข้าใจกันกลายไปเปนเครื่องถ้วยชนิดที่ทำผิวให้ราน ไม่ว่าของทำที่เมืองจีนหรือเมืองไทย ถ้าทำผิวรานแล้วก็เรียกว่า "สังกโลก" เพราะเราเคยเห็นของผิวรานเช่นนั้นในเครื่องถ้วยไทยที่ทำที่เมืองสวรรคโลกก่อน ๑ ที่จริงเครื่องถ้วยที่ทำที่เมืองสวรรคโลกทำทั้งผิวรานแลไม่ราน หาได้ทำแต่ผิวรานอย่างเดียวไม่

เนื้อหินที่เอามาบดปั้นเครื่องสังกโลกไทย สังเกตดูที่อย่างดีเปนหินสีขาวเจือดำอย่าง ๑ สีขาวเจือเหลืองอย่าง ๑ เข้าใจว่าจะใช้หินขุดหามาแต่ใกล้ ๆ ตำบลที่ตั้งเตานั้นเอง เพราะพื้นที่ที่ตั้งเตาหุเรียงทั้งที่เมืองศุโขไทยแลที่เมืองสวรรคโลก เปนกรวด

ปนทรายแลอยู่ไม่ห่างภูเขาหินอ่อน อย่างเรียกว่าหินซ่าบู่ สังเกตสิ่งของเล็ก ๆ หรือที่ทำฝีมือดี ดูเนื้อหินเลอียดแลขาวมาก ถ้าของทำหยาบหรือของใหญ่ เนื้อหินก็หยาบแลสีขาวน้อยลงทุกที จึงสันนิฐานว่า หินที่ประสมปั้นเครื่องถ้วยสังกโลกไทยคงคัดเปนหลายอย่างหลายชั้นเหมือนเช่นที่เมืองจีน แต่เนื้อดีสู้หินที่ทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนไม่ได้ เครื่องสังกโลกไทย พิเคราะห์ดูทำลักษณต่างกันเปน ๓ อย่าง คือ ทำเนื้อด้านไม่เคลือบ (ที่ฝรั่งเรียกว่า บิสคิต) อย่าง ๑ เคลือบเนื้อหยาบ อย่างอ่างมังกรอย่าง ๑ เคลือบเนื้อเลอียด อย่างเครื่องถ้วยของจีนอย่าง ๑

สิ่งของที่ทำเนื้อด้านมี ๒ ชนิด คือ ชนิดสีดำ แลชนิดสีเหลือง ของทำเนื้อด้านสีดำตุ่มน้ำใหญ่ ๆ ก็มี แต่มักทำเปนรูปขวดปั้นกทอกไม้ทรงจีนทุกขนาด ของพวกนี้พบน้อยกว่าพวกเคลือบ แต่ขุดพบตามท้องที่แพร่หลายห่างไกลยิ่งกว่าของเคลือบ ข้าพเจ้านึกสันนิฐานว่า เห็นจะเปนของทำรุ่นแรกก่อนของเคลือบ คือร้ายจะมีจีนเข้ามาตั้งทำของพวกผิวด้านสีดำนี้ขึ้นก่อน เปนเหตุให้สมเด็จพระร่วงทรงพระราชดำริห์เห็นว่า อาจจะทำเครื่องถ้วยได้ในเมืองไทย จึงเอาช่างถ้วยที่ฝีมือดีเข้ามา ถ้าไม่มีเหตุเห็นท่าทางจะทำได้ เห็นจะไม่เอาเข้ามา เครื่องสังกโลกทำผิวด้านสีเหลืองนั้นเปนของชั้นหลัง เปนของที่พวกช่างทำพลิกแพลงขวด

ฝีมือ เพราะเศษที่พบมักจะเคลือบข้างใน บางทีก็เขียนยาเคลือบเปนลายข้างนอก เปนแต่ทิ้งพื้นไว้ให้ด้าน

ของสังกโลกที่เคลือบหยาบอย่างอ่างมังกรนั้น มักพบที่ทำเปนตุ่มใหญ่ ๆ ขนาดตั้ง ๑๕-๑๖ ถ้ำ แต่ของเล็กจนกระทั่งถาน้ำที่เคลือบอย่างนี้ก็มี แต่ของชนิดนี้พบน้อย สันนิฐานว่า อาจจะเปนของที่จีนทำในเมืองไทยก่อนสมเด็จพระร่วงเอาช่างเข้ามาก็เปนได้ หรือมิฉนั้นจะเปนของรุ่นแรกที่ช่างจีนของสมเด็จพระร่วงมาทำ เพราะเคลือบได้ก็จริงแต่ฝีมือยังหยาบมากนัก

ของเคลือบอย่างเลียนจีนนั้น เปนของที่ช่างจีนของสมเด็จพระร่วงมาทำเปนแน่ ทำได้หลายอย่าง สังเกตตามตัวอย่างที่ได้พบ ทำเคลือบพื้นเกลี้ยงอย่าง ๑ เคลือบผิวราน (สังกโลก) อย่าง ๑ ทำลายในกระบวนปั้นอย่าง ๑ ทำลายกระบวนแกะอย่าง ๑ ลายเขียนอย่าง ๑ สีที่เคลือบ เคลือบสีเขียวไข่กาสี ๑ สีเหลืองสี ๑ สีขาวสี ๑ แต่สีขาวต้องเคลือบด้วยยาขาว เพราะเนื้อหินไทยไม่ขาวบริสุทธิ์ถึงหินจีน จะเคลือบยาใสอย่างของกังไสไม่ได้ สีที่เขียนลายพบสีดำสี ๑ สีเหลืองสี ๑ ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบสังกโลกไทยที่เขียนคราม แต่ได้พบเศษชิ้นชามลายครามจีนก่อนได้เหมือนที่เตาทุเรียงเมืองสวรรคโลกชิ้น ๑ เห็นได้ว่า วิชาเขียนลายครามปรากฎแล้วในครั้งนั้น แต่ที่นจะเปนเพราะยังไม่รู้

วิธีประสมสีครามให้เหมือนของจีน จึงไม่ปรากฏว่า เครื่องสังกโลกไทยมีเขียนลายคราม

ถ้าว่าด้วยสิ่งของที่ทำด้วยเครื่องสังกโลกไทย ครั้งสมเด็จพระร่วง เห็นจะทำของมากมายหลายอย่าง แม้แต่สิ่งของที่ยังมีอยู่บริบูรณ์ แลที่ขุดพบเศษแตกที่เตาทุเรียง ก็ยากที่จะพรรณาให้ถ้วนว่าทำสิ่งอะไรบ้าง แม้ที่สุดจนตุ๊กกะตาก็ทำด้วยเครื่องสังกโลก แต่นึกสงไสยอยู่ ว่าตุ๊กกะตาสังกโลกนั้นจะทำสำหรับเด็กเล่นหรือสำหรับซื้อหาไปตั้งเปนเครื่องบูชา สิ่งของที่ทำโดยมากนั้นคือจานชามเปนแน่ เศษของแตกที่พบก็เปนเศษจานชามโดยมาก นอกจากนั้นก็เปนเครื่องใช้เครื่องแต่งเช่นขวดแลตลับเปนต้น สังเกตดูทำเปนรูปของจีนแลลายจีนเกือบทั้งนั้น พบของที่ไทยให้อย่างแต่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคากับช่อฟ้าปราลี นาคยักษ์ พลสิงห์ รูปภาพมียักษ์เปนต้น แลลวดลายสำหรับประดับพระอารามแลพระราชมณเฑียร ของไทยให้อย่างเคลือบสีขาวเปนพื้น มักเขียนลายเส้นดำปลาดอยู่ที่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคา ได้พบเศษตกหล่นรู้ว่าได้มุงแต่ที่เมืองสวรรคโลก ๒ แห่ง คือ ที่วัดบนยอดเขารังแร้งแห่ง ๑ กับที่พระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุแห่ง ๑ สังเกตเศษกระเบื้องมุงหลังคาที่ตกหล่นอยู่ตามพระอารามในเมืองศุโขไทยไม่พบกระเบื้องเคลือบ แต่ช่อฟ้าปราลีสังกโลกนั้นพบลงมาจนถึงเมืองกำแพงเพ็ชร จึงเห็นว่ากระเบื้องเคลือบมุงหลังคาน่าจะทำขึ้น

ในชั้นหลัง แต่ฝีมือทำดีนัก กระเบื้องที่เหลือทิ้งตากแดดกรำฝนมากว่า ๕๐๐ ปี ดูยังดีเหมือนกับกระเบื้องทำใหม่ ไม่กระเทาะหรือร้าวรานเหมือนกระเบื้องเคลือบที่มาทำในชั้นหลังนี้

ว่าโดยฝีมือทำเครื่องเคลือบครั้งสมเด็จพระร่วง พิเคราะห์สิ่งของประกอบกับเตาที่ตั้งทำการ เข้าใจว่าเคยมีช่างฝีมือดี ทำเครื่องถ้วยไทยได้ถึงฝีมือช่างเมืองจีน ผิดกันแต่ของไทยชั้นหนากว่าของจีนสักหน่อย แต่ช่างฝีมือดีคงมีน้อยแลน่ากลัวจะมีอยู่ไม่นาน เพราะเศษเครื่องถ้วยที่ขุดพบที่เตาทุเรียงทุกวันนี้ แม้ชิ้นที่แตกหักก็รู้ได้ว่าเปนของทำฝีมือทราม สิ่งผิวรานก็เปนด้วยน้ำยาเคลือบเลวมิใช่ตั้งใจจะทำให้ราน จะเปนด้วยฝีมือช่างชั้นหลังเลวลง หรือจะเปนด้วยเปนของทำขายในท้องตลาดเอาแต่มากกับให้ราคาถูกเปนที่ตั้งก็เปนได้ทั้ง ๒ อย่าง แต่อย่างไร ๆ เชื่อได้ว่า การทำเครื่องถ้วยเมื่อครั้งสมเด็จพระร่วงนั้น ไม่ใช่ทำแต่เปนการทดลอง หรือทำแต่ของหลวง ทำเปนหัตถกรรมเพื่อประโยชน์การค้าขายใหญ่โตอย่าง ๑ นั้นเปนแน่ ด้วยเวลานั้นเครื่องถ้วยเอามาจากเมืองจีนยังเอามายาก เครื่องถ้วยที่ทำในเมืองไทยคงจะใช้กันในพื้นเมืองแพร่หลาย แลน่าจะจำหน่ายออกไปถึงประเทศที่ใกล้เคียง เช่นเมืองเชียงใหม่ หรือเมืองหลวงพระบางเปนต้น เช่นหม้อยางตะนาวศรีในชั้นหลัง อาจจะจำหน่ายออกไปจนถึงเมืองมฤทเมืองตะนาวศรีฉนั้น

การทำเครื่องถ้วยไทย ที่ตั้งต้นทำแต่ครั้งพ่อขุนรามกำแหง จะทำมาจนเมื่อใดจึงเลิกเสีย ข้อนี้ทราบไม่ได้แน่ ถ้ามิได้เลิกด้วยเหตุอื่นแต่ในเวลาเมื่อกรุงศุโขไทยยังเปนราชธานีแล้ว มีเหตุในเรื่องพงษาวดารอยู่ ๒ คราว คือ เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ กรุงศรีอยุทธยาได้เมืองศุโขไทยเปนเมืองขึ้น เมื่อปีมะเมีย จุลศักราช ๗๔๐ พ.ศ. ๑๙๒๑ พระมหาธรรมราชาต่อมา ซึ่งต้องลดลงเปนเจ้าประเทศราช ย้ายไปอยู่เมืองพิศณุโลก เตาทำเครื่องถ้วยที่เมืองสวรรคโลก แลเมืองศุโขไทย อาจจะเลิกในคราวนี้ได้คราว ๑ หรือถ้ายังทำต่อมาได้ คงต้องเลิกเมื่อราวปีชวด จุลศักราช ๘๓๔ พ.ศ. ๒๐๑๕ เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถทำศึกกับพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ ด้วยครั้งนั้นเมืองสวรรคโลก เมืองศุโขไทย เปนท้องที่ทำเสงครามอยู่หลายปี ผู้คนต้องกระจัดกระจายในคราวนั้น คงประมาณได้ไม่ผิด ว่าเครื่องสังกโลกไทยทำอยู่ไม่เกินเวลาสักร้อยปีเศษเปนอย่างช้า แล้วก็เลิกสูญมา

ครั้งกรุงศรีอยุทธยาเปนราชธานี ไม่ปรากฏว่ามีเตาตั้งทำเครื่องถ้วยในเมืองไทย เครื่องถ้วยที่ใช้สอยกันในครั้งนั้น สังเกตดูเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่าที่ยังจะเห็นได้ในเวลานี้ มีแต่ของจีน ของยี่ปุ่น แลของฝรั่ง ของจีนคงจะมีเข้ามาขายตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุทธยาตลอดมา ส่วนของยี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่ายี่ปุ่น

เริ่มเข้ามาค้าขายเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของยี่ปุ่นคงจะมีเข้ามาตั้งแต่ครั้งนั้น แต่ของฝรั่งเห็นจะมีเข้ามาชั้นหลังไม่ก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช ด้วยเครื่องถ้วยฝรั่งพึ่งทำได้ เครื่องถ้วยของฝรั่งเห็นจะยังไม่เปนสินค้าแพร่หลายนัก ในจดหมายเหตุของฝรั่งที่ไปมาค้าขายครั้งกรุงเก่า ก็ปรากฏแต่ว่า รับเครื่องถ้วยของจีนแลยี่ปุ่นเข้ามาขายในเมืองไทย เปนสินค้าสำคัญอย่าง ๑ แลเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราชนั้น ปรากฏในจดหมายเหตุว่า ได้ใช้ชวดเครื่องถ้วยของจีนของยี่ปุ่นเปนเครื่องราชบรรณาการ แลเปนของเสนาบดีไทยส่งไปกำนัลเสนาบดีต่างประเทศถึงยุโรป เวลาราชทูตต่างประเทศเข้ามาการตกแต่งเรือนที่พักราชทูต เครื่องประดับก็มีเครื่องถ้วยของจีนแลยี่ปุ่น เช่นชวดปักดอกไม้เปนต้น แต่งเรือนที่รับแขกเมือง ส่วนเครื่องภาชนะใช้สอย ก็ว่ามีของยี่ปุ่นแม้ทำด้วยทองแลเงินใช้รับแขก ความข้อนี้เชื่อว่าจริงได้ ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีผู้ขุดได้ขันคลุสิเนต์ยี่ปุ่นทำด้วยทองคำ เปนของครั้งกรุงเก่า ได้นำขึ้นถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะฉนั้นเชื่อได้ว่าในครั้งกรุงเก่า เครื่องถ้วยที่เปนของดี ทั้งของจีนแลของยี่ปุ่น มีเข้ามาถึงเมืองไทยทุกอย่าง ของเหล่านี้มีเข้ามาโดยเปนเครื่องราชบรรณาการพระเจ้ากรุงจีน แลโชคุนยี่ปุ่นส่งเข้ามาถวายบ้าง โปนของจำนันเสนาบดีแลพ่อค้าประเทศนั้น ๆ

ส่งมาบ้าง เปนของไทยให้อย่างสั่งออกไปทำบ้าง เหมือนกับในชั้นกรุงรัตนโกสินทรนี้ แต่โดยมากคงเปนของที่พวกพ่อค้าหาเข้ามาขายในท้องตลาด ด้วยกรุงศรีอยุทธยาในสมัยนั้น เปนที่พักสินค้าแห่งเดียวทางประเทศตวันออกนี้ ที่ชาวต่างประเทศทั้งชาวตวันตกแลตวันออกต่างชาติต่างภาษาจะไปมาค้าขายได้โดยมีอิศรเสมอหน้ากัน ด้วยเมืองท่าที่ใกล้เคียง เช่นเมืองมละกา เมืองชวาเปนต้น ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งวิลันดา เมืองอื่นก็เปนของอังกฤษบ้าง โปรตุเกตบ้าง ชาติอื่นไปค้าขายลำบาก เมืองพม่าซึ่งยังมีอิศรอยู่อย่างเมืองไทยในสมัยนั้น ก็อยู่ห่างไกลทางค้าขาย กรุงศรีอยุทธยาในครั้งนั้นจึงเปนที่พักสินค้าของชาวต่างประเทศ สำคัญกว่าที่แห่งอื่นทางตวันออก

เครื่องถ้วยของจีนที่ใช้สอยกันในครั้งกรุงเก่า จะมีลักษณอย่างไร แลจะผิดกับที่ใช้กันในกรุงรัตนโกสินทรอย่างไร ข้อนี้รู้ได้ยาก ด้วยของครั้งกรุงเก่าเปนอันตรายหายสูญเสียเมื่อครั้งเสียกรุงโดยมาก ได้แต่สังเกตสิ่งของซึ่งขุดพบในกรุงเก่าอย่าง ๑ สังเกตเครื่องถ้วยที่ติดประดับไว้ตามวัดแต่ครั้งกรุงเก่าอย่าง ๑ แล้วพิเคราะห์ประกอบกับสิ่งของปูนเดียวกัน ซึ่งยังมีอยู่ตามผู้สะสมของเก่าในเวลานี้

การประดับถ้วยชามตามวัด เข้าใจว่าครั้งกรุงเก่าจะนิยมกันอยู่สักยุค ๑ แต่เห็นจะเปนชั้นหลัง ราวแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บรมโกษฐ ด้วยจีนแผ่นดินนั้นทรงปฏิสังขรณ์พระอารามมากเหมือนอย่างครั้งรัชกาลที่ ๓ ในกรุงรัตนโกสินทร มีตัวอย่างเช่นที่วัดราชบุรณะในกรุงเก่า ประตูวัดทำเปนประตูยอด เอาจานสีต่าง ๆ ประดับตามพื้นผนังทั้ง ๆ ดูก การประดับจานชามตามวัดเมื่อครั้งกรุงเก่า มีแพร่หลายออกไปจนตามหัวเมือง แลชอบประดับกันมาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทรนี้ในสมัยเมื่อก่อนรัชกาลที่ ๓ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ มาเปลี่ยนเปนทำกระเบื้องเปนตัวลายประดับ หรือมิฉนั้นก็เอาถ้วยสีมาตัดประดับอย่างวิธีจีน

พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้พยายามเก็บรวบรวมสิ่งของครั้งกรุงเก่า ตั้งเปนพิพิธภัณฑ์ที่วังจันทร์เกษม มีเครื่องถ้วยที่ขุดได้ในกรุงเก่า ยังบริบูรณ์รูปอยู่บ้าง มีแต่เศษชิ้นที่แตกบ้าง ได้เรียบเรียงไว้ให้ดูมีอยู่สัก ๒ ตู้ ข้าพเจ้าได้ไปตรวจเมื่อจะแต่งหนังสือเรื่องนี้ออกครั้งหนึ่ง ว่าตามตัวอย่างที่ได้เห็น ข้าพเจ้าเห็นว่าชนิดเครื่องถ้วยของจีนที่ใช้กันในกรุงรัตนโกสินทรนี้ มีมาแล้วแต่ครั้งกรุงเก่าเกือบทุกอย่าง ตั้งแต่เครื่องถ้วยถังไสลงมา จนโอ่งอ่างแลชามกลา ถ้าว่าโดยสิ่งของต้องจำแนกเปน ๒ ประเภท คือ ของจีน ที่จีนคิดอย่างทั้งรูปแลลวดลายทำส่งเข้ามาขายนี้ประเภท ๑ คงมีของจีนทุกอย่างไม่จำต้องพรรณาถึง ยังอีกประเภท ๑ นั้นเปนของไทย คือ ไทยให้

อย่างสั่งออกไปทำที่เมืองจีนตามความคิดของไทย ของประเภทหลังนี้ควรจะกล่าวถึง

สิ่งของที่ไทยให้อย่างสั่งออกไปทำเมืองจีนในครั้งกรุงเก่าพบมากแต่ ๓ อย่าง คือ ชาม ๑ จานเชิง ๑ โถ ๑ บางทีจะมีถ้วยแลกระโถนอีก ๒ อย่าง ด้วยเปนของที่ไทยเราใช้ใส่น้ำพริกน้ำปลา แลใส่ยามาแต่โบราณ กระโถนนั้นก็สำหรับบ้วนน้ำหมากในว่า ธรรดากระโถนไม่ว่ารูปร่างอย่างใด ที่ทำมาแต่เมืองจีนเปนของไทยสั่งทั้งนั้น แต่ไม่ใคร่พบตัวอย่างกระโถนเขียนลายไทยจนถึงชั้นของสั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร

ชามไทยสั่งครั้งกรุงเก่า ว่าโดยรูปทรง เห็นมีแต่ทรงบัวอย่างสูงกับอย่างกลาง แลทรงมะนาวตัด ทรงเหล่านี้เปนรูปชามจีนทั้งนั้น รู้ว่าของสั่งแต่ด้วยเขียนลายไทย แลถ้ามีฝาไม่ว่ารูปใด ๆ เปนชามไทยสั่งให้ทำทั้งนั้น ด้วยชามจีนเข้าไม่ใช้ฝา ถ้าว่าโดยกระบวนสี ชามถ้วยไทยสั่งครั้งกรุงเก่า ได้พบสี ๓ อย่าง คือ ลายคราม อย่าง ๑ ลายสีเขียนบนพื้นถ้วยขาวอย่าง ๑ อย่างนี้ได้เห็นเศษชามเขียนสีลงทองลายก้านขดมีรูปกินรรำ ขุดได้ริมพระที่นั่งวิหารสมเด็จ อยู่ในอยุทธยาพิพิธภัณฑ์ชิ้น ๑ เข้าใจว่าเปนของหลวงสั่งเข้ามาใช้แต่ครั้งกรุงเก่า อีกอย่าง ๑ เปนชามเบญจรงค์ คือ ลงสีทั้งพื้นแลลาย พวกนี้มีมาก็ดวงเขียนลายสีบนพื้นถ้วย

จานเชิง ว่าโดยรูปเปนของไทยแท้ สั่งเข้ามาใช้จัดสำรับเลี้ยงอาหารอย่างไทย จานเชิงขนาดใหญ่ สำหรับใช้ใส่ยำแลผักปลา แลใส่เข้าสุกซึ่งแบ่งมาจากชามใหญ่เมื่อเวลาจะกิน จานเชิงอย่างเล็กสำหรับใส่กับเข้าของหวาน จัดตั้งบนโต๊ะเท้าเชิง วิธีจัดสำรับอย่างโบราณเขาจัดตั้งจานเชิงซ้อนกันเปนพนมขึ้นไปหลาย ๆ ชั้น เช่นกล่าวไว้ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนแต่งงานพระไวย ๆ ว่า

"ล้วนแต่ของดี ๆ เทียบสี่ชั้น แกล้งประจงจัดสรรขึ้นซ้อนใส่" วิธีจัดสำรับตั้งจานเชิงซ้อน ๆ อย่างว่านี้ ข้าพเจ้าเคยได้ไปเห็นที่เมืองกลันตัน แลเมืองสายบุรี เขาจัดเลี้ยงตามแบบไทยโบราณอย่างว่านั้น แต่ที่ในกรุงเทพ ฯ แม้ยังใช้จานเชิงมาจนเร็ว ๆ นี้ เลิกวิธีตั้งซ้อนกันเสียนานแล้ว เห็นจะเลิกเมื่อเติมโถน้ำเชื่อมแลโถแกงเข้าในสำรับ โถตั้งกลางกีดที่ จึงตั้งจานเชิงซ้อนเช่นนั้นไม่ได้ ว่าโดยกระบวนเขียน จานเชิงก็มีทั้งลายครามเขียนสีบนพื้นด้วย แลสีเบญจรงค์เหมือนกับชาม

มีจานครั้งกรุงเก่าอีกอย่าง ๑ รูปเปนจานแบนไม่มีเชิง เขียนเปนลายกลีบบัวสีแดง เข้าใจว่าเปนของไทยสั่งเหมือนกัน เพราะมีหม้อน้ำมนต์ทำมาแต่เมืองจีน เขียนกลีบบัวแดงอย่างนี้ดูเปนพวกเดียวกัน แต่ของพวกนี้มีน้อย

โถนั้นมีหลายขนาด ขนาดใหญ่ที่สุดที่ได้พบประมาณ ๕ กำ รองลงมาขนาดกลางอีกขนาด ๑ สำหรับใส่ของกินแลอบเครื่องหอม รองลงมาอีกเปนโถแกงโถน้ำเชื่อมตั้งบนสำรับ เล็กที่สุดเปนโถปริกสำหรับตั้งเครื่องแย้ง กระบวนโถทำหลายรูป โถขนาดใหญ่แลขนาดรองมักจะทำเปนรูปแตง จุกข้าน โถแกงโถน้ำเชื่อมทำเปนทรงรูปแตงบ้าง เปนทรงโกฐบ้าง แต่ฝามักทำเปนยอดทรงมัน โถปริกเครื่องแย้ง มักทำเปนรูปลูกแก้วกลมบ้าง เปนเพ้องบ้าง เวลาเอามาจัดขึ้นเครื่องแย้ง ทำปริกทองติดฝาเปนยอดทรงมัน จึงเรียกกันว่า "โถปริก" กระบวนเขียนโถก็มีทุกอย่างเหมือนกับชามแลจานเชิง

ลายไทยที่ให้อย่างไปเขียนเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่ามีหลายอย่าง มีลายก้านขดแลลายก้านแย่งเปนต้น บางทีมีภาพปลายกนก บางทีเปนภาพเทพพนม อย่างนี้มีทั้งชามแลโถ บางทีเปนภาพเทพพนมนรสิงห์ อย่างนี้ของเก่าเห็นมีมากแต่ชาม

พิเคราะห์ดูลวดลายที่เขียนเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่าประกอบกับสถานที่ที่พบถ้วยชามนั้น ๆ เข้าใจว่าลักษณที่สั่งของเหล่านี้สั่งเมื่อครั้งกรุงเก่า ก็เห็นจะทำนองเดียวกับที่มาสั่งในชั้นกรุงรัตนโกสินทร คือแรกคิดอย่างแลให้ลายนั้น คงเปนฝีมือช่างหลวงให้อย่างสั่งออกไปทำของหลวงเข้ามาใช้ราชการ หรือมิฉนั้นเปนของผู้มีบันดาศักดิสูงสั่งเข้ามาใช้สอย ของนั้นสิ่งใดมีคนชอบ

จึงมีผู้เอาถ้วยชามปูนแรกเปนตัวอย่างส่งให้พ่อค้าสั่งออกไปทำเข้ามาอีก พ่อค้าเลยสั่งเข้ามาขายด้วย ครั้นขายดีก็เอาดูจอย่างปูน ๒ ส่งออกไปให้ทำอีก จนเปนของขายในท้องตลาด ส่วนลวดลายเมื่อถ่ายต่อ ๆ กันหลายชั้นเข้าก็เลือนเลวลงไปทุกที จนปูนหลัง ๆ เกือบจะรู้ไม่ได้ว่าเปนลายไทย ของอย่างนี้มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า ลายไทยที่คนชอบกันมากในชั้นกรุงเก่านั้น เห็นจะเปนลายเทพพนมนรสิงห์ เพราะชามเทพพนมนรสิงห์ยังพบได้ที่ไหน ๆ แม้ตามหัวเมืองไกล ถ้าเปนบ้านที่ตั้งมาเก่าแก่ เช่นที่เมืองกำแพงเพ็ชร แลบ้านหัวเวียงเมืองไชยา ห่างไกลกันถึงเพียงเท่านั้นยังพบชามเทพพนมนรสิงห์มีอยู่ เวลาเจ้านายผู้มีบันดาศักดิ์ไปถึงที่นั้น สำรับที่ชาวบ้านหามาเลี้ยงเขายังมีชามเบญจรงค์เทพพนมนรสิงห์ครั้งกรุงเก่าแห่งละมาก ๆ เห็นจะเปนของสั่งเข้ามาขายกันแพร่หลายมาก จึงมีออกไปถึงที่ห่างไกลเห็นปานนั้น

ตั้งแต่เสียกรุงเก่าเมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๓๑๐ ในระหว่างเวลาเมืองไทยเปนจลาจล แลทำศึกกู้อิศรภาพ การค้าขายกับต่างประเทศระส่ำระสายอยู่หลายปี จนขุนหลวงตากตั้งกรุงธนบุรีเปนราชธานีได้เปนที่มั่นคงแล้ว จึงได้เริ่มบำรุงการค้าขายกับเมืองจีน ในเวลานั้นไทยกำลังขัดสนเครื่องใช้สอย คงต้องซื้อหาถ้วยชามเครื่องใช้เข้ามาจากเมืองจีนมาก ในสมัยนั้นก็คงมีเครื่องถ้วยของจีนเข้ามาทั้งที่เปนของจีนทำมาขาย แลของไทยให้อย่างสั่ง

ออกไปทำ เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งครั้งกรุงธนบุรี จะสั่งอะไรบ้างยังไม่ทราบชัด ถ้าจะลองสันนิษฐานตามสังเกตสิ่งของที่มีอยู่ในเวลานี้ เข้าใจว่า ครั้งกรุงธนบุรีเห็นจะเอาจานชามครั้งกรุงเก่าส่งออกไปเปนตัวอย่าง ด้วยมีชามเบญจรงค์ลายเทพพนมนรสิงห์ปูนหลังช้างในเคลือบสีขาวไม่เคลือบเขียวเหมือนของครั้งกรุงเก่า จึงเข้าใจว่าอย่างเคลือบขาวนี้จะสั่งครั้งกรุงธนบุรี

มาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทำนุบำรุงช่างไทย ที่ซุดโซมมาแต่ครั้งเสียกรุงเก่าฟื้นมามีฝีมือกลับดีขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๑ ปรากฏฝีมืออยู่จนบัดนี้หลายอย่าง พิเคราะห์ดูเครื่องถ้วยชั้นเปนของไทยสั่งปูนเก่าในครั้งกรุงรัตนโกสินทร เข้าใจว่ามาจนถึงในรัชกาลที่ ๓ ถ้วยชามที่สั่งไปทำเมืองจีน จึงได้ให้ช่างหลวงเขียนลายตัวอย่างขึ้นใหม่ แต่ดำเนินตามตัวอย่างที่ครั้งกรุงเก่าเปนพื้น เปนลายไทยเขียนสีบนพื้นถ้วยขาวบ้าง เขียนเบญจรงค์บ้าง เช่นชามลายก้านขดเขียนสีบนพื้นถ้วย มีรูปครุฑบ้าง ราชสีห์บ้าง เทพพนมบ้าง ของชนิดนี้มีน้อย ด้วยสั่งเปนของหลวง ผู้อื่นเห็นจะไม่ใช้ได้ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีเครื่องเบญจรงค์ที่ลายงาม ๆ อันเห็นได้ว่าเปนของปูนแรกอีกหลายลาย ลายเหล่านี้เข้าใจว่า เปนลายครั้งรัชกาลที่ ๑ ด้วยเปนลายไทยเทียบแบบอย่างครั้งกรุงเก่า แต่ฝีมือกลับดีขึ้น ของสั่งครั้งรัชกาลที่ ๑ ข้าพเจ้าได้พบถ้วยชาชุด

หนึ่ง ว่าเปนของกรมพระราชวังหลังสั่ง เขียนสีลงทองบนพื้นถ้วยขาว ลายสัตว์น้ำเล่นคลื่น ลายอย่างนี้จะมีมาแต่ครั้งกรุงเก่าแล้ว หรือจะคิดขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ทราบไม่ได้ ถ้าหากว่าไม่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า ก็ควรสันนิฐานว่า ลายนอกอย่างได้คิดทำขึ้นใหม่มีบ้างแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ แต่คงมีน้อย โดยมากเอาอย่างลายครั้งกรุงเก่านั้นเปนแน่ ถ้าว่าโดยสิ่งของที่สั่งครั้งรัชกาลที่ ๓ ที่พบปะอยู่ในเวลานี้ ก็มากอยู่ในชาม จาน โถ ๓ อย่างเหมือนของครั้งกรุงเก่า นอกจากนี้ก็จะมีถ้วยแลกระโถน

ลักษณค้าขายในระหว่างเมืองไทยกับเมืองจีน เมื่อยังใช้เรือใบไปมา แม้ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ไปมาถึงกันได้เพียงปีละครั้งเดียว ด้วยต้องอาไศรยแล่นใบเรือให้ถูกฤดูมรสุม เรือที่ไปค้าขายเมืองจีนต้องออกจากปากน้ำเจ้าพระยาราวเดือน ๗ ไปถึงเมืองจีนราวเดือน ๙ ต้องคอยอยู่ที่เมืองจีน ๕ เดือน จนถึงเดือนยี่จึงได้ลมตะเภาใช้ใบกลับมาเมืองไทยได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ไปค้าขายเมืองจีน มีเวลาอยู่เมืองจีนได้นาน ๆ ทุกเที่ยวที่ไป การสั่งของออกไปทำเมืองจีน ถ้าเปนของหลวงก็ให้ช่างกำกับออกไปคอยดูให้ช่างจีนทำให้เหมือนตัวอย่าง ถ้าเปนของพ่อค้าสั่ง พ่อค้าไม่มีช่างที่จะส่งไปติติเตียน ด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยไทยสั่งที่เปนของดีมีอยู่ในเวลานี้ จึงมักปรากฎเรื่องราวว่าเดิมเปนของหลวง หรือของเจ้านายซึ่งมีพระเกียรติยศสูงทรงสั่งเข้ามา

แลของชนิดนี้จึงมีน้อย เพราะสั่งเข้ามาใช้สอยคราวละไม่กี่ชุด ไม่ได้สั่งเข้ามาสำหรับซื้อขาย ส่วนของที่พ่อค้าสั่ง เขาสั่งเข้ามาขายในตลาด ย่อมสั่งเข้ามาคราวละมาก ๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีมาก แต่ไม่ใคร่จะเปนของดี เพราะไม่มีช่างออกไปกำกับให้ทำ ถึงกระนั้นยังน้อยกว่าของจีนที่ทำเข้ามาขายโดยลำพัง หรือที่พ่อค้าไปสั่งให้ทำตามรูปที่ให้อย่างไปจากเมืองไทย แต่ให้เขียนลายตามใจจีน ด้วยทำของเช่นนี้ง่ายกว่า ราคาก็ถูกกว่า พวกพ่อค้าจึงหาของชนิดนี้เข้ามาขายมากกว่าของราคาแพง

เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งมาจากเมืองจีนในชั้นกรุงรัตนโกสินทรนี้ ของสิ่งใดสั่งเมื่อครั้งรัชกาลไหน ถึงไม่มีจดหมายเหตุถ้าจะตรวจดูให้รู้ก็ได้ ด้วยตัวอย่างสิ่งของยังมีมาก ของเหล่านั้นลวดลายที่เขียนให้แบบอย่างผิดกันทุกรัชกาล ช่างผู้ชำนาญอาจจะพิเคราะห์แบบอย่างลวดลายสิ่งของซึ่งสร้างในรัชกาลนั้น ๆ เช่นลายที่เขียนตามวัดเปนต้นมาเทียบชี้ได้ ว่าลายอย่างนี้เปนลายที่มีขึ้นเมื่อในรัชกาลนั้น ลายอย่างนั้นพึ่งมีขึ้นในรัชกาลนั้น แต่ถ้าจะตรวจให้แน่นอนเช่นนั้น จำต้องตั้งพิพิธภัณฑสถานรวบรวมเครื่องถ้วยของเก่ามาไว้ทุก ๆ อย่าง แล้วจึงตรวจ แต่พิพิธภัณฑสถานเช่นนั้นยังไม่มี มีแต่ผู้ที่ชอบเล่นได้หาสะสมไว้มีอยู่หลายแห่ง ข้าพเจ้าไม่ใช่ช่าง กล่าวความตามที่ได้พิเคราะห์ดูสิ่งซึ่งได้เห็น

แก่ตา ประกอบกับที่เคยได้ยินคำผู้ใหญ่บอกเล่ามา ความที่กล่าวคงจะพลาดพลั้งบ้าง

ถึงรัชกาลที่ ๒ ฝีมือช่างเขียนไทย ซึ่งบำรุงมาแต่รัชกาลที่ ๑ เจริญขึ้นมาก แบบอย่างลวดลายพลิกแพลงออกไปจากลายครั้งกรุงเก่ามามีขึ้นแต่เมื่อรัชกาลที่ ๒ อีกประการ ๑ ในรัชกาลที่ ๒ มีเวลาว่างการทัพศึกมาก ความนิยมเล่นของดีมีฝีมือช่างจึงเกิดขึ้นในรัชกาลนั้นหลายอย่าง ส่วนเครื่องถ้วยชามที่สั่งไปทำเมืองจีนเมื่อในรัชกาลที่ ๒ คิดแก้ไขผิดกับของแต่ก่อน ทั้งรูปแลลวดลาย มีลายผูกขึ้นใหม่หลายอย่าง เช่นลายดอกกุหลาบเปนต้น บางทีเอาลายจีนเช่นลายสิงโต มาคิดผูกตามความนิยมของไทย สั่งไปให้เขียนถ้วยชาม สิ่งของที่ทำก็กวดขันฝีมือขึ้นทั้งลายน้ำทองแลเขียนสี ว่าโดยย่อ เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งไปทำเมืองจีน ที่นับถือกันว่าเปนของดีที่สุดในเวลานี้ล้วนเปนของที่คิดแบบสั่งออกไปทำเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ทั้งนั้น มักเรียกกันว่าของสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ ซึ่งเปนสมเด็จพระบรมราชินีนารถในรัชกาลนั้น ซึ่งเปนความจริง เพราะจานชามของหลวงที่สั่งสั่งเข้ามาสำหรับใช้ในห้องเครื่องฝ่ายใน สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์คงจะได้ทรงเปนพระธุระในการสั่งให้ทำสิ่งของเหล่านั้น

ของจีนที่ไทยเราชอบเล่นกันมาแต่ก่อน ยังมีอีก ๒ อย่าง คือกระถางต้นไม้ แลขันซ่งน้ำชา เข้าใจว่าเล่นกันมาแต่กรุงเก่า

ทั้ง ๒ อย่าง กระถางต้นไม้ของเก่าที่มีตัวอย่างพอเห็นได้ในเวลานี้ มีทั้งกระถางเครื่องถ้วยเขียนคราม เขียนสี เครื่องดินปั้นแลดินเคลือบ แต่ก่อนเล่นปลูกต้นไม้ดัด ของหลวงตั้งประดับรอบท้องพระโรง มีมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓ จนรัชกาลที่ ๕ ส่วนวังเจ้าบ้านขุนนางก็เล่นต้นไม้ดัดเปนของแต่งเรือนอย่าง ๑ กระถางต้นไม้ของจีนที่มีเข้ามาในเมืองนี้ โดยมากเปนรูปกระถางต้นไม้อย่างจีน ลายก็เปนลายจีนแทบทั้งนั้น ดูเหมือนจะซื้อหาของจีนเข้ามาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาผู้ที่เล่นต้นไม้ดัดชอบใจกระถางรูปไหน ก็สั่งรูปนั้นเข้ามาเปนคราว ๆ สงไสยว่าไม่มีกระถางต้นไม้รูปใดที่ไทยได้คิดอย่างรูปส่งไปทำเมืองจีน เช่นเครื่องถ้วยอย่างอื่น ถึงที่เรียกกันว่า กระถางกราย กระถางเชิง ก็เข้าใจว่าเปนรูปกระถางจีน

ปั้นชงน้ำชานั้น เปนของจีนปั้นด้วยดินอย่างดี ทำที่ตำบลงี่เฮ็งในมณฑลเจ๊เกียง ใช้กันในเมืองแต้จิ๋วแลฮกเกี้ยนมากกว่าที่อื่น ไทยเราชอบเล่นมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่การเล่นปั้นมาแพร่หลายมากเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคิดหุ่นปั้นขึ้นใหม่ ส่งให้ออกไปทำเข้ามาจากเมืองจีน ที่เรียกกันทุกวันนี้ว่า "ปั้นอย่าง" เปนของดีวิเศษกว่าที่เคยมีมาแต่ก่อน หรือที่สั่งได้ในภายหลัง การเล่น

ปั้นชาจึงนิยมกันแพร่หลายมาแต่ครั้งนั้น ลักษณการเล่นปั้นข้าพเจ้าจะพรรณาในที่อื่นต่อไปเปนส่วน ๑ ต่างหากในหนังสือนี้

ยังอีกอย่าง ๑ คือการที่แต่งเรือนด้วยเครื่องประดับของจีน ก็ปรากฏว่าชอบกันมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่ในชั้นกรุงรัตนโกสินทรนี้ มาจับเล่นกันมากขึ้นเมื่อในครั้งรัชกาลที่ ๒ เข้าใจว่าตั้งแต่เมื่อสร้างพระตำหนักสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๖๑ เวลานั้นทูตไทยออกไปเจริญทางพระราชไมตรีเมืองจีนกลับเข้ามาถึงใหม่ ๆ ได้ไปเห็นการตกแต่งรั้ววังบ้านเรือนผู้มีบันดาศักดิ์ที่เมืองจีน ได้ความรู้มาช่วยอำนวยการตกแต่ง พระตำหนักในสวนขวา นับว่าเปนมูลเหตุที่จะเล่นเครื่องโต๊ะบูชามาแต่ครั้งนั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มา เครื่องถ้วยของจีนที่ไทยชอบซื้อหามาสะสมจึงมีแพร่หลายทั้งของที่ไทยให้อย่าง แลของที่ทำตามความคิดจีน ดังจะปรากฏโดยพิศดารในตอนว่าด้วยเครื่องตั้งโต๊ะต่อไปในหนังสือเรื่องนี้

ถึงรัชกาลที่ ๓ แบบอย่างลวดลายของไทยยังนิยมไปข้างจีนยิ่งขึ้น จะเห็นตัวอย่างได้ เช่นแบบอย่างลวดลายที่วัดราชโอรส แม้บานประตูพระอุโบสถ ก็เอาลายมังกรจีนมาผูกเปนลายประดับมุกแผลงออกไปจากแบบเดิมเปนครั้งแรก แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ การหลวงทำแต่พระอารามเปนพื้น สิ่งของที่สั่งจากเมืองจีน ก็มักเปนเครื่องศิลาแลเครื่องถ้วยทำเปนแผ่นกระเบื้อง ... สั่งมาประดับ

ประดาแต่งพระอารามโดยมาก ไม่ปรากฏว่ามีสิ่งของเล่นที่เปน ของหลวงสั่ง ความนิยมดูอยู่ข้างตรงกันข้าม เมื่อไม่เสด็จลงประพาศสวนขวาดังในรัชกาลก่อน ทรงพระราชดำริห์ว่า ภูเขาศิลาแลตำหนักรักษาซึ่งได้ก่อสร้างไว้ในสวนขวา ทิ้งไว้จะยับเยินเสีย จึ่งโปรดให้รื้อศิลาไปก่อเขาที่วัดพระเชตุพน แลรื้อตำหนักต่าง ๆ ในสวนขวา ไปปลูกถวายเปนเสนาศนะตามพระอารามหลวงอันเนื่องในเจ้าของตำหนักหลายแห่ง ความนิยมดูเปนไปข้างสละเครื่องเล่นถวายเปนพุทธบูชา จนเขียนรูปเครื่องแต่งเรือนแลเครื่องบูชาของจีน เปนลายประดับฝาผนังโบถวิหาร เช่นที่พระอุโบสถวัดราชโอรส แลวัดกัลยาณมิตรเปนต้น แม้ของเล่นเช่นเครื่องถ้วยของจีน เปนโอ่งอ่าง ขวดแลกระถาง ที่ชำรุดไปบ้าง ก็เอาไปติดต่อตั้งถวายไว้ตามวัด ยังจะหาดูได้จนทุกวันนี้

ของใช้สอยที่เปนเครื่องถ้วยสั่งเมืองจีนในครั้งรัชกาลที่ ๓ ของหลวงดูเหมือนจะสั่งหามาเพิ่มเติมแต่เฉภาะที่จำเปนต้องการใช้ ถ้าจะมีลายอย่างใดที่เปนลายหลวงผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ แลสั่งให้ไปเขียนเครื่องถ้วย เห็นมีอยู่ลายหนึ่ง คือเปนลายดอกไม้จีนมีรูปนกเล็ก ๆ แลกะรอกประกอบกับลาย ชามลายนี้ได้พบอยู่บ้าง ที่เข้าใจว่าเปนลายครั้งรัชกาลที่ ๓ เพราะเปนลายเดียวกับใบปกคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับรดน้ำเอก ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๓ แลกล่าวกันว่าเปนฝีมืออย่างประณีตที่สุด แต่ความนิยมเล่นของ

จีนยังมีอยู่ในผู้มียันดาศักดิ์โดยมาก ไม่เลิกไปทีเดียว จึงมีสิ่งของต่าง ๆ ตั้งแต่ถ้วยชามตลอดลงมาจนปั้นชา ซึ่งให้อย่างสั่งไปทำเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เปนอันมาก แต่เปนของเจ้านายแลขุนนางสั่งทั้งนั้น

ยังมีการอีกอย่าง ๑ ซึ่งเข้าใจว่ามีขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ คือเรื่องตั้งเตาทำเครื่องเคลือบในเมืองไทย ถ้าจะว่าก็เปนการกลับตั้งเตาทุเรียงอย่างครั้งศุโขไทย ที่ได้เลิกมาเสียหลายร้อยปี ให้กลับมีขึ้นอีก เตาทุเรียงที่สวรรคโลก ศุโขไทย ทำทั้งกระเบื้องเคลือบมุงหลังคา แลสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า "เครื่องสังกโลก" ดังกล่าวมาแล้ว แต่เตาที่ตั้งขึ้นในกรุงรัตนโกสินทรครั้งรัชกาลที่ ๓ ทำแต่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคาอย่าง ๑ กับทำเปนตัวลายเคลือบสีต่าง ๆ เปนเครื่องประดับ เช่นประดับที่พระปรางค์วัดอรุณแลประดับพระเจดีย์วัดพระเชตุพนเปนต้นอีกอย่าง ๑ แต่สิ่งของเครื่องใช้เห็นจะเปนด้วยหาของจีนได้ง่ายแลถูกกว่า จึงมิได้ทำ

ครั้งกรุงเก่า ปราสาทราชมณเฑียรมุงด้วยกระเบื้องดีบุก โบสถ์วิหารตำหนักรักษามุงด้วยกระเบื้องดิน ปรากฎว่าใช้กระเบื้องเคลือบแต่ ๒ แห่ง คือ ในจดหมายเหตุบาดหลวงตาชาด์ซึ่งเข้ามากับมองซิเออร์ เดอชัวมอง ราชทูตฝรั่งเศส เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช กล่าวว่า พระที่นั่งธัญญมหาปราสาทที่เมืองลพบุรี มุงกระเบื้องเคลือบสีเหลืองงามนัก ๑ เจลาแตก

ส่องดูเหมือนกับเอาทองไปหุ้มไว้ ได้ชมแก่เจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานบอกว่ากระเบื้องนั้นราคาแพงมาก มีปรากฏอีกแห่ง ๑ ในหนังสือพระราชพงษาวดารแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ว่าทรงสร้างวัดบรมพุทธาราม หลังคาพระอุโบสถมุงด้วยกระเบื้องเคลือบ ราษฎรจึงเรียกวัดนั้นว่า "วัดกระเบื้องเคลือบ" แลยังเรียกกันอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ สันนิฐานว่า กระเบื้องเคลือบที่มุงพระที่นั่งธัญญมหาปราสาทก็ดี ที่มุงโบถวัดบรมพุทธารามก็ดี เห็นจะเปนของสั่งเข้ามาจากเมืองจีน จึงเปนของแพง แลมิได้มุงแพร่หลายออกไปถึงที่อื่น แม้แต่มุงวัดเดียวก็ยังเห็นเปนของอัศจรรย์ จนราษฎรเอามาเรียกเปนชื่อวัด ถ้าตั้งเตาทำที่กรุงเก่าคงจะมุงกระเบื้องเคลือบแพร่หลายกว่านั้น และจะไม่เห็นเปนของปลาดถึงปานนั้น ความที่กล่าวมานี้ พระยาโบราณราชธานินทร์ก็รับรองว่า ความจริงเห็นจะเปนเช่นนั้น ด้วยพระยาโบราณ ฯ เคยตรวจชิ้นกระเบื้องเคลือบของครั้งกรุงเก่าที่ได้พบปะ เห็นเปนดินจีนทั้งนั้น ในกรุงรัตนโกสินทรพระมหาปราสาทแต่แรกก็มุงด้วยกระเบื้องดีบุก หลังคาโบถวิหารก็มุงด้วยกระเบื้องดินโดยมาก มีจดหมายเหตุปรากฏว่า เมื่อทรงบุรณะวัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ ๑ พระอุโบสถแลวิหารมุงกระเบื้องเคลือบ สันนิฐานว่า คงมุงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วยอีกแห่ง ๑ มีพระอุโบสถวัดราชโอรสอีกแห่ง ๑ ที่ปรากฏว่ามุงกระเบื้องเคลือบสีเขียวมา

แต่รัชกาลที่ ๒ นอกจากนี้แม้พระราชมณเฑียรทั้งวังหลวงแลวังน่า ก็ไม่ได้มุงกระเบื้องเคลือบ จึงเข้าใจว่า กระเบื้องเคลือบในชั้นนั้น เห็นจะสั่งมาจากเมืองจีน พึ่งมาตั้งทำขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓

การตั้งเตาเครื่องเคลือบเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ยังไม่พบจดหมายเหตุที่จะทราบความได้ว่าตั้งต้นทำมาแต่ปีใร เข้าใจว่าคงหาจีนเข้ามาเปนครูตั้งเตาทำในกรุงเทพ ฯ ฝึกหัดจนไทยทำได้เอง วิธีทำกระเบื้องเคลือบครั้งรัชกาลที่ ๓ ตามที่ทราบนั้น ว่าจัดช่างเคลือบขึ้นเปนกรม ๑ ตั้งเตาเคลือบที่วัดสระเกษ ด้วยมีที่อุปจารกว้างขวาง แลอยู่ใกล้คลองขนของได้ง่าย การปั้นกระเบื้องเกณฑ์ให้เลขพราหมณ์ปั้น ด้วยเลขพราหมณ์ได้ยกเว้นจากราชการอย่างอื่น โดยเปนพวกนักพรต ได้เปรียบคนพวกอื่นอยู่ การทำกระเบื้องถือว่าเปนการพระราชกุศล ด้วยทำมุงหลังคาโบถวิหารโดยมาก จึงเกณฑ์ให้พวกพราหมณ์ทำ ทำแล้วส่งมาให้กรมช่างเคลือบ ๆ กระเบื้องนั้น แล้วส่งไปสำหรับมุงหลังคาพระอาราม แลพระมหาปราสาทราชมณเฑียร ครั้งนั้นการสร้างพระอารามมีมาก ทั้งกวดขันกระบวนแยบอย่างมาก กระเบื้องที่มุงหลังคาก็คิดทำยักย้ายเปนหลายสี ทำได้เปนอย่างดีที่สุดอยู่เพียงในรัชกาลที่ ๓ ต่อมารัชกาลที่ ๔ การสร้างพระอารามไม่มีมากเหมือนรัชกาลที่ ๓ ภาระทำกระเบื้องเคลือบก็น้อยลง กระเบื้องเคลือบในรัชกาลที่ ๔ ก็ทำกระเบื้องเคลือบอย่างรัชกาลที่ ๓ เปนพื้น มีทำแผ้ดงเปน

กระเบื้องกาบอย่างเก่ามุงหลังคาวัดราชประดิษฐแห่ง ๑ แต่การทำกระเบื้องเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทำแต่พอเปนราชการ ได้ประโยชน์ไม่เท่าค่าใช้จ่าย มาถึงรัชกาลที่ ๕ จึงได้เลิกโรงกระเบื้องเสียด้วยเห็นว่ากระเบื้องที่ต้องการซ่อมแซมหรือมุงหลังคาพระอารามที่สร้างใหม่ สั่งจากเมืองจีนได้ถูกกว่า แต่มีข้อปลาดอย่าง ๑ ที่มาได้ความว่า จีนเคลือบกระเบื้องไม่ได้สีอย่างที่ไทยเคยเคลือบได้เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ เช่นกระเบื้องสีขาบที่มุงหลังคาพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็ดี กระเบื้องสีเขียวที่มุงหลังคาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทก็ดี ส่งตัวอย่างสั่งไปทำเมืองจีน ก็ทำสีไม่ได้อย่างสีกระเบื้องทำในเมืองไทยเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ จึงเกิดความรู้สึกเสียดายวิชาช่างเคลือบที่สูญไปมาแต่ในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเมื่อไฟไหม้พระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามเมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๓๗ กรมหมื่นปราบปรปักษ์เปนแม่กองทำการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ได้ทรงพยายามที่จะกลับตั้งโรงเคลือบให้มีขึ้นในกรุงเทพ ฯ อีก ถึงเรียกจีนช่างเคลือบเข้ามาเปนครู ตั้งเตาเคลือบกระเบื้องสีเหลืองที่มุงหลังคาพระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามอยู่บัดนี้ ก็ปรากฏว่าทั้งฝีมือแลสียัง สู้กระเบื้องที่ทำเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ไม่ได้ การจึงระงับมา

มาเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๕๗ นี้ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปริดาสิ้นพระชนม์. หม่อมราชวงษ์หญิงสิ้นจิ ธิดาในพระองค์เจ้าปริดา

ซึ่งเปนผู้จัดการมรดก มีแก่ใจรวบรวมสมุดหนังสือต่าง ๆ ของกรมขุนวรจักรธรานุภาพ ซึ่งตกมาเปนของพระองค์เจ้าปริศา กับทั้งสมุดหนังสือของพระองค์เจ้าปริศา ส่งมาถวายไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เจ้าพนักงานตรวจหนังสือนั้น พบทั้งตำราเคลือบกระเบื้องแลตำราหุงกระจกสี ซึ่งไทยทำมาแต่ก่อน ด้วยกรมขุนวรจักร ฯ ได้ทรงบัญชาการกรมช่างเคลือบ ช่างกระจก เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์เจ้าปริศาได้ทรงบัญชาการต่อมาจนเลิกกรมนั้น กรรมการหอพระสมุด ฯ จึงหวังใจว่า ตำราที่ได้พบนี้จะเปนตำราเคลือบกระเบื้อง แลหุงกระจกสีเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ ที่ ๔ ถ้าเช่นนั้น เชื่อว่าถ้าจะต้องการทำอีกคงทำได้ ด้วยตำรายังไม่สูญ

ถึงรัชกาลที่ ๕ การสั่งของเมืองจีนต้องเปลี่ยนวิธี ด้วยมีเหตุเมื่อราชทูตไทยออกไปเมืองจีนเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ ไปถูกผู้ร้ายปล้น ตั้งแต่นั้นก็มิได้มีราชทูตไทยไปเมืองจีนอีก การสั่งให้ไปทำของที่เมืองจีน จึงต้องให้พวกนายห้างในกรุงเทพ ฯ รับธุระสั่ง ไม่ได้ส่งช่างไทยออกไปตรวจตราดังแต่ก่อน ห้างที่รับสั่งของเมืองจีนที่สำคัญทราบว่า ๒ ห้าง คือ ห้างพระยาพิศาลผลพานิช (ซื่น) ใช้ยี่ห้อโป่งหัว ห้าง ๑ ห้างพระยาโชฎึก ฯ (พุก) ใช้ยี่ห้อกิมตึ่งฮุกกี่ อีกห้าง ๑ นอกจากนี้ว่ายังมีจีนสุ่นอีกคน ๑ เดิมเปนคนรับธุระของพระยาโชฎึก (พุก) ออกไปทำของเมืองจีน ไปทำ

ของ ๆ ตัวเองเข้ามาขายด้วย จึงไม่พอใจกับพระยาโชฎึก จีนสุ่น แยกออกมาตั้งห้างริมประตูสำราญราษฎร์ ถนนบำรุงเมือง สั่งของเมืองจีนมาขายโดยลำพังอีกคน ๑

เครื่องถ้วยที่สั่งทำเมืองจีนในรัชกาลที่ ๔ ของหลวงปรากฎตัวอย่างแต่กระเบื้องเครื่องประดับ เช่นที่ประดับพระพุทธปรางค์ปราสาทในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเปนต้น นอกจากนี้แม้ถ้วยชามก็ไม่ปรากฎตัวอย่างของหลวงที่ได้สั่งไปทำ แต่ของเจ้านายแลขุนนางผู้มีบันดาศักดิ์ที่สั่งให้ทำนั้นมีมาก เครื่องใช้ที่สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ผิดกับแต่ก่อนหลายอย่าง เครื่องเบญจรงค์เรียกว่าเลิกทีเดียวได้ มีสั่งแต่ลายน้ำทองกับลายคราม ให้แบบลายไทยไปทำแต่เฉภาะลายน้ำทอง แต่สู้ของครั้งรัชกาลที่ ๒ ไม่ได้ทั้งลวดลายแลฝีมือที่ทำ ด้วยการที่สั่งลำบากขึ้น มีเรื่องเล่ากันมาว่า มีผู้คิดตัวอย่างโถนเล่นมิใหรี่ สั่งไปให้ทำด้วยถ้วยเขียนลายน้ำทอง หุ่นตัวอย่างที่กลึงส่งออกไป ไม่ได้รวงข้างในตลอด ช่างจีนทำโถนด้วยได้รูปได้ลายตามตัวอย่างหมด แต่ไม่ได้รวงข้างในตลอด ก็กลายเปนโถนตันเหมือนกับหุ่น ด้วยไม่มีใครชี้แจงให้ช่างจีนเข้าใจว่าจะทำอะไร ของที่ทำพลาดผิดไปอย่างนี้ปรากฎว่ามีหลายคราว

จะเปนเพราะให้อย่าง สั่งของไปทำเมืองจีนไม่ได้สดวกเหมือนแต่ก่อน หรือจะเปนด้วยความนิยมเปลี่ยนแปลงมาอย่างใดอย่าง

หนึ่งนี้ เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เครื่องถ้วยของจีนที่มีเข้ามาในเมืองไทย ทั้งถ้วยชามแลเครื่องโต๊ะ เปนของลายครามแลเขียนลายจีนเปนพื้น นับว่าเครื่องลายครามเปนของเล่นกันแพร่หลายขึ้นในเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีเหตุอย่างหนึ่งประกอบกับการอันนี้ด้วยเมื่อปีรกา พ.ศ. ๒๔๐๔ อังกฤษกับฝรั่งเศสเข้ากันทำสงครามกับจีนตีได้เมืองปักกิ่ง ครั้งนั้นพวกฝรั่งอ้างเหตุว่า เพราะจีนจับกงสุลแลพ่อค้าฝรั่งซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือจีน ไปทรมานด้วยอาการทารุณร้ายกาจต่าง ๆ เมื่อฝรั่งชนะแล้วจะแก้แค้น จึงไปเผาวังอันเปนที่ประทับพระเจ้ากรุงจีนในฤดูร้อน ซึ่งอยู่นอกเมืองปักกิ่ง แลปล่อยให้ทหารปล้นเอาสิ่งของเครื่องแต่งวังนั้นเสียด้วย เครื่องแต่งวังที่ฝรั่งปล้นได้มาในคราวนั้น มีของลายครามดี ๆ ขายแพร่หลายตกเข้ามาจนถึงเมืองไทยหลายอย่าง จึงทำให้เกิดต้องการเสาะหาเครื่องลายครามของจีน ซึ่งนับถือว่าเปนของดีมาแต่คราวนั้น

สิ่งของเครื่องถ้วยที่ปรากฏว่าเปนของสั่งเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ อยู่ในของเหล่านี้ คือ ชาม, แก้ทรงเปนทรงบัวอย่างเตี้ยแลเปนชามฝาทั้งนั้น จาน, จานเชิงใช้น้อยลงเปลี่ยนเปนจานแบนโถ, โถขนาดใหญ่ใช้น้อยลง คงใช้มากแต่ขนาดกลางแลขนาดเล็ก ถ้วยชา, คิดรูปใหม่หลายอย่าง ถ้วยชายี่ห้อโปรู แลยี่ห้อกิมตึ่งฮกกี่ เหล่านี้เปนของให้อย่างสั่งครั้งรัชกาลที่ ๔ ทั้งนั้น

ส่วนเครื่องโต๊ะ เจ้านายแลขุนนางก็เล่นกันขึ้นเมื่อในรัชกาลนั้น มีประเพณีจัดโต๊ะเครื่องบูชาไปตั้งช่วยกันในเวลามีการงานเปนกระบวนประกวดกัน การเล่นเครื่องโต๊ะจึงนับว่าเกิดขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔

อนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ นั้น ปรากฏว่ามีผู้คิดเขียนเครื่องถ้วยขึ้นในเมืองไทยเปนครั้งแรก ใครจะทำบ้างข้าพเจ้าไม่ทราบตลอด ที่ทราบนั้นคือ หม่อมเจ้าเนตรในกรมหมื่นสุนทรธิบดีองค์ ๑ สิ่งของเครื่องถ้วยที่หม่อมเจ้าเนตรเขียนลายคราม ยังมีติดอยู่ที่ศาลาถ้วยจานวัดบวรนิเวศทุกวันนี้ วิธีเขียนนั้น เอาถ้วยขาวของจีนที่เคลือบแล้วมาเขียนสีครามทับนอกเคลือบ แล้วเอาเข้าไฟอ่อน ๆ ให้สีสุก อย่างจีนทำเครื่องสีเขียนนอกเคลือบ แต่การที่ทำนั้นไม่ถึงเปนสินค้าซื้อขาย

รัชกาลที่ ๕ เปนรัชกาลที่ยืนนาน แลเปนเวลาบ้านเมืองมีความเจริญยิ่งกว่ารัชกาลก่อน ๆ มา กิจการทั้งปวงจะเปนการปกครองบ้านเมืองก็ดี การศึกษาวิชาความรู้แลศิลปศาตรก็ดี การไปมาค้าขายทั้งภายในแลที่ต่อเนื่องกับนานาประเทศก็ดี สมบูรณ์ยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่ปรากฏมาแต่ก่อน เปนเหตุให้เจริญโภคทรัพย์ในบ้านเมือง สามารถที่บุคคลทุกชั้นบันดาศักดิ์จะประกอบการต่าง ๆ ตั้งแต่การเลี้ยงชีพ การบำเพ็ญกุศล ตลอดจนการเล่นเพื่อแสวงหาความศุขสำราญได้สดวกกว่าแต่ก่อนมาก

หนังสือเรื่องนี้ว่าด้วยเครื่องถ้วยเปนท้องเรื่อง ไม่ใช่กิจที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงการอย่างอื่น จะกล่าวเฉภาะแต่ตำนานเครื่องถ้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ แต่โดยเนื้อความ

เครื่องถ้วยที่มีเข้ามาในเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีมากทั้งเครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยยี่ปุ่น แลเครื่องถ้วยฝรั่ง ใช้เปนเครื่องใช้แลเปนเครื่องตกแต่งบ้านเรือนทั้ง ๓ อย่าง จานชามเครื่องใส่กับเข้าของกิน ผู้ดีมักใช้เครื่องถ้วยฝรั่ง ใช้ของตามรูปแลลวดลายฝรั่งโดยมาก ที่สั่งเปนชามไทยทำรูปเปนชามฝามีหูอย่างชามเงิน ก็ใช้กันชุกชุม เครื่องถ้วยยี่ปุ่นตั้งเปนเครื่องแต่งเรือนโดยมาก ที่ชอบใช้สอยมีแต่ถ้วยชาบ้าง ซึ่งยี่ปุ่นทำได้บางกว่าของจีน มาในตอนหลังยี่ปุ่นทำเครื่องถ้วยเลียนของจีนที่ไทยชอบใช้ เช่นชาม โถ แลกระโถน ส่งเข้ามาขายมาก ยี่ปุ่นขายลดราคาได้กว่าของจีนราวครึ่งตัว ด้วยอาจจะพิมพ์ลายลงได้ไม่ต้องเขียนด้วยมือ เนื้อถ้วยแลสีงามของยี่ปุ่นเลวกว่าของจีนเปนอันมาก ก็ขายได้ด้วยราคาถูก เครื่องถ้วยยี่ปุ่นที่ทำเลียนของจีนจึงมีเข้ามาขายในเมืองไทยเต็มท้องตลาดอยู่จนในเวลานี้ เข้าใจว่าจนถึงเครื่องถ้วยของจีนขายได้น้อยลงกว่าแต่ก่อน ส่วนเครื่องถ้วยของจีนนั้น ต้องจำแนกเปน ๒ ประเภท คือ ของดีสำหรับผู้มีบันดาศักดิ์ใช้สอยประเภท ๑ ของเลวสำหรับขายในท้องตลาดประเภท ๑ ในจำพวกของดีนั้น เครื่องภาชนะจานชามที่เปนของหลวงแลของ

ผู้มีบันดาศักดิ์สั่งเข้ามาใช้ก็มี ทำรูปทรงอย่างจีน เขียนลายจีนเปนพื้น แลเปนลายครามโดยมาก ลายสีมีบ้างแต่น้อย ถ้วยชาสั่งเข้ามาหลายคราว ดังจะปรากฏต่อไปในตอนว่าด้วยถ้วยขึ้น เปนถ้วยลายครามโดยมาก มีผู้สั่งเครื่องเขียนลายเบญจรงค์อย่างเก่าเข้ามาคราว ๑ ทำดีพอใช้ นอกจากนี้ที่มีเข้ามามาก ก็คือเครื่องถ้วยอันเปนสิ่งของเครื่องแต่งเรือน เช่นขวด, ชาม, แลกระถางธูป, กระถางต้นไม้เปนต้น โดยมากใช้ได้ทั้งเปนเครื่องแต่งเรือน แลตั้งโต๊ะเครื่องบูชา เปนลายจีนแลลายครามเปนพื้น ดังจะปรากฏต่อไปในตอนกล่าวด้วยเครื่องโต๊ะ ส่วนของที่จัดว่าเปนประเภทเลวสำหรับขายในท้องตลาดนั้น แต่เดิมคนชั้นต่ำใช้เพียงเครื่องถ้วยอย่างหยาบ ที่เรียกกันว่า ชามปากไปล่แลชามกะลา เครื่องลายครามใช้แต่ผู้ดี ต่อมาเมื่อผู้คนมีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ขึ้น คนมีกำลังพอจะซื้อหาเครื่องที่ดีกว่าอย่างชามกะลา จึงมีเครื่องลายครามเข้ามาขายมาก ที่เปนลายสีก็มี นอกจากนี้ก็มีโอ่งอ่าง ทั้งเครื่องถ้วยแลเครื่องเคลือบที่ไทยชอบใช้เหมือนอย่างมีมาแต่ก่อน เปนแต่เปลี่ยนอย่างเปลี่ยนขนาดไปตามความนิยมของโลก

เครื่องถ้วยจีนที่เปนชั้นของดีมีเข้ามาในคราวไหน ๆ ไม่เท่าเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะกลับเล่นเครื่องถ้วยขึ้นแลเครื่องโต๊ะกันขึ้นอีก การสะสมเครื่องถ้วยที่ดี ๆ ทั้งที่มีอยู่ในเมืองไทยแต่ก่อน

แล้วแลที่หามาใหม่ ก็มาบริบูรณ์เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดของเหล่านี้ ทรงเปนพระราชธุระรวบรวมมาจัดตั้งเปนเครื่องประดับ แลให้มีการประกวดกันดังจะปรากฏต่อไปข้างน่า เครื่องถ้วยจีน เพียงของหลวงที่ตั้งแต่งพระที่นั่ง เจ้านายแลขุนนางต่างประเทศที่เปนแขกเมืองเข้ามาเฝ้าได้มาเห็นแล้ว ย่อมกล่าวเปนเสียงเดียวกันว่า เครื่องลายครามซึ่งเขาได้เคยเห็นมา จะเปนที่ในเมืองจีนก็ตาม หรือในยุโรปก็ตาม ไม่ว่าที่แห่งใด ๆ ไม่เคยเห็นรวบรวมได้มาก หรือที่จะมีของดีงามที่รวบรวมไว้ได้ มากเหมือนกับของหลวงที่มีอยู่ในกรุงเทพ ฯ ความข้อนี้เปนคำกล่าวยุติต้องกันหมดในบรรดาผู้ที่ได้มาเห็น เห็นพอจะเชื่อเปนความจริงได้ว่า กระบวนเครื่องลายครามที่เปนของดีไม่มีที่แห่งไหนในโลก ที่จะรวบรวมไว้ได้มากเท่าในเมืองไทยนี้

เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีผู้ทำเครื่องถ้วยที่ในกรุงเทพ ฯ หลายราย แต่เปนการเขียนทั้งนั้น หาได้ปั้นรูปทำของใหม่ไม่ ที่สำคัญคือ เตาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เอาหุ่นเครื่องถ้วยขาวของจีนมาเขียนสีนอกเคลือบ ทำลายน้ำทองได้มาก ผูกลายไทยต่าง ๆ มาเขียน ทำได้งามดีมาก แต่ทำเปนของถวายบ้างของใช้บ้าง แจกบ้าง ไม่ถึงซื้อขาย ทำอยู่คราว ๑ ก็เลิก แต่ตัวอย่างของยังมีมาก มักเปนกระโถนค่อมแลถ้วยชาเปนพื้น ของที่ควรนับว่าทำถึงเปนของขายไปมีที่เมืองเชียงใหม่ ตั้งเตาทำเครื่อง

เคลือบเขียวคล้ายเครื่องสังกโลกขายในตลาด แต่เนื้อดินแลยาเคลือบอ่อนกว่าสังกโลก อีกแห่ง ๑ เมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงสำเร็จราชการมณฑลอิสาณ พบดินขาวในมณฑลนั้น ได้ทรงลองทำของต่าง ๆ เช่นหม้อกรองน้ำ คนโทน้ำ ตลอดจนกระถางต้นไม้ ก็เผาแขงใช้ได้ แต่ไม่ปรากฏว่าได้ลองเคลือบของเหล่านั้นยว่าเกิดขึ้นในครั้งรัชกาลที่ ๕

ที่จริงในเมืองไทยมีหินหลายอย่าง ซึ่งอาจจะประสมทำเครื่องถ้วยได้ ข้าพเจ้าได้เคยส่งตัวอย่างหินให้ไปลองทำที่เมืองยี่ปุ่นก็ทำได้ แลว่าหินที่แหลมสิงห์เมืองจันทบุรีเปนดีกว่าที่อื่น ได้ส่งตัวอย่างของทำถ้วยหินไทยเข้ามาให้ดู ก็เห็นว่าดีจริง แต่ความขัดข้องข้อสำคัญมีอยู่ ด้วยค่าแรงในเมืองเราแพงกว่าทั้งเมืองจีนแลยี่ปุ่น ถ้าจะตั้งโรงขึ้นทำเครื่องถ้วยในเมืองไทยในเวลานี้ เชื่อได้ว่าคงทำได้ดีกว่าครั้งสมเด็จพระร่วง แต่ของนั้นจะขายยากด้วยคิดทุนแล้วราคาจะแพงกว่าของที่จีนทำ แม้ของจีนที่ว่าราคาถูกอยู่แล้ว ในตอนหลังมาเมื่อยี่ปุ่นคิดทำลายด้วยพิมพ์แทนเขียนด้วยมือ ก็อาจจะทำของลายครามขายลดราคาต่ำกว่าของจีน ทั้งเนื้อถ้วยแลสีครามสู้ของจีนไม่ได้ จนมีของยี่ปุ่นใช้กันในตลาดแพร่หลายเข้ามาในเมืองไทยเปนอันมากในทุกวันนี้ ไม่ว่า ขายเข้าไปจนในเมืองจีนเอง จนของกังไสที่จีนทำขายเดี๋ยวนี้ขายได้น้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก เพราะไม่อาจจะขายได้ถูกเท่าของยี่ปุ่น

การเล่นรวบรวมเครื่องถ้วยของจีน เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีทั้งของหลวงแลของผู้อื่นอีกหลายราย การเล่นเครื่องถ้วย มีลักษณที่จะเลือกจะกำหนด แลมีวิธีการประกวด น่ารู้อยู่บ้าง เมื่ออธิบายถึงตำนานเครื่องถ้วยแล้ว ข้าพเจ้าจะลองบรรยายถึงลักษณการเล่นเครื่องถ้วยต่อไป

ว่าด้วยเล่นถ้วยปั้น

การเล่นสะสมของดีงามประกวดกัน เปนการที่มีคนชอบเล่นทุกชาติทุกภาษา เพราะเปนการเล่นอันกอปด้วยประโยชน์ ถ้าจะว่าแต่ส่วนประโยชน์ของผู้เล่น ก็คือได้ความสนุกแลความพอใจ แลได้ความรู้ บางทีก็ได้กำไรในการที่เล่นนั้นด้วย ถ้าจะว่าทางสาธารณะประโยชน์ การที่เล่นเช่นนั้นก็เปนประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยผู้เล่นลงทุนลงแรงเที่ยวเสาะแสวงหาของดีงามอันกระจัดพลัดพรายอยู่ มารวมรักษาไว้มิให้เปนอันตราย ถ้าแลของที่รวบรวมนั้นยังอยู่ในบ้านเมืองตราบใด ก็ชื่อว่ามีของดีมีราคาเปนสมบัติของชาติ ยังการที่ผู้อื่นได้ไปเห็นของที่เขารวบรวมรักษาไว้ ก็ชื่อว่าได้รับประโยชน์ทางความรู้ ซึ่งยังมิได้เคยรู้เห็นมาแต่ก่อน คุณแลประโยชน์ของการเล่นสะสมของดีงามมีอยู่ดังนี้ จึงเปนการที่มีคนชอบเล่นทุกประเทศ เมื่อเล่นกันหลาย

คนเข้า การประกวดกันก็เกิดขึ้น แลการประกวดกันนั้นเอง เปนเครื่องบำรุงความพยายามของผู้เสาะหาให้พากเพียรยิ่งขึ้น

ความนิยมของมนุษย์แลกิจการต่างบ้านต่างเมืองย่อมต่าง ๆ กัน แม้สิ่งซึ่งถือว่าดีว่างามความนิยมก็ต่างกัน เพราะฉนั้นจึงไม่กำหนดได้ว่า ของสิ่งอันใดบ้าง ซึ่งคนชอบเล่นหามาประกวดกัน แต่คงอยู่ในสิ่งของที่มีมากพอหาได้หลายคน แต่ไม่มากจนถึงใคร ๆ จะมีได้เหมือนกันทั่วไป

สิ่งของที่ไทยเราชอบหามาเล่นประกวดกันในประเทศนี้ ก็มีหลายอย่าง บางพวกเล่นต้นไม้ เช่นต้นไม้ดัดบ้าง พรรณบอนบ้าง พรรณดินชาติบ้าง พรรณโหราบ้าง พรรณเอื้องไม้บ้าง บางพวกเล่นเสาะหาของโบราณ เปนต้นว่า พระพุทธรูปเทวรูปทองสำริดของโบราณ แลตัวอย่างเงินตราที่ใช้กันมาแต่ก่อน บางพวกก็เล่นเสาะหาของแปลกปลาด เช่นเขาวัวเลือกหาเอามาขัดสีตั้งดูประกวดกัน ของคนชอบเล่นเช่นนี้มีมากมายหลายอย่างนัก ประเทศอื่นเขาก็เล่นเสาะหาของที่เขานิยมกันในประเทศนั้น ๆ มีมากมายหลายอย่าง เล่นโดยคติอย่างเดียวกัน แต่ถ้าว่าโดยสิ่งของที่เล่น ของบางอย่างเล่นกันแต่ในที่น้อยแห่ง เช่นเขาวัว บางทีแต่เดิมจะเปนของนิยมกันในพวกถือสาสนาพราหมณ์ในมัชฌิมประเทศ ด้วยมีตำราบอกลักษณเขาวัวว่าเขาสีอย่างนั้น ลายอย่างนั้น รูปอย่างนั้น มีคุณอย่างนั้น ๆ ตำรานี้

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์เปน ลิขิตพิมพ์ไว้ในหนังสือมิวเซียม แต่ว่าโดยการที่หาเล่นประกวดกัน ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินว่าเล่นเขาวิวกันที่อื่น นอกจากในเมืองไทยเรานี้ แต่ของบางอย่างเปนของคนชอบเล่นกันแพร่หลายทั่วไปในนานาประเทศ เช่นเครื่องถ้วยของจีนนี้เปนต้น เพราะเปนของโบราณทำกันเนื่องมากว่าพันปี มีแพร่หลายไปทั่วทุกประเทศ จะเลือกหาของแปลกปลาดดีเลวในเครื่องถ้วยของจีนได้ต่าง ๆ มาก ด้วยเหตุนี้ จึงเปนของที่ชอบเล่นสะสมกันทั้งในยุโรปอเมริกาแลอาเซีย เครื่องถ้วยของจีนที่ไทยเราชอบเล่น ถึงเปนสิ่งของมากมายหลายอย่างก็จริงอยู่แล แต่ถ้าว่าโดยกระบวนเล่นประกวดกัน ที่เล่นกันมากก็แต่ ๒ อย่าง คือ เครื่องชาอย่าง ๑ เครื่องโต๊ะอย่าง ๑ เครื่องภาชนะถ้วยชามที่เปนของไทยให้อย่างสั่งเข้ามาก็ดี กระถางต้นไม้ก็ดี ไม้อย่างที่ทำด้วยถ้วยก็ดี แม้มีผู้ชอบสะสม แต่ก็ยังจะเรียกว่าเล่นประกวดกันอย่างเครื่องชาแลเครื่องโต๊ะไม่ได้ ด้วยใครมีก็เปนแต่ใส่ตู้ตั้งเก็บไว้ หรือจัดตั้งประจำที่ ไม่ใคร่เอาออกใช้ออกตั้งอวดกันในที่ประชุมชนเหมือนกับเครื่องชาแลเครื่องโต๊ะ แต่เครื่องชานั้นไม่ได้เล่นแต่ถ้วยน้ำชาอันเปนเครื่องถ้วยอย่างเดียว เล่นประกอบกับปั้นดินสำหรับชงชาด้วย เพราะฉนั้น เมื่อจะกล่าวถึงการเล่นเครื่องชา ต้องว่าด้วยเล่นปั้นแลถ้วยชารวมกัน

ว่าด้วยปั้นชา

การที่ไทยเราเล่นเครื่องชานั้น ตามความที่ได้ทราบมาว่า เพราะเล่นปั้นขึ้นก่อน ถ้วยแลถาดชาเดิมเปนแต่เครื่องประดับปั้น ต่อชั้นหลังมาจึงเล่นถ้วยชาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ไม่นับถือเหมือนปั้น ราคาซื้อขายกันก็ไม่แรงเท่าปั้น ข้าพเจ้าจะลองพรรณาว่าด้วยปั้นก่อน แต่จำต้องบอกแก่ท่านผู้อ่านไว้เสียก่อนว่า ตัวข้าพเจ้าเอง เคยเล่นแต่กระบวนเครื่องโต๊ะเข้าใจอยู่บ้าง แต่ปั้นแลถ้วยชา ข้าพเจ้าหาได้เล่นไม่ ไม่สู้เข้าใจนัก ความที่จะกล่าวต่อไปนี้ กล่าวตามที่ได้ทราบแลได้ไต่ถามตามผู้รู้ ข้าพเจ้าอาจจะอธิบาย พลาดพลั้ง ด้วยเข้าใจผิดไปบ้าง อีกประการ ๑ ปั้นก็ดี ถ้วยชาก็ดี ที่ชาก็ดี ถ้าว่าโดยทั่วไปเปนของมีมาก ใช้กันทั่วบ้าน ทั่วเมือง ใช่วิไสยที่จะพรรณาถึงให้ถ้วนทุกอย่างได้ ถึงที่เล่นกัน ก็เล่นกันแต่ของที่ดี ที่ถือว่าเปนของดีนั้น คือ ของที่ให้อย่างสั่ง ออกไปทำเข้ามา หรือไปเสาะหาของที่ดีอยู่แล้วในที่อื่นเอาเข้ามา ของชนิดนี้ฝีมือทำดีกว่าของที่ขายในท้องตลาด ราคาแม้เมื่อเปน ของใหม่ ก็แพงกว่าของที่ขายในท้องตลาด ส่วนของที่ขายใน ท้องตลาดนั้น จะเปนปั้นก็ตาม ถ้วยก็ตาม พวกพ่อค้าเห็นว่า คนชอบซื้ออย่างไร ก็สั่งออกไปทำให้ได้รูปร่างอย่างนั้น เอาเข้า

มาขายคราวละมาก ๆ แต่เอาของราคาถูกให้ขายคล่อง ของย่อมเลวกว่า ถึงมีมากก็ไม่นับว่าเปนของดี ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จะพรรณาว่าแต่ถ้วยปั้นแลถ้วยซึ่งนับถือกันว่าเปนของดี ไม่กล่าวถึงสิ่งของท้องตลาด

ปั้นชาเปนของจีนทำ ปั้นอย่างดีที่เล่นกัน เปนของทำที่เมืองงี่เฮ็งในมณฑลเกียงซู นายกิมเคยออกไปสั่งปั้นถึงที่เมืองนั้น เล่าว่า เมืองงี่เฮ็งเปนที่ทำเครื่องดินปั้น ทำนองเดียวกับเมืองเก็งเต๊กติ่นเปนที่ทำเครื่องถ้วย แต่ตำนานของการทำเครื่องดินปั้นจะเริ่มทำมาแต่ครั้งไหนหาทราบไม่ ข้าพเจ้าก็ยังไม่พบตำราว่าด้วยการทำเครื่องดินปั้นที่เมืองจีน ไนว่า ที่เมืองงี่เฮ็งนั้น เปนที่หาดินสำหรับทำเครื่องดินปั้นได้ง่ายกว่าที่อื่น ดินนั้นหลายอย่างเอามาประสมกันทำได้เปนหลายสี เปนดินละเอียดแลเนื้อแข็งดีกว่าดินที่ปั้นหม้อไหหรืออั้งโล่จีนเขียวที่ทำในที่อื่น ๆ ราษฎรชาวเมืองนั้นจึงหาเลี้ยงชีพด้วยทำเครื่องดินปั้นชอบมากกว่าการอื่น สิ่งของที่จีนทำด้วยดินปั้นนั้น ทำทุกอย่าง ตั้งแต่โอ่ง, ไห, กระถางต้นไม้, ขวด, จนถ้วยชาม แลตุ๊กกระตา ไม่ใช่ทำแต่ปั้นชาอย่างเดียว เนื้อดินปั้นที่ประสมทำสิ่งของโดยมาก ว่าทำแต่ ๓ สี คือที่เราเรียกว่าสีดำ จีนเรียกว่า "กัวเซ็ก" แปลว่าสีตับหมูสี ๑ สีแดงอ่อน เนื้อเปนทราย จีนเรียกว่า "กาเซ็ก" แปลว่าสีส้มสุกสี ๑ สีแดงเข้ม จีนเรียกว่า "จูซาอั้ง" แปลว่าสีชาดก้อนสี ๑

สีขาวแลสีสวาด ในว่า เปนของไทยสั่งให้ทำ จีนไม่ได้ทำขายเองโดยปรกติ เห็นจะเปนด้วยเหตุนี้ ชามสีขาวสีสวาดจึงมีน้อย เครื่องดินชามสำคัญอยู่ที่วิธีประสมดิน ของใหญ่ใช้ดินอย่าง ๓ ของเล็กเช่นชามชา ข้างในใช้ดินอย่าง ๑ ผิวข้างนอกใช้ดินอีกอย่าง ๑ ซึ่งจีนเองถือกันเปนความลับ แต่วิธีชามนั้นว่าทำนองเดียวกับที่เราปั้นหม้อที่บางตะนาวศรี คือขึ้นหุ่นชามรูปดีแต่งจนเรียบแล้ว เอาเข้าเตาเผาไฟให้แข็ง โดยมากสำเร็จเอาออกขายเพียงนั้น แต่ของบางอย่างก็แกะเนื้อดินเปนลวดลายเสียก่อน บางอย่างเผาแล้วเคลือบข้างใน บางอย่างข้างนอกเขียนสีเปนลายด้วยยาเคลือบ แต่พื้นข้างนอกคงเปนดินชาม

วิธีทำเครื่องดินชามที่เมืองจีนเช่นนั้น พวกช่างที่ทำก็ทำแยกกันเปนครัวเรือน แต่ไม่แยกประเภทการกันอย่างทำเครื่องถ้วยบ้านไหนถนัดทำของหยาบของใหญ่ เช่นโอ่งอ่าง กระถางต้นไม้ ก็ทำแต่ของพวกนั้น บ้านไหนถนัดทำของเล็กของละเอียด เช่นชามชา ถ้วย, ชาม, ก็ทำของชนิดนั้นสืบต่อพ่อลูกหลานลงมาต่างบ้านต่างมีเตาเผาของตนเอง ถ้าจะไปว่าให้ทำสิ่งของอย่างใดต้องไปสืบหาว่าจ้างที่บ้านที่ถนัดทำสิ่งของอย่างนั้น การที่ทำเครื่องดินชามส่งไปขายตามท้องตลาด แลในนานาประเทศ ก็มีเถ้าแก่จัดการว่าให้ทำเหมือนอย่างเครื่องถ้วยฉนั้น

ชิ้นชาเปนของทำส่งไปขายแต่ที่เมืองแต้จิ๋วกับฮกเกี้ยน เพราะในเมืองจีนที่อื่นไม่ได้ใช้ชิ้น ในว่า บางแห่งที่ใช้ก็ใช้ใส่น้ำมันสำหรับใส่ผมผู้หญิง ไม่ได้ใช้ชงน้ำชาเหมือนที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยน ด้วยที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนเปนท่าเลตลาดขายใบชา มีชาหลายอย่างหลายชนิด คนชอบชิมรศชาต่าง ๆ จึงใช้ชิ้นสำหรับชงชา เพราะชงได้ทีละน้อย ๆ ชงแล้วรินใส่ถ้วยเล็ก ๆ เอาออกชิม เราจึงเรียกกันว่า "ชิ้นชิมชา" พวกจีนที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนชอบใช้ชิ้นชามีกันทุกบ้านทุกเรือน ใช้กันจนถือเปนคติว่า รศชาจะดีเพราะชงด้วยชิ้นดี ยิ่งเปนชิ้นเก่ารศชาจับแล้ว น้ำชาที่ชงกินเข้าไปก็เย็นหัวอกทำนองเปนยาธาตุวัฒนะด้วย ส่วนชิ้นนั้นถือกันว่า ถ้าเปนชิ้นดีชงชาใช้ไปสีงามขึ้นทุกทีด้วย คติอันนี้เปนมูลเหตุของการที่เล่นชิ้น ไทยเราได้คตินี้มาจากจีนแต้จิ๋วฮกเกี้ยน เพราะจีนพวกนี้ไปมาค้าขายถึงเมืองไทย มากกว่าจีนพวกอื่น มาแต่ครั้งกรุงเก่า

๒

ชิ้นที่ไทยเราเล่นกัน เรียกเปน ๒ ชนิด คือ ชิ้นที่มีหูกินติดอยู่ข้าง ๆ สำหรับสอดนิ้วเข้าไปหยิบยก เราเรียกว่า "ชิ้นหู" ชิ้นชนิดที่ต้องมีเครื่องจับหิ้วติดข้างบน เราเรียกว่า "ชิ้นสาย" แต่เราแต่งชิ้นผิดกับจีน ๒ อย่าง คือ จีนเขาชอบชิ้นผิวด้าน ไทยเราชอบขัดชักเงา แต่ขัดเฉภาะชิ้นสีดำแลสีขาว ชิ้นแดงขัดกันแต่ก่อนคราว ๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ แล้วเห็นไม่งามก็เลิกเสีย

ปั้นสีแดงจึงเล่นผิวด้านอย่างจีน อีกอย่าง ๑ นั้น จีนเขาไม่เลี่ยมปั้น เราเห็นเลี่ยมงามจึงเลี่ยมด้วยทองบ้างด้วยเงินบ้าง อย่างเลวลงมาก็เลี่ยมด้วยทองเหลือง ว่าโดยรูปปั้นที่ไทยเราเล่นกำหนดกันเปน ๒ ประเภท คือ ปั้นที่จีนคิดอย่าง เราเรียกว่า "ปั้นจีน" ประเภท ๑ ปั้นที่ไทยคิดรูปสั่งออกไปทำมาจากเมืองจีน เราเรียกว่า "ปั้นไทย" หรือ "ปั้นอย่าง" ประเภท ๑ ยังมีปั้นอีกจำพวก ๑ จะเปนปั้นไทยให้อย่างก็ตาม ปั้นจีนคิดอย่างขึ้นก็ตาม ถ้าเปนรูปพลิกแพลงคิดทำขึ้นเปนของดูเล่น ผิดกับรูปปั้นที่ใช้กันอยู่โดยมาก ปั้นชนิดนั้นเรียกว่า "ปั้นตลก"

ที่ในหอพระสมุดวชิรญาณมีหนังสือตำราปั้นอยู่ฉบับ ๑ จะเปนผู้ใดเรียบเรียงหาทราบไม่ แต่เรียบเรียงถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นจะเมื่อคราวเล่นปั้นกันยุคแรกในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ข้าพเจ้าได้ตรวจดูตำรานั้นแลสืบถามผู้ชำนาญลักษณปั้นอยู่ในเวลานี้ ได้ความประกอบกันดังนี้

ปั้นที่เล่นกันในชั้นกรุงรัตนโกสินทร มีปั้นไทยครั้งกรุงเก่าอย่าง ๑ เปนปั้นหูเท้าปุ่มสีดำ มียี่ห้อหนังสือ "เตียวอ๋อง" ที่ตัวปั้น

ปั้นไทยสั่งครั้งกรุงธนบุรีมีอย่าง ๑ เปนปั้นหู เรียกว่า "ปั้นปุ่มรวมคอหม้อ" คือทรงคอริมปากปั้นทรงคล้ายหม้อน้ำ ข้างกัน

ปั้นทำปุ่มไว้ ๓ ปุ่ม แต่ปุ่มนั้นรวมเข้าไปอยู่ข้างใต้ก้นปั้นมาก จึงเรียกว่า "ปุ่มรวม" ปั้นปุ่นนี้สีดำก็มี สีแดงก็มี

ปั้นไทยชั้นกรุงรัตนโกสินทรครั้งรัชกาลที่ ๑ ว่ามี ๒ รูป เปนปั้นหู เรียกว่า "ปั้นลูกแก้ว" คือทั้งที่ปากแลข้างก้นปั้นเปนลวดไม่ทำปุ่มข้างก้น อย่าง ๑ มีทั้งสีดำสีแดง อีกอย่าง ๑ เปนปั้นเท้าปุ่มคอหม้อว่ามีทั้งสีดำแลสีแดงเหมือนกัน

ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคิดหุ่นปั้นสั่งไปทำ ๓ รูป คือ ลูกแก้วรูป ๑ คอหม้อเท้าปุ่มรูป ๑ ก้นช้อยคอช้อยรูป ๑ ทรงแก้ไขรูปงดงามได้ที่ ปั้นพวกนี้ที่เรียกว่า "ปั้นอย่าง" มีทั้งสีขาว สีแดง สีดำ สีหนึ่งทำเปน ๓ ขนาด แลยังทำปั้นสายด้วยทั้ง ๓ สี แต่ปั้นสายนั้นเรียกว่า "รูปแมงดา" ยี่ห้อมีตราเม็ดขนุน ตัวหนังสือว่า "เจงกั๋น" อยู่ที่ฝา ปั้นอย่างสั่งในรัชกาลที่ ๒ เข้าใจว่าสั่งหลายคราว คือถ้ามีทูตออกไปเมืองจีนคราว ๑ ก็ให้คนออกไปทำคราว ๑ รู้ว่าผิดคราวกันได้ด้วยทำยี่ห้อไม่เหมือนกัน ปั้นคราว ๑ มียี่ห้อตัวหนังสือกงเก๊กแต่ที่ลิ้น อีกคราว ๑ มียี่ห้อกงเก๊กแต่ที่ก้นปั้น อีกคราว ๑ มียี่ห้อกงเก๊กทั้งที่ลิ้นแลที่ก้นปั้น ปั้นอย่างสั่งครั้งรัชกาลที่ ๒ คิดทั้งดินทั้งรูปที่ทำ วิเศษกว่าครั้งไหน ๆ ที่สั่งมาแล้ว หรือสั่งต่อมาภายหลัง แลเปนของสั่งหลายคราว ทั้งของหลวงแลผู้อื่นสั่งตาม มีปั้นมากด้วยกัน จึงเปนของที่ผู้เล่นปั้นนับถือว่า

เป็นเอก แลเสาะแสวงหายิ่งกว่าขึ้นพวกอื่น จนตราบเท่าทุกวันนี้ จะหาซื้อได้ก็ราคาแพงมาก ได้ทราบว่า เมื่อครั้งเล่นขึ้นกันยุคแรก ในรัชกาลที่ ๕ ยุคกลพลเรือนคน ๑ อยู่ที่บ้านปูน มีขึ้นขาวเป็นขึ้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ อยู่ใบ ๑ มีผู้ไปขอซื้อ จะให้ถึง ๑๒๐๐ บาท เจ้าของยังไม่ขาย ขึ้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ จึงเป็นของหายากยิ่งนัก แต่ขึ้นที่ผู้ขึ้นเอาอย่างขึ้นหลวงสั่งตามเข้ามาก็มีมาก มีมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ แลสั่งต่อมาในรัชกาลที่ ๓ รูปเป็นขึ้นอย่างเหมือนกัน ผิดกันแต่ด้วยเนื้อดินแลทรงแปลกไปบ้าง ขึ้นอย่างที่มีอยู่ทุกวันนี้จึงดีเลวผิดกัน ผู้เล่นต้องเสาะแสวงหาให้ถูกที่ดียิ่งหรือดีรองลงมา อย่าให้ถูกขึ้นเลวที่ทำปลอม ด้วยเหตุนี้จึงมีตำราของนักเลงเล่นขึ้น สำหรับสังเกตลักษณขึ้นให้รู้ว่าดีเลว

ในตำราขึ้นที่ข้าพเจ้าได้พบ กล่าวลักษณขึ้นไว้ดังนี้

ว่าด้วยขึ้นอย่าง ชนิดขึ้นขาว

(๑) ลักษณขึ้นขุ่มขาวมีรูปต่าง ๆ กัน รัศมีสีขาวเจือเหลืองอ่อนก็มี สีขาวเจือเหลืองมากก็มี ที่เป็นสีสวาดแก่ก็มี สีกุหร่าก็มี ยี่ห้อแปรผันหลายทำนอง หนังสือที่ก้น ๒ ตัวว่า "กงเก๊ก"*

---

* คำว่ากุงเก๊กนี้ แปลตามศัพท์ว่าสถานทูต แปลตามความน่าจะแปลว่าของทูต

ไม่มียี่ห้อที่ตัวชา อย่างนี้เปนของเก่า ที่มีหนังสือกงเก๊กทั้งที่ลิ้น แลที่ตัวชนิดนี้เปนของมาทีหลัง เนื้อกลายไม่ขาวดีเหมือนเมื่อแรกสั่งมา เนื้อหยาบขัดยาก ชาปุ่มขาวอีกอย่าง ๑ มียี่ห้อ (กงเก๊ก) แต่ที่ตัวชา ที่ลิ้นไม่มียี่ห้อ ขาวเจือสำลัก* ถ้าสีสวาดใช้ได้ ชาปุ่มขาว (เข้าใจว่าของผู้อื่นสั่ง) ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัวที่ตัวชา อย่างนี้ของเก่าก็มีใหม่ก็มี ถ้าขาวจัดสำลัก ถ้าสีสวาดพอใช้ได้

(๒) ชาคอซ้อยขาว ที่ใหญ่มีมาน้อยชา แต่เปนอันตรายเสียสิ้น ทุกวันนี้มีแต่เพียงขนาดกลาง แต่ที่บริสุทธิ์ก็น้อยชานัก ชาอย่างนี้มียี่ห้อ กงเก๊ก ที่ลิ้น ๒ ตัว ที่ตัวชาไม่มียี่ห้อ

(๓) ชาลูกแก้วขาว มียี่ห้อหนังสือ (กงเก๊ก) ๒ ตัวที่ลิ้น อย่างใหญ่เนื้อดินดี ขาวสนิท รูปงามนัก แต่ทุกวันนี้มีน้อยชานัก ชาลูกแก้วขาวมีอยู่ตามผู้เล่นทุกวันนี้เปนขนาดกลาง สีดินไม่สูงต่ำกว่ากันนัก รูปก็คล้าย ๆ กัน มียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น

ชาลูกแก้วขาว (ผู้อื่นสั่ง) อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถวมาก่อน หูพวยไม่งาม สีกระดำมาก แต่ไม่สำลัก

ชาลูกแก้วขาวอย่างย่อม ยี่ห้อหนังสือ (กงเก๊ก) มีทั้งที่ลิ้นแลที่ตัวชา ขาวสำลัก สีสวาดใช้ได้

---

* คำว่า "สำลัก" ที่กล่าวในตำรานี้ เข้าใจว่าตรงกับคำที่ใช้กันในชั้นหลังว่า "ซึม" นั้นเอง

ชั้นลูกแก้วขาว อีกอย่าง ๑ ขนาดเล็ก มียี่ห้อหนังสือกงเก็กแต่ที่ตัวชั้น รูปร่างงามดี แต่เรื่อสำลัก

ชั้นลูกแก้วขาว (ผู้อื่นสั่ง) ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว ดินเสมอกับ แกย (แกลย)

ว่าด้วยชั้นอย่าง ชนิดชั้นแดง

(๑) ชั้นปุ่มแดงชนิดเก่า แรกมีมาไม่มีหนังสือยี่ห้อ ชั้นอย่างนี้ นายจ่ายไปกับทูต ไปได้เข้ามาน้อยชั้นนัก แลเปนอันตรายเสียหลายชั้น ทุกวันนี้ที่บริสุทธิ์ยังเหลือน้อย นายจ่าย (ไปทำ) เลียนรูปชั้นปุ่มรวม รูปคล้ายชั้นปุ่มรวม สีขาวไม่มี

ชั้นปุ่มแดง ยี่ห้อกงเก็กทีหลังมาทีหลัง สีดินแดงแก่ไป หูเล็กไม่สมตัว ทุกวันนี้จะหาให้บริสุทธิ์มีน้อย

ชั้นปุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ย่อมกว่าอย่างหูเล็ก มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น รูปงามดี ผู้ที่ให้อย่างมีความฉลาดขึ้นมาก

ชั้นปุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ที่ตัวชั้นยี่ห้อกงเก็ก ที่ลิ้นหนังสือ ๓ ตัว รูปทรงสูง สีแดง

ชั้นปุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๒ ตัว ที่เพลานมีตราใบมะขาม ชั้นเขนนัก ดีกว่าหนาสักน้อย

ชาชุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อกงเก็ก มีทั้งที่ก้นแลที่ตัวชา อย่างนี้ไม่เก่านัก รูปไม่งาม

ชาชุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว ๘ ตัว มียี่ห้อกงเก็กที่ก้น มีจุ๊ยเผ็ง

ชาชุ่มแดง อีกอย่าง ๑ ที่ตัวมียี่ห้อกงเก็กแลมีจุ๊ยเผ็ง รูปงามดี แต่เปนชาใหม่

ชาชุ่มแดง อีกอย่าง ๑ เนื้อเปนทราย มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ตัวแลที่ก้น

(๒) ชา (แดง) อย่างคอซ้อย อย่างใหญ่มียี่ห้อกงเก็กที่ก้น ที่ตัวไม่มียี่ห้อ รูปงามนัก

ชาคอซ้อยแดง มียี่ห้อกงเก็กที่ตัวชา ที่ก้นไม่มียี่ห้อ ชาชนิดนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี ให้ดูตัวหนังสือ ถ้าเก่าเปนหนังสือคุดตัวหนังสือยาว ๆ ที่ใหม่เปนหนังสือเขียน รูปสู้อย่างเก่าไม่ได้

ชาคอซ้อยแดง อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กที่ก้น รูปงามเหมือนกับชาอย่างหนังสือคุด

ชาคอซ้อยแดง อีกอย่าง ๑ มีตราเปนสี่เหลี่ยม รูปข้างล่างใหญ่ ข้างบนรัด เปนคลื่นตามตัวชา เปนชาอย่างใหม่ ใหญ่ก็มีเล็กก็มี

๓(๓) ชาลูกแก้วแดง อย่างมียี่ห้อกงเก็กที่ก้น มียี่ห้อลิ้วซวงที่ตัวชา รูปงามดี แต่มีน้อยชา

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อถงเก็กที่ก้น ที่ตัวปั้นไม่มียี่ห้อ เปนปั้นขนาดกลาง หูใหญ่ พวยใหญ่

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ ที่ตัวมียี่ห้อถงเก็ก ที่ก้นมีหนังสือ ๓ ตัว ยี่ห้อชิวเซ็งจี่ เนื้อปั้นแดงดี สีเสมอหายาก เปนของเก่า

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ ขนาดใหญ่ ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถว (ถ้าหนังสือหวัดเปนปั้นเก่า ถ้าหนังสือตุดเปนปั้นใหม่)

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๔ ตัวที่ตัวปั้น

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ ย่อมลงมาสักน่อย มียี่ห้อถงเก็กที่ตัวปั้น รูปไม่ดี สีไม่งาม หูพวยก็ขัดตา

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ ที่ตัวปั้นมียี่ห้อตัวหนังสือ ๓ แถว สีแดงเจือเหลืองเปนผิวส้มโอ ก้นหูแบน ดีคะหนา

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อถงเก็กทั้งที่ตัวปั้นแลที่ก้น รูปปั้นย่อม

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อตัวหนังสือ ๗ ตัวที่ตัวปั้น ชนิดนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี

ว่าด้วยปั้นอย่าง ชนิดปั้นดำ

---

(๑) ปั้นปุ่มดำ ปุ่มรวม ยี่ห้อลิวซวงที่ก้น ที่ตัวไม่มี อย่างนี้เปนปั้นดินทำมา ทีหนึ่ง ๓ ปั้นเดีย

ขั้นขุ่มคำ อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อกงเก็กที่ลื่น ไม่มียี่ห้อที่ตัวขั้น มีขนาดต่าง ๆ กัน ใหญ่บ้าง ย่อมบ้าง เล็กบ้าง

ขั้นขุ่มคำ มียี่ห้อกงเก็กที่ลื่น ที่ตัวขั้นมียี่ห้อเหียหมอง ที่กั้นมีหนังสือ ๒ ตัว เรียกว่า "ไถ่เซียง" ขั้นชนิดนี้ยี่ห้อดีนัก เปนของเก่า

ขั้นขุ่มคำครั้งกรุงเก่า ใหญ่กว่าทุกอย่าง มีหนังสือเดียวข้องที่ตัวขั้น

ขั้นขุ่มคำ อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ลื่นแลที่ตัวขั้น อย่างนี้ไม่เก่านัก

ขั้นขุ่มคำ อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กที่ตัวขั้น ที่ลื่นไม่มียี่ห้อ อย่างนี้ไม่เก่านัก

(๒) ขั้นคอซ้อยคำ ขนาดใหญ่อย่างเก่ามียี่ห้อกงเก็กที่ตัวขั้น รูปร่างล่ำไหล่งามนัก แต่มีน้อยยิ่ง

ขั้นคอซ้อยคำ อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กที่ลื่น ไม่สู้เก่านัก

ขั้นคอซ้อยคำ อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ลื่นแลที่ตัวขั้น อย่างนี้ไม่สู้เก่านัก

ขั้นคอซ้อยคำ อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก็กที่ตัวขั้น ชนิดนี้มีชุม

(๓) ขั้นลูกแก้วคำขนาดใหญ่ อย่างเก่า ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถวที่ตัวขั้นก็มี หนังสือ ๔ ตัวที่ตัวขั้นก็มี เนื้อดีนัก

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ รูปพวยเปนปั้นจีน เปนอย่างของจีนเปนที่ ๑ มีน้อยปั้น ยี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น ใหญ่ก็มีเล็กก็มี

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ ยี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้นรูปต่าง ๆ กัน

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก๊กทั้งที่ตัวแลที่ลิ้น ไม่สู้เก่านัก

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ มียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น ที่ตัวปั้นเปนหนังสือ ๔ ตัว เรียก "ซำเซ็ง" เปนยี่ห้อที่มีน้อยปั้น เนื้อดินคำสนิท

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ ยี่ห้อกงเก๊กที่ตัวปั้น ปั้นอย่างนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี ให้สังเกตตัวหนังสือ

ปั้นลูกแก้วคำ อิกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัวที่ตัวปั้น อย่างนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี

ว่าด้วยปั้นจีน

ปั้นจีนมีหลายรูป แลมีชื่อไทยเราสมมตเรียกต่างกัน ปรากฏอยู่ในตำราดังนี้ คือ

๑. ปั้นกันส้ม ยี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น พวย ๒ วง ปั้นอย่างนี้ขนาดใหญ่ มีสีแดง สีคำ ขนาดกลางมียี่ห้อเม่งฉิ่นที่ตัวปั้น มีปั้นแดงมากปั้นคำน้อย ที่พวยกลีบ ก้านแขนน้อย ปั้นกันส้ม

อย่างใหม่อีกอย่าง ๑ มียี่ห้อถงเก็กที่ตัวปั้น มีหลายสี ฝาใหญ่ไม่สมทรง รูปปั้นขนาดย่อม

๒. ปั้นพื้นทอง ใหญ่มีสีดำเปนพื้น สีแดงหายาก สีขาวมีน้อยปั้น สำลักก็มี ไม่สำลักก็มี อย่างเล็กก็มี

๓. ปั้นระฆัง มีสีดำเปนพื้น แดงมีน้อย ขาวหายาก อย่างเก่ามียี่ห้อหนังสือ ๒ ตัวที่ตัวปั้น ที่ฝามีตราสี่เหลี่ยม แลตัวจุ๊ยเผ็ง อย่างใหม่มีหนังสือ ๒ ตัวที่ตัวปั้น ตราสี่เหลี่ยม (ที่ฝา) ไม่มีจุ๊ยเผ็ง อย่างนี้มีน้อยปั้น

๔. ปั้นผลมะพลับ ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถวที่ตัวปั้น หนังสือถงเก็กที่ลื่น สีแดงเปนพื้น สีดำก็มีดี แต่มีน้อยปั้น สีขาวเจือเขียวมากดินดีนัก แต่สีขาวไม่มีหนังสือที่ลื่น

๕. ปั้นชมพู่ทราย ฤๅ ปั้นเต้า มียี่ห้อหนังสือ ๒ ตัวที่ตัวปั้น ผิวแดงผิวดำเปนพื้น ขาวสำลักหกปั้น

๖. ปั้นงวงครุ ข้างล่างเปนลวด ปั้นชนิดนี้อย่างเก่าเปนเดือยไก่ก็มี ฝาจุกก็มี เปนกิ่งไผ่ก็มี ไม่มีกิ่งไผ่ก็มี เปนปั้นแดงเปนพื้น ปั้นขาวมีน้อย ปั้นดำหายาก มีทั้งขนาดใหญ่ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ปั้นงวงครุ อีกอย่าง ๑ ยี่ห้อหนังสือ ๔ ตัวที่ตัวปั้น ข้างล่างเปนลวด ที่ฝาครุยืด รูปนี้ถ้าสีขาวเก่านัก อีกอย่าง ๑ งวงครุมีขานรองในตัว ข้างล่างเปนเดือยไก่ รูปนี้มีสีแดงเปนพื้น สีดำหายากนัก ด้วยมีมาน้อยปั้น

(ปั้นวงครุเถือยไก่รูปนี้ ตั้งเครื่องพระสุธารศอยู่ใบ ๑ จนทุกวันนี้ มีตำนานมาว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวช เสด็จไปบิณฑบาต เจ้าคุณหญิงต่าย ที่เรียกกันว่า เจ้าคุณปราสาท เปนพี่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ถวายปั้นใบนี้มากับของใส่บาตร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ซงพระสุธารศเสวยเปนนิตย์มาจนเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ปั้นนั้นมาแตกที่ในพระบรมมหาราชวัง จึงโปรดให้เอาทองคำหุ้มนอกไว้ ทรงใช้ต่อมาจนตลอดรัชกาล แลได้ใช้ซงพระสุธารศตลอดรัชกาลที่ ๕ มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ปั้นพระสุธารศใบนี้มีอ่างลายมังกร ๕ เล็บรองมาแต่เดิม แต่หาทราบตำนานอ่างใบนั้นไม่ ทราบแต่ว่าเมื่ออ่างนั้นแตก โปรดให้ทำทองคำหุ้ม ยังรองปั้นพระสุธารศนั้นอยู่จนทุกวันนี้เหมือนกัน)

๗. ปั้นรูปหม้อคอซ้อย มียี่ห้อต่าง ๆ ปั้นชนิดนี้ ปั้นขาวยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว สำลักทุกปั้น

๘. ปั้นรูปบาตรู มีทั้งแดงทั้งดำ ยี่ห้อกงเก๊กที่ลื่น ทุกวันนี้หายาก มีน้อยปั้นนัก

๙. ปั้นบัวประสาน สีขาวสีแดงมีน้อย สีดำไม่มี ขาวสำลักบ้าง ไม่สำลักบ้าง ยี่ห้อตราสี่เหลี่ยมที่ฝา เปนปั้นขนาดเดียวกัน ใหม่ไม่มี

๑๐. ปั้นเพื่อง มีหลายอย่าง ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีสีแดงสีดำ แต่สีขาวไม่มี ถ้าเพื่องตลอดฝาเช่นอย่างเก่านัก ถ้าเพื่องริมปาก ไม่เก่านัก อีกอย่าง ๑ เพื่องประสาน มีทั้งสีแดงแลสีดำ ขนาดใหญ่หายาก มักมีแต่ขนาดเล็ก ปั้นเพื่องรูปค่อมก็มี

๑๑. ปั้นรูปหม้อกรัน กันเปนเคือบไก่ก็มี เปนลวดก็มี เปนปั้นแดงแลปั้นดำเปนพื้น ปั้นขาวไม่มี

๑๒. ปั้นระฆังตัด มีน้อยปั้น สีดำเปนพื้น

๑๓. ปั้นรูปหม้อตาล ฝาเปนห่วง รูปนี้มีน้อยปั้น แดงไม่มี

๑๔. ปั้นลำพูมียี่ห้อหนังสือ ๓ แถวที่ตัวปั้น บางปั้นก็ไม่มียี่ห้อ ที่ไม่มียี่ห้อเปนปั้นเก่ากว่าที่มี ปั้นลำพูนี้ ลางปั้นมีลวด ลางปั้นก็ไม่มีลวด เปนปั้นแดงปั้นดำเปนพื้น ปั้นขาวไม่มี มีแต่สีสวาดก็น้อยปั้น ปั้นดำขนาดใหญ่หายาก ปั้นแดงขนาดใหญ่มีอยู่สักปั้นหนึ่งสองปั้นเท่านั้น ปั้นอย่างนี้จีนนับถือว่าเปนปั้นยา ถ้าชงกินเสมอไม่ใคร่จะปวดหัว น้ำชาที่ชงเปนยาอายุวัฒนะ

๑๕. ปั้นตัดครึ่งข้างเต็มมีสี่ปั้น ที่ตัดครึ่งข้างล่าง เอาจุกเปนงวงครุก็มี กลมก็มี นักเลงเล่นปั้นจีนเสาะแสวงหากันนัก เอาไว้เปนปั้นตลกอย่างเอกในกระบวนปั้นจีน (ปั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงไสยว่าชื่อที่เรียกบางทีจะเขียนหนังสือผิด)

ว่าด้วยปั้นตลก

บรรดาปั้นที่คิดทำรูปแปลกปลาดต่าง ๆ นอกจากรูปที่ใช้กันอยู่เปนแบบโดยมากแล้ว เรียกว่า "ปั้นตลก" ของจีนคิดทำก็มี ไทยให้อย่างไปทำก็มี ในตำราที่ข้าพเจ้าพบบอกว่า มีมากมายหลายอย่าง เหลือที่จะพรรณา

ว่าด้วยปั้นสาย (คือปั้นหิ้ว)

๑. ปั้นสายรูปลูกแก้ว เปนอย่างเก่า สีขาวมีน้อย สีแดงงามหายาก มีสีดำเปนพื้น

๒. ปั้นสายรูปแมงดา (พวยซวาลาเปนปั้นอย่าง) มีต่าง ๆ สีอย่าง ๑ ยี่ห้อตราเหลี่ยมที่ตัวปั้น ที่ฝาเปนใบมะขาม อย่าง ๑ หนังสือกงเก๊กที่ลิ้น ปั้นแมงดาพวย ๒ วงทุกปั้น เก่าก็มีใหม่ก็มี ถ้าเปนปั้นเก่าลิ้นสั้น ปั้นแมงดาอีกอย่าง ๑ เปนปั้นญวน ยี่ห้อตราสี่เหลี่ยมที่ปั้นมีสีต่าง ๆ ขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง

๓. ปั้น (แมงดา) ค่อม เปนปั้นอย่างมีสีต่าง ๆ ยี่ห้อเหมือนกับปั้นแมงดา แต่พวยตรง มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ปั้นดำเปนพื้น สีขาวสีแดงมีน้อย ปั้น (ค่อม) อีกอย่าง ๑ รูป

กลม สูง (น่อย) ถ้าเปนปั้นขาวสีเชื่อเหลืองไม่สำลัก แต่เปนปั้นแดงปั้นดำเปนพื้น มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ปั้นค่อมญวนฝาปิดในตัว มีเม็ดที่ปั้น ๔ ปุ่ม ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง (ปั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงไสยว่า เวลานี้จะเรียกชื่ออื่น)

๔. ปั้นอย่างย่าลก เก่าก็มี ใหม่ก็มี รูปปั้นต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ปั้นเล็กถ้าสีขาวสำลักทุกปั้น (ปั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงไสยว่า เวลานี้จะเรียกชื่ออื่น)

๕. ปั้นรูปผลมะตูม มีน้อยปั้น ถ้าสีแดงงามนัก

๖. ปั้นรูปผลมะขวิด ยี่ห้อหนังสือจีนมีที่ตัวปั้น มีหลายสี หลายขนาด เก่าก็มี ใหม่ก็มี

๗. ปั้นเพื่อง เปนปั้นดำปั้นแดงเปนพื้น ขาวไม่มี

ว่าด้วยยี่ห้อปั้นจีน

ปั้นจีนนั้น นับถือว่าดีเลวต่างกันด้วยยี่ห้อ ยี่ห้อหยงเชียเปนดีที่ ๑ ยี่ห้อกุนเต๊กเปนที่ ๒ ยี่ห้อไซก๊วนเปนที่ ๓ ยี่ห้อเม่งฉินเปนที่ ๔ ปั้น (ยี่ห้อ) ชัวคาในตำราไม่ใช้ (ด้วยเปนปั้นทำที่ตำบลปั้งเคยในเมืองแต้จิ๋ว เนื้อดินอ่อนผิวแลสีก็ไม่งาม) ทั้งไทยแลจีนไม่มีผู้ใดนับถือ

ว่าด้วยลักษณปั้น

ลักษณปั้น ส่วนรูปสำคัญอยู่ที่ต้องให้หูพวยสมกัน จุกฝาให้ต้องกัน ๓ อย่างนี้เปนเครื่องประดับของปั้น อีกประการ ๑ เนื้อปั้นก็สำคัญนัก ดินเลอียดก็มี ดินหยาบก็มี เผาอ่อนไฟก็มี แก่ไฟก็มี ลางปั้นผิวหนา ลางปั้นผิวบาง ลักษณขัดปั้น นายช่างผู้ทำต้องระวังจงมาก เมื่อลงกากเพ็ชรให้สิ้นผิวแล้ว อย่าทำเพลินไปจนถึงดินหยาบ ถ้าถึงดินหยาบก็เสียผิวปั้น กากเพ็ชรนั้นต้องกรองด้วยแพรที่เนื้อสนิท แลอย่าทำให้แรงนักเนื้อปั้นจะเปนรอยลึกไป ชักมันไม่งาม ปั้นที่จะขัดเปนมันงามแลไม่งาม เปนด้วยทำพื้นดินสนิทแลไม่สนิทดี ปั้นที่ขัดไว้แต่ก่อนแล้ว จะขัดใหม่ยากนัก อาจจะเปนรอยลึก จะทำให้สิ้นรอยก็ถึงดินอ่อน การที่ขัดปั้นจะดีแลมิดีได้ สำคัญอยู่ที่ผู้เปนเจ้าของปั้นกับช่างขัด ถ้าวานกันขัดก็ทำอย่าง ๑ ถ้าจ้างกันขัดก็ทำอย่าง ๑ ถ้าใช้กันขัดก็ทำอย่าง ๑

ว่าด้วยเล่นปั้น

การที่เล่นปั้นตามตำหรับเก่า ที่ถือว่าเปนอย่างเอก ต้องรวมปั้นอย่างให้มีครบชุดทั้ง ๓ สี แลให้ได้ยี่ห้ออย่างเดียวกันด้วย

ปั้นนั้นก็ต้องให้เปนปั้นที่ดีบริสุทธิ์ ถ้าหาบริสุทธิ์ไม่ได้จริง ถึงจะร้าวรานบ้าง ถ้าแลไม่เห็นชัดก็พอใช้ได้ แต่ถ้าร้าวรานถึงแลเห็นเปนใช้ไม่ได้ ชุดปั้นที่กำหนดนั้นกำหนดเปน ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ เรียกว่าชุดนพศรี ถ้ารวมได้ชุดนพศรีเปนอย่างวิเศษที่สุด ถ้าไม่สามารถจะรวมชุดนพศรีได้ ก็รวมเพียงนพไท ถ้าไม่สามารถจะรวมได้ถึงนพไท รวมได้เพียงชุดนพเก้าก็นับว่าเปนดี กำหนดปั้นที่ต้องรวมเข้าชุดนั้นดังนี้

ชุดนพศรี

ปั้นขาวปุ่ม ๓ คอซ้อย ๓ ลูกแก้ว ๓ รวม ๙ ปั้น
ปั้นแดงปุ่ม ๓ คอซ้อย ๓ ลูกแก้ว ๓ รวม ๙ ปั้น
ปั้นดำปุ่ม ๓ คอซ้อย ๓ ลูกแก้ว ๓ รวม ๙ ปั้น
รวมทั้งสิ้น ๒๗ ปั้น เปนชุด

ชุดนพไท

ปั้นขาวปุ่ม ๒ คอซ้อย ๒ ลูกแก้ว ๒ รวม ๖ ปั้น
ปั้นแดงปุ่ม ๒ คอซ้อย ๒ ลูกแก้ว ๒ รวม ๖ ปั้น
ปั้นดำปุ่ม ๒ คอซ้อย ๒ ลูกแก้ว ๒ รวม ๖ ปั้น
รวมทั้งสิ้น ๑๘ ปั้น เปนชุด

ชุดนพเก้า

ปั้นปุ่มขาว ๑ คอซ้อย ๑ ลูกแก้ว ๑ รวม ๓ ปั้น
ปั้นแดงปุ่ม ๑ คอซ้อย ๑ ลูกแก้ว ๑ รวม ๓ ปั้น
ปั้นดำปุ่ม ๑ คอซ้อย ๑ ลูกแก้ว ๑ รวม ๓ ปั้น
รวมทั้งสิ้น ๙ ปั้น เป็นชุด

เมื่อรวมปั้นอย่างเข้าชุดดังกล่าวมา ต้องมีปั้นตลกอย่างที่หายากประกอบด้วย ชุดนพตรีต้องมีปั้นตลกอย่างดีดี ๙ ปั้น ให้รูปต่างกันหมด ชุดนพโทต้องมีปั้นตลก ๒ ปั้น ชุดนพเก้าต้องมีปั้นตลก ๓ ปั้น จึงจะนับว่าครบชุด

ตำราที่ข้าพเจ้าพบเรียงความอยู่ข้างไขว้เขว ข้าพเจ้าต้องถอดเนื้อความมาเรียงเข้าหมวดหมู่ใหม่ แต่ได้ระวังรักษาคำเดิมไว้โดยมาก นอกจากได้ความตามตำราที่กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าถามพระยาศิริสัตย์สถิตย์ (จัน พราหมณะนันทน์) ได้ความเรื่องตำนานปั้นต่อรัชกาลที่ ๒ มาว่า

ในรัชกาลที่ ๓ มีปั้นสายอย่าง ๑ รูปทรงมัน สีแดงก็มี สีดำก็มี จะเป็นของหลวงสั่งหรือผู้อื่นสั่งเข้ามาถวายไม่แน่ แต่ปั้นอย่างนี้เป็นของหลวงถวายพระเมื่องานฉลองวัดพระเชตุพน ปั้นที่ปรากฎว่าสั่งครั้งรัชกาลที่ ๓ นั้น กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ

แลสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ แต่ยังเปนพระยาศรีพิพัฒน์ ได้เอาปั้นอย่างหลวงครั้งรัชกาลที่ ๒ สั่งออกไปทำอีก ทั้งรูปเท้าปุ่มคอหม้อ รูปลูกแก้ว แลรูปกันช้อยคอช้อย ปั้นสายรูปแมงดาพวยซวาลา ของวังน่าใช้ยี่ห้อกงเก๊กที่ตัวปั้น ของพระยาศรีพิพัฒน์ใช้ยี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น ทำได้แต่พอคล้ายคลึงกับปั้นอย่างของหลวง แต่ทุกวันนี้ก็เปนของหายาก ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ยังมีผู้อื่นพยายามทำเลียนอีก แต่ก็ไม่เหมือน

ในรัชกาลที่ ๔ สั่งทำของเมืองจีนยากขึ้น ด้วยเลิกการทูตไปเมืองจีน ปั้นที่สั่งในรัชกาลที่ ๔ ปรากฏว่า ท่านผู้หญิงพันภรรยาสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ให้พระยาโชฎึก (พุก) สั่ง ปั้นเท้าปุ่มคอหม้อ ๓ ใบเถา ปั้นลูกแก้วรูปร่างแบน ๆ เรียกว่า "ลูกจัน" ปั้นเท้าปุ่มคอหม้ออีกรูป ๑ เรียกว่า "กระโล่" แลปั้นกันช้อย ปั้นที่ท่านผู้หญิงพันสั่ง มีทั้งปั้นขาว ปั้นแดง ปั้นดำ มียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น ผิดกับปั้นแต่ก่อนที่พวยแลหูเล็ก ตัวปั้นก็หนา สีสันเปนปานกลาง จัดแต่ว่าพอใช้ได้

ในรัชกาลที่ ๕ จับเล่นปั้นกันยุคแรกเมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๒๓๔ พ.ศ. ๒๔๑๕ ได้โปรดให้อวดปั้นประกวดกันที่มิวเซียม เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ คราว ๑ จับเล่นยุคที่ ๒ เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๓๐ คราวนี้เล่นทั้งปั้นแลถ้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ทำหุ่นถ่ายปั้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ ให้พระยาโชฎึก (ซวด)

สั่งออกไปทำชื่นหู ทั้งรูปเท้าปุ่มคอหม้อ รูปลูกแก้ว แลรูปก้นช้อยคอช้อย มีทั้งสีขาว สีแดง สีดำ ยี่ห้ออักษรพระนาม จ. ป. ร. บ้าง ยี่ห้ออักษรพระนาม จ. ป. ร. มีขอบรูปเมล็ดขนุนบ้าง ยี่ห้ออักษรพระนาม จ. ป. ร. ที่ตัวชื่น ที่ลิ้นเปนศักราชบ้าง นอกจากรูปชื่นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ โปรดให้สั่งชื่นสายทรงกระบอก จุกทำเปนรูปเงินยาท มียี่ห้ออักษรพระนาม จ. ป. ร. ที่ก้นในรูปเมล็ดขนุน ทำเปน ๕ ใบเถา มีทั้งสีขาว สีแดง สีดำ ชื่นหลวงที่สั่งครั้งรัชกาลที่ ๕ เนื้อแลรูปดีกว่าที่ผู้อื่นสั่ง แต่เนื้อดินไม่ถึงครั้งรัชกาลที่ ๒ ด้วยช่างจีนที่ทำชื่นชั้นหลังประสมดินไม่ได้เหมือนคนแต่ก่อน แต่ถึงกระนั้นสั่งเข้ามาเปนของหลวง แลเปนของพระราชทาน ใครมีก็หวงแหนแลสงวนด้วยกันทุกคน จึงเปนของหายากแม้แต่ในเวลานี้

เมื่อในรัชกาลที่ ๕ นอกจากของหลวงยังมีผู้อื่นสั่งชื่นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ อีกหลายราย ที่ปรากฎ คือ กรมหลวงอดิศรอุดมเดชทรงสั่งคราว ๑ พระองค์เจ้าปรีดาสั่งคราว ๑ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ฮวด) สั่งหลายคราว แต่ทำสู้ชื่นหลวงไม่ได้ ว่าโดยกระบวนชื่น ข้าพเจ้าสืบสวนได้ความดังกล่าวมานี้

ว่าด้วยที่ชา

เครื่องชาที่จีนใช้กันในเมืองจีนนั้น ว่าเปน ๒ อย่าง นอกจากที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนแล้ว เขาใช้ถ้วยฝาขนาดใหญ่ อย่างเราเรียกกันว่า "ถ้วยชง" นั้นแทนชั้น คือ เอาใบชาใส่ในถ้วยแล้วรินน้ำร้อนลงชงในถ้วยนั้น กินน้ำชาจากถ้วยนั้นทีเดียว ถ้าจะแบ่งน้ำร้อนกินทีละน้อย ในว่า เอารินแบ่งลงในฝาถ้วยนั้นเอง หรือมิฉนั้นมีถ้วยเล็กที่ไม่มีฝา อย่างเราเรียกว่า "ถ้วยตวง" ใบหนึ่งสองใบไม่มีกำหนดสำหรับรินแบ่ง วิธีคุมก็เปนแต่เอาถ้วยชงนั้นตั้งยนรุ่นทำด้วยเงินบ้าง ถ้วยบ้าง อย่างเลวก็ทำด้วยตะกั่ว รุ่น ๑ รองถ้วยใบ ๑ ถ้ามีถ้วยตวง ก็เอาถ้วยตวงตั้งบนหลังฝาถ้วยชง ส่วนพวกแต้จิ๋วฮกเกี้ยนนั้นชงชาด้วยชั้น จึงไม่ใช้ถ้วยชง มีแต่ถ้วยขนาดเล็กอย่างไม่มีฝา ที่เราเรียกว่า "ถ้วยตวง" เปนชุด ๔ ใบ วิธีคุมเครื่องชุดน้ำชาของพวกแต้จิ๋วฮกเกี้ยน มีอ่างรองชั้นใบ ๑ จานรองถ้วยตวงทั้ง ๔ อีกใบ ๑ กับชามแต๋เซ้ยสำหรับเทกากชาใบ ๑ ในว่า จานที่รองถ้วยก็ดี ชามแต๋เซ้ยก็ดี ไม่จำจะต้องเปนลายเดียวกับถ้วย วิธีจีนไม่ใช้ถาดชา แลไม่มีที่จะเอาชั้นขึ้นร่วมภาชนะเดียวกับถ้วย

เครื่องชาที่ไทยเราใช้กัน วิธีคุมอย่างเก่าก็มี ๒ อย่าง คือ เอาถ้วยซงมีฝาใบ ๑ กับปั้นมีจานรองใบ ๑ ตั้งในถาดชารูปรี ถาดทำด้วยทองหรือเงินหรือทองเหลืองตามรัก ถ้วยแลจานรองปั้นนั้นเลือกเอาแต่ที่ชอบว่างาม ไม่จำจะต้องเปนลายเดียวกัน คุมอย่างนี้เรียกว่า "ปั้นหน่วยถ้วยใบ" วิธีคุมอย่างนี้ที่หลังจึงกวดขันขึ้น ถ้วยใช้ทรงถ้วยน้ำพริก แลใช้อ่างทรงมะนาวตัดรองปั้น ถ้วยกับอ่างต้องได้ลายเดียวกัน ต่อมาถาดที่รองทำพะนังสูงขึ้น แก้รูปคล้ายกับอานม้าเครื่องแผง จึงเรียกที่ชาอย่างนี้ว่า "เครื่องอานม้า" ถ้าหาถ้วยตวงลายเดียวกับถ้วยซงได้ ก็เอาถ้วยตวงตั้งหลังฝาถ้วยซงอีกใบ ๑ เครื่องชาไทยอีกอย่าง ๑ นั้นก็ใช้ถาดรี ในถาดจัดตั้งถ้วยตวง ๔ ใบ รูปแลลายอย่างเดียวกัน เปนถ้วยมีฝาก็ได้หรือไม่มีฝาก็ได้ กับปั้นมีจานรองใบ ๑ จานไม่จำจะต้องเปนลายเดียวกับถ้วย ที่ชาไทยเลยมีที่จัดคุมเปน ๒ อย่างดังกล่าวมานี้ พิเคราะห์ดู ก็เห็นได้ว่าเอาอย่างที่จีนใช้ทั้ง ๒ อย่าง เปนแต่มาเพิ่มเติมตามความนิยมของไทยเรา ให้ปั้นอยู่ในภาชนะอันเดียวกับถ้วย จึงต้องใช้ถาดรองชั้นล่าง ที่ใช้จานรองปั้นไม่เข้าชุดก็เพราะจีนไม่ได้ทำจานมาเปนชุดกับถ้วย ส่วนถ้วยตวงอย่างมีฝานั้นเปนของไทยให้อย่าง ถ้วยตวงของจีนเขาไม่ใช้ฝา น่าจะมาแต่สั่งทำถ้วยยาก่อน เอาถ้วยยาขนาดเล็กมาคุมในที่ชาเห็นงามด้วยแลเห็นสดวกสบายถนัด จึงเลยสั่งเปนถ้วยชุดเครื่องชา

ต่อมา (สันนิฐานว่า เห็นจะเปนราวในรัชกาลที่ ๓ หรือถึงรัชกาลที่ ๔) มีเครื่องชาขึ้นอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "ชุดจีน" คือใช้ถาดกริเชื่องออกไปน่อย ในนั้นตั้งถ้วยชงมีฝาใบ ๑ ถ้วยตวงไม่มีฝาตั้งซ้อนกันเปน ๒ แถว รวม ๔ ใบ แลมีอ่างรองปั้น ของเหล่านี้ทำรูปแลลายเปนชุดเดียวกัน ที่เรียกว่า "ชุดจีน" ทำให้เข้าใจว่า คุมอย่างนี้เปนอย่างจีน แต่ข้างจีนเขายืนยันว่า ที่เมืองจีนไม่ได้ใช้อย่างนี้ เปนของคิดขึ้นในเมืองไทย พิเคราะห์ดูลักษณที่คุมเครื่องชุดจีน ก็คือเอาเครื่องชุดไทยทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวมาแล้วมารวมลงในภาชนะอันเดียวกันนั่นเอง บางทีจะเปนความคิดจีนพ่อค้า คิดทำเครื่องชุดให้นยกใช้ได้ทั้งอย่างปั้นหน่วยถ้วยใบแลอย่างถ้วย ๔ ให้ถูกความนิยมของผู้เล่นทั้ง ๒ พวก คำว่า "จีน" เห็นจะหมายความว่า เปนของจีนทำเข้ามาขาย ลักษณคุมเครื่องชายังมีอีกอย่าง ๑ คุมอย่างญวน จึงเรียกว่า "เครื่องญวน" ใช้ถาดไม้สลักหรือประดับมุกแทนถาด ในนั้นมีจาน ๒ ใบ ใบ ๑ รองปั้น มักใช้ปั้นตลกขนาดเขื่อง จานอีกใบ ๑ รองถ้วยไม่มีฝา ๔ ใบ ใบ ๑ โตกว่า ๓ ใบ เรียกว่า "ถ้วยข่ม" ว่าสำหรับใส่น้ำเย็น ถ้วยจานเปนลายเดียวกันหมด ที่ชาติใช้กันในเมืองไทยแต่ก่อนใช้วิธีคุมแต่ ๔ อย่าง คือ อย่างปั้นหน่วยถ้วยใบอย่าง ๑ อย่างถ้วย ๔ อย่าง ๑ อย่างชุดจีนอย่าง ๑ แลอย่าง

ชุดญวนอย่าง ๑ มาจนในรัชกาลที่ ๕ จึงมีวิธีคุมที่ชาแปลกขึ้นอีก ๓ อย่าง คือ

๑ อย่างปั้นคู่ถ้วย ๔ อย่างนี้ใช้ถาดกลม ใช้ถ้วยตวงมีฝาขนาดเขื่องตั้ง ๔ ใบ ตั้งปั้นคู่มีจานรองคู่ ๑

๒ เครื่องโถคู่ ใช้ถาดกลมตั้งถ้วยซงมีฝาคู่ ๑ ถ้วยตวง ๔ ใบ ปั้น ๒ ใบรองด้วยจานคู่ ๑ เครื่องชาที่คุมอย่างนี้ มีหลายรูปหลายทรง ถ้วยซงทำเปนรูปโถโสม ถ้วยตวงเปนรูปทรงโอบ้าง ถ้วยซงเปนทรงจีโบบ้าง

๓ ชุดดาวล้อมเดือน ใช้ถาดกลม ตั้งปั้นสายจานรองไว้กลาง ตั้งถ้วยตวงมีฝา ๗ ใบล้อมรอบ

ว่าโดยกระบวนลักษณคุมที่ชาที่ไทยเราใช้กันมี ๗ อย่างดังแสดงมานี้ ชามแต่เซี่ยที่สำหรับเทกากชาไทยเราไม่เอาเข้าชุด จุ่นรองถ้วยซงจะใช้ก็ได้ ไม่ใช้ก็ได้

ว่าด้วยถ้วยชา

ถ้วยชาที่นักเลงเล่นนับถือว่าเปนของดีมีหลายอย่าง เพื่อจะให้สดวกแก่การพรรณา จะต้องแยกเปนของ ๓ ยุค คือ ยุคที่ ๑ ของที่มีเข้ามาในระหว่างรัชกาลที่ ๑ จนสิ้นรัชกาลที่ ๓ ยุคที่ ๒ ของที่มีเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ยุคที่ ๓ ของที่มีเข้ามาในรัชกาลที่ ๕

ของยุค ๑ เปนเครื่องลายสีแลลายน้ำทองแทบทั้งนั้น ลายครามมีน้อยหรือไม่มีทีเดียว ถ้วยชาที่เล่นกันเปนถ้วยจีน มักเปนรูปถ้วยน้ำพริก ถ้วยตวงเปนรูปทรงบัวเปนพื้น ที่เปนถ้วยไทยสั่งมีฝาแทบทั้งนั้น

ถ้วยยุคนี้ที่นับถือกันว่าวิเศษที่สุด คือ ถ้วยชุด ๔ อย่างจีนสำรับ ๑ เปนของราชบรรณาการพระเจ้ายักกิ่งถวายมาเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ถ้วยชุดนี้เปนถ้วยบางอย่างที่เรียกว่า "เปลือกไข่" บางแทบจะเท่าเปลือกไข่จริง ๆ รูปทรงโอพื้นขาว เขียนลายหนังสือเล็กเส้นหมึกขอบแดง ถ้วยชุดนี้มีเรื่องตำนานว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าเจ้าอยู่หัวได้ไปทรงรักษาไว้จนตลอดพระชนมายุ แล้วตกไปเปนของผู้อื่น แล้วจึงนำมาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้วยแตกเนื้อขาดเสียใบ ๑ โปรดให้สั่งไปทำ ช่างเมืองจีนไม่รับจะทำให้เหมือนได้ จึงเอาทองคำทำแทนเนื้อที่ขาดอยู่จนทุกวันนี้ ถ้วยชุดนี้ยอมกันว่าวิเศษกว่าถ้วยชาชุดไหน ๆ บรรดามีในเมืองไทยทั้งสิ้น ถ้วยยุคที่ ๓ มีน้อยไม่ว่าลายอย่างไรนับถือกันว่าเปนของดีทั้งนั้น แต่ที่ถือกันว่าดีวิเศษนั้นมีอยู่ ๔–๕ ลาย คือ ลายดอกกุหลาบขาวพื้นทอง ของครั้งรัชกาลที่ ๒ ลาย ๑ ถ้วยแกะลายผักกาดเขียว ของครั้งรัชกาลที่ ๒ เหมือนกันลาย ๑ ลายนกหย่อมลาย ๑ ลายพวงทับทิมลาย ๑ ลายสิงโตพื้นทองลาย ๑ ลายสิงโตแดงลาย ๑

ลายคาดโป่นมีทั้งสีแดง สีน้ำเงิน อีกลาย ๑ ถ้วยยุคที่ ๑ ไม่ใคร่จะขึ้นชื่อฤๅนาม เพราะใครมีเจ้าของก็รักแลหวงไม่ใคร่จะเปนของซื้อขายกัน จานรองชื้นยุคที่ ๑ นั้นเปนของสั่งเข้ามาต่างหาก เรียกว่า "ลายเข้มขาบ" ต่างรูปต่างลายไม่เข้าชุดกับถ้วย

ถ้วยยุคที่ ๒ เปนถ้วยลายครามโดยมาก เปนของพวกนายห้างเสาะหาแลให้อย่างสั่งเข้ามาขายพวกผู้ดี ไม่ใช่ของขายตามร้านในตลาด เครื่องชายุคนี้เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย จึงมีมากกว่าถ้วยยุคที่ ๑ กำหนดถ้วยยี่ห้อเปนสำคัญ ที่นับถือกันอยู่ ๔ ยี่ห้อ คือ

๑. ยี่ห้อเยียกซิมเตียนตึ้ง แปลว่า ของวิเศษควรเอาไว้ในที่เกีย ยี่ห้อนี้เปนยี่ห้อเมืองจีน เก่ากว่าอีก ๓ ยี่ห้อที่จะกล่าวต่อไป ถ้วยเยียกซิมนับถือกันด้วยยาง แลเนื้อดี ถ้าใช้นานไปผิวรานเปนทำนองสังกโลก แต่ถ้วยเยียกซิมไม่ได้เขียนยี่ห้อเยียกซิมทั้งนั้น เขียนปลอมยี่ห้อได้เหมือนก็มี ถ้วยผู้อื่นสั่งให้เขียนยี่ห้อเยียกซิมเข้ามาก็มี แต่ของเยียกซิมแท้คงรู้ได้ด้วยเนื้อแลเคลือบผิดกับยี่ห้ออื่น

ถ้วยชายี่ห้อเยียกซิมเตียนฉังทำ ๔ อย่าง คือ (๑) ชุดไทยถ้วย ๔ รูปกันลุ่น ฝาทรงฝาชี จานต้องเครื่องชื้น (๒) ชุดไทยถ้วยน้ำพริกกับอ่าง (๓) ชุดจีน รูปทรงกระทาย (๔) ชุดจีนทรงจีโบ เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย

๒. ยี่ห้อโปรูลี่กี่ แปลว่า เครื่องหมายราวกับแก้วอันวิเศษ ยี่ห้อนี้เปนของห้างพระยาพิศาลผลพานิช (ซื่น) สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อมาของพระยาพิศาล ฯ (สือ) ผู้บุตรสั่ง ก็ใช้ยี่ห้อโปรูลี่กี่เหมือนกัน แต่มีที่สังเกต ของที่สั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (ซื่น) เขียนลวดขอบ ของสั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (สือ) ไม่มีลวด เครื่องชายี่ห้อโปรูลี่กี่ครั้งพระยาพิศาล ฯ (ซื่น) ทำ ชุดจีนทรงกระทายอย่าง ๑ ชุดจีนทรงบัวอย่าง ๑ ของสั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (สือ) ทำชุดจีนทรงกระทายอย่าง ๑ ชุดจีนทรงบัวอย่าง ๑ ชุดไทยถ้วย ๔ ทรงบัวมีฝาอย่าง ๑ เขียนลายจีนมีแทยทุกลาย

๓. ยี่ห้อกิมตึ้งชกกี่ แปลว่า เครื่องหมายของอันวิเศษอย่างเต็มที่ เปนยี่ห้อของพระยาโชฎึก (พุก*) สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อมาถึงพระยาโชฎึก (ชวก) ผู้บุตร เปลี่ยนเปนกิมตึ้งชวกกี่ แปลว่า เครื่องหมายว่าเปนของข้าเจ้าจิตร เครื่องถ้วยที่เปนของผู้ดีเล่น ห้างกิมตึ้งสั่งมากกว่าห้างอื่น ๆ ส่วนถ้วยชานั้น ยี่ห้อกิมตึ้งชกกี่ ทำชุดจีนทรงกระทายอย่าง ๑ ชุดจีนทรงกระจาดอย่าง ๑ ชุดจีนจ๋ายอย่าง ๑ กิมตึ้งชวกกี่ ทำชุดจีนจ๋ายตั้งคู่อย่าง ๑ ชุดจีนทรงกระทายอย่าง ๑ ชุดจีนทรงกระจาดอย่าง ๑ ชุดไทยถ้วย ๔ ทรงบัวอย่าง ๑ ชุดถ้วยน้ำพริกมีถ้วยตวง ๔ ใบ กับอย่างมะนาวตัดอย่าง ๑ เขียนลายจีนมีแทยทุกลาย

---

* คำว่า (พุก) คือ คำเดียวกับ (ชก) นั่นเอง

๔. ของจีนสุ่นให้เขียนยี่ห้อเขียกซิม จึงเรียกกันแต่ว่า "ชุดจีนสุ่น" เปนของสั่งในรัชกาลที่ ๔ มีไม่สู้มาก ทำเครื่องชุดจีนทรงยัวอย่าง ๑ กับทำชุดจีน ๓ ยี่ห้ออีกอย่าง ๑ คือ ช่างเขียนยี่ห้อกิมติ่งฮกกี่ ถ้วยซงเขียนยี่ห้ออุนฉังมุ่ยกี่ ถ้วยตวงเขียนยี่ห้อเขียกซิม ชุด ๓ ยี่ห้อนี้เดียวนี้เปนของหายาก มีลายจีนแทบทุกลาย

เครื่องชาญวนที่นับถือกัน ยี่ห้อเตียนเง็กอย่าง ๑ ยี่ห้อหงวนเง็กอย่าง ๑

ของยุค ๒ นี้ที่เปนของมักขึ้นชื่อฦาเสียงในจำพวกผู้เล่น เพราะของเดิมสั่งเข้ามาขายกันในพวกผู้ดี ถึงราคาแพงกว่าของท้องตลาดก็ยังไม่แรงเท่าใดนัก ชั้นแรกหาซื้อได้เพียงชุดละสิบบาทสามตำลึง แต่เปนของสั่งคราวเดียว ครั้นนานมาของนั้นกระจัดกระจายหายแตกสูญไป เหลืออยู่น้อยเข้า หาครบชุดยากเข้าราคาก็แพงขึ้นทุกที จนถึงชุดละตั้งสองร้อยบาทหรือสามร้อยบาทหรือกว่านั้น

ของยุค ๓ จะกล่าวแต่เฉภาะของหลวงสั่ง ที่จริงของพวกยุค ๒ มาสั่งในรัชกาลที่ ๕ ก็มีมาก เช่นของยี่ห้อกิมติ่งฮวดกี่ก็ดียี่ห้อโปรูลี่กี่ของพระยาพิศาล ฯ สือ ก็ดี เปนของสั่งในรัชกาลที่ ๕ ทั้งนั้น แต่เพราะทำอย่างเดียวกัน ไม่แปลกกับของยุคที่ ๒ จึงไม่จำจะต้องอธิบายซ้ำอีก เครื่องชาของหลวงสั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เรียกกันว่า "ถ้วยจักรี" พวก ๑ "ถ้วยอักษรพระนาม" พวก ๑

ถ้วยจักรี เปนเครื่องพื้นสีเขียนลายลอดทองทั้งนั้น ทรงคิดอย่างสั่งไปทำในยุโรปเมื่อปีกุญ จุลศักราช ๑๒๔๙ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทำลายเดียวมี ๙ สี คือ พื้นทองข้างในเคลือบทอง ๑ พื้นเงิน ๑ สีแดง ๑ สีขาว ๑ สีชมพู ๑ สีเขียว ๑ สีน้ำเงิน ๑ สีเหลือง ๑ สีดำ ๑ บนฝาเขียนรูปจักรี จึงเรียกกันว่า "ถ้วยจักรี" เครื่องชาชุดจักรีทำชุดไทยสำหรับตั้งถาดกลม มีถ้วยตวงทรงบัวมีฝา ๔ ใบ กับจานรองปั้นคู่ ๑ นี้อย่าง ๑ ชุดจีนโบ ปั้นคู่มีถ้วยซงฝาจีนโบคู่ ๑ ถ้วยตวงมีฝาจีนโบ ๔ ใบ จานรองปั้นคู่ ๑ สำหรับตั้งถาดกลมนี้อย่าง ๑ ชุดจีนมีถ้วยซงฝาจีโบถ้วยตวงปากคลื่น ๔ ใบ อ่างรองปั้นทรงบัวนี้อย่าง ๑ แต่ชุดจีนนี้มีน้อยรูปงามกว่าอย่างอื่น เครื่องถ้วยจักรียังมีขนาดเล็กเปนเครื่องชาสำหรับผู้หญิงอีกอย่าง ๑ มีทั้งชุดเครื่องไทยปั้นคู่ แลเครื่องจีโบ แลมีทุกสีดังกล่าวมาแล้ว

ชุดอักษรพระนามทรงคิดอย่างสั่งไปทำเมืองจีนเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ เปนเครื่องลายครามทั้งนั้น มี ๑๐ ลาย ผูกอักษรพระนามเลียนลายจีนอย่างหนังสือใหญ่ ยี่ยาวอย่าง ๑ ยี่ซ้อนอย่าง ๑ ยี่คดอย่าง ๑ ยี่ขัดอย่าง ๑ ยี่คดขัดอย่าง ๑ ยี่สยามอย่าง ๑ ลายกระแปะอย่าง ๑ ลายกระแปะช่ออย่าง ๑ ลายช่อเครื่องมงคลอย่าง ๑ ลายลูกไม้ค้างคาวอย่าง ๑ ลายลูกไม้มีอักษรพระนามอย่าง ๑ เครื่องชาอักษรพระนามเข้าใจว่าสั่ง ๒ คราว คราว ๑ ยี่ห้อเปนตัวเลขศักราช อีกคราว ๑ ยี่ห้อกิมตึงฮวดกี่ ทำเปน

เครื่องชุดใหญ่ มีของหลายสิ่ง คือ เครื่องชาชุดจีโบตั้งยี่ห้อคู่อย่าง ๑ ชุดจีนทรงกระจาดอย่าง ๑ ชุดไทยรูปโถตั้งยี่ห้อคู่อย่าง ๑ ชุดไทยถ้วยสี่ยี่ห้อคู่อย่าง ๑ ชุดญวนถ้วยทรงโอออย่าง ๑ คนโทน้ำเย็นมีจานรอง ๑ ถ้วยน้ำเย็นมีจานรอง ๑ ชามแต้เช้ยใหญ่ ๑ เล็ก ๑ ถ้ำชา ๑ กาน้ำร้อน ๑ กาน้ำเย็น ๑ กระโถนใหญ่ ๑ กระโถนเล็ก ๑ ของยุค ๓ ที่กล่าวมานี้ เปนของหลวงสั่งเข้ามาใช้ราชการ แลพระราชทานพระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการ ไม่มีที่ซื้อขาย ใครมีต่างคนก็หวงแหน บางทีตกไปถึงชั้นลูกหลานอัตคัดเอาออกขาย ก็ซื้อขายกันอย่างงุบงิบ ไม่เปนของสำหรับขึ้นชื่อคุยกันเหมือนของยุคที่ ๒

ของในยุคที่ ๓ ยังมีเปนของผู้อื่นสั่งเข้ามาเล่นกันในพวกผู้ดีมีอีกหลายราย แต่ไม่สู้เล่าถึงขึ้นชื่อฤๅนามมียี่ห้อกันเหมือนจำพวกที่กล่าวมาแล้ว ถ้าพรรณาถึงก็ว่ยระยืดยาวนัก จึงมิได้พรรณา

กระบวนเล่นเครื่องชาต้องลงทุนไม่ใช่แต่ที่จะซื้อหายี่ห้อแลถ้วยเท่านั้น ยังต้องทำถาดรองอีกด้วย ต้องเปนถาดเงินจึงจะพอใช้รองของดี ถ้าเปนถาดทองเหลืองก็เลวไป ที่เปนของเจ้านายผู้มียันดาศักดิ์สูง ก็ทำถึงถาดทอง ถาดลงยา ใช้เวลาออกการงาน ลักษณที่จัดเก็บตามบ้านของผู้เล่นโดยปรกตินั้น ถ้วยชาที่ดีมักคุมเปนชุด มีทั้งยี่ห้อแลถ้วยตั้งประจำถาดเรียงไว้ในตู้มากบ้าง น้อยบ้าง ส่วนยี่ห้อที่ดีมักทำตู้ตั้งไว้ตู้ต่างหากแต่เฉภาะยี่ห้อ

ตู้ชั้นที่เปนวิเศษที่สุด เรียกกันว่า "ตู้ชั้นช้างเผือก" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระองค์เจ้าชิดเชื้อพงษ์ ทำด้วยไม้ลายประดับงา วางชั้นอย่างขาวครั้งรัชกาลที่ ๒ คัดแต่อย่างวิเศษที่สุด รวมไว้ในตู้นั้นราว ๒๐ ใบ ตั้งไว้ในพระที่นั่งสำหรับชมกันมาจนตลอดรัชกาล เมื่อเห็นชั้นขาวชุดนั้น ถึงผู้ที่ไม่สู้เข้าใจ เช่นตัวข้าพเจ้า ก็รู้ว่าของดี ดูแล้วไปเห็นชั้นอื่นก็ไม่อยากชม ส่วนการเก็บถ้วยนั้น งามดีอยู่เพียงจัดลงถาด ถ้าไม่เอาลงถาด ก็ต้องตั้งซ้อน ๆ กันไว้ ไม่ใคร่เห็นว่าเปนของดี เพราะฉนั้น ถ้วยดีใครมีจึงต้องหาถาดจัดตั้งเรียงไว้เปนชุด ๆ

เล่นเครื่องชา ความสนุกอยู่ในกระบวนเสาะแสวงหา เพราะของที่นับถือกันว่าดี เปนของเก่า ใครมีครบชุดก็ไม่อยากขาย หรือขายก็แพงนัก ความสนุกจึงอยู่ในกระบวนที่เที่ยวหาของปลีกซึ่งพลัดอยู่ที่นั่นใบที่นี่ใบ ถ้าเปนของที่หายากจริง จะหาให้เปนรูปเดียวลายเดียวยี่ห้อเดียวกันเข้าให้ครบชุดไม่ได้ บางทีก็จำเปนต้องเอาของยี่ห้ออื่นที่รูปเดียวลายเดียวกันเข้าประสมให้ได้ชุด เรียกว่า "เครื่องประสม" ถ้าเปนของดีด้วยกัน นักเลงเล่นก็นับถือถือกันว่าเพียรหาของต่างยี่ห้อมาประสมให้ได้ลายเดียวรูปเดียวขนาดเดียวกันนั้น เปนการยากกว่าซื้อหาของที่เขาทำเข้ามาขายเปนชุด ๆ เครื่องประสมจะเปนเครื่องชาก็ตาม เครื่องโต๊ะก็ตาม จึงเปนของชอบประกวดอวดกัน แม้ของที่ยี่ห้อเดียวกัน ถ้าเปน

ของเก่าที่มีน้อย การที่จะหาให้ครบชุดก็ต้องเที่ยวสืบสวนเสาะแสวงด้วยความลำบาก บางทีมีหลายคนต้องการของอย่างเดียวกัน แต่ของนั้นอยู่แยกเจ้าของ ก็อาจจะแกล้งไม่ให้รวมเข้าชุดได้ เช่นเรื่องเล่ากันมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่าครั้งนั้นนักเลงเสาะแสวงหาถ้วยชากัน จนถึงมีฉายาเรียกว่า

"นายรุ้ยเครื่องขัน เจ้ายันตัวนยี่ เจ๊สัวพุกแผนที่ โตผักชี อาญาคดีรถหัก"

ข้าพเจ้าสืบถามอธิบาย ได้ความว่า นายรุ้ยเครื่องขันนั้น คือ นายรุ้ยคนนั้น ไม่เล่นตามแบบแผนของผู้อื่น ชอบหาแต่ของขัน ๆ ท่านองจะเปนของที่หยาบ เจ้ายันตัวนยี่ อธิบายว่า เล่นถ้วยตัวนยี่ ไม่มีใครที่เท่าของเจ้ายัน เจ้ายันอยู่มาจนในรัชกาลที่ ๕ เมื่อชราได้ถวายถ้วยตัวนยี่นั้นแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ๊สัวพุกนั้น คือ พระยาโชฎึก (พุก) นั้นเอง รักเครื่องชาลายแผนที่ คุมเครื่องญวนชุด ๑ ขาดถ้วยอยู่ใบ ๑ ให้คนออกไปหาถึงเมืองจีนก็ไม่ได้ ภายหลังนานมาได้ถ้วยมาจากเมืองญวนจึงครบชุด โตผักชีคนนี้ เปนข้าราชการวังน่ามาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนคนโปรดของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ได้เปนที่พระยาโยธาเขื่อนขันธ์ คนทั้งหลายเรียกกันว่า "โตผักชี" มาแต่หนุ่ม เพราะชอบเล่นเครื่องลายผักชี เปนเจ้าบทเจ้ากลอนด้วย ได้แต่งกลอนเรื่อง

ตั้งเครื่องโต๊ะเมื่องานพระเมรุ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๑๒ ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือนิตอนว่าด้วยเครื่องโต๊ะ อาญาคฅีรถหักนั้น อธิบายว่า ขุนอาญาคฅีคนนั้นจะรวมเครื่องชาญวนลายภาพชักรถ รวมได้หมดแล้ว ขาดถ้วยอยู่ใบเดียว ถ้วยใบนั้นไปตกอยู่ในมือผู้ซึ่งอยากจะแกล้งขุนอาญาคฅี จะขอซื้อหาแลกเปลี่ยนอย่างไร ก็ไม่ยอมให้ ความอันนี้รู้แพร่หลาย จึงเรียกว่า "อาญาคฅีรถหัก" หักมาตลอดรัชกาลที่ ๔ จนถึงรัชกาลที่ ๕ ทั้ง ๒ ฝ่ายนำถ้วยชุดนั้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รถจึงหายหักเมื่อเปนของหลวง

การเล่นถ้วยขึ้นเปนการที่ไทยเราเล่นกันติดต่อมากว่า ๑๐๐ ปี ไม่มีเวลาเลิก เปนแต่ถ้าเล่นกันมาก ก็ฮือกันคราว ๑ ถ้าซาก็เงียบไป แต่คงมีผู้ที่สะสมรวบรวมเล่นกันอยู่เสมอไม่ขาด ถึงในเวลานี้ก็ยังมีเล่นกันอยู่หลายราย ข้าพเจ้าสืบสวนในเรื่องถ้วยขึ้นได้ความดังแสดงมานี้

เรื่องโต๊ะเครื่องบูชา

โต๊ะเครื่องบูชาของจีน เปนของมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ แล คงมีเข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่มีจีนเข้ามาอยู่ เมื่อในครั้งสมเด็จพระร่วง หรือแต่ก่อนนั้น แต่ลักษณจัดโต๊ะเครื่องบูชา โต๊ะอย่างที่ไทยเราจัดตั้งกันแลเรียกว่า "โต๊ะจีน" ทุกวันนี้ ไม่เหมือนเครื่องบูชาของจีน เปนแต่เอาเค้าเครื่องบูชาอย่างจีนมาคิดประดิษฐ์จัดตามความนิยมของไทย ถ้าจะเรียกว่า "โต๊ะไทย" ก็ได้เท่ากับเรียกว่าโต๊ะจีน

ข้าพเจ้าได้สืบถามผู้เข้าใจวิธีตั้งเครื่องบูชาของจีน ได้ความว่า หลักเครื่องบูชาของจีนนั้น คือ ถวายดอกไม้อย่าง ๑ เผาของหอมอย่าง ๑ แลจุดเทียนอย่าง ๑ ตรงกับดอกไม้ธูปเทียนของไทย สิ่งของที่จีนตั้งโต๊ะบูชาประจำที่ เช่นตั้งหน้าพระในบ้านจึงต้องมีขวดสำหรับปักดอกไม้คู่ ๑ กระถางสำหรับเผาเครื่องหอมใบ ๑ เชิงสำหรับปักเทียนคู่ ๑ รวมเปน ๕ ชิ้น จีนเรียกว่า "โงวส่าย" ไทยเรียกเพี้ยนว่าเหงาไซ้ แปลว่า บูชาด้วยเครื่อง ๕ โต๊ะเครื่องบูชาจำต้องมีเครื่อง ๕ นี้จะขาดมิได้ แต่วิธีบูชาด้วยเผาเครื่องหอมนั้น ทำได้โดยอาการ ๒ อย่าง แต่เดิมคงจะใช้เอาไม้หอมมาเผา จึงต้องใช้กระถางเผา ต่อมามีผู้คิดเอาไม้หอม

นั้นมาประสมทำเปนธูปให้จุดง่ายเข้า แลการใช้จุดธูปบูชานั้นอาจจะบูชาแยกได้หลายวัตถุ โดยกำหนดจำนวนธูป จุดบูชาวัตถุละดอก จึ่งใช้ธูปเปนเครื่องบูชาขึ้นอีกอย่าง ๑ โดยนัยอันเดียวกันกับที่เผาไม้หอม ที่บูชาจึ่งใช้กระถางสำหรับปักธูปมีนอกออกไปจากกระถางเผาไม้หอมอีกอย่าง ๑

วิธีตั้งเครื่องบูชาอย่างจีน ตั้งโต๊ะสี่เหลี่ยมโต๊ะ ๑ บนโต๊ะนั้นด้านในตั้งกระถางธูป (ที่เราเรียกว่า "กระถางใน") สำหรับปักธูปที่จุดบูชาเวลาไหว้พระใบ ๑ สองข้างกระถางธูปตั้งแจกันปักดอกไม้ (เราเรียกว่า "ขวดคอโต๊ะ") ข้างละใบ ๑ ไทยเราเรียกว่า "แจกัน" แต่เครื่องปักดอกไม้ที่เปนรูปกระบอกปากผาย แต่จีนเขาเรียกว่า "เจกัน" ทั้งกระบอกอย่างนั้นแลขวดก็เรียกว่าเจกันเหมือนกัน ข้างด้านน่าตรงมุมโต๊ะตั้งเชิงเทียนคู่ ๑ ระหว่างกลางตั้งกระถางเผาไม้หอม (เราเรียกว่า "กระถางน่า") ใบ ๑ ข้างกระถางเผาไม้หอมมีเครื่องประกอบกระถางเผา คือตลับหรือจานสำหรับใส่เนื้อไม้ใบ ๑ ขวดสำหรับปักตะเกียบเขี่ยถ่านไม้หอมขวด ๑ สิ่งของเหล่านี้สิ่งไรประสงค์จะให้สูงขึ้นเปนส่วนทรงให้เห็นงาม ก็ตั้งถี่เล็ก ๆ รองที่บนโต๊ะอีกชั้น ๑ ที่ตรงกลางโต๊ะนั้นโดยปรกติเขาว่างไว้ไม่ตั้งอะไร ต่อจะเส้นจึงตั้งเครื่องเส้นแบบเครื่องบูชาอย่างจีนของที่จำเปนว่าเท่านี้

แต่บางแห่งมีเครื่องตั้งโต๊ะบูชาเปนอติเรก เช่นมีวัตถุที่บูชาแยกกันเปนหลายวัตถุ จึงตั้งกระถางธูป (ที่เราเรียกว่า "กระถางเท้า") หลายใบก็ดี หรือบางแห่งเปนที่คนไปมาบูชาเนืองนิจ จึงต้องตั้งโคมไฟไว้ให้สำหรับจุดธูปเทียนบูชาก็ดี เพราะเหตุต้องการที่ตั้งเครื่องบูชามากขึ้น จึงคิดทำโต๊ะอีกตัว ๑ ตั้งซ้อนเข้าข้างหลัง (เราเรียกว่า "โต๊ะขวางหลัง") สำหรับตั้งของอติเรกต่าง ๆ เปนโต๊ะสูงกว่ายาวกว่าแต่แคบกว่าโต๊ะน่า โต๊ะขวางหลังนี้โดยปรกติมักตั้งเหงาใช้อย่างที่ทำเปนเครื่องประดับ คือ เชิงเทียนสำหรับปักเทียนมังกรซึ่งไม่จุดคู่ ๑ แจกันสำหรับปักกิมซวยสมมตว่าเปนดอกไม้ทองคู่ ๑ แลกระถางเผาทำขึ้นไว้ดูงาม ๆ ประกอบกันใบ ๑ เหงาใช้เครื่องประดับอย่างนี้ เปนของตั้งแต่งประจำที่ จึงมักทำเปนขนาดใหญ่ให้งดงาม ของบางอย่างเช่นลับแล ซึ่งเราถือว่าเปนของจำต้องมีประจำโต๊ะนั้น ผู้ที่บอกเล่าแก่ข้าพเจ้า เขาว่าที่เมืองจีนโดยปรกติเขาตั้งโต๊ะอื่นต่างหาก ถือว่าเปนของศิริมงคลสำหรับบ้าน ต่อเวลามีการงานจึงเอาขึ้นตั้งบนโต๊ะเครื่องบูชา อนึ่งเขาว่าเครื่องเซียนนั้น จีนเขาปักขวดไม่ปักกระบอก ว่ากระบอกใหญ่ที่เราใช้ปักเครื่องเซียนนั้น เปนของสำหรับใช้ปักร่มแลไม้เท้าตั้งกับพื้น ไม่ได้เปนของสำหรับเอาขึ้นโต๊ะ อนึ่งสิ่งของที่เอาขึ้นตั้งโต๊ะเครื่องบูชานั้น เขาว่าตามนิยมของจีนไม่ถือว่าจำเปนจะต้องเปนของลวดลายเดียวกันทั้งโต๊ะ ที่

สุดจะเปนโลหะบ้าง เปนถ้วยบ้าง ก็ตั้งบนโต๊ะเดียวกันได้ ไม่ขัด ของควรเปนลายเดียวกันแต่ของชุด เช่นเหงาไซ้เครื่องประดับ ถ้าไม่เปนลายเดียวกันก็ไม่งาม อีกประการ ๑ โต๊ะเครื่องบูชานั้น เวลามีการงานเขาจึงผูกผ้าน่าโต๊ะ ซึ่งประดิษฐคิดปักให้งดงามเช่นเดียวกับม่านของแต่งเรือนฉนั้น โต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนเช่นที่ไทยเราจัดตั้งกันในเมืองนี้ เขาว่าถ้าจะไปหาในเมืองจีนให้เปนชุดครบโต๊ะ จะไม่พบเลยทีเดียว เพราะจีนไม่จัดตั้งกันอย่างนี้ พวกพ่อค้าที่สั่งเครื่องโต๊ะเข้ามาขายในเมืองไทยเปนชุด ๆ ต้องคิดตัวอย่างส่งออกไป ให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ตามที่คิดปรุงออกไปจากเมืองไทย มีหลายอย่างที่ช่างจีนผู้ทำไม่รู้ว่าเปนเครื่องสำหรับตั้งโต๊ะบูชา ข้าพเจ้าได้ถามได้เนื้อความดังนี้ แลได้สังเกตดูโต๊ะเครื่องบูชาที่พวกจีนจัดไปตั้งการงาน เช่นตั้งรับเสด็จน่าบ้านแม้ในบัดนี้ วิธีเขาจัดก็เปนตัวของอย่างว่า คือ ตั้งโต๊ะสี่เหลี่ยมตัว ๑ ผูกผ้าน่าโต๊ะ บนโต๊ะนั้นข้างในตั้งลับแลอัน ๑ ขวดปักดอกไม้ ๒ ข้างลับแล ข้างน่าลับแลตั้งกระถางธูปใบ ๑ ข้างน่าโต๊ะตั้งเชิงเทียนคู่ ๑ กับกระถางเผาเนื้อไม้ใบ ๑ บางทีมีขวดปักตะเกียบกับตลับเนื้อไม้ตั้งด้วย แต่กลางโต๊ะตรงที่สำหรับตั้งเครื่องเส้นนั้น ถ้าเจ้าของบ้านมีหมากพลูบุหรี่หรือน้ำชาสำหรับจะเลี้ยง ก็ตั้ง (เส้น) ไว้ตรงนั้น ถ้าไม่มีของบริโภค ก็ตั้งสิ่งของต่าง ๆ แล้วแต่เห็นว่าอะไรดีงาม ที่สุดจนตุ๊กตาแล

นาฬิกาซุ้มก็เอามาตั้งแต่งตรงที่ว่างนั้น สังเกตโต๊ะเครื่องบูชาที่จีนตั้งรับเสด็จเห็นเปนเช่นนี้มาแต่ไร ๆ ไม่ว่าที่ไหน น่าเข้าใจว่าที่เมืองจีน ถ้ามีกิจจะต้องจัดโต๊ะเครื่องบูชาในการงานก็เห็นจะจัดทำนองนี้

การที่ไทยเราเล่นโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน ตามเรื่องราวแลเหตุการณ์ที่ได้ทราบมา เข้าใจว่า เริ่มเล่นแต่ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๖๑ มูลเหตุเกิดแต่แต่งพระที่นั่งแลตำหนักซึ่งสร้างขึ้นในสวนขวา ที่ในพระบรมมหาราชวัง ด้วยเมื่อแต่งสวนขวานั้น ราชทูตไทยไปเมืองจีนพึ่งกลับเข้ามาถึง ได้ไปเห็นแบบแผนแต่งรั้ววังแลบ้านเรือนผู้มีบันดาศักดิ์ในเมืองจีน มาช่วยอำนวยการแต่งพระที่นั่งแลตำหนักให้งดงามแปลกปลาด จึงใช้ของจีนที่หามาจากเมืองจีนในคราวนั้นบ้าง เอาของที่มีอยู่ในเมืองไทยแล้วบ้าง ตกแต่งพระตำหนักตามกระบวนจีน วิธีตกแต่งตั้งของจีนครั้งนั้น สันนิฐานว่าเห็นจะเปนทำนองลายฮ่อจีน เช่นเดียวกับรูปที่เขียนไว้ในพระอุโบสถวัดราชโอรสแลวัดกัลยาณมิตร แลเขียนไว้ตามหลังบานประตูน่าต่างโบถวิหารเมื่อในครั้งรัชกาลที่ ๓ แลต่อมามีหลายแห่ง คือเอาสิ่งของต่าง ๆ จัดตั้งบนโต๊ะบ้าง บนกี๋ม้วนบ้าง บนม้าหมู่บ้าง ที่เปนของเล็กก็มีกี๋เล็กแลหย่งรองอีกชั้น ๑ สิ่งของที่ตั้งเอาแต่ของดีของงามเปนประมาณ เช่นขวดปักดอกไม้ ชามใส่ลูกไม้ เครื่องเขียนหนังสือ ตลอดลงไปจนฉาก ตลอดจนเครื่องบูชาเครื่องห้าที่กล่าวมาแล้วก็ใช้จัด

ตั้งด้วย ดูกระบวนจัดเอาแต่งามเปนประมาณ ไม่กำหนดว่าสิ่งของอย่างใด หรือจัดตั้งอย่างไร สันนิฐานว่า ตั้งแต่นั้นมาตามวังเจ้าบ้านขุนนาง ก็คงจะเล่นตกแต่งด้วยของจีนโดยทำนองเดียวกัน ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ ประจวบเวลาทรงพระราชปรารภถึงพระอารามต่าง ๆ ซึ่งสร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๑ ชำรุดซุดโซมลง แลพระอารามที่ยังสร้างค้างอยู่ก็มี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชศรัทธาในการสถาปนาพระอาราม เอาเปนพระราชธุระสร้างพระอารามหลวงที่ยังค้าง เช่นวัดอรุณ ฯ แลวัดสุทัศน์ ฯ แลทรงปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงที่สำคัญ มีวัดพระเชตุพนเปนต้น ทุกพระอาราม การที่เล่นฝีมือช่างก็ดี การตกแต่งเครื่องประดับประดาก็ดี ไปประกวดประชันกันในการสร้างวัด เครื่องแต่งเรือนที่เปนของงดงาม ถวายไปตั้งเปนเครื่องบูชาน่าพระครั้งนั้นก็มาก แม้ชามแลโอ่งอ่างกระถางเครื่องถ้วยของจีนที่ชำรุด ก็มักเอาไปติดต่อก่อตั้งเปนเครื่องประดับพระอารามยังจะเห็นได้จนเวลานี้ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ นั้นมีการฉลองพระอารามซึ่งเปนการใหญ่หลายคราว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า การประชุมตั้งโต๊ะเครื่องบูชาประกวดกัน คงจะเริ่มมีขึ้นด้วยจัดไปตั้งถวายในการพระราชกุศลฉลองพระอาราม โต๊ะที่จัดครั้งนั้นเห็นจะจัดตามเค้าโต๊ะเครื่องบูชาที่จีนจัดตั้งเวลามีการงานเช่นกล่าวมาแล้ว นอกจากเชิงเทียน ขวดปักดอกไม้ กับกระถางธูป แลลับแล

ตรงที่ว่างกลางโต๊ะงานวัดจะตั้งเครื่องเส้นไม่ได้ จึงเอาเครื่องของจีนที่ใช้แต่งเรือน มีของอะไรดีงาม สมควรจะเอาขึ้นตั้งโต๊ะได้ก็เอาขึ้นจัดตั้งบนโต๊ะเครื่องบูชา แล้วตั้งก็ตั้งหย่งรองเครื่องตั้งบนโต๊ะให้สูงต่ำเปนทรวดทรงตามแต่จะเห็นงาม จึงเกิดมีวิธีคุมโต๊ะอย่างไทยขึ้นแต่ครั้งนั้น ความที่กล่าวมานี้ เปนความสันนิฐานจริงอยู่แต่มีหลักฐาน ด้วยมีจดหมายเหตุปรากฎเปนสำคัญว่า เมื่องานพระราชพิธีบรมราชาภิเศกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ขอแรงพระบรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการ เจ้าภาษี นายอากร พ่อค้า นายสำเภา จัดโต๊ะเครื่องบูชาเข้ามาตั้งในบริเวณพระราชมณเฑียร แลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีจำนวนถึง ๑๑๐ โต๊ะ เห็นได้ว่าโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนที่ไทยเราจัดตั้งกันมีมาแล้วแต่ในรัชกาลที่ ๓ แลคงจะได้เคยมีการตั้งโต๊ะเครื่องบูชามวกๆมาแล้วด้วย เจ้านายแลขุนนางจึงมีโต๊ะเครื่องบูชากันแพร่หลาย อีกประการ ๑ กระบวนจัดโต๊ะเครื่องบูชาที่ตั้งในงานหลังต่อมาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ นั้น ยังมีตัวผู้ที่ได้เคยเห็น ตามคำที่เล่า ลักษณจัดก็เปนทำนองที่กล่าวมานั้น

ในรัชกาลที่ ๔ มีจดหมายเหตุว่า ได้ประชุมตั้งโต๊ะเครื่องบูชาในงานหลวงเปนการใหญ่ ๓ คราว คือตั้งในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเศกเมื่อกลางเดือน ๖ ปีกุญ พ.ศ. ๒๓๙๔ คราว ๑ (เข้า

ใจว่างานบวรราชาภิเศกพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คงจะตั้งเหมือนกัน ด้วยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเครื่องถ้วยปั้นของจีนมาก แต่หากไม่ได้ลงจดหมายเหตุไว้) คราวที่ ๒ ประชุมตั้งโต๊ะเครื่องบูชาในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในงานพุทธาภิเศกสมโภชพระพุทธบุษยรัตน์ เมื่อพระชนมพรรษาพระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เสมอ ด้วย สมเด็จ พระบรมชนกนารถ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เมื่อเดือน ๗ ปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ โต๊ะตั้งคราวนี้ มีจดหมายเหตุของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ว่า "โปรดให้ขอแรงเจ้านายแลขุนนางผู้ใหญ่ ตั้งโต๊ะที่น่าพระอุโบสถ (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) ด้วย เครื่องโต๊ะนั้นเปลี่ยนทุกวัน ประกวดประขันกันยิ่งนัก" ยังมีตัวผู้เห็นเล่าว่า เวลานั้นกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติ แรกทำเงินพดด้วงบาทใหญ่หนักชั่ง ๑ เอาเงินบาทใหญ่ตั้งโต๊ะเครื่องบูชา ๑ คนดูกันมาก คราวที่ ๓ ประชุมตั้งโต๊ะในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระชัณษา ๖๑ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ ในคราวนี้ ว่ามีโต๊ะหลวงทรงตั้งเครื่องหยกทั้งโต๊ะ ๆ ๑ แลมีเครื่องโต๊ะบูชาทำด้วยเงิน เปนของทูลเกล้า ฯ ถวายในงานนั้นด้วยอีกโต๊ะ ๑ แลเมื่อในรัชกาลที่ ๔ นั้น โปรดให้ทำโต๊ะจีนตั้งเครื่อง บูชา ถวาย สำหรับ ตั้ง น่า พระใน พระอุโบสถพระอารามหลวง

หลายแห่ง ตั้งแต่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเปนต้นไป โต๊ะเครื่องบูชานั้นมีแต่โต๊ะน่า แลทำไม้เปนผ้าน่าโต๊ะสลักปิดทองบ้าง เขียนลายทองบ้าง ติดอยู่ในตัว แต่เครื่องตั้งบนโต๊ะจะมีอะไรบ้างไม่ทราบแน่ ข้าพเจ้าได้เห็นในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จำได้แต่ที่กระถางในมีกรวยสวมธูปที่จุด ปลายกรวยเปนท่านองรูปดอกบัว มีช่องให้ควันขึ้นเปนสายทางยอด นอกจากนั้นดูเหมือนจะมีลูกไม้ถมยี่ด แลเชิงเทียน กระถางน่าตามแบบ เครื่องบูชาน่าพระในพระอารามหลวงแต่ก่อนมา เช่นที่วัดพระเชตุพน ตั้งม้าหมู่ ดูเหมือนจะพึ่งตั้งโต๊ะจีนในคราวที่กล่าวมานี้ แต่เดี๋ยวนี้เลิกไปเสียหมด นาน ๆ ไปเห็นโต๊ะที่สลักเปนผ้าน่าโต๊ะในตัวมีอยู่วัดไหน จึงเข้าใจได้ว่าเปนของพระราชทานครั้งรัชกาลที่ ๔ อีกอย่างหนึ่งนั้น เครื่องสังเวยเทวดาในงานพระราชพิธี ที่จัดตั้งโต๊ะจีน แลเวลาสังเวยทรงจุดธูปเทียนแล้วทรงปักธูปจีนที่เครื่องสังเวยทุกสิ่ง ที่ยังมีเปนประเพณีอยู่จนทุกวันนี้นั้น ก็เข้าใจว่าเริ่มมีมาแต่ในรัชกาลที่ ๔

การเล่นโต๊ะเครื่องบูชา ที่จับมีวิธีเล่น ต้องนับว่ามามีขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ตั้งแต่เกิดประเพณีจัดโต๊ะเครื่องบูชาไปตั้งช่วยกันในเวลามีงานการที่วังเจ้าแลบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ประเพณีนี้เห็นจะเริ่มมีแต่ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๐๐ ด้วยในปีนั้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงวงษาธิราชสนิทพระชัณษา

ครบ ๕๐ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ แลเจ้าพระยาภูธราภัยก็อายุครบ ๕๐ มีงานแซยิดทุกแห่ง แต่นั้นก็มีงานตั้งโต๊ะต่อมาปีละหลาย ๆ แห่งทุกปี งานที่มีประชุมโต๊ะเช่นนั้นย่อมจะครึกครื้น ด้วยบรรดาผู้เปนเจ้าของโต๊ะแลนักเลงเล่นเครื่องโต๊ะหรือเล่นเครื่องถ้วย คงจะไปประชุมเปนอย่างการสโมสร ผิดกับที่ไปนั่งช่วยงานกันครู่ ๑ ยามเดียว ผู้เจ้างานที่ประสงค์จะให้งานครึกครื้น จึงยินดีที่จะเชิญประชุมตั้งโต๊ะด้วย เครื่องโต๊ะที่จัดตั้งกันครั้งนั้น ถึงใช้เครื่องถ้วยกันเปนพื้น แต่ก็ยังเปนของต่างสีต่างลายตั้งปะปนกัน มีความคิดเกิดขึ้นในบางเจ้าของที่จะเสาะหาเครื่องโต๊ะให้วิเศษกว่าของผู้อื่น โดยให้เปนของสีเดียวลายเดียวกันทั้งโต๊ะ ที่สามารถจะรวมเช่นนั้นได้ในชั้นแรกมีแต่เจ้านายแลข้าราชการที่มีบันดาศักดิ์สูง หรือมีทรัพย์มากไม่กี่พระองค์กี่ท่าน จนมีผู้ผูกเปนกลอนไว้ในครั้งนั้นว่า

"(๑) โต๊ะกรมพาซี ตัวนี่พร้อมพรั่ง (๒) โต๊ะกรมวังพุดตาลตั้งเต็มเปา (๓) โต๊ะชำระความหม่อมเจ้า พระครูเถ้าเขียวไข่กา (๔) โต๊ะกรมคลังสินค้า ศิลาหยกดี (๕) โต๊ะนายวัดมกิ มังมีเครื่องทุกข์ (๖) โต๊ะเจ๊สัวพุก เซียนรุกข์บรรพตา (๗) โต๊ะหลวงราชวงษา ภูผาชลธาร (๘) โต๊ะนายธราบ้าล สิงโตจินดา (๙) โต๊ะนายขันย้า นาคาปลอมแปลง"

ในกลอนที่ผูกไว้นี้ เอานามกรมข้าง นามผู้ตั้งข้าง บอกเปนเจ้าของโต๊ะ เห็นท่านองผู้แต่งกลอนระเกรงพระบารมี จึงไม่ออกนามเจ้าของโต๊ะตามตรง แต่นามผู้ที่เปนเจ้าของโต๊ะนั้นสืบได้ความดังนี้ คือ

๑ โต๊ะลายตัวนี้กรมม้า คือของกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ได้ทรงบัญชาการกรมม้า ได้หลักในที่นี้ว่า จำนวนโต๊ะตามบาญชีที่แต่งกลอนนี้ ก่อนปีกุญ พ.ศ. ๒๔๐๒ ด้วยกรมพระพิทักษ์เทเวศร์สิ้นพระชนม์ในปีกุญนั้น

๒ โต๊ะลายพุดตาลกรมวัง คือโต๊ะของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์

๓ โต๊ะเขียวไข่กากรมชำระความหม่อมเจ้า คือโต๊ะของกรมพระเทเวศร์วัชรินทร์

๔ โต๊ะหยกพระคลังสินค้า คือโต๊ะของกรมหลวงวงษาธิราชสนิท เล่ากันมาว่า ท่านทรงโต๊ะหยกด้วยถือว่าเปนของหายากยิ่งกว่าเครื่องลายคราม มีแต่โต๊ะของหลวงกับโต๊ะของท่าน

๕ โต๊ะเครื่องทุกข์ของนายวัฒก์ คือโต๊ะของกรมขุนราชสีหวิกรม ได้ทรงบัญชาการช่าง โปรดตั้งของแปลก ๆ ไม่ให้ซ้ำกัน อย่างที่เรียกในชั้นหลังว่า "โต๊ะจับฉ่าย" แต่ของแปลกที่หาไปตั้ง มักต้องหยิบยืมของหลวงแลของผู้อื่นมาตั้ง จึงเรียกว่า "เครื่องทุกข์" เพราะถ้าไปแตกหักจะต้องหาใช้

๖ โต๊ะเซียนเขาไม้ของเจ๊สัว พุก คือโต๊ะของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ให้พระยาไชภูก พุก เปนผู้ตั้ง

๗ โต๊ะเขาไม้ของหลวงราชวงษา คือโต๊ะของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ให้พระยาศรีสรราช (วัน ยุนนาค) แต่ยังเปนหลวงราชวงษา เปนผู้ตั้ง

๘ โต๊ะลายสิงโต ของธรายาด คือโต๊ะของเจ้าพระยาภูธราภัย เวลานั้นยังเปนเจ้าพระยายมราช ให้ขุนธรายาดตั้ง

๙ โต๊ะลายมังกรของนายขัน โต๊ะนี้ของพระยาสมบัติยาธิบาล (นาก) ให้หมื่นราชนาคา (เลี้ยง) บุตรเขยตั้ง เวลานั้นหมื่นราชนาคา (เลี้ยง) ยังเปนนายขันหุ้มแพร ที่เรียกว่า นาคาปลอมแปลงนั้น เพราะเจ้าของแสดงว่าตั้งลายมังกร ๕ เล็บ หาของอย่างอื่นได้ครบหมด ฯ ยังขาดแต่กระถางน่าหากระถางลายมังกร ๕ เล็บไม่ได้ จึงเอากระถางรูปกะไล่ลายมังกร ๔ เล็บมาเขียนเล็บเปนลายทองเติม จึงเยาะกันว่าปลอมแปลง โต๊ะมังกร ๕ เล็บโต๊ะนี้ ต่อมาถวายเปนโต๊ะข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลเปนเชื้อที่มาทรงคุมโต๊ะมังกร ๕ เล็บ เมื่อในรัชกาลที่ ๕ แต่กระถางธูปไยนาคาปลอมแปลง ตกไปเปนของผู้อื่น ทราบว่าเมื่อเล่นโต๊ะกันในรัชกาลที่ ๕ เจ้าของโต๊ะมังกร ๔ เล็บโต๊ะ ๑ ซื้อมาราคา ๕๐๐ บาท ฯ

จะเห็นได้ในบาญชีที่แสดงมานี้ว่า โต๊ะสีเดียวลายเดียวที่ประสมได้ทั้งโต๊ะ แต่แรกมีน้อย แลมีแต่ของผู้มีบันดาศักดิ์สูง แม้ในผู้มีบันดาศักดิ์สูง ยังไม่มีได้ทั่วไป ด้วยเปนของสะสมยากมาก เมื่อมีขึ้นเช่นนั้นแล้ว ก็มีผู้พยายามที่จะรวบรวมเครื่องโต๊ะลายเดียวบ้าง จึ่งเปนวิธีการเล่นโต๊ะต่อมา แลเปนเหตุให้พวกพ่อค้าสั่งสิ่งของสำหรับตั้งโต๊ะเข้ามาขาย มีทั้งเครื่องลายคราม ลายสี แลเครื่องสีเดียว สั่งเข้ามาเปนสิ่ง ๆ ให้ต่างลาย แล้วแต่ผู้เล่นโต๊ะจะเลือกซื้อ สิ่งของที่สั่งเข้ามาขายในชั้นนั้น มีของจีนสุ่น ที่ชื่อเสียงปรากฏอยู่ราย ๑ มีขวด, กระบอกปักธูป, แลซาม, กระถางเผา, จานใส่เนื้อไม้ เปนเครื่องตั้งโต๊ะน่าทั้งนั้น

เล่ากันมาว่า การประชุมตั้งโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ตั้งที่ไหนไม่สนุกเท่าที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ตั้งแต่อายุท่านได้ ๕๐ ท่านทำบุญวันเกิดทุกปี เวลามีงานทำบุญวันเกิดเปนเชิญประชุมเครื่องโต๊ะไปตั้งที่หอนั่งปีละครั้ง ใครหาเครื่องโต๊ะสิ่งไรได้แปลก ได้ใหม่ ก็เอาไปออกอวดกันในงานนั้น สมเด็จเจ้าพระยา ฯ ให้พระยาโชฎึก พุก เปนผู้ตรวจ ถ้าเห็นชิ้นใดที่ได้มาใหม่เปนของแปลกของดี ก็เอาแพรแดงผูกทำขวัญของชิ้นนั้น อันนี้เปนต้นของวิธีผูกผ้าแดงที่มาเล่นกันในรัชกาลที่ ๕

การตั้งโต๊ะบ้าน สมเด็จเจ้าพระยา ฯ มีผู้แต่งแหล่เทศน์มหาพนว่าด้วยลายเครื่องโต๊ะ ดังคัดมาพิมพ์ไว้ต่อไปนี้

เทศน์มหาพนแหล่ว่าด้วยลายเครื่องโต๊ะ

๑ พรัห์เม ดูกรมหาพราหมณ์สยามประเทศเพศผนวชชี เรา
จะแนะแนววนาลีคีขเรศ ที่พระชฎิลยิ้นเกษมสำราญกาย ท่าน
จงมีมโนหมายมุ่งเขมัน ไปเถิดก็จะได้เห็นทางทุเรศระยะไพร
จนกระทั่งถึงพระอาศรมศิวาไลยไกรเบศร์ อันองค์อินทร์อมร
เทเวศร์แสร้งเสกสรร ประสาทให้พระวิศณุกรรม์นฤมิตร มี
หลายอย่างช่างประดิษฐ์ประดับไว้ ทั้งแท่นที่บรรทมในประทับเล่น
อีกทั้งที่นั่งเย็นประทับร้อน มีห้องหับซับซ้อนแลสอาด ลออเอี่ยม
โอภาษพรรณราย บัญชรเฉลิมฉลุลายจำหลัก พื้นกระจกแสง
ประจักษ์กระจ่างตา มีเพดานตระการผ้าระย้าย้อย อัจกลับระยับ
ห้อยโคมหวดแขวน พื้นศาลาหนาแน่นไปด้วยโต๊ะตั้ง ล้วนเครื่อง
ความงามสพรั่งพะพรายตา มีหลายอย่างต่างภาษามาแต่นอก
เหลือแล้วที่เราจะเล่าบอกบรรยาย เปนชุดชุดสุดที่จะอธิบายให้ถี่
ถ้วน เชี่ยงไฮ้ซื้อจีนญวนกระบวนลาย พร้อมสพรั่งตั้งถวายพระ
ชินวงษ์ บรรเจิดจริงยิ่งยงล้วนอย่างดี พราหมณ์เอ่ย,พรรณโต๊ะ
ล้วนลายผักชีตั้งโรยน่า ยังเล่าเหล่าคณามังกรเมฆ แลเปน
หมู่ฎูวิวกจ่ายเวหน ราวกับเปนเล่นลมบนโพยมเมฆ ข้างโต้ง
สกนธ์เพศผงกหัว ลางเหล่าเล่าก็เล่นตัวผงกหงาย. พรรณโต๊ะ

ลายมังกรหย่อม งามสอาดปลาดค้อมขคอินทรีย์ เชอเหตุผลจะพึ่งมีมาไฉน หรือซ่อนตัวกลัวไภยพระยาครุฑ ใครได้เห็นเปนที่วิมุติประหม่าใจ ยังโต๊ะลายมังกรไฟน่าใจหาย ดูเลื้อยเล่นเผ่นตะกายตะเกียกเกิง ช่างกระไรไฉนเพลิงไม่เผาผลาญ จึงแผลงฤทธิเริงรานทยานเผ่น ข้างก็โต๊ะลายสิงโตเต้นตามกนอง ดังว่าจะอำโอษฐพิโรธร้องคำรามรน แลดูหน้าบู่ยี่ย่นแสยะเยื้องอมวิเชียรซูซำเลื่องเดื่องเขมัน ข้างก็ผาดผันโผนเผ่นตะกรุยแก้วกอดกระหวัดรัดแล้วทลิ่งโลด เพื่อนลำพองคนองโดดเข้าช่วงชิงดูดุจเปนเห็นจริงด้วยวาจา ยังเล่าเหล่ากฉาโต๊ะตัวนยี่มีหนังสือเขียนยี่ห้อออขอื่ออ่านไม่ออก ส่งภาษามาแต่นอกอย่างไรหนอ เปนจนใจไม่รู้ข้อที่ความขัน ข้างถึงแรกสั่งแสร้งเศกสรรแสงงามเลี่ยนโต๊ะลายเซียนครบโป๊ยแซ่ เหมือนจริงเล่นเล่าเบี่ยแซแห่เทวดา ข้างเหยียบเมฆลอยมาก็มีมั่ง ข้างยืนเปนคู่ดูขึงขังเขมันท่า ข้างเงยหงายย่ายหน้าขึ้นดูดาว • ข้างยุดมือถือไม้ท้าวทำท่วงที ซะเซียยุดจุดอัคคีมีแส้พัด สุดแล้วที่เราจะแจงแจ้งจัดชนิดนาม อีกเขาไม้ลายครามก็ตรึกตรึน แลดูดังพ่างพื้นพนัศสถาน ข้างเปนที่ถ้ำธารตระหง่านง้ำชะโงกเงื้อม ข้างแรระบายลายเลื่อมพิฦกแล ประสานซ้อนครามอ่อนแก่เข้าแกมกัน ยังโต๊ะเขียวไข่กานั้นก็ซอบกล ดูเขียวขำข้ำพนดังพื้นเมฆ ตั้งรายเรียงอติเรกอร่ามงาม. อีกสังกโลกลายครามก็ควรถ้วน งามสอาด

ปลาคล้วนด้วยลายเหลือ ถือของนี้มีมาแต่เมืองเหนือไฉนเล่า หรือจีนลักลงสำเภาไปเขียนคราม แล้วกลับส่งวงข้ามมาเสียมโหล ถวายองค์พระอิศโรให้แต่งตั้งประกวดกัน ยังโต๊ะลายพุดตานนั้น น่าพิศวง ดูดังดอกพุดตาลดงระดาดาย เปนพุ่ม ๆ กลุ่มกลาด สอาดตา ล้วนเปนของบพิตรมหิศราเฉลิมยศ พร้อมเสร็จสิบ เอ็ดหมดด้วยกันหนอ ผ้าน่าโต๊ะอ่อนลออวิไลยลักษณ์ แต่ละ ผืนประจงยั่กราวกับเปน ประดับด้วยขนนกกระเตนเต้นเปนตัวลาย บ้างเปนช่อเชิงชายระบายห้อย ผ้าผืนหนึ่งอย่างน้อยก็ร้อยเหรียญ พราหมณ์เอ่ย ท่านไปแล้วอย่าแวะเวียนหลงเลี้ยวลด ก็จะได้เห็น เช่นเรากำหนดแยบยาฟ้ เหมือนมีในสถานที่นี้แล้วแล ฯ

แหล่เทศน์มหาพนแหล่นี้ แต่งที่หลังกลอนชื่อเจ้าของโต๊ะ ที่กล่าวมาแล้ว มีจำนวนเครื่องโต๊ะลายเดียวเพิ่มขึ้นอีก ๔ โต๊ะ เปน ๓๓ โต๊ะ

๕

เมื่อการเล่นเครื่องโต๊ะลายครามแพร่หลาย มีผู้เสาะแสวง หาเครื่องโต๊ะได้ โต๊ลายเดียวทั้งชุดมากขึ้น พระยาโชฎึก พุก จึงทูลขอให้กรมขุนราชสีหวิกรม ทรงทำแบบอย่างสิ่งของเครื่อง โต๊ะ พระยาโชฎึก พุก สั่งออกไปทำเข้ามาขาย เรียกว่า "โต๊ะกิมตึ๋ง" เปนของลายเดียวกันทั้งโต๊ะ โต๊ะ ๑ มีจำนวนสิ่ง ของดังนี้ คือ

แผ่นลับแล ๑

ตุ๊กกระตาเซียน	๑
รูปสัตว์	๒
กระบอกปั๊กเครื่องเซียน	๑
กระบอกปั๊กธูป	๑
กระบอกปั๊กตะเกียบ	๑
ขวดซัก	๑
ขวดใหญ่ปั๊กดอกไม้	๑
ขวดดอกไม้ตอโต๊ะ	๒
ขวดปั๊กขนไก่	๑
ชามใหญ่	๓
ชามเชิงหรือชามไม่มีเชิง	๒
กระถางธูปใน	๑
กระถางเผาเนื้อไม้	๓
ตลับเนื้อไม้	๑
ชามน่ามีฝา	๑
ขวดน่า	๑
กระถางต้นไม้	๒
กระถางปลูกหว้าน	๒
โคม	๒
เชิงเทียน	๒

รวมโต๊ะ ๑ เปนสิ่งของ ๒๖ ชิ้น เหมือนกันทุกโต๊ะ ต่อมาสั่งของปลีกมาเติมอีกหลายอย่าง มีกี๋เข้าพวงเปนต้นแต่ไม่นับในชุด โต๊ะกิมตึ๋งสั่งเข้ามาครั้งนั้น ทำเปน ๕ รูป คือ รูปกลมชนิด ๑ รูปสี่เหลี่ยมชนิด ๑ รูปหกเหลี่ยมชนิด ๑ รูปแปดเหลี่ยมชนิด ๑ รูปแฝดชนิด ๑ โต๊ะเครื่องกลมก็กลมทั้งโต๊ะ สี่เหลี่ยมก็สี่เหลี่ยมทั้งโต๊ะ รูปอื่นก็เช่นนั้น เครื่องโต๊ะกิมตึ๋งทำทั้งเครื่องขาว, แดง, แสด, เขียวไข่กา, สังกโลก, สังกโลกครามทับ, เขียวไข่กาครามทับ, แลเขียนสี แต่เปนเครื่องลายครามนั้นมากมีแทบทุกลาย โต๊ะกิมตึ๋งแรกสั่งเข้ามากี่โต๊ะสืบไม่ได้จำนวนแน่ ได้สำรวจเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ครั้ง ๑ ที่ยังเปนโต๊ะมาตั้งงานได้มีจำนวน ๕๕ โต๊ะ จึงประมาณว่าแรกสั่งเห็นจะมีเข้ามาราว ๗๐ ชุด ราคาขายชั้นแรกว่าชุดละ ๒๔๐ บาท ใครซื้อไปชุด ๑ ไปทำตัวโต๊ะแลกรอบสิ่งพร้อมแล้ว ก็ตั้งออกงานได้

มีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามาคราวนั้น เกิดผลในการเล่นโต๊ะเปนข้อสำคัญ ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ เปนเหตุให้เครื่องโต๊ะมีแพร่หลายออกไปจนถึงหัวเมือง ด้วยเมื่อก่อนมีโต๊ะกิมตึ๋งนั้น โต๊ะที่เล่นกันในกรุงเทพ ฯ พวกโต๊ะตั้งสำส่อนไม่ได้ลายเดียวกันทั้งโต๊ะ คนก็ไม่ใคร่นับถือเหมือนโต๊ะที่ได้ลายเดียวกัน จะหาเครื่องโต๊ะที่ได้ลายเดียวกันหมดก็ลำบาก ครั้นมีโต๊ะกิมตึ๋งที่ได้

ลายเดียวกันหมด แลซื้อหาได้ในคราวเดียวไม่ลำบาก ผู้ที่เล่นโต๊ะกันขึ้นใหม่ แลพวกหัวเมืองที่จะเล่นโต๊ะเอาอย่างเจ้านายแลข้าราชการผู้ใหญ่ในกรุงเทพ ฯ จึงพากันซื้อโต๊ะกิมตึ๋ง แลจึงเล่นเครื่องโต๊ะกันแพร่หลายออกไปถึงหัวเมือง ข้าพเจ้าได้เคยไปพบโต๊ะกิมตึ๋งที่เมืองนครเชียงใหม่ ว่าเปนของพระเจ้ากาวิโลรสซื้อขึ้นไป แลได้ไปพบโต๊ะกิมตึ๋งที่เมืองสงขลาก็หลายโต๊ะว่าเปนของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี เม่น ซื้อออกไป

ประการที่ ๒ ทำให้ยุติแบบอย่างตั้งโต๊ะเครื่องบูชา จริงอยู่ก่อนนั้นมา วิธีจัดตั้งโต๊ะที่เล่นกัน คงจะได้มีความเข้าใจเปนยุติกันอยู่แล้วว่า ควรจะมีสิ่งใดบ้าง แลควรจะตั้งของสิ่งใดที่ตรงไหน แต่ข้อยุตินี้จะเข้าใจกันอยู่แต่เพียงผู้เปนเจ้าของโต๊ะที่สำคัญ ไม่รู้กันแพร่หลาย พระยาโชฎึก พุก คิดทำเครื่องโต๊ะกิมตึ๋งขึ้นตามยุติอันนั้น โต๊ะกิมตึ๋งมีสิ่งของจำกัด ต้องตั้งตามแบบของพระยาโชฎึก พุก เหมือนกันหมดทุกโต๊ะ เพราะฉนั้นจึงนับว่าโต๊ะกิมตึ๋งโฉมนำแบบวิธีตั้งโต๊ะให้แพร่หลายเปนยุติ

วิธีจัดเครื่องโต๊ะตามแบบโต๊ะกิมตึ๋งเปน ๒ อย่าง คือ แบบตั้งปรกติอย่าง ๑ แบบตั้งซัดอย่าง ๑

ลักษณจัดตั้งโต๊ะกินตึ่งอย่างปรกติ

โต๊ะขวางหลัง

แถวหลัง ลับแลตั้งกลาง ขวดใหญ่ปักดอกไม้ กระบอกเครื่องเขียนตั้ง ๒ ข้างลับแล ต่อออกไปโคมตั้งปลายโต๊ะข้างละใบ

แถวน่า ตู้กระดาษเขียนตั้งกลางตรงลับแล ต่อออกมาชามเชิงจัดลูกไม้ข้างละใบ แล้วถึงหม้อน้ำข้าง ๑ หม้อไฟข้าง ๑ แล้วกระถางต้นไม้อยู่มุม ๒ ข้าง

โต๊ะน่า

แถวที่ ๔ (แถวหลัง) กระถางธูปในตั้งกลาง ขวดปักขนไก่ กระบอกปักธูป แล้วถึงขวดปักดอกไม้ต่อโต๊ะอยู่ริมโต๊ะข้างละใบ

แถวที่ ๓ ชามใหญ่ใส่น้ำลอยรูปเป็ดถ้วย หรือใส่เครื่องเส้นอยู่กลางรูปสัตว์ข้างละตัว

แถวที่ ๒ ชามน่า ๓ ขวดน่า ๓ กระถางหว้านข้างละใบ

แถวที่ ๑ (แถวน่า) กระถางเผาเนื้อไม้ตั้งกลาง ตลับเนื้อไม้กับกระบอกปักตะเกียบตั้ง ๒ ข้างกระถาง แล้วถึงเชิงเทียนอยู่มุมโต๊ะคู่ ๑

ลักษณตั้งโต๊ะกิมตึ๋งอย่างชัด แก้แต่แถวหลังโต๊ะขวางหลังแถวเดียว คือเอากระบอกเครื่องเชียนตั้งกลางแทนลับแล เอาลับแลตั้งต่อออกมา อีกข้าง ๑ ตรงกับลับแล เอาขวดซัดขึ้นตั้งกับขวดปักดอกไม้ ให้ได้ช่องไฟเท่าลับแลที่อยู่อีกฝ่าย ๑

ประการที่ ๓ การเล่นตั้งโต๊ะประกวดกันซาไป เพราะมีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามา ความข้อนี้ผู้ที่เคยเล่นโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๔ มีพระองค์เจ้าปรีดาเปนต้น ยังบ่นกันมาว่า ตั้งแต่มีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามา การเล่นโต๊ะก็เสื่อมสนุกไป ด้วยแต่ก่อนนั้นการเล่นโต๊ะสนุกอยู่ที่เสาะหาสิ่งของให้ได้ของดี แลให้ได้ของลายเดียวกันมาประสมจัดตั้งให้ได้ทั้งโต๊ะ ต้องใช้ความพากเพียรพยายามแลบางทีต้องลงทุนซื้อหาด้วยราคามาก ๆ ครั้นมีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามาใครมีทุนเพียงสามชั่งสี่ชั่งก็ตั้งโต๊ะเครื่องลายเดียวได้เหมือนกับผู้ที่พยายามสะสมมาแต่ก่อน จะเลิกทีไรแลเกิดความรังเกียจเครื่องโต๊ะกิมตึ๋งขึ้นในหมู่ผู้ที่เล่นเครื่องโต๊ะประสม ท่านเหล่านั้นที่มีตัวอยู่มาได้เล่นโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๕ เห็นโต๊ะกิมตึ๋งตั้งที่แห่งไรเกือบว่าจะไม่เหลียวแลดูทีเดียว เปนกรรมการก็ไม่ยอมผูกผ้าแดงให้ชิ้นโต๊ะกิมตึ๋งอยู่ช้านาน จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องมีรับสั่งขอโทษเครื่องโต๊ะกิมตึ๋ง ว่าฝีมือทำก็ไม่เลว จะว่าเปนของใหม่ก็ไม่ใหม่ทีเดียว แลเปนของทำชิ้นแลลายไม่มีซ้ำกันเลยพึงหายโกรธเถิด แลกลับนับถือโต๊ะกิมตึ๋งกันขึ้นในชั้นหลัง

ตั้งแต่มีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามา การเล่นโต๊ะประกวดกันในรัชกาลที่ ๔ ก็ซาลง คงตั้งโต๊ะแต่เปนพิธี แต่ก็ยังคงมีโต๊ะจีนตั้งเครื่องบูชาในงานต่าง ๆ เช่นในพระราชพิธีของหลวง ก็มีเครื่องโต๊ะตั้งข้างพระแท่นมณฑล ๒ โต๊ะ ตั้งพระพุทธรูปนิรันตรายโต๊ะ ๑ รูปพระสยามเทวราชโต๊ะ ๑ เวลาพระราชพิธีวิศาขบูชา ก็เกณฑ์โต๊ะเครื่องบูชาเข้าไปตั้งที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามทุกปี แต่ไม่ตั้งกี่โต๊ะนัก ส่วนตามวังเจ้านายที่ทำงานวันประสูตร ก็ยังมีผู้จัดโต๊ะไปตั้งช่วย ที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาก็ยังตั้งอยู่ทุกปี จนตลอดอายุของท่าน แต่การตั้งโต๊ะในชั้นนี้ เปนสักแต่ว่าตั้งพอเปนการเปนงาน ไม่ประกวดประขันกันครึกครื้นเหมือนอย่างแต่ก่อน ถึงกระนั้นการที่แสวงหาเครื่องโต๊ะกันนั้น ก็ยังมีเรื่อยมาไม่เลิกไปทีเดียว ด้วยการตั้งเครื่องบูชาด้วยโต๊ะจีนใช้กันแพร่หลาย แม้พระสงฆ์ก็ซื้อหาไปไว้สำหรับตั้งวัดเวลามีการงาน เช่นรับเสด็จกฐินเปนต้น ตามบ้านที่มีการทำบุญ ก็ยังตั้งเครื่องโต๊ะจีนบ้าง บางแห่งก็ตั้งม้าหมู่ ใช้เครื่องแก้วอย่างดี ๆ มีแก้วหนามขนุนเปนต้น เปนของเล่นกันมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๒ เหมือนกัน เพราะฉนั้นพวกพ่อค้า จึงยังหาสิ่งของสำหรับตั้งเครื่องโต๊ะเข้ามาขายในท้องตลาดมีอยู่เสมอไม่ขาด เปนแต่ไม่ปรากฎว่า ตั้งแต่มีโต๊ะกิมตึ๋งเข้ามาแล้ว มีใครสั่งเครื่องโต๊ะ

ครบชุดเข้ามาขายอิก จนมาเล่นโต๊ะกันขึ้นอิกเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ดังจะปรากฏในความที่จะกล่าวต่อไป

การเล่นเครื่องโต๊ะ กลับมาเริ่มเล่นกันขึ้นอิกในรัชกาลที่ ๕ ราวเมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๓๐ มูลเหตุที่จะกลับเล่นเครื่องโต๊ะกันขึ้นครั้งนั้น เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรวมเครื่องถ้วยชามลายผักกาดแกะของครั้งรัชกาลที่ ๒ ได้สิ่งของเปนชิ้นเครื่องโต๊ะของเก่าหลายสิ่ง จึงทรงคุมเข้าเปนโต๊ะแล้วโปรดให้ค้นคว้าเครื่องลายครามมังกร ๕ เล็บ โต๊ะข้าหลวงเดิมมาคุมขึ้นอิกโต๊ะ ๑ ได้ตั้งโต๊ะหลวงลายมังกร ๕ เล็บ ออกงานเปนครั้งแรกเมื่อฉลองหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อเดือน ๖ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ตั้งแต่นั้นเจ้านายแลข้าราชการก็เริ่มกลับเล่นเครื่องโต๊ะกันขึ้นอิก เที่ยวหาเครื่องโต๊ะที่ตั้งครั้งรัชกาลที่ ๔ ตามที่ตกอยู่ในที่ต่าง ๆ มาควบคุมกันขึ้น ได้มีงานประชุมโต๊ะเครื่องบูชาเปนงานใหญ่ครั้งแรกในยุคนี้ มีเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ ในการพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านภาจรจำรัสศรี ที่ท้องสนามหลวง มีความในประกาศรับสั่งขอแรงตั้งโต๊ะครั้งนั้นว่า "ด้วยทรงพระราชดำริห์ว่างานพระเมรุแต่ก่อน ๆ มา งานพระเมรุท้องสนามครั้งใดก็มีเครื่องประดับให้เปนการครึกครื้นสนุกสนานต่าง ๆ เปนต้นว่าฉัตรตะเกียง, เก๋งพระ, เครื่องกลต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ เครื่องประดับทั้งปวงเหล่านั้นก็เปนการจืดไป เพราะซ้ำ

ซากมาหลายคราวแล้ว ในงานพระเมรุครั้งนี้ไม่มีเครื่องอันใดซึ่งจะประดับให้ครึกครื้นจะเป่นที่เงียบเหงา ครั้นจะกะเกณฑ์ให้ทำเครื่องเล่นอย่างอื่น ๆ มาตั้ง ก็จะเปนความลำบากที่ต้องคิดใหม่ทำใหม่ ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า เจ้านายแลข้าราชการในเวลานี้เล่นเครื่องโต๊ะเครื่องชาลายครามอยู่โดยมาก จะขอแรงมาตั้งเปนเครื่องประดับ ก็คงจะเปนที่ชอบใจ เพราะได้ตั้งอวดกันเปนการสนุกสนาน จึ่งได้โปรดเกล้า ฯ ให้ขอแรงเจ้านายแลข้าราชการตามแต่ใจผู้ใดที่จะสมัคมาตั้ง ไม่เปนการกะเกณฑ์"

การตั้งโต๊ะที่พระเมรุคราวนั้น สมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณผู้หนึ่ง ได้จดรายการโดยพิศดาร มีทั้งนามเจ้าของโต๊ะ ชนิดโต๊ะแลที่ตั้ง ส่งลงพิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณน่าอ่านอยู่ จึ่งได้คัดมาลงไว้ในหนังสือเรื่องนี้ ด้วยเปนคราวแรกที่เล่นกันขึ้นในยุคหลัง จะเห็นได้ในรายการนั้นว่า ใคร ๆ เล่นบ้าง แลโต๊ะที่จับเล่นกันขึ้นคราวแรก เมื่อในรัชกาลที่ ๕ เปนโต๊ะอย่างไรบ้าง

บาญชี่เครื่องโต๊ะตั้งงานพระเมรุ ร.ศ. ๑๐๘

ตั้งศาลาจตุรมุขด้านตวันตกเฉียงใต้

๑ โต๊ะลายผักกาดสี เครื่องประสม

ของหลวง

ตั้งศาลาจตุรมุขด้านตวันตกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะลายครามม้าแปด กิมติ๋ง

ของกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์

ตั้งศาลาจตุรมุขด้านตวันออกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะเครื่องแก้วหนามขนุน

ของเจ้าพระยาภาณุวงษ์

ตั้งศาลาจตุรมุขด้านตวันออกเฉียงใต้

๑ โต๊ะลายครามหงษ์พุดตาล เครื่องประสม

ของกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

๒ โต๊ะลายครามหงษ์ เครื่องประสม

ของหม่อมเจ้าอนุชาติสุขสวัสดิ์

ตั้งคตด้านตวันตกเฉียงใต้

๑ ม้าหมู่เครื่องตุ๊กกระตาถ้วย

ของหลวง

๒ โต๊ะเครื่องโมรา

ของหลวง

๓ ม้าหมู่เครื่องป่อสเลน ฝรั่ง

ของหลวง

ตั้งคดด้านตวันตกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะลายครามเขาไม้ เครื่องประสม

ของพระนรนารถภักดี (เอม)

๒ โต๊ะลายครามเขาไม้ เครื่องประสม

ของหลวงสวัสดิ์นคเรศ (สุก) กับขุนนครเขตรเกษมศรี

(หลวงนฤบาลบุรีรัฐ พลอย)

๓ โต๊ะลายครามเขาไม้

ของพระมหาพุค (พระประสิทธิศิลคุณ)

๔ โต๊ะลายครามเขาไม้ รูปกลม เครื่องประสม

ของพระยาภาสกรวงษ์

๕ โต๊ะลายครามเขาไม้ เครื่องประสม เปนโต๊ะใหญ่

ของพระยาภาสกรวงษ์

๖ โต๊ะลายครามเขาไม้ รูปโคเหลี่ยม เครื่องประสม

ของพระยาภาสกรวงษ์

ตั้งคดด้านตวันออกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะเครื่องแก้วหนามขนุน

ของพระองค์เจ้านันทวัน

๒ โต๊ะเครื่องแก้วฝรั่ง

ของท่านผู้หญิงเปลี่ยน

๓ ม้าหมู่ เครื่องแก้วหนามขนุน

ของกรมหมื่นศิริธัชสังกาศ

๔ โต๊ะเครื่องแก้วหนามขนุน

ของหลวงบำรุงราชากร (พระประเสริฐวานิช เขียว)

๕ โต๊ะเครื่องแก้วเกสร

ของพระประเสริฐวานิช (เส็ง)

ตั้งคดด้านตวันออกเฉียงใต้

๑ โต๊ะลายครามกะแปะ กิมตึ๋ง

ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช

๒ โต๊ะลายครามกะแปะ เครื่องประสม

ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช

๓ โต๊ะลายครามผักชี เครื่องประสม

ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์

ตั้งศาลาโรงขึ้นริมประตูด้านตวันตกข้างซ้าย

๑ โต๊ะลายครามมังกร ๕ เล็บ

ของหลวง

ตั้งศาลาโรงขึ้นริมประตูด้านตวันตกข้างขวา

๑ โต๊ะลายครามกิเลน กิมตึ๋ง

ของประแดงจันท์อักษร เสมียนตรา (พระยานครอนุรักษ์ศรี)

ตั้งศาลาโรงขึ้นตรงประตูด้านเหนือข้างซ้าย

๑ โต๊ะลายครามแผนที่ เครื่องประสม

ของพระยาภาสกรวงษ์

๒ โต๊ะลายเขาไม้ เครื่องประสม

ของพระครูสังฆวิสุทธิคุณ (พระสาสนานุรักษ์)

ตั้งศาลาโรงขึ้นตรงประตูด้านเหนือข้างขวา

๑ โต๊ะลายครามชนิดตามกวาง กิมตึ๋ง

ของหม่อมเจ้าอลังการ (พระองค์เจ้า)

ตั้งศาลาโรงขึ้นตรงประตูด้านตวันออกข้างซ้าย

๑ โต๊ะเครื่องปรุ เครื่องประสม

ของพระวิสุทธิสมาจาร (ขุนวิสุทธภัณฑาจาร ฉัตร)

ตั้งศาลาโรงขึ้นตรงประตูด้านตวันออกข้างขวา

๑ โต๊ะเครื่องเขียวไข่กา เครื่องประสม

ของพระครูอภัยสังฆกิจจานุกร (พระโบราณวัตถาจารย์ สอง)

ตั้งศาลาที่ประชุมกรรมการข้างพระที่นั่งทรงธรรมด้านตวันออก

๑ โต๊ะสังกโลก เครื่องประสม

ของพระองค์เจ้าปรีดา

๒ โต๊ะลายครามสี่ฤดู เครื่องประสม

ของขุนศรีสมบัติ (พระยาสุนทรพิมล เผล่)

๓ โต๊ะสังกโลก เครื่องประสม

ของกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ

ตั้งปร่าน่าห้องเสียงน้ำร้อนพระที่นั่งทรงธรรม

๓ โต๊ะลายมังกรพื้นคราม เครื่องประสม

ของเจ้าหมื่นไวยวรนารถ (พระยาศิริสัตย์สถิตย์ จัน)

ตั้งปร่ามุมพระเมรุด้านตวันตกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะลายคราม เครื่องจับฉ้าย

ของนายฤกษ์ (ช่างไม้)

๒ โต๊ะลายครามมังกร ๔ เล็บ เครื่องประสม

ของหม่อมราชวงษ์พระครูวิเศษศิลฦณ (พระสังวรวรประสาธน์ พยอม)

๓ โต๊ะลายสิงโต เครื่องประสม

ของหม่อมเจ้าจันทร์ (พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ)

๔ โต๊ะลายคราม กิมตึ้ง

ของหลวงอุดรภัณฑ์พานิช (หยู)

๕ โต๊ะสังกโลกครามทับ เครื่องจับฉ้าย

ของหลวงธรรมสาตร (พระยาอนุยุตรสาตราคม ต้ม)

๖ โต๊ะเครื่องสังกโลกครามทับ เครื่องจับฉ้าย

ของพระสมุห์บุญ วัดอมรินทราราม (พระราชพลีรักษ์)

๗ โต๊ะสังกโลก เครื่องประสม

ของหม่อมราชวงศ์พระราชานุพัทธมุนี (พระพิมลธรรม)

ตั้งปรำด้านตวันออกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะเครื่องตุ๊กกระตาศิลา

ของพระยาสุภารัตนราชประยูร (ถุ่น)

๒ โต๊ะเครื่องลายคราม ขับฉ้าย

ของพระยาโยธาเขื่อนขันธ์ (โตผักชี)

๓ โต๊ะพื้นเขียวอ่อนลายดอกไม้ กิมตึ๋ง

ของพระภิรมย์ภักดี (ชม)

๔ โต๊ะลายครามมังกร ๔ เล็บ เครื่องประสม

ของพระครูบริหารคณัมพรต (ตรีลิ้น)

๕ โต๊ะพื้นแดง กิมตึ๋ง

ของหลวงราชครุณรักษ์ (พระยาวรพงษ์พิพัฒน์ ม.ว. เย็น)

ตั้งปรำริมกำแพงตั้งแต่ประตูตวันตกถึงมุมตวันตกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะเครื่องไม้

ของหลวงราชกิจเกณิกร (แพ)

๒ ม้าหมู่ตุ๊กกระตาศิลาขาว

ของหม่อมเจ้าเพิ่ม (ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี)

๓ โต๊ะดินชั้น เครื่องประสม

ของกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม

๔ โต๊ะลายครามช่อ เครื่องประสม

ของหม่อมเจ้าป่าน (ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี) กับพระสถลรัฐยาธิบาล (นุ้ย บุณยรัตพันธุ์)

๕ โต๊ะพื้นแดงลายทอง เครื่องประสม

ของพระครุณรักษา (กัน)

๖ โต๊ะลายครามบัว เครื่องประสม

ของพระครุณรักษา

๗ โต๊ะไม้ผึ้งลายคราม เครื่องประสม

ของพระครุณรักษา

๘ โต๊ะบัวลายคราม เครื่องประสม

ของหลวงธรรคนารีรัตนามาตย์ (คล้ำ)

๙ โต๊ะลายครามเครื่องชา

ของหม่อมเจ้าภาณุมาศ (ในกรมพระพิทักษ์เทเวศร์)

ตั้งปริมกำแพงตั้งแต่มุมตวันตกเฉียงเหนือถึงประตูเหนือ

๑ โต๊ะเซียนลายคราม เครื่องประสม

ของกรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์

๒ โต๊ะบัวลายคราม กิมตึ๋ง

ของหลวงกำจัดโสณฑทุจริต (พร)

๓ โต๊ะตัวหนังสือเล็กลายคราม กิมตึ๋ง

ของพระบริบูรณ์โกษากร (พระยาโชฎึกชวด)

๔ โต๊ะตัวหนังสือคำลายคราม กิมติ๋ง
ของกรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์
๕ โต๊ะตัวหนังสือเล็ก เครื่องประสม
ของพระองค์เจ้าจรูญโรจเรืองศรี (กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ)
๖ โต๊ะมังกร ๔ เล็บ เครื่องประสม
ของพระยาศรีสิงหเทพ (พระยาราชวรานุกูล อ่วม)
๗ โต๊ะมังกร ๔ เล็บ เครื่องประสม
ของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เถียน)
๘ โต๊ะลายครามตัวนี่ เครื่องประสม
ของหม่อมเจ้านิลวรรณ (พระองค์เจ้า)
๙ โต๊ะลายครามตัวนี่ เครื่องประสม
ของพระอาจารย์วินวังษ์สนามจิตร (แมว)
๑๐ โต๊ะลายครามตัวนี่ เครื่องประสม
ของพระยาสวัสดิ์วามดิษฐ (พระยาโชฎึกฟัก)
๑๑ โต๊ะเครื่องยาต่าง ๆ
ของกรมหลวงพิชิตปรีชากร

ตั้งปรำข้างกำแพงตั้งแต่ประตูเหนือถึงมุมตวันออกเฉียงเหนือ

๑ โต๊ะบัวลายคราม กิมติ๋ง
ของพระพรหมบริรักษ์ (พระยามหาเทพ ถวิล)

๒ โต๊ะสิงโตลายคราม เครื่องประสม

ของจีนเผือก (นายห้างอยู่ถนนบำรุงเมือง)

๓ โต๊ะสิงโตลายคราม กิมตึ๋ง

ของนายเจิม ศรีสรรักษ์ (พระยาเพ็ชรพิไชย)

๔ โต๊ะสิงโตลายคราม กิมตึ๋ง

ของหลวงกำจัดโสณฑทุจริต (พร)

๕ โต๊ะสิงโตลายคราม เครื่องประสม เหลี่ยม

ของหม่อมสุภาพ ในกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ

๖ โต๊ะสิงโตลายคราม เครื่องประสม กลม

ของหม่อมสุภาพ ในกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ

๗ โต๊ะพื้นเขียวไข่กา กิมตึ๋ง

ของจีนเหลี่ยง (ผู้ส่งของเครื่องโต๊ะขาย)

๘ โต๊ะสังกโลก เครื่องประสม

ของพระเจริญราชธนี (เท่ง)

๙ โต๊ะสังกโลก กิมตึ๋ง

ของเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (พระยามหานิเวศน์ กระจ่าง)

๑๐ โต๊ะสังกโลก เครื่องประสม

ของหลวงภัทรผลภักดี (พระพิศาลผลพานิช ฉาย)

ตั้งปรำข้างกำแพงตั้งแต่มุมตวันออกเฉียงเหนือถึงประตูตวันออก

๑ โต๊ะพื้นแดง เครื่องประสม

ของกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปรการ

๒ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของหลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ (ชื่)

๓ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของพระมหาอุ่น (วัดมหาธาตุ)

๔ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของนายจ่ารง (พระยาพิพิธโภไคสวรรย์ ชม)

๕ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของหลวงโยธาบริบาล (อยู่)

๖ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของพระวุฒิการบดี (เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร)

๗ โต๊ะเขียนลายคราม กิมตึง

ของหม่อมเจ้าขาว (พระองค์เจ้าวัชรีวงษ์)

๘ โต๊ะเขียนลายคราม เครื่องประสม

ของหม่อมเจ้าขาว

๙ โต๊ะเขียนสีประสม

ของกรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ

๑๐ โต๊ะเซียนสีประสม

ของพระสิทธิไชยบดี (ดิศ)

ตั้งปรำตั้งแต่ประตูด้านตวันออกถึงมุมด้านตวันออกเฉียงใต้

๑ โต๊ะเซียนสีตัวหนังสือ เครื่องประสม

ของหม่อมราชวงษ์ไฉน (หลวงพรรฦกสรศักดิ)

๒ โต๊ะเซียนสีประสม

ของพระองค์เจ้าปริศา

๓ โต๊ะเซียนสีประสม

ของหลวงบริบาลบุรีรมย์ (รอด)

๔ โต๊ะพื้นขาว กิมตึ๋ง

ของพระนักนาพิธภาษี (ชื่น)

๕ โต๊ะพื้นขาว เครื่องประสม

ของพระยาพิศาลผลพานิช (สือ)

๖ โต๊ะพื้นขาว เครื่องประสม

ของกรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ

๗ โต๊ะพื้นขาว เครื่องประสม

ของกรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ

ในสวนด้านตวันตกเฉียงใต้ มีโต๊ะเล็ก ๆ สี่โต๊ะ

๑ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

๒ ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

๓ ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ

๔ ของพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร

รวมโต๊ะที่มาตั้งคราวนั้น จัดเปนเครื่องโต๊ะอย่างจีน ๙๒ โต๊ะ เปนม้าหมู่ ๔ ม้า รวมเบ็ดเสร็จ ๙๖ โต๊ะ

การตั้งโต๊ะงานพระเมรุคราวที่กล่าวมานี้ พระยาโยธาเขื่อนขันธ์ (โตผักชี) แต่งเพลงยาวว่าด้วยเครื่องโต๊ะ ทูลเกล้า ฯ ถวายว่าด้วยโต๊ะที่ตั้งข้างน่า ๙๐ โต๊ะ เว้นโต๊ะหลวง ซึ่งกล่าวไว้ในท้ายเพลงยาว ท่านองว่าจะแต่งต่อไป แต่ไม่ปรากฏว่าได้แต่งเพลงยาวยทนี้พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณ เห็นแต่งเปนสำนวนเก่า น่าอ่านอยู่บ้าง จึงได้คัดเอามาพิมพ์ไว้ต่อไปนี้

เพลงยาวเครื่องโต๊ะ

พระยาโยธาเขื่อนขันธ์ (โตผักชี) แต่งถวาย

---

๑ ประนมหัตถ์จัดวางขึ้นกลางเตียร ตามพระราชประสงค์จำนงเนียน แทนธูปเทียนเขาไม้เครื่องลายคราม ล้วนดี ๆ มิยิ่งหาหามาได้ หนังสือใหญ่ตัวนยิ้มเช็ดขาม สู้พากเพียรอุสาห์พยายาม ให้ต้องตามพระประสงค์ทรงเมตตา หงษ์ร่อนมังกรซ้ำมาไม่ถึง เปนที่หนึ่งตั้งได้พระไทยกล้า โต๊ะที่สองรองกันนั้น

ลงมา ล้วนจีนคำเครื่องแก้วเจียรไน มีนามหนามขนุนขนุนผล มาประปนบนแก้วแล้วดูได้ ครั้นเลิกงานการหมดปลดทิ้งไป จะเก็บไว้ล้วนแล้วแก้วมณี โต๊ะที่สามนามชื่อว่าโป๊ยเซ๊ ผอมโซเชอดหญ้าน่ายักสี ภาษาไทยใช้เรียกว่าพาชี เครื่องไม่มีม้าพลัดเที่ยวจักมา โต๊ะที่สี่มีนามชื่อกิเลน พึ่งได้เห็นครั้งนี้ดีนักหนา ควรจะตั้งอย่างดูเครื่องบูชา โต๊ะที่ห้าหน้าโผล่สิงโตเซียน วางท่าน่ารับแลดูแอออัด สารพัดพื้นครามก็งามเลี่ยน ล้วนแต่เขาไม้ลายเชิงเทียน สู้พากเพียรหาได้ใหม่ใหม่ดี โต๊ะที่หกยกสำคัญแประลั่นซา ใครมีมาชนได้มีให้หนี เหลี่ยมกลมประสมลายสบายดี กระปิ๋อสีต่างต่างวางเรียงไป โต๊ะที่เจ็ดเสร็จอยู่ในหมู่นั้น ก็เจือกันโยมญาทิราชนิวไสย ล้วนดีดีชนิดสิ่งไหนกิ่งไม้ก็นับได้แปดที่ดูดีจริง โต๊ะที่เก้าเพราะงามหนามขนุน แต่ปนวุ่นกันเปนกองของทุกสิ่ง ทั้งถนิ่งสีอยู่ตั้งดูประวิง ก็เลยนิ่งชมลายครามอร่ามตา ที่สิบหยิบดีที่ละชิ้น ล้วนของกินเตียรดีมีนักหนา หม้อขันสันทัดจัดเอามา ที่ตรงหน้าฝรั่งแขกแปลกแปลกกัน ที่สิบเอ็ดเสร็จแก้วเจียรไน แสนวิไลยแลเลิศดูเฉิดฉัน สอาดตาน่าเจริญเพลินทุกอัน ช่างเลือกสรรหาได้ที่ไหนมา ที่สิบสองต้องยกกระจกสาม หนึ่งเครื่องครามเช็ดขยาดไม่อาจตา ที่เท้าโต๊ะกางมุ้งกลัวยุงมา เกินตำราท่านที่ตั้งแล้วครั้งนี้ ที่สิบสามงามยกกระจกข้าง ชามอย่างเจียรไนใส่ถ้วนถี่ งามขบวนล้วนแล้ว

แก้วมณี เอาไม้กี๋เข้ามารองของต่ำไป ที่สิบสี่มีโปร่งชาดโอ่งอ่าง แต่เซียนกลางลื่มตามาแต่ไหน ประสกนี้โยมสีกามาทำไม จะขอใบ้หรือตัวเต็งเก่งสำคัญ ที่สิบห้าปลาคู่ดูปลาด มียาตรตั้งไว้ใส่จันหัน สีดองฟองกาหาดะบัน ขวดแจกันก็ได้สีหลวงพี่ครู ที่สิบหกยกแกะลายแปะกรับ เซียนประดับของดีก็มีอยู่ หาใหม่ได้เปนกองของพอดู เทพประสรวดกระชิบสิบแปดองค์ หนึ่งวิหารดาเพ็ชรมีเสร็จสรรพ เพ็ชรประดับผ้าชร่ามงามระหง งามตั้งอย่างประกวดงามทรวดทรง แต่ความสงไสยมียี่ปุ่นกัน แต่ยอมลงไม่ให้กังไสแท้ รักษาแก่เหลือพิเคราะห์ให้เหมาะมั่น จะขอเชิญกอมมิตตีที่สำคัญ ยี่ปุ่นนั้นหรือกังไสได้เท็จจริง ที่สิบเจ็ดนั้นมีผักชีพร้อม เครื่องนี้ย่อมของงามทุกสิ่ง ด้วยว่าของซอยใจมิได้ทิ้ง งามเพริศพริ้งล้นน่าหาไม่มี ช่างสลักเลาะเสาะหามาแต่ไหน จะถามใครอั้นอั้นสั้นเกิน ต่อนานนานรับประทานยิ้มสักที ปกเกินข้าพเจ้าเถ้าโยธา สิบแปดที่มีฆ้องกลองระฆัง เสียงไม่ดังกลองไม่ตีดีนักหนา แป๊ะเต็งเก่งทั่วทั้งวัวปลา สพานมาเซียนข้ามแม่น้ำไป เรื่องนี้มีแจ้งแห่งองท่าน นอกกว่านั้นเต็มแสดงหาแจ้งไม่ กงเต๊กเจ๊กหามาแต่ไร เมื่อเผาไฟส่งสู่สวรรยา สิบเก้าที่มีของสิบสองสัตว์ นามชักมุสิโกโคนักหนา หนึ่งกระต่ายร้ายสอพยัคฆา งูปลาปี้มะเสงเก่งไม่ยัน ที่ยี่สิบหยิบแกะที่แป๊ะเต็ง ล้วนของเก่งผูกผ้าแดงงามแสงฉัน กบคางคก

ยกกวางข้างละอัน ถัดนั้นยี่สิบเอ็ดเสร็จโป๊ยเซียน พวกจับโป๊ย เล่าชั่นฉันไปด้วย เครื่องเซียนถวยอยู่กลางริมหว่างเคียร เดิน ร่ายกันเปนกงแล้ววงเวียน ถือรูปเทียนคนละคู่มาบูชา ยี่สิบสอง ของสี่มิกลองคู่ สุนักข์หมอบชมแล้วก้มหน้า แกงขาวร้าวลิปริออกมา เกินตำราเสียแน่ฉันแพ้คุณ ยี่สิบสามงามโฉมที่ โคมห้อย ต้องค่อย ๆ เจาะสลายอย่าวายวุ่น แจกันโปร่งโยง กันมาช่วยการุญ ได้ทำบุญถวายวัดภติน ยี่สิบสี่มีข่าวว่าร้าวมาก ทำให้ยากกับท่านกอมมิตี้ สุแก่โทษโปรดหม่อมฉันนั้นสักที ช้าช้าบี้จะได้หามาแก้ตัว ยี่สิบห้าท่าทางก็วางงาม ดูอร่าม ร้อนใจมิใช่ชั่ว กรรชิงยี่ห้อเปนหลักกั้นของกันกลัว จะบัง ทั่วกันแสงพระสุริยน ยี่สิบหกยกหม้อขมานอนเฝ้า เซียน ใหม่เก่าไล่จับอยู่กลับสน กระถางเขียนปั้นลายซอยกล ขึ้น ผจญน่าลับแลฉันแพ้คุณ ยี่สิบเจ็ดเสร็จตั้งฉากหลังด้วย ลับแล สวยตั้งอีกชั้นกั้นออกวุ่น พึ่งสอนหัดจัดตั้งอย่างกรุณ ขอพึ่งบุญ ครั้งนี้หลวงพี่ครู เธอไปหาท่าทางที่วางตั้ง แนะให้มั่งสอนแขก ให้กินหมู ยอมเปนศิษย์วัดยางจากเพราะอยากรู้ เราไว้กู้ยืม ได้ไปพลางพลาง ยี่สิบแปดแรกปลาศิลาหยก ควรจะยกที่ กระยอกซอกกระถาง ค่อยเรียนรู้ดูไปที่ไว้วาง ครามจีดจาง แล้วอย่าใช้ของไม่ดี ยี่สิบเก้าเข้าระคนปนใหม่เก่า หยิบยืม เขาตั้งได้ใจไม่หนี พึ่งสอนหัดจัดตั้งในครั้งนี้ นานแล้วก็ยืมได้

ไม่ระอา ที่สามสิบหยิบเทียนเชี่ยนเล่นน้ำ เที่ยวว่ายคำผุดพ่น แล้วค้นหา เพราะต้องประสงค์ตรงปูปลา จึ่งลงมาอาบน้ำฤทธิ สำแดง สามสิบเอ็ดเสร็จถ้วนทับทิมจ้ำ ทิมพม่าขันทบูรเข้า หนุนแสง เพราะชมพูอยู่บนจานพานเกลื่อนแดง ก็ดูแดงไป ทั้งนั้นเหลือปัญญา สามสิบสองของตั้งสังกโลก เสียแต่โรค ผักชีกั้นหั่นแทนผ้า ขวดแฝดแรกอยู่ตรงหูปลา นกกระสาหรือ ว่าห่านการประวิง สามสิบสามครามนั้นท่านโย้โหละ ชั้นแต่ผ้า น่าโต๊ะหมดทุกสิ่ง กระเบื้องแตกแยกยักซ่างยิ่งจริง หาสักสิ่ง ครามดีไม่มีเลย สามสิบสี่ทั้งสังกโลก ที่มีโรคยิ้นร้าวพ่อ จ้าวเอ๋ย เลี่ยมทับหลับตาไม่ทิ้มเลย ยังไม่เคยยืมกู้ผู้ใดมา สามสิบห้ากาฟองถองเข้าไว้ แถมกจีโสะยู่วุ่นจิ๋ยวคุณจ๋า ของ อย่างนี้กอมมิตีมีหลับตา ตั้งของมาแล้วพอขอเสียที สามสิบหก ก๊กสิงโตโผล่เปนกอง ผ้าแดงตั้งดูไว้มิให้ทิ้น พนักงานหามา ห้ากุลี พอถึงที่สามสิบเจ็ดเป็ดเสร็จวาง ซาจั๊บโป๊ยโรยมีที่น้ำร้อน กระเบื้องรพลัดหมู่อยู่ข้างข้าง สามสิบเก้าเหล่าสิงโตโผล่โต๊ะกลาง ฉากหลังกางลายสี่ห้วงออกพรู สี่สิบหยิบเรียนกอมมิตี สิงโตมี เท้าโต๊ะอยู่ทั้งคู่ ช่างจัดของกองมาน่าเอนดู ถ้าปะหมู่เต็มที่ หนี้ไม่พ้น สี่สิบเอ็ดเสร็จสบายลายถ้วยปี่ ดูงามดีตั้งสลับอยู่ สับสน ผ้าน่าหาใหม่ให้ชอบกล นี่ผ้ากันตู้ใครที่ได้มา สี่สิบ สองของดีถ้วยปี่หวัด ระฆังวักห้อยคู่อยู่ซ้ายขวา สำหรับตีที่มั่น

ของสัญญา งามผ้างามดีตัวปี่ทอง สี่สิบสามหลามล้นปนเก่า
ใหม่ ตัวปี่ไพร่ขุนนางวางทั้งสอง ตามตลาดกวาดตั้งยังเปนกอง
ท่านเจ้าของซอยมากยากไพร่พล สี่สิบสี่มังกรซ่อนป่วยเจ็บ มังกร
เล็บครบสี่มิสับสน กระบือเหล่าเขาคู่ดูชอบกล ก็เลยขนสี่สิบห้า
สถาวร มิเสียน่าลับแลปั้นแปหัตถ์ จงโปรดจัดตั้งข้างช่วยสั่งสอน
ขอให้ฟุ้งเฟื่องเรืองขจร รับเอาพรภูลพิพัฒน์สวัสดิ สี่สิบหกยก
ทั่วตัวหนังสือ นักเลงฎาพูดถึงอยู่ยิ่งมี่ ปั้นร้าวเก่าใหม่มาหลายปี
เปนศรีสวัสดิ์ศุขทุกเวลา สี่สิบเจ็ดเสร็จสบายลายน้ำหมึก ของ
ก้นติดแตกร้าวออกฉาวฉ่ำ แรกนี้ขึ้นปั้นเอาชั้นยา แต่ผ้าน่า
ปักใหม่ไหมน้ำทอง สี่จับโต๊ะไว้ขวายลายหนังสือ ก็เล่นฎาที่วาง
อยู่ทั้งสอง นกกังสักปี่ต่อปู่คู่ห้ามน้อง แต่ชามรองลวดลายเขา
ไม้ดี สี่สิบเก้าเขาครายสลายหัด แต่น่ารักทั้งเครื่องฤดูสี่
ร้าวปิ่นชั้นละน้อยเกือบร้อยปี กลับมีคุณพระครูดูเต็มใจ ที่ห้าสิบ
หยิบหาที่ชามาก ดูลำบากกระจิกระจุ้นแก่หมู่ไพร่ เต็มเบื่อเหลือ
ทนขนมาไป ตำราไว้เชียงอานบุตรหลานจำ ห้าสิบเอ็ดเสร็จทั่ว
บัวดำแดง สลับแสงเก่าใหม่ได้ยังค่ำ เหมือนร้านแพขายของ
ที่ท้องน้ำ ดูเกินตำราตั้งแล้วครั้งนี้ ห้าสิบสองของทั่วบัวทั้งนั้น
จานปั้นซักรอกออกยิ่งมี่ ห้าสิบสามครามช่อก็พอดี กาเหลี่ยม
มิเอาแต่ในใช้สำคัญ ห้าสิบสี่ปีญญาก็น่ารัก ปรีชานักต่อติด
คิดขันขัน นับหนึ่งได้ไม่มีสองของสู้กัน ไพราะพระปัญญาคิด

ประดิษฐเพียร ห้าสิบห้าหาได้เครื่องไขหมด ปัญญาสดของสำคัญคิดหันเหียน มีรูปภาพฉายไว้ด้วยไขเทียน ใครมีเซียนเยซูมาสู้กัน ประทานโทษโปรดอภัยใช่แกล้งว่า นาฬิกาเรือนนี้คิดขยัน มีเชาเจ่างาม ๆ ถึงสามอัน ก็เลยทั่นห้าสิบหกยกรำพรรณ กระบื่อพลัดจัดเปนคู่เข้าตู้หมด ซามก็สดลายเขาไม้ใส่จันหัน รุ่ยเซียนซ้อนสองกระถางวางคู่กัน ลูกศิษย์ทั่นผู้ใดยังไม่รู้ สอนสั่งยังว่าตำราไหน เชิงเทียนไช้ต่อติดคิดอกสู ต้องเหมาเอาเข้าเปนศิษย์ท่านพระครู เพราะได้อยู่อาวาศธาตุเดียวกัน ห้าสิบเจ็ดมีลายเขาไม้เก่า เชิงเทียนเล่าติดต่อข้อขันขัน มีฝาหอยลอยเช็ดเปนคู่กัน กระถางนั้นลายไม่เหมือนแล้วเพื่อนเกลอ ห้าสิบแปดแรดเนื้อเหลือที่ว่า ลับแลน่าเขาไม้ลายเรือเหลอ ซามใหม่เก่าออกเปนกองล้วนชั้นเชอ ยี่ปุ่นซ่อเปนเหรียญเพียรสำคัญ ห้าสิบเก้าเหล่ามังกรมักซ่อนเลื่อย กระบื่อเงี่ยขาหักจักเลือกสรร หลวงพี่หาได้เปนกองของทั้งนั้น ก็เลยหันหกสิบหยิบลับแล ช่างพากเพียรเขียนกระจกยกมาตั้ง ปัญญาซึ่งคิดงามตามกระแส สิงโตโผล่ยักคู่อัคนอ สิงโตแท้ภาพปั้นนั้นสำคัญ หกสิบเอ็ดเสร็จงามลายครามใหม่ ก็เลยไปหกสิบสองของขยัน สุนักข์ขู่คู่ประวิงนั่งยิงฟัน มังกรนั้นลานลับแลเซียนแยมือ หกสิบสามครามยังสังกโลก ที่เปนโรคติดต่อกันนับถือ หกสิบสี่มีมาต้องหารือ ، หกสิบห้าว่าชื่อหยกศิลา ฉากหลังซ่อนซ้อนกระจกยก

มาตั้ง งามรุ่งรังสารพัดเที่ยวจัดหา คุณก็เก่าเล่าจะสู้หลวงโยธา เชิญปฤกษากันเสียก่อนอย่านอนใจ หกสิบหกยกที่ผักชี่เก่า รวนระเน่าแล้วเจ้าขาอย่าสงไสย รายถึงเจ็ดสิบสองของสิ่งใด ร้าวรานไปผิดสิ้รัยบังคับเดิม เพราะความจนขันแค้นแสนตรองตรึก ความซรายอย่านึกให้ฮึกเหิม เพราะผักชีมีหามาแต่เดิม ขอเฉลิมพระเดชพระคุณไป หกสิบเจ็ดเสร็จสิ่งสี่ฤดู จะเชิดชูหนึ่งหนอก็ไม่ไหว เพราะร้าวบิ่นชิ้นสองของซอยใจ ก็เลยไปหกสิบแปดแรดมังกร มีชกลถบถ้วยกลางกระถาง เก่าใหม่วางแลดูชูสลอน เขียนกระยอกซ้อนกันสรรพาภรณ์ หนึ่งมังกรนอนเคียวเขียวไข่กา หกสิบเก้าหล่อแกมแสงชมพู ก็น่าดูเสือกสนเที่ยวค้นหา แดงงามซามใหญ่ใช้เสียงยศา เปนโต๊ะสามัญยอมพร้อมพร้อมกัน เจ็ดสิบสิบสิงวนกิจช้า เขียนสิบหัตถ์น่าลับแลแลเฉลิกฉัน มีผ้าเหลืองฝังงามถึงสามชั้น เชิงเทียนนั้นต่อติดคิดซอยกล เจ็ดสิบเอ็ดเสร็จกระถางปลูกทับทิม แจกันริมข้างลับแลแลสุบสน น่าหัวร่อหม้อไหใส่น้ำมนต์ ช่างยิ้มค้นเขาได้ที่ไหนมา เจ็ดสิบสองของกี่สี่ฤดู มีบัวคู่เรียงรายทั้งซ้ายขวา กระถางกลางวางห่านแลลานตา ยิ้มใครมาหรือของเก่าของเจ้าคุณ เจ็ดสิบสามงามสยายนารายน์ระงับ เปนยาคับโรคาถึงห้าหุน. เปนเนื่องๆ เพื่องไพได้ทำบุญ จิตรการุญแผ่เผื่อได้เจือจาน. นี่แบ่งภาคจากมิวนภาหน รักษาจนกว่าจะถูกถึงลูกหลาน เพราะ

ลงทุนทำยามาช้านาน นารายน์กาลที่มาถึงได้พึ่งไป เจ็ดสิบสี่มีลายต้นไม้ปุ่ม เปนของชุ่มติดต่อพอดูได้ นี่เสาะค้นค้นหามาเมื่อไร พบที่ไหนหาฝากราดตะบูน เจ็ดสิบห้าหน้าเชี่ยนขั้นชี่สัตว์ ดูแยบคัดตั้งไว้ไม่ให้สูญ เพราะอยากจะเฉลิมให้เพิ่มภูล เกือบจะสูญเชี่ยนขวาหน้าร้าวราน เจ็ดสิบหกยกตั้งสังกโลก เหมือนมีโรคฤๅมาได้ว่าขาน ขอเชิญท่านกอมมิตีมาพิจารณ์ จะเปนการเท็จจริงสิ่งอันใด เจ็ดสิบเจ็ดเสร็จมีสี่ฤดู ที่ได้รู้อัธยาอัชฌาไศรย เปนของเก่าวางมั่งที่ตั้งไว้ ถ้ากะไรผ่อนพักไว้สักที่ เจ็ดสิบแปดแอ๊ดเดียวเหลียวจงโงก สังกโลกของใครแล้วไม่หนี ประสมหวังตั้งคู่ของผู้ดี เปนศรีสวัสดิศุขทุกเวลา เจ็ดสิบเก้าวาววามพื้นครามใน มังกรใหญ่นั้นเมฆเอกนักหนา นักเลงพร้อมย่อมยับยี่ปรา ลับแต่น่าหนังสือยกยกถึงดี ใครได้เห็นเปนของอัศจรรย์ ที่ฦๅลั่นเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี นักเลงครามครั่มขย่อนผ่อนราวี โดยผมมีฝาร้าวเผ่าจริงจริง แปดสิบหยิบโต๊ะโป๊ะโหละเลิก ก็เอิกเกริกคนหามาทุกสิ่ง โต๊ะฝ่ายนอกยอกก่อนอย่าค้อนติง ที่งามพริ้งอยู่ข้างในยังไม่แล้ว ฯ

โต๊ะที่ตั้งงานพระเมรุครั้งนั้น กำหนดรางวัลพระราชทานเปน ๒ อย่าง เรียกว่า "รางวัลพิเศษ" อย่าง ๑ มี ๕ รางวัล "รางวัลสามัญ" อย่าง ๑ มี ๕ รางวัล การตัดสินรางวัลโปรด

ให้มีกรรมการ ๓ กรรมการ เวลานั้นเรียกว่า "กอมมิตี้" ให้บรรดาผู้ตั้งโต๊ะเลือก กรรมการมีจำนวน ๒๒ คือ.

๑. สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์
๒. สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช
๓. กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ
๔. กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ
๕. กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช
๖. กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ
๗. กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ
๘. กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ
๙. กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์
๑๐. กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
๑๑. พระองค์เจ้าไชยานุชิต (กรมหมื่นพงษาดิศรมหิป)
๑๒. กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
๑๓. กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
๑๔. เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงษ์
๑๕. พระองค์เจ้าปรีดา
๑๖. พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
๑๗. หม่อมเจ้าขาว (พระองค์เจ้าวัชรีวงษ์)
๑๘. หม่อมเจ้าภาณุมาศ (ในกรมพระพิทักษ์เทเวศร์)

๑๙. เจ้าพระยาภาณุวงษ์

๒๐. พระยาภาสกรวงษ์

๒๑. พระวุฒิการบดี (เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร)

๒๒. พระยาสวัสดิวามดิษฐ (พระยาโชฎึกพึก)

๒๓. เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี (บุศมหินทร)

๒๔. พระบริบูรณ์โกษากร (พระยาโชฎึกชวด)

๒๕. พระวิสุทธิสมาจาร วัดภคินีนารถ (ขุนวิสุทธิภัณฑาจารฉัตร)

๒๖. พระครูอุภัยสังฆกิจจานุกูล (พระโบราณวัตถาจารย์ สอง)

กรรมการ ๒๖ นี้ แบ่งเปน ๓ กรรมการ (แต่ใครจะเปนกรรมการไหน ในบาญชีที่พิมพ์ไม่ได้ความชัด ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ สืบผู้อื่นก็ไม่ได้ความแน่) กรรมการที่ ๑ สำหรับตัดสินรางวัลพิเศษ กรรมการที่ ๒ สำหรับตัดสินรางวัลสามัญ กรรมการที่ ๓ สำหรับตรวจแตกร้าว (คือตรวจสิ่งของซึ่งกรรมการที่ ๑ ได้ตัดสินว่าดีแล้ว ว่าจะเปนของแตกร้าวหรือไม่)

วิธีตัดสินรางวัลพิเศษนั้น กรรมการไปดูตามโต๊ะทุก ๆ โต๊ะ เลือกดูว่าโต๊ะไหนมีของดีวิเศษ ของที่ว่าดีวิเศษนั้น คือเปนของงามทั้งรูป ทั้งเขียนลายแลเนื้อดี เปนของเก่า แลของอย่างนั้นมีชิ้นเดียวไม่มีของใครอีก แลต้องเปนของรักษาดีไม่แตกไม่ร้าว จึงหักว่าเปนของวิเศษ เจ้าของโต๊ะใดมีชิ้นซึ่งเชื่อว่าดี

วิเศษดังกล่าวมานี้ ก็ขอให้กรรมการพิเคราะห์ เรียกกันว่า "เรียกผ้าแดง" เพราะเมื่อกรรมการเห็นว่า ของตั้งโต๊ะชิ้นนั้นเปนของดีวิเศษดังกล่าว ความเห็นร่วมกันหมดทั้งกรรมการก็ดี หรือโดยมากด้วยกันก็ดี ก็เปนตกลงให้ผูกแพรแดงทำขวัญของชิ้นนั้น ของดีวิเศษเช่นนี้จะผูกแพรแดงโต๊ะละกี่ชิ้นก็ได้ โต๊ะใดมีชิ้นดีวิเศษได้ผ้าแดงมากกว่ากัน ก็ได้รับรางวัลพิเศษเปนชั้นสูงโดยลำดับลงมา ส่วนรางวัลสามัญนั้นตรวจดูทั้งโต๊ะว่าโต๊ะใดมีของดีมาก แลจัดตั้งงามดี ถึงจะไม่ได้ผูกผ้าแดง ถ้ามีของดีมากแลจัดตั้งดี ก็ตัดสินรางวัลสูงต่ำตามที่เห็นดีมากแลน้อยผิดกัน นอกจากรางวัลทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวมา เจ้าของโต๊ะยังได้รับพระราชทานรางวัลตอบแทนเสมอหน้ากันทั่วทุกโต๊ะอีกสถาน ๑

ตั้งแต่งานพระเมรุครั้งนั้นแล้ว เวลามีการงาน ทั้งงานหลวงแลงานตามวังเจ้านายซึ่งเปนโอกาศควรจะตั้งโต๊ะได้ ก็มีการประชุมตั้งโต๊ะต่อมาเนือง ๆ ข้าพเจ้าได้ตรวจดูในสมุดจดหมายเหตุของนายกกรรมการตรวจโต๊ะ ได้บาญชีการงานต่าง ๆ ที่ได้ตั้งโต๊ะตั้งแต่ปีขาลรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ พ.ศ. ๒๔๓๓ จนปีจอ รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ พ.ศ. ๒๔๕๓ ดังนี้

ปีขาลรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ พ.ศ. ๒๔๓๓

๑. งานเฉลิมพระชนมพรรษา ปลูกโรงตั้งโต๊ะในสนามข้าง

ด้านตวันตกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งโต๊ะใหญ่ [*] คราวนั้น ๗๒ โต๊ะ กรรมการ ๓๕

๒. งานฉลองพระชัณษา ตั้งโต๊ะใหญ่ เข้าใจว่าที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จำนวน ๓๖ โต๊ะ กรรมการ ๙

๓. งานฉลองพระป้ายตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งเวหาศจำรูญ พระราชวังบางปอิน ไม่ทราบจำนวนโต๊ะ แลกรรมการ

๔. งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าโกมลเสาวมาล ที่วัดสระเกษ ตั้งโต๊ะใหญ่เปนพระ ๗ โต๊ะ กรรมการพระ ๒ คฤหัสถ์ ๒ รวม ๔

๕. งานเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมราชินีนารถ ตั้งโต๊ะกลาง ในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร จำนวนโต๊ะ ๑๑๙ เปนโต๊ะเครื่องปั้น ๓ โต๊ะ กรรมการสำหรับตรวจโต๊ะทั้งปวง ๓๗ สำหรับตรวจแต่เฉภาะโต๊ะเครื่องปั้น ๙

๖. งานโสกันต์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ จำนวนโต๊ะใหญ่ ๕๑ โต๊ะ โดยมากเปนโต๊ะเจ้าภาษีนายอากร เข้ามาตั้งช่วยงาน กรรมการ ๑๕

---

[*] ขนาดโต๊ะมีหลายอย่าง คือ โต๊ะยักษ์ โต๊ะใหญ่ โต๊ะโขก โต๊ะกลาง โต๊ะเล็ก ชั้ว โต๊ะปึก โต๊ะต่าง ๆ เหล่านี้ผิดกันอย่างไร จะอธิบายต่อไปในตอนว่าด้วยเล่นเครื่องโต๊ะ

ปีเถาะ รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ พ.ศ. ๒๔๓๔

๑. งานทรงผนวช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เปนสามเณร ตั้งโต๊ะใหญ่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑๐๕ โต๊ะ กรรมการ ๓๕

๒. งานทำบุญพระอัฐิ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าบัณฑรวรรณวโรภาษ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๒๙ โต๊ะ นัดตั้งเครื่องขาวครั้งแรก กรรมการ ๗

๓. งานเฉลิมพระชนมพรรษา ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แลที่ตึกใหญ่น่าประตูพิมานไชยศรี แลปลูกปรำ ๓ หลังในสนามหญ้า จำนวน ๑๒๖ โต๊ะ กรรมการ ๑๗

๔. งานเทศน์มหาชาติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเทศน์กัณฑ์สักกบรรพ เครื่องกัณฑ์สำเภาใหญ่ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งสุทไธสวริยปราสาท จำนวน ๑๓๘ โต๊ะ กรรมการ ๑๕

๕. งานมหาสมณุตมาภิเศก สมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่วัดบวรนิเวศ จำนวน ๘๙ โต๊ะ กรรมการ ๑๕

๖. งานพระเมรุพระศพพระองค์เจ้าบัณฑรวรรณวโรภาษ ที่วัดเทพศิรินทราวาศ ตั้งโต๊ะใหญ่ ๓๙ โต๊ะ กรรมการ ๙

มีประกวดกระถางต้นไม้ด้วย

ปีมะโรง รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ พ.ศ. ๒๔๓๕

๑. งานเฉลิมพระชนมพรรษา ตั้งโต๊ะที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จำนวนโต๊ะ ๙๙ โต๊ะ กรรมการ ๑๗

ระยะนั้นในระหว่างเวลา ๕ ปี ไม่มีจดหมายเหตุของนายกระสอบ แต่ข้าพเจ้าจำได้ว่า เมื่อปีวอก รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ งานสมโภชพระราชสมภารเมื่อรัชกาลครบหมื่นวัน ตั้งโต๊ะใหญ่ ๒๙ โต๊ะ ที่พระที่นั่งอนันตสมาคมอีกครั้ง ๑ นอกจากนี้บางทีจะได้ตั้งโต๊ะในงานอื่นอีก แต่ข้าพเจ้าจำไม่ได้

ปีจอ รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ พ.ศ. ๒๔๔๑

แรกพระราชทานไหมทอง เชี่ยนหมาก พัดยศกรรมการ แลรางวัลผ้าน่าโต๊ะในปีนี้

๑. งานฉลองพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม เกณฑ์พระบรมวงษานุวงษ์ ทั้งที่ทรงผนวชแลเสนาบดีวาศ แลข้าราชการซึ่งเปนราชนิกูลในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตั้งโต๊ะใหญ่เครื่องบูชาที่วัดอรุณ ฯ มีจำนวน ๒๔ โต๊ะ กรรมการ ๑๕

๒. งานพระราชทานเหรียญราชศิริ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จำนวน ๖๒ โต๊ะ กรรมการ ๒๓

พระราชทานไหมทอง แลรางวัลผ้าน่าโต๊ะในงานนี้

๓. งานเฉลิมพระชนมพรรษา เข้าใจว่าตั้งโต๊ะโขกเปนครั้งแรกที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๗๒ โต๊ะ กรรมการ ๒๓

๔. งานพระราชทานพักยศกรรมการ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เฉภาะผู้ที่จะรับพัด ๓๒ โต๊ะ กรรมการชุดใหม่ที่ไม่ได้อยู่ในผู้รับพัก ๗

๕ งานเฉลิมพระสุพรรณบัตรแลโสกันต์ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสิมา แลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิศภานุภาพ ออกชิ้นประกวดเชี่ยงชั้อครั้งแรกที่พระมหาปราสาท กรรมการ ๒๑

มีชิ้นมาออก ๓๓๓ ชิ้น

ปีกุญ รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ พ.ศ. ๒๔๔๒

๑. งานรับพัดรองของรางวัล ในการพระราชพิธีเฉลิมพระสุพรรณบัตร ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย นับทั้งโต๊ะลายจับฉ่าย ๑ มีจำนวน ๔๗ โต๊ะ กรรมการ ๑๖ กรรมการนี้ทรงเลือกเจ้าของโต๊ะ เฉภาะผู้ที่ไม่ได้เปนกรรมการมาแต่ก่อน เรียกกันว่า "กรรมการแค้น" เพราะสำหรับจะให้ตัดสินแก้แค้นกรรมการแต่ก่อน

๒. งานออกชิ้นเชี่ยงชั้อ เต๊กขวัน เต๊กอี๋ เมื่อเสด็จเฉลิมพลับพลาสวนดุสิต กรรมการ ๔๐ มีชิ้นไปออก ๓๐๒๓ ชิ้น

๓. งานสมโภชพระพุทธนรสีห์ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่วัดเบญจมบพิตร นักตั้งเครื่องขาว ตั้งโต๊ะ ๓๓ โต๊ะ กรรมการ ๔๐

ปีชวด รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ พ.ศ. ๒๔๔๓

๑. งานทำบุญ ๗ วัน พระอัฐิพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอนุสรณ์ศิริประสาธน์ ที่ตึกใหญ่น่าประตูพิมานไชยศรี ตั้งโต๊ะปีกครั้งแรก มีโต๊ะปีก ๕๐ โต๊ะ โต๊ะใหญ่ ๓ โต๊ะโขก ๒ กรรมการ ๓๒

๒. งานกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ขึ้นวัง ตั้งซั้ว ๔๒ กรรมการ ๓๗

๓. งานกรมหลวงปราจิณกิติบดีขึ้นวัง ตั้งซั้ว ๔๒ กรรมการ ๓๒

๔. งานกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชขึ้นวัง ตั้งโต๊ะโขกแลโต๊ะปีก รวม ๕๐ โต๊ะ กรรมการ ๓๗

๕. งานสมโภชพระพุทธนรสีห์วันฉลอง นักตั้งโต๊ะลายภาพที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จำนวนโต๊ะ ๔๒ โต๊ะ กรรมการ ๔๓

๖. งานเฉลิมพระชนมพรรษา ตั้งที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตั้งโต๊ะใหญ่ ๒๐ โต๊ะ โต๊ะปีก ๓๒ โต๊ะ รวม ๕๒ โต๊ะ กรรมการ ๕๓

๗. งานปิดทองพระสุรพิพุทธพิมพ์ ที่วัดปรินายก ตั้งโต๊ะโขก ๔๒ โต๊ะ กรรมการ ๓๗

๘. งานฉลองเสนาศนวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะกิมตึ๋ง จำนวนโต๊ะกิมตึ๋ง ๕๕ โต๊ะ โต๊ะประสม ๙ โต๊ะ รวม ๖๔ กรรมการ ๕๔

๙. งานพระเมรุท้องสนามหลวง ตั้งโต๊ะใหญ่ ๕๗ โต๊ะ โต๊ะโขก ๙ โต๊ะ รวม ๖๖ โต๊ะ กรรมการ ๕๕

ปีฉลู รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ พ.ศ. ๒๔๔๔

๑. งานกฐินวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะโขก ๕๒ โต๊ะ กรรมการ ๕๖

๒. งานศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี ตั้งโต๊ะใหญ่ที่เมรุท้องสนามหลวง โต๊ะ ๔๙ โต๊ะ กรรมการ ๕๔

๓. งานพระศพพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พระเมรุท้องสนามหลวง ๔๙ โต๊ะ กรรมการ ๕๔

ปีขาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ พ.ศ. ๒๔๔๕

๓. งานกฐินวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะโขก ๘ โต๊ะ เครื่องตั้งน่าต่าง ๒๗ ช่อง รวม ๓๕ กรรมการ ๕๑

ปีเถาะ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ พ.ศ. ๒๔๔๖

๑. งานกฐินวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะโขก ๒๓ โต๊ะ เครื่องตั้งน่าต่าง ๓๕ ช่อง รวม ๕๘ กรรมการ ๕๗

๒. งานแซยิดพระชัณษาครบ ๕๐ ตั้งโต๊ะใหญ่ที่พลับพลาสวนดุสิต ๖๖ โต๊ะ กรรมการ ๕๘

ปีมะโรง รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ พ.ศ. ๒๔๔๗

๑. งานกฐินวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะโขก ๒๒ โต๊ะ เครื่องตั้งน่าต่าง ๑๔ ช่อง รวม ๓๖ กรรมการ ๕๖

๒. งานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดี ตั้งโต๊ะใหญ่ที่บางปอิน โต๊ะใหญ่ ๔๖ โต๊ะ กรรมการ ๕๗

ปีมะเส็ง รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ พ.ศ. ๒๔๔๘

๑. งานกฐินวัดเบญจมบพิตร ตั้งโต๊ะโขก ๒๔ โต๊ะ เครื่องตั้งน่าต่าง ๑๖ รวม ๔๐ กรรมการ ๕๓

ปีมะเมีย รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พ.ศ. ๒๔๔๙

๑. งานกรมขุนกำแพงเพ็ชรอรรคโยธินทร์ขึ้นวัง ตรวจชิ้นประสม กรรมการ ๕๒

ปีมะแม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ พ.ศ. ๒๔๕๐

๑. ตรวจชิ้นทรงซื้อมาแต่ยุโรป ๗๙ ชิ้น กรรมการ ๕๓

ปีระกา รัตนโกสินทรศก ๑๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๒

๑. งานฉลองพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ตั้งโต๊ะที่วัดอรุณ โต๊ะยักษ์ ๗ โต๊ะใหญ่ ๖๒ รวม ๖๙ กรรมการ ๕๖

๒. งานพระศพพระองค์เจ้าอรุพงษ์รัชสมโภช ตั้งโต๊ะที่พระเมรุสวนมิสกวัน โต๊ะใหญ่ขัยฉ้าย ๓๖ โต๊ะ กรรมการ ๓๖

ปีจอ รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ พ.ศ. ๒๔๕๓

๑. งานพระเมรุพระไอยิกา ตั้งโต๊ะที่พระเมรุสวนมิสกวัน โต๊ะใหญ่ ๔๓ กรรมการ ๔๓

งานนี้ตั้งโต๊ะเปนครั้งหลังที่สุดในรัชกาลที่ ๕ ผู้ที่เปนกรรมการครั้งหลัง คือ

ชกที่ ๑ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพิศณุโลกประชานารถ

ชกที่ ๒ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ชกที่ ๓ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ

ชกที่ ๔ กรมหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฏ์

ชกที่ ๕ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

ชกที่ ๖ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต

ชกที่ ๗ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์

ชกที่ ๘ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์

ลกที่ ๑ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

ชกที่ ๙ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์

ลกที่ ๒ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา

ช่างชที่ ๑ พระยาบริบูรณ์ (พระยาโชฎึก ฯ ชวด)

ช่างชที่ ๒ พระยารองเมือง (เจ้าพระยาอภัยราชา)

ลกที่ ๓ เจ้าพระยายมราช

ลกที่ ๔ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์

ลกที่ ๕ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธินทร์

ช่างชที่ ๓ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนารถ

ช่างชที่ ๔ พระเจริญราชธน (พระยาโชฎึก ฯ มิ้น)

ช่างซี่ที่ ๕ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ (กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร)

สกที่ ๖ หม่อมเจ้าพร้อม (ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี)

สกที่ ๗ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์

ช่างซี่ที่ ๖ หลวงอภัยพิทักษ์

ชิ่วที่ ๑ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช

ชิ่วที่ ๒ พระยาบำเรอภักดิ (พระยาเพ็ชรพิไชย)

ชิ่วที่ ๓ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์

ชิ่วที่ ๔ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

ชิ่วที่ ๕ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ

กั่วที่ ๑ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์

กั่วที่ ๒ พระยานรานุกิจมนตรี

กั่วที่ ๓ พระสุรพัฒน์พิทักษ์

กั่วที่ ๔ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ฯ

พระยาเกษมศุขการี

กรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัติ

พระยาอภัยรณฤทธิ์ (ถวิล)

เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร

พระยาพิพัฒน์โกษา

เจ้าพระยาภาสกรวงษ์

หลวงไมตรีวานิช (พระบริบูรณ์โกษากร)

พระยานรนารถภักดี

หลวงอภัยวานิช

พระสุนทรพิมล (พระยาสุนทรพิมล)

บาญชีนี้ขาดพระนามกรรมการสำคัญอยู่พระองค์ ๑ คือ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ในงานนี้ประชวร จึงมิได้เปนกรรมการ.

ลักษณการเล่นโต๊ะ

การเล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เปนการสนุกสนานมาก ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้ แต่ชั้นเดิมก็ไม่ได้เล่นกับเขา ถึงเปนกรรมการแต่คราวแรก ก็เปนแต่ผู้สำหรับตรวจของแตกร้าว เวลานั้นยังไม่รู้จักว่าเครื่องโต๊ะของดีเลวผิดกันอย่างไร แลไม่ได้เอาใจใส่นักว่าจะสนุกสนานอย่างไร แต่ครั้นดู ๆ เขาเล่นกันไป ค่อยเข้าใจเข้าก็ออกเห็นสนุก ลงปลายจึงขวนขวายหาเครื่องโต๊ะตั้งกับเขาบ้าง จึงได้เปนกรรมการเหมือนกับผู้อื่นต่อมา ท่านทั้งหลายผู้อ่านหนังสือนี้ ที่ได้เคยเล่นเครื่องโต๊ะมาเช่นตัวข้าพเจ้าก็มีอยู่มาก แต่คงไม่มากเท่าผู้ที่ยังไม่เคยเล่นแลยังไม่เข้าใจลักษณการเล่นเครื่องโต๊ะ ข้าพเจ้าจะต้องอธิบายถึงลักษณการ

เล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ต่อไปในหนังสือนี้ ให้ผู้ที่ยังไม่เคยเล่นเครื่องโต๊ะเข้าใจ จะกล่าวตามลักษณการแยกเปนอย่าง ๆ ตั้งแต่ว่าด้วยชิ้นเครื่องโต๊ะเปนต้นไป

ว่าด้วยชิ้นเครื่องโต๊ะ

เมื่อแรกจับเล่นโต๊ะกันขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ผู้ที่เล่นต่างก็เที่ยวหาเครื่องโต๊ะที่เล่นกันมาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เครื่องโต๊ะชั้นนั้นที่ยังมีผู้รวบรวมเก็บรักษาไว้มีอยู่บ้าง แต่กระจัดพลัดพรายไปเสียโดยมาก ผู้เล่นชั้นใหม่ต้องเที่ยวสืบสวนเสาะหามารวบรวมตามแต่จะหาได้ ใครได้เครื่องโต๊ะลายใดมาทั้งโต๊ะ หรือว่าหาได้ชิ้นลายใดมาก็เล่นลายนั้น บางคนก็เล่นลายเดียว บางคนก็เล่นหลายลาย บางลายก็เล่นแต่คนเดียว ด้วยของลายนั้นมีน้อย บางลายของมีมาก ก็เล่นลายเดียวกันหลายคน บางลายมีของแยกย้ายอยู่หลายเจ้าของรวมกันเข้าไม่ได้ ต่างถวายเปนของหลวงก็มี การเล่นเครื่องโต๊ะจับสนุกไปตั้งแต่เที่ยวเสาะหาชิ้นเครื่องโต๊ะ เพราะเครื่องโต๊ะเก่าที่จะอยู่ครบชุดบริบูรณ์ในเจ้าของเดียวมีน้อยนัก เครื่องกิมตึ้งที่ครบชุด ก็ไม่นับถือกันในชั้นแรก ใช้ได้แต่พอเปนเชื้อสำหรับตั้งต้น จึงต้องเที่ยวซอกแซกสืบเสาะหาชิ้นเครื่องโต๊ะประสม พบของดีนับว่าเปนชิ้นเปน

อันบ้าง พบแต่ของเลวไม่เปนชิ้นเปนอันบ้าง คำที่เรียกว่า "ชิ้น" เข้าใจว่ามาแต่นัยอันนี้ แปลว่าสิ่งซึ่งเปนของดีในเครื่องโต๊ะ การเที่ยวเสาะหาเครื่องโต๊ะ จึงเรียกว่า "เที่ยวค้นชิ้น" สักแต่มีเวลาว่างแล้ว เปนเที่ยวซอกแซกสืบหาไปจนถูกสงไสยว่าคนอื่นก็มี ถ้าไปพบชิ้นเครื่องโต๊ะซุกซ่อนอยู่ตามวัดตามบ้าน โดยไม่มีผู้ใดรู้ว่าเปนของดี ใครซื้อหามาได้มากลายเปนของดี ก็มีความอิ่มเอิบใจ ดังเจ้าของโต๊ะคนหนึ่งเที่ยวเสาะหาดังกล่าวมานี้ ไปได้ขวดลายภาพดีใบ ๑ ถึงออกอุทานว่า "ได้เพ็ชรเม็ด ๑ ก็ไม่ยินดีเท่า" ขวดใบนั้นต่อมาได้เปนชิ้นเชี่ยงช้อ เลยมีชื่อเรียกกันว่า "ขวดเพ็ชร" มาจนทุกวันนี้ การหาชิ้นเครื่องโต๊ะยังสนุกอีกอย่าง ๑ เกิดแต่หาประกวดกันในพวกที่เล่นของลายเดียวกันหลายคน ต่างสืบสวมชิงกันซื้อหา บางทีก็ถึงทำให้ราคาแพง ๆ ถึงเกิดเปนเรื่องเปนราวกันก็มีบ้าง เมื่อมีผู้เสาะหาเครื่องโต๊ะกันมากขึ้น ก็เกิดมีผู้หาประโยชน์ในกระบวนเที่ยวเสาะหาเครื่องโต๊ะมาขาย พวกนั้นเที่ยวสืบเสาะพบปะสิ่งของเห็นว่าจะดี ก็ลงทุนของตนซื้อหามาก่อน บางทีมีผู้อยากขาย แต่ไม่อยากออกหน้าก็จ้างวานพวกนี้ขาย พวกคนกลางเหล่านี้สืบรู้ว่าใครเล่นลายไหนก็เอาไปขายแก่ผู้นั้น ไม่ให้ต้องเที่ยวลำบากตรากตรำเสาะหาด้วยตนเอง ผู้หากินเปนคนกลางเช่นนี้มีหลายคน จีนคุ้นเคย

กับเจ้าของโต๊ะ บางคนถึงได้เปน "กุนซือ" ที่ปฤกษาหารือของเจ้าของโต๊ะก็มี

อนึ่งเมื่อเล่นโต๊ะกันในรัชกาลที่ ๔ ครั้งนั้นของหลวงทรงแต่เครื่องหยก ไม่ทรงโต๊ะเครื่องถ้วย ครั้งนี้มีของหลวงทรงเครื่องถ้วยด้วย จึงมีผู้ขวนขวายหาซื้นเครื่องโต๊ะมาถวาย เปนเหตุให้พบของซึ่งเจ้าของเก็บไว้กับบ้านเรือน มิได้เคยตั้งโต๊ะมาแต่ก่อน เปนของดี ๆ แปลกปลาดที่มีอยู่ในเมืองไทยแล้ว พึ่งมาปรากฎมากมายหลายอย่าง เมื่อหาเครื่องโต๊ะที่มีอยู่ในเมืองไทยค้นเข้าคือ หาจนไม่ใคร่ได้แล้ว พวกที่เล่นโต๊ะยังแต่งคนออกไปเที่ยวซื้อหาถึงเมืองจีน,เมืองญวน,ก็หลายราย ที่ซื้อได้ในยุโรปก็มี เครื่องโต๊ะที่ซื้อได้ในประเทศอื่นเวลานั้น ราคายังถูก ๆ ด้วยฝรั่งแลจีนกำลังชอบเล่นเครื่องสี พวกฝรั่งไปซื้อหาเครื่องถ้วยในเมืองจีนก็เสาะหาแต่เครื่องสี แลถกลั่วให้ราคาแพง ๆ แต่ไทยเราชอบเล่นลายคราม ไม่ต้องแข่งซื้อกับฝรั่งทั้งที่เมืองจีนแลในยุโรป จึงได้เครื่องลายครามของจีนที่เปนของเก่าเข้ามาในคราวนั้นเปนอันมาก นอกจากนี้ยังมีของที่พวกพ่อค้าให้อย่างสั่งเข้ามาขายก็มาก แต่ของที่ไปเที่ยวเสาะหาพบปะก็ดี ของที่พวกพ่อค้าสั่งเข้ามาขายก็ดี ไม่ใช่จะเปนของดีไปทั้งนั้น ที่จริงโดยมากมักเปนแต่ของใหม่แลของเลว พบมากก็มากเปล่าเหมือนสวะลอยน้ำ

จึงเรียกกันว่า "สวะ" ผู้เสาะหาเครื่องโต๊ะจึงจำต้องรู้จักเลือกให้รู้ว่าของดีแลเลวผิดกันอย่างไร

การที่จะเลือกดูเครื่องโต๊ะให้รู้ว่าของสิ่งไรเปนของดี แลของสิ่งไรเปนของเลวนั้นยากอยู่บ้าง จะสังเกตยี่ห้ออย่างขี้นแลถ้วยนั้นไม่ได้ เพราะเครื่องโต๊ะบางทีก็มียี่ห้อ บางทีก็ไม่มียี่ห้อ ในพวกที่มียี่ห้อกล่าวกันว่าเปน ๓ อย่าง คือ ยี่ห้อเตาหลวงอย่าง ๑ ยี่ห้อห้างอย่าง ๑ ยี่ห้อเตาอย่าง ๑ ยี่ห้อเตาหลวงนั้นอย่าง ๑ เขียนเปนตัวหนังสือจีน ๖ ตัวบ้าง ๔ ตัวบ้าง มักเขียนเส้นวงกลมไว้ข้างนอก พวกหนังสือ ๖ ตัว บอกว่า ทำในราชวงษ์นั้นแผ่นดินนั้น พวกหนังสือ ๔ ตัว ยกคำบอกราชวงษ์ออกเสีย บอกแต่ว่าทำในแผ่นดินนั้น อีกอย่าง ๑ เอาหนังสือ ๖ ตัว หรือ ๔ ตัวนั้นรวมกันเปนรูปสี่เหลี่ยม เราเรียกว่า "ตราไป" แม้ยี่ห้อหลวงที่กล่าวมานี้ ปลอมกันมาเสียมากกว่ามาก จนไว้ใจโดยลำพังยี่ห้อไม่ได้ ยี่ห้อห้างนั้นมักเปนตัวหนังสือ ๔ ตัว เลือกคำดี ๆ ผูกเปนยี่ห้อ ดังเช่นยี่ห้อถ้วย "เยียกซิมเตียนฉัง" แล "กิมตึ่งฮกกี่" เปนต้น มีมากมายหลายอย่าง แต่ก็ไม่เปนประโยชน์ที่จะเชื่อได้โดยลำพังยี่ห้อว่าเปนของดีเลว ยี่ห้อเตานั้นมักเขียนรูปต่าง ๆ เลือกในพวกเครื่องเซียนทั้ง ๘ บ้าง ยันต์ ๘ บ้าง เอาแต่อย่าง ๑ เปนยี่ห้อ ก็ไม่เปนหลักเปนพยานได้ว่าเปนของทำครั้งไหน ที่จะรู้ว่าเปนของทำครั้งไหนต้องพิจารณาตัวชิ้น

ประกอบกับยี่ห้อ เปนต้นว่า ถ้าเนื้อแลสีเขียนบ่งให้เห็นว่าเปนของครั้งราชวงษ์ไต้เหม็ง แลมียี่ห้อไต้เหม็ง จึงเชื่อได้ว่าเปนของทำครั้งราชวงษ์ไต้เหม็ง ถ้ายี่ห้อไต้เหม็ง แต่ฝีมือทำชิ้นไม่ต้องลักษณของครั้งไต้เหม็งไม่ควรเชื่อยี่ห้อ ถ้าของไม่มียี่ห้อก็ได้แต่เดาโดยสังเกตเนื้อแลฝีมือเขียนว่าเปนของเก่าหรือของใหม่ เพราะฉนั้นโดยปรกติการเลือกเครื่องโต๊ะ จึงต้องพิจารณาตัวชิ้นเปนสำคัญ เบื้องต้นจะต้องรู้จักสังเกตของเก่ากับของใหม่ก่อน ต่อนั้นจึงพิจารณารูปของนั้นว่า ทำหนายางตรวจทรงงามหรือไม่งาม แล้วดูเนื้อหินที่ปั้นแลน้ำเคลือบ ว่าเปนของเนื้อดีหรือไม่ดี ต่อมาก็ถึงลายที่เขียนว่าเขียนดีหรือไม่ดี นักเลงบางพวกถือว่าของเก่าแล้วเปนดี ถึงรูปร่างแลฝีมือเขียนจะไม่สู้งามก็นับถือ พวกนี้มักเปนนักเลงชั้นเก่า แต่นักเลงรุ่นใหม่ เอาวิชาช่างออกจับ กำหนดตรงตามวิชาช่าง ถึงของจะเก่าเท่าไร ถ้าทำไม่ดีก็ไม่นับถือ ถึงของใหม่ถ้าทำฝีมือดีก็ชอบ ส่วนของเก่ากับของใหม่นั้น สังเกตได้ที่ของใหม่ยังไม่หมดผิวอย่าง ๑ เรียกกันในพวกเล่นโต๊ะว่า "เขม่าไฟ" คือน้ำเคลือบเงายังกล้า สีดูยังสดเกินไป ผิวเนื้อจับก็ยังระคายมือไม่เรียบรายสนิทสนม ของใหม่ต่อขึ้นดูไปตั้งยี่สิบสามสิบปี จึงจะหมดเขม่าไฟ มีนักเลงบางพวกพอใจพยายามทำของใหม่จะให้เก่าเร็วทันใจ เข้าใจกันว่ามีวิธี ๒ อย่างซึ่งอาจจะทำเขม่าไฟให้หมดเร็วได้ คือ เอาของนั้นกรอกน้ำตั้งตากแดด

ตากฝนอย่าง ๑ เอาลงฝังไว้ใต้ดินอย่าง ๑ แต่จะสำเร็จได้ดังปราถนาหรืออย่างไรยังไม่ปรากฏแก่ข้าพเจ้า ทราบแต่ว่า มีผู้เล่นโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๕ คนหนึ่ง ได้เอาเครื่องโต๊ะฝังดินไว้มาก ของเหล่านั้นยังจมดินอยู่ตลอดตายเจ้าของ ผู้รับมรฎกพึ่งไปพบขุมเครื่องโต๊ะที่ฝังไว้เมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่จะเปนของอย่างไรบ้าง ข้าพเจ้าก็หาได้เห็นแก่ตาไม่ ความยากของการดูเครื่องโต๊ะมีอยู่อีก ๒ อย่าง คือ เลือกอย่าให้ถูกชิ้นที่กรรมการถือว่าเปนของยี่ปุ่นอย่าง ๑ กับของที่มีฝาอย่าให้ผิดฝาอย่าง ๑

เครื่องลายครามของจีน ทำรุ่นแรก หรือในครั้งราชวงษ์ไต้เหม็งครามจาง แลสีครามเข้มแดงกว่าครามครั้งราชวงษ์ไต้เช็ง น้ำเคลือบก็อ่อนกว่าครั้งไต้เช็ง ทั้งฝรั่งแลไทยเราที่เล่นเครื่องถ้วยมาแต่ก่อนมักกล่าวว่า ยี่ปุ่นชอบปลอมของเก่าครั้งไต้เหม็ง ทำคล้ายคลึงมาก ยี่ห้อก็เขียนยี่ห้อไต้เหม็ง มีที่สังเกตแต่ครามยี่ปุ่นยังจางไปกว่าครามจีนครั้งไต้เหม็ง น้ำเคลือบก็อ่อนกว่า อีกอย่าง ๑ ลายเขียนของยี่ปุ่นบางทีผิดของจีนพอให้เปนที่สังเกต เช่นมังกรมักเขียนแต่ ๓ เล็บหรือกำเล็บเสียหมด แลรูปภาพบางทีแขนเสื้อโตกว่าแขนจีน การสังเกตไม่ง่ายนัก เมื่อแรกเล่นโต๊ะกัน กรรมการชั้นผู้ใหญ่ เช่นพระองค์เจ้าปรีดา เกือบจะไม่ยอมผูกผ้าแดงชิ้นไต้เหม็งทีเดียว ด้วยสงไสยว่าเปนชิ้นยี่ปุ่น เวลานั้นกรรมการชั้นหนุ่มก็ยังไม่สู้ชำนาญทีเดียว เคยมีเหตุครั้ง

หนึ่ง มีข้าราชการคน ๑ ตั้งโต๊ะเครื่องครามลายภาพ โต๊ะนั้นมีชิ้น "เกียเอียะ" พวกที่กล่าวนี้ คือที่สงสัยว่าจะเปนของจีนหรือของยี่ปุ่น เฉภาะเปนชิ้นที่เจ้าของรักหลายชิ้น ด้วยเชื่อยี่ห้อว่าเปนชิ้นได้เหมือนที่อุส่าห์ไปเที่ยวเสาะหามาได้ ถึงเวลาเรียกผ้าแดง กรรมการชั้นเก่าหลายคนว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นปลอม กรรมการชั้นใหม่ก็ไม่กล้าผูกผ้าแดงให้ ชิ้นเหล่านั้นไม่ได้ผูกผ้าแดง เจ้าของขัดใจ ถึงงานหลังไปเที่ยวหยิบยืมชิ้นเกียเอียะชนิดเดียวกันมาตั้งทั้งโต๊ะ เขียนป้ายประชดกรรมการว่า "โต๊ะเครื่องยี่ปุ่น" ด้วยเข้าใจว่ากรรมการไม่มีทางพูดว่าตั้งปลอมชิ้นถึงไสก็จะต้องผูกผ้าแดงให้ คราวนี้กรรมการพวกใหม่มีความรู้มากขึ้นว่าเปนของจีนไม่ใช่ของยี่ปุ่นอย่างเจ้าของโฆษนา ฝ่ายกรรมการพวกเก่าว่า "เนื้อไม่งามครามไม่ดี" ตกลงไม่ผูกผ้าแดงให้อีก เจ้าของน้อยใจกรรมการ บ่นว่าของคือ ๆ ตั้งเปนของจีน กรรมการก็ว่าของยี่ปุ่น ตั้งเปนของยี่ปุ่น กรรมการก็ว่าของจีน ไม่รู้ว่ากรรมการเอาหลักฐานที่ไหนมาว่า อันที่จริงกรรมการก็ไม่มีหลักฐานอะไร นอกจากสงสัยก็ไม่ผูกผ้าแดงให้ เพราะชิ้นพวกนี้โดยมากเปนแต่ล่อแหลมเพียงน่าสงสัย ต่อบางชิ้นจึงรู้ได้แน่ชัดว่าของยี่ปุ่น ความเห็นในกรรมการเองเมื่อเล่นโต๊ะกันซ้ำซองเข้าก็แตกต่างกัน บางคนยังสงสัยว่าชิ้นเกียเอียะโดยมากเปนของยี่ปุ่น แต่บางคนเชื่อว่าที่จริงเปนของจีนรุ่นเก๋า ความ

ข้อนี้เคยมีราชทูตเยอรมันคน ๑ ชื่อ วอนเคอร์คอลส์ เคยอยู่เมืองปักกิ่งช้านาน จนพูดภาษาจีนแลอ่านหนังสือจีนได้ ราชทูตคนนั้นเล่นเครื่องถ้วยของจีนแต่ยังอยู่เมืองปักกิ่ง เมื่อเข้ามาเปนราชทูตอยู่เมืองไทย เอาเครื่องถ้วยเข้ามาตั้งประดับที่สถานทูตในกรุงเทพ ฯ นี้ ครั้ง ๑ เขามีการเลี้ยง ข้าพเจ้าอยู่ในผู้ที่ได้รับเชิญ แลมีผู้ที่ได้เคยเปนกรรมการตรวจโต๊ะได้รับเชิญด้วยกันในวันนั้นอีก ๒-๓ คน เมื่อนั่งโต๊ะอยู่สังเกตเห็นเครื่องถ้วยที่เขาประดับในห้องกินเข้า โดยมากเปนชิ้นเกียเอียะ อย่างที่กรรมการตัดสินว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นไม่ผูกผ้าแดงให้ พวกกรรมการที่ไปนั่งโต๊ะสังเกตด้วยกันทุกคน เปนแต่แลดูตายิ้มกันอยู่ในที่ มีกรรมการคน ๑ อดูรนทนไม่ได้ ถามราชทูตว่าชิ้นที่ตั้งเหล่านั้นเปนของจีนหรือของยี่ปุ่น ราชทูตตอบว่า ของเหล่านั้นเปนของจีนครั้งไต้เหม็งทั้งนั้น แล้วเลยอธิบายถึงฝีมือครั้งไต้เหม็งผิดกับไต้เช็งอย่างไรซึ่งเรารู้กันอยู่แล้ว แต่กรรมการที่ได้ไปเห็นชิ้นของราชทูตเยอรมันวันนั้น จะเชื่อราชทูตว่าชิ้นเกียเอียะเปนของจีนหรือจะยังสงไสยว่าเปนของยี่ปุ่นอยู่ ก็หาได้สอบสวนกันไม่

เรื่องชิ้นผิดฝานั้น เปนของที่กรรมการชั้นใหม่มาสังเกตพบขึ้น กรรมการชั้นเก่าไม่ได้สังเกตทีเดียว คือ ของมีฝา เช่น กาน้ำ, แลปั้นเหล้า, เหล่านี้ จีนมักเขียนแม่ลายไว้ที่ตัว ฝาเขียนแต่ลายประกอบ เช่นที่ตัวเขียนลายมังกร ฝามักเขียนแต่เปลว

ถ้าตัวเขียนลายโป๊ยเซียน ฝามักเขียนเมฆ อีกอย่าง ๑ เช่นตลับเนื้อไม้ มักเขียนแม่ลายไว้ที่ฝา ซึ่งเปนที่เห็นง่าย ที่ตัวเขียนแต่ลายประกอบ บางทีของนั้นชิ้นลายประกอบของเดิมแตก มีผู้เอาชิ้นลายอื่นมาใช้แทนจึงเปนของผิดฝาผิดตัว ถ้าดูเพียงรูปรู้ไม่ได้ ต่อสังเกตเนื้อแลลายจึงรู้ได้ ของพวกนี้ถ้าจะซื้อหาจำต้องสังเกตฝา ถ้าผิดฝากรรมการไม่ผูกผ้าแดงให้

การหาเครื่องโต๊ะยังมีสนุกอีกอย่าง ๑ ด้วยเรื่องของอย่างเดียวกันที่มีหลายชิ้น เพราะของที่เอาออกตั้งประกวด จำกัดว่าต้องเปนของดีซึ่งคนอื่นไม่มีเหมือน จึงจะได้รางวัล บางทีของดีแต่มีเหมือนกันหลายชิ้นหลายเจ้าของ ผู้จะตั้งต้องพยายามรวมของสิ่งนั้นไว้ในตัวคนเดียวให้หมด เปนการลำบากอยู่บ้างด้วยบรรดาผู้ที่เสาะหาเครื่องโต๊ะ จะเสาะหาในเมืองนี้ก็ตาม หรือให้ออกไปเสาะหาในเมืองจีนก็ตาม โดยปรกติถ้าพบของดี จะเปนลายโต๊ะของตนก็ตาม หรือลายโต๊ะของผู้อื่นก็ตาม ก็ซื้อหารวบรวมมา ชิ้นที่ไม่ถูกลายของตน ถ้าถูกลายโต๊ะหลวงก็ทูลเกล้า ฯ ถวาย ถ้าถูกลายโต๊ะผู้อื่นที่เปนมิตรสหาย ก็แลกเปลี่ยนให้ปันกันในพวกที่เล่น บางทีบางคนคิดจะเอาทุนกลับที่ไม่ใช่ลายของตนก็ผ่อนออกขาย บางทีเห็นเปนของดีมีน้ำใจรักหรือไม่มีเหตุที่จะต้องให้ไปแก่ผู้อื่น ก็เก็บรวบรวมรักษาไว้เล่นเองนักเลงเล่นเครื่องโต๊ะคงจะมีชิ้นที่มิใช่ลายโต๊ะของตนเก็บรักษา

ไว้เล่นมากบ้างน้อยบ้างทุก ๆ คน ฝ่ายผู้ที่จะรวมของคิดอย่างใดให้มีแต่ของตนคนเดียว ต้องสืบสวนว่าของอย่างนั้นจะยังมีที่ไหนอีกบ้าง ถ้ารู้ว่ามีที่ไหน ก็ต้องคิดอ่านพยายามขอซื้อหาแลกเปลี่ยนเอาชิ้นนั้นมารวมไว้ ถ้าไม่ถูกผู้ที่ชอบพอกัน ก็ไม่ได้ชิ้นนั้นไป เวลาตั้งโต๊ะเจ้าของจะให้ผูกผ้าแดงจึงมักมีเสียงคัดค้านว่า ชิ้นอย่างนั้นผู้อื่นยังมี หรือบางทีเกรงใจไม่คัดค้าน เปนแต่กล่าวกันขึ้น พอให้กรรมการรู้เลศนัยว่าเปนของรวมไม่หมดก็ลำบากแก่เจ้าของโต๊ะที่จะเรียกผ้าแดง แลลำบากแก่กรรมการในเวลาที่จะตัดสิน การที่มีชิ้นซุ่มซ่อนไว้ จึงเปนเครื่องสำหรับเย้าทั้งกรรมการแลเจ้าของโต๊ะ ดังเรื่องขวดใหญ่ลายมังกร ๔ เล็บใบ ๑ เปนของเจ้าของรักว่าเปนยอดของชิ้นบรรดามีในเจ้าของนั้น จึงเรียกกันว่า "ขวดมงกุฎ" ของโต๊ะนั้น ขวดใบนั้นมีใครมากระซิบขึ้น ว่าแต่เดิมเปนขวดคู่ พระยาโชฎึก ๆ ขวด ยังเกี่ยซ่อนไว้ใบ ๑ ทั้งพระยาโชฎึก ๆ ปฏิเสธว่าไม่มี เวลาเจ้าของเรียกผ้าแดงกรรมการก็ยังอึดอัดจะไม่ผูกให้ ถึงเจ้าของรวน ๆ จะโกรธหลายคราว จนขวดนั้นได้เชื่องชื่อแล้ว ถึงงานก็ยังเย้ากันด้วยเรื่องขวดมงกุฎตลอดมา แต่บางทีเสียงที่โจทย์ก็ได้จริง เมื่อเจ้าของเรียกผ้าแดง มีผู้อื่นยืนยันขึ้นมาว่าของนี้ยังมี ครั้นให้ไปเรียกได้มาก็เหมือนกันจริง กรรมการผู้ที่

ยอมผูกผ้าแดงให้ ต้องถูกปรับแต้มเรียงตัว ผู้ที่คัดค้านได้แต้มรางวัล จึงเปนการสนุกกันในกระบวนนี้ ด้วยอีกอย่าง ๑

ชิ้นเครื่องโต๊ะที่นับถือกันว่าเปนของดีนั้น อาไศรยหลัก ๔ อย่าง คือ

๑ ของนั้นทำดี คือรูปงาม เนื้อดี สีงาม แลเขียนดี

๒ ของนั้นรักษาไว้ดี ไม่มีบุบฉลายแตกร้าว

๓ ของนั้นเปนของเก่า

๔ ของนั้นผู้อื่นไม่มีเหมือน

ชิ้นเครื่องโต๊ะสิ่งใดประกอบพร้อมทั้ง ๔ อย่างนี้จึงนับว่าเปนของดี กระบวนเลือกพื้นในการประกวดกำหนดว่าเปนของดีอย่าง ๑ เปนของวิเศษอย่าง ๑

ชิ้นเครื่องโต๊ะสิ่งใดกรรมการเห็นพร้อมกันว่า ประกอบพร้อมด้วยหลักทั้ง ๔ อย่างดังกล่าวมา ก็ยอมว่าของสิ่งนั้นเปนของดี ชิ้นนั้นได้ผูกผ้าแดง หรือถ้าเปนชิ้นชำรุดอยู่บ้าง ก็ได้ผูกผ้าสีชมพู ผูกในเวลาที่ตั้งโต๊ะอยู่ตลอดงาน ๑ แต่เมื่อถึงงานหลังต้องตรวจตัดสินใหม่อีกทุกงานไป ของอย่างนี้เรียกว่า "ชิ้นผ้าแดง" คือว่าเปนของดี แต่กรรมการไม่สู้เลือกพื้นเข้มงวดนัก ถึงของที่ครั้งใหม่ ถ้าทำดีก็ยอมให้ผูกผ้าแดง แลบางทีของที่กรรมการยอมให้ผูกผ้าแดงในคราว ๑ แล้ว ไปถึงงานหลังไม่ยอมให้ผูก

ก็มี เพราะฉนั้นชิ้นที่ได้ผูกผ้าแดงไม่เปนการที่ยกย่องว่าเปนของดีแน่นัก

ของในสกุลเดียวกับชิ้นผูกผ้าแดงมีอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "ชิ้นเต๊กซ้วน" คือเมื่องานเสด็จเถลิงพลับพลาสวนดุสิต โปรดให้ขอแรงผู้เล่นเครื่องโต๊ะเลือกชิ้นที่ดีงามไปช่วยตั้งแต่งพลับพลาในเวลางาน แล้วประกวดชิ้นที่ไปตั้งนั้นที่เปนชิ้นวิเศษก็ตัดสินเปนเซี่ยงซ้อ ชิ้นที่ไม่วิเศษถึงเซี่ยงซ้อ เปนแต่ดีควรผูกผ้าแดงได้ กรรมการตัดสินว่าเปนชิ้นเต๊กซ้วน โปรดให้เจ้าพนักงานประทับพระราชลัญจกรประจำครั่งแดง (เรียกว่าครั่งชินไหมทอง) ประจำของนั้นไว้ พระราชทานแพรสีเขียวตัดเปนรูปเมล็ดขนุนมีลายทองตัวหนังสือจีนว่า "เต๊กซ้วน" ติด ตรานี้ดีออกงานได้ต่อไปเปนนิจ ชิ้นที่มีตราเต๊กซ้วนจะผูกผ้าแดงประจำไม้ต้องตัดสินใหม่

มีชิ้นอีกชนิด ๑ ควรจะกล่าวไว้ตรงนี้ด้วย แต่ไม่ใช่นับว่าเปนชิ้นดี เรียกว่าชิ้น "เต๊กงี้" คือชิ้นที่ตั้งประกวดในงานพลับพลาสวนดุสิตคราวตัดสินชิ้นเต๊กซ้วนนั้น มีอีกจำพวก ๑ กรรมการไม่เห็นว่าเปนของดีถึงควรผูกผ้าแดง แต่เพราะเจ้าของได้มีแก่ใจจัดไปตั้งในงานนั้น จึงได้โปรดให้เจ้าพนักงานประทับตราครั่งไว้กับของเหมือนชิ้นเต๊กซ้วน แลพระราชทานแพรสีน้ำตาล ตัดเปนรูปเมล็ดขนุนมีลายทองเปนตัวหนังสือจีนว่า "เต๊กงี้" ให้ติดประจำชิ้นนั้นได้ต่อไป พวกชิ้นเต๊กงี้นี้เจ้าของอยู่ข้างจะลำบากใจ

ด้วยติดตราไปตั้งที่ไหนก็เหมือนประจานว่าเปนชิ้นที่กรรมการตัดสินว่าไม่ดี กรรมการคิดเห็นถูกเจ้าของ ต่อมายอมผูกผ้าแดงให้เกือบหมดทุกชิ้น ชิ้นเต๊กอ๋งจึงผิดกับชิ้นเต๊กซ้วนเพียงที่ต้องเรียกผ้าแดงทุกคราว

ชิ้นที่นับว่าเปนของวิเศษนั้นเปน ๒ อย่าง คือ เรียกว่า "ชิ้น (พระราชทาน) ไหมทอง" อย่าง ๑ "ชิ้นเซี่ยงซ้อ" อย่าง ๑

ชิ้นไหมทองนั้น คือ เปนชิ้นที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ด้วยทรงพระราชดำริห์ว่า ของดีที่ไม่ได้ผูกผ้าแดงเพราะชำรุดก็มี ของที่ดีกว่าชิ้นผ้าแดงก็มี จึงทรงบัญญัติเรื่องพระราชทานไหมทองขึ้น เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓ คือ ชิ้นใดที่โปรดแล้วก็พระราชทานไหมทอง ไหมทองที่พระราชทานนั้นเปน ๒ อย่าง เรียกว่าไหมทองเล็กอย่าง ๑ ไหมทองใหญ่หรือไหมทองถักอย่าง ๑ ชิ้นใดที่โปรดก็พระราชทานไหมทองเล็กเหมือนกัน แต่ในพวกชิ้นไหมทองเล็กนั้นทรงคัดแต่ชิ้นที่วิเศษจริง ๆ พระราชทานไหมทองใหญ่อีกชั้น ๑ บรรดาชิ้นที่ได้พระราชทานไหมทอง เจ้าพนักงานจดบาญชีลงทเบียนแลประทับพระราชลัญจกรครั่งแดงติดไว้เปนสำคัญ เวลาออกตั้งงาน ถ้าชิ้นไหมทองใหญ่เจ้าของเอาไหมทองใหญ่ผูกไว้เปนสำคัญ ชิ้นไหมทองเล็กก็ผูกด้วยไหมทองเล็ก ไม่มีปัญหาที่จะต้องขอผ้าแดงที่กรรมการ ชิ้นที่ได้พระราชทานไหมทองเห็นจะมีราวสัก ๔๐๐ ชิ้น

ด้วยกัน จะพรรณาทุกชิ้นจะยืดยาวนัก จะกล่าวถึงแต่ชิ้นที่ได้พระราชทานไหมทองใหญ่ คือ

๑ ขวดกลมขนาดใหญ่ รูปก้นซ้อยคอโฉลงปากผายลายครามมังกร ๕ เล็บ ๒ ตัว ของหลวง ชิ้นนี้นับถือกันว่าเปนยอดของชิ้นลายครามที่มีอยู่ในเมืองไทย

๒ ตุ๊กกระตารูปพระโพธิสัตว์ ปั้นด้วยหินแป๊ะเต๋ง ของหลวง ฝีมือปั้นเลอียดงามนัก ถอยกับที่หินแป๊ะเต๋งเปนของหายาก

๓ ขวดกลมขนาดใหญ่ ลายมังกร ๕ เล็บดั้นเมฆ ๒ ตัว พื้นคราม ของหลวง

๔ ขวดกลมขนาดใหญ่มีหูมังกร ลายครามหงษ์พุดตาลเลื้อย ของหลวง

๕ แผ่นลับแลเหลี่ยม ลายคราม ลายยวนก ของหลวง

๖ กระติกใหญ่ ลายมังกร ๕ เล็บซ่อง พื้นพุดตาล กระติกใบนี้เรียกกันว่า "กระติกสมเด็จพระพุฒาจารย์" ด้วยเปนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สี) วัดประทุมคงคา ถวาย

๗ คนโทลายครามสี่ฤดู ของสมเด็จพระบรมราชินีนารถ

๘ ขวดกลมขนาดใหญ่ ป่าสูง ลายคราม ลายต้นเบญมาศเขาทลุ ของหลวง

๙ ถ้วยชงน้ำชา รูปถ้วยน้ำพริก ลายหนังสือเล็ก ของหลวง

๑๐ แผ่นลับแลเหลี่ยม ลายครามเขาไม้ ของกรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฏ์

๑๑ ขวดคล้ายรูปคนทรงสูงมีหูมังกร ลายครามหงษ์พุดตาลเลื้อย ของหลวง

๑๒ ชามทรงบัว ลายครามภาพล่องเรือ มีหนังสือเล็กกำกับยี่ห้อไต้เหมงยงลก ของหลวง ชามใบนี้ชุดได้ได้คืนในเมืองไทยเปนชามที่เข้ามาแต่ครั้งกรุงเก่า ทำงามมาก เรียกกันว่า "พระยาชาม"

๑๓ ถ้วยจีโย ลายครามยี่ตด ของเจ้าขัน ยี่ห้อคั้งคาวลูกโถของหลวง ถ้วยนี้ที่ขึ้นชื่อคุ้นนามครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่เรียกว่า "เจ้าขันตัวนยี่"

๑๔ จานแผล ลายครามหงษ์พุดตาลเลื้อย ของหลวง

๑๕ ขวดรูปคนทรงสูงหูมังกร ลายมังกร ๕ เล็บ ของหลวง

๑๖ ตลับชาคุขนาดใหญ่ ลายมังกร ๕ เล็บ ของหลวง

๑๗ กระยะรูปถังเตี้ย ลายมังกร ๕ เล็บ ของหลวง

๑๘ ขวดกลมรูปคนโท ลายมังกร ๕ เล็บ ของหลวง

๑๙ กระถางสี่หู ลายสี่ฤดู ของหลวง

๒๐ ขวดกลมคล้ายรูปคนทรงสูง ลายโป๊ยอิ่ม ของหลวง

๒๑ ชามสคือ ลายภาพผู้หญิง ของหลวง

๒๒ โอ่งกลม ลายโป๊ยเซียนเขาไม้ ของพระองค์เจ้าวัชรีวงษ์

๒๓ ขวดกลม ลายครามเล่าชั้น มังกร ๕ เล็บ ของกรมพระนเรศร์วรฤทธิ

๒๔ ขวดกลมขนาดใหญ่ ลายครามสิงโต ของกรมพระนเรศร์วรฤทธิ

๒๕ ชามหนังสือกลม ของกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

๒๖ ขวดลายภาพนั่งในวิมาน เรียกว่าขวดเพ็ชร ของกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์

๒๗ กระบอกรูปตะโพน สังกโลกเขียวอ่อน ของพระองค์เจ้าปรีดา

๒๘ กระถางรูปใบ ลายครามโป๊ยเซียนเมฆ ของเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร

๒๙ ขวดลายกวางสน มีเขาไม้ เป็นชิ้นครามไฟโป่น ของหลวง

๓๐ ขวดลายหงษ์พุดตาล ครามไฟ ของหลวง

๓๑ กระโถ่ลายใน ลายหงษ์หย่อมครามไฟ ของหลวง

๓๒ กระโถ่ลายใน ลายมังกร ๕ เล็บครามไฟ ของหลวง

๓๓ ขวดยานัดถุ์เล็ก ลายโป๊ยเซียนน้ำครามไฟ ของหลวง

๓๔ ขวดกลมรูปต้นทรงสูงมีหู ลายหงษ์พุดตาลครามไฟของหลวง

ชื้นไหมทองใหญ่ บางทีจะยังมีนอกจากบาญชีที่กล่าวมานี้อีก แต่ข้าพเจ้าพบบาญชี แลถามพระยาราไชสวรรย์ (พื้น) สอบได้ความเพียงเท่านี้

ชื้นเซี่ยงซ้อนั้น เปนชิ้นที่ได้ประกวดแลไม่มีของอย่างเดียวกันในลายเดียวกัน จะดีเสมอด้วยชิ้นนั้น จัดเปนชิ้นวิเศษในลายนั้น กรรมการจึงตัดสินว่าเปนเซี่ยงซ้อ การประชุมประกวดเซี่ยงซ้อ มีคราวแรกเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมานาน ๆ มีครั้ง ๑ ลักษณการประกวดนั้น คือ ประชุมกรรมการผู้ชำนาญเครื่องโต๊ะน่าพระที่นั่ง แลอนุญาตให้เจ้าของเครื่องโต๊ะนำชิ้นของตนซึ่งเห็นว่าวิเศษ เข้ามาประกวดคนละชิ้น ๑ หรือกี่ชิ้นเท่าๆ กัน กรรมการพิเคราะห์ดู ถ้าเห็นว่าไม่วิเศษ ก็ไม่ยอมให้เปนเซี่ยงซ้อ ถ้าเห็นเปนของวิเศษจริง จึงให้เซี่ยงซ้อ แต่ถ้าของที่เอามาประกวดมีลายพ้องกัน เช่นลายมังกร ๕ เล็บเมฆ มีมาประกวดหลายชิ้นหลายเจ้าของด้วยกัน ต้องเอามาเลือกพ้นเอาแต่ที่ดีที่สุดชิ้นเดียวเปนเซี่ยงซ้อ แต่เพราะการออกชิ้นประกวดเซี่ยงซ้อ แยกลายเลือกออกไปประการ ๑ แลนาน ๆ มีประการ ๑ ให้เซี่ยงซ้อเฉภาะชิ้นที่มาออกประกวดในคราวนั้น ไม่ได้เอาชิ้นเซี่ยงซ้อที่ได้ให้ไปในคราวก่อน ๆ กลับมาประกวดด้วยประการ ๑ ของอย่างเดียวกันในลายเดียวกัน เช่นของลายครามลายมังกร ๕ เล็บเปนต้น จึงมีเซี่ยงซ้อหลายชิ้น ถึงลายอื่นก็ทำนองเดียว

กัน แต่ชิ้นเซี่ยงชี้อคงเปนชิ้นที่วิเศษจริงทุกชิ้น ไม่ใช่ยอมให้กันง่าย ๆ เหมือนชิ้นผ้าแดง บรรดาชิ้นเซี่ยงซ้อโปรดให้เจ้าพนักงานกรมราชเลขานุการจดทเบียนไว้ แลโปรดให้ประทับพระราชลัญจกรประจำครั่งสีกำติดไว้ที่ของนั้นเปนสำคัญทุกชิ้น แลพระราชทานแพรตัดเปนรูปใบพรสีตามศักดิของเซี่ยงซ้อ มีลายทองตัวหนังสือจีนว่า "เซี่ยงซ้อ" ติดบนแพรนั้น สำหรับติดประจำชิ้นเซี่ยงซ้อเวลาออกตั้งงาน ชิ้นเซี่ยงซ้อออกตั้งเจ้าพนักงานเห็นสำคัญ ก็ผูกแพรทำขวัญตามศักดิเซี่ยงซ้อ ไม่ต้องตัดสินอีกต่อไป

เซี่ยงซ้อมีศักดิเปน ๗ ชั้น คือ ๑ เซี่ยงซ้อทอง ๒ เซี่ยงซ้อเงิน ๓ เซี่ยงซ้อเหลือง ๔ เซี่ยงซ้อแดง ๕ เซี่ยงซ้อชมพู ๖ เซี่ยงซ้อเขียว ๗ เซี่ยงซ้อม่วง

ชิ้นที่ได้เซี่ยงซ้อทองมีแต่ ๒ ชิ้น คือ

๑ ขวดกลมขนาดใหญ่ รูปกันช้อยคอโฉลงปากผาย ลายครามมังกร ๕ เล็บ ๒ ตัว ของหลวง ชิ้นที่นับถือกันว่า เปนยอดของชิ้นลายคราม

๒ ตุ๊กกระตารูปพระโพธิสัตว์ ปั้นด้วยหินแป๊ะเต๋ง ของหลวง ที่นับถือกันว่าฝีมือปั้นงามนัก

เซี่ยงซ้อเงินมีแต่ ๓ ชิ้น คือ

๑ ขวดกลมขนาดใหญ่ ลายมังกร ๕ เล็บดั้นเมฆ ๒ ตัว พื้นคราม ของหลวง

๒ ขวดกลมขนาดใหญ่ ลายครามหงษ์พุดตาลเลื้อย ของหลวง

๓ แผ่นลับแลเหลี่ยม ลายครามลายขวันก ของหลวง

เชี่ยงช้อเหลือง มีแต่ ๕ ชิ้น คือ

๑ กระติกใหญ่ ลายมังกร ๕ เล็บช่อง พื้นพุดตาล ที่เรียกกันว่า "กระติกสมเด็จพระพุฒาจารย์"

๒ คนโทลายครามสี่ฤดู ของสมเด็จพระบรมราชินีนารถ

๓ ขวดกลมขนาดใหญ่ ย่าสูงลายครามลายต้นเบญมาศเขาทลุ ของหลวง

๔ ถ้วยชงน้ำชา รูปถ้วยน้ำพริก ลายหนังสือเล็ก ของหลวง

๕ แผ่นลับแลเหลี่ยม ลายครามเขาไม้ ของกรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฏ์

ชิ้นเชี่ยงช้อแดงมีประมาณ ๒๐๐ เศษ เชี่ยงช้อชมพูมี ๘ ชิ้น เชี่ยงช้อเขียวมี ๑๓ ชิ้น เชี่ยงช้อม่วงมี ๑๗ ชิ้น จะพรรณารายสิ่งจะยืดยาวนัก ผู้แสวงหาเครื่องโต๊ะ ถ้าจะใคร่รู้ว่าชิ้นไหนเป็นเชี่ยงช้อ พึงสังเกตดูพระราชลัญจกรประทับครั่งคำประจำไว้เป็นสำคัญ ‐ เหอญ

ชื้นไหมทองก็ดี ชื้นเซี่ยงซ้อก็ดี ชื้นเต็กซ้วนก็ดี อาจจะขาดได้ ชื้นไหมทองนั้น ถ้าชำรุดยังตั้งงานได้ไม่ขาดไหมทอง แต่ถ้าปรากฎว่าผู้อื่นมีเหมือนก็เปนขาดไหมทอง ส่วนชื้นเซี่ยงซ้อแลเต็กซ้วน ถ้ารักษาไม่ดีปล่อยให้ชำรุด หรือปรากฎว่าผู้อื่นมีเหมือน ก็เปนขาดจากเซี่ยงซ้อแลเต็กซ้วน

ว่าด้วยลายเครื่องโต๊ะ

ลายที่จีนเขียนเครื่องถ้วย เปนของมีแบบแผนซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ แลนายช่างผู้ชำนาญได้คิดขึ้นแต่โบราณ ดังพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พิมพ์ไว้ข้างต้นหนังสือนี้ ช่างทำเครื่องถ้วยที่เมืองจีนจะเขียนสิ่งไร ก็มักเขียนแต่ลายตามแบบที่มีอยู่แล้ว ไม่ใคร่จะประดิษฐคิดใหม่โดยอำเภอใจ ด้วยเหตุนี้เครื่องถ้วยที่จีนเขียน จึงเขียนของต่าง ๆ ซ้ำลายเปนอย่างเดียวกันมาก ถ้าหากจะพลิกแพลงก็มักพลิกแพลงในกระบวนประกอบลายนั้น ๆ เข้าด้วยกัน เช่น เขียนรูปหงษ์กับมังกรเข้าในลายเดียวกันเปนต้น หรือพลิกแพลงกระบวนระบายสี เขียนเปนลายช่องบ้าง ระบายสีอ่อนกับสีแก่บ้าง เปนพื้นขาวบ้าง พื้นสีบ้าง เปนดังนี้มานับด้วยร้อยปี ไม่ใคร่พบลายจีนที่คิดขึ้นใหม่ เว้นไว้แต่ของที่ให้อย่างสั่งไปทำ

เมื่อข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องนี้ ได้ให้เที่ยวสืบหาหนังสือตำราลายจีนยังหาไม่ได้ ให้ถามจีนช่างเขียน บอกชื่อลายจีนที่เขาจำได้มีกว่าร้อยลาย เทียบกับลายจีนที่ไทยเราเข้าใจกัน ตรงกันบ้างยังเทียบไม่ได้บ้าง ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถจะบรรยายด้วยเรื่องลายตามตำราจีนได้ จะลงชื่อลายจีนไว้แต่ตรงกับที่ไทยเราเข้าใจ

ลายจีนที่เขียนเครื่องถ้วย พิเคราะห์ดู ถ้าจะจัดเปนหมวดมี ๕ หมวด คือ:—

๑ หมวดภาพรูปคน

๒ หมวดรูปสัตว์

๓ หมวดพรรณไม้

๔ หมวดรูปสิ่งของ

๕ หมวดภูมิสถาน

ข้าพเจ้าจะลองอธิบายโดยลำดับไป ลายใดที่มีชื่นมากถึงคุมเปนโต๊ะเล่นกันได้ จะบอกไว้เปนสำคัญ จะว่าด้วยลายภาพรูปคนก่อน

เครื่องโต๊ะที่ตั้งลายภาพรูปคน โดยมากบอกชื่อโต๊ะว่า "ลายภาพ" ด้วยประสงค์จะกำหนดอย่างกว้าง คือสิ่งใดที่เขียนรูปคนก็นับว่าเปนลายภาพรวมเอาขึ้นโต๊ะได้ แต่ก่อนมาเรียกกันว่า "ลายเซียน" ครั้นเมื่อคราวเล่นโต๊ะกันในรัชกาลที่ ๕ กรรมการชั้นใหม่ว่า ลายเซียนจำต้องเปนรูปเทวดา หรือ

ผู้สำเร็จ ถ้าเปนรูปมนุษย์ไม่ยอมผูกผ้าแดงให้ ว่าผิดคำโฆษนาของเจ้าของโต๊ะ เจ้าของโต๊ะจึงยักเรียกชื่อว่าลายภาพ ด้วยประสงค์จะให้รวมทั้งรูปเทวดาแลมนุษย์ ชิ้นลายภาพมีมาก หาตั้งโต๊ะได้ง่ายกว่าลายอื่น ๆ จึงมีผู้เล่นโต๊ะลายภาพด้วยกันมาก แต่ในจำพวกลายภาพนี้ ที่จริงเปนลายภาพหลายชนิด แลบางชนิดภาพอย่างเดียวกัน ยังเขียนต่างกระบวนกันเปนหลายอย่าง จึงมีผู้ที่เล่นโต๊ะบางคนคิดคุมแต่ลายภาพเฉภาะชนิด แลบางโต๊ะเลือกลายแต่เฉภาะกระบวน ๑ ในภาพชนิดนั้น คุมสำเร็จได้หลายโต๊ะ ดังจะเห็นได้ในลำดับต่อไปนี้

ลายที่ ๑ ภาพวิมานเมฆ เขียนรูปเทวดาขึ้นอยู่ในวิมาน บางทีเขียนวิมานให้เห็นใกล ๆ เขียนรูปเทวดาลอย เทวดาชายเรียกว่า "เซียนกง" มีบริวารถือพานตวัน เทวดาหญิงเรียกว่า "เซียนม้า" มักเขียนขี่หงษ์

ลายที่ ๒ ภาพฮกลกซิ่ว มีหลายโต๊ะ ลายนี้สมมตพร ๓ ประการเปนตัวคน มีแจ้งอยู่ในพระบรมราชาธิบาย บางทีเขียนแต่ภาพ ซิ่ว ตัวเดียวก็มี แลเขียนกระบวนเครื่องประกอบแยกกันหลายอย่าง แต่ไม่เคยแยกโต๊ะตามกระบวน

ลายที่ ๓ ภาพน้ำทิพย์ ลายนี้มีรูปผู้หญิง ๒ คน คน ๑ ถือหม้อน้ำ มักเขียนภาพทั้ง ๓ นี้ไปในทเล ฯ บางทีก็เขียนแยกกันชิ้น ๑ มีนางคนเดียวก็มี

ลายที่ ๔ ภาพโป๊ยเซียน มีหลายโต๊ะ ลายนี้เปนรูปผู้สำเร็จ ชายหญิง ๘ คน จีนชอบเขียนมากกว่าลายอื่นในพวกภาพ เขียนแยกเปนหลายกระบวน บางทีเขียนแต่เฉภาะรูปเซียนบางคน เช่น หลีเต๊กก๊วย เปนต้นก็มี ที่เขียนโป๊ยเซียนต่างกระบวนมีดังนี้

๑ โป๊ยเซียนเมฆ จีนเรียกว่า ซุนโป๊ยเซียน มีโต๊ะ
๒ โป๊ยเซียนรั้ว ”
๓ โป๊ยเซียนน้ำ จีนเรียก โป๊ยเซียนก๊วยไฮ้ ”
๔ โป๊ยเซียนขี่สัตว์ ” โป๊ยเซียนโป๊ยเขี้ย ”
๕ โป๊ยเซียนเขาไม้

ลายที่ ๕ ภาพเล่าฮั่น มีโต๊ะ ลายนี้คือรูปพระอรหันต์เต็มจำนวนเขียน ๑๘ องค์ เรียกว่า "จับโป๊ยเล่าฮั่น" แต่บางชิ้นก็เขียนไม่เต็มจำนวน

ลายที่ ๖ ภาพระบำ มีโต๊ะ ลายนี้เปนรูปเทวดาชายหญิง ๑๒ รูปถือกิ่งไม้ มีเขียนหลายกระบวน แต่ไม่เคยแยกเปนโต๊ะได้ตามกระบวน

ลายที่ ๗ ภาพนางมโหรี ๘ คน จีนเรียกว่า โป๊ยอิม มีโต๊ะ

ลายที่ ๘ ภาพนักปราชญ์ จีนเรียกว่า ขิมจือฮ้วย มีโต๊ะ ลายนี้เขียนรูปนักปราชญ์ ๓ คน จาฤกเขาคน ๑ คลี่ฉากคน ๑ ดีดขิมคน ๑

ลายที่ ๙ ภาพล่องเรือ จีนเรียกว่า โซวตังปออิวทู เป็นรูปนักปราชญ์ในราชวงษ์ซ้องนั่งไปในเรือ มีโต๊ะ

ลายที่ ๑๐ ภาพเล่นหมากรุก จีนเรียกว่า น่อเซียนเอ็กกี่ ตั้งโต๊ะรวมกับภาพนักปราชญ์

ลายที่ ๑๑ ภาพชักรถ ยังหาชิ้นสอบไม่ได้

ลายที่ ๑๒ ภาพถืออาวุธ มีโต๊ะ ลายนี้ที่จริงรวมภาพหลายเรื่อง เลือกชิ้นที่มีรูปภาพถืออาวุธ

ลายที่ ๑๓ ภาพ (เกี๋ยงจูแหย) ตกเบ็ด จีนเรียกว่า อุยจุยหอ

ลายที่ ๑๔ ภาพเรื่อง ลายนี้เอาเรื่องต่าง ๆ ในพงษาวดารจีนมาเขียนมีมากมายหลายอย่าง จีนเรียกหลายชื่อ แต่เรายังไม่เคยแยกเป็นพวกตามแบบจีน

ลายที่ ๑๕ ภาพหนังสือ มีโต๊ะ ที่จริงลายนี้ควรจะเรียกว่าภาพประวัติ คือ มักเขียนรูปผู้มีคุณวิเศษในพงษาวดาร แล้วเขียนหนังสือบอกเรื่องราวของผู้นั้นกำกับไว้ ในลายพวกนี้มีอย่าง ๑ เรียกว่า "ภาพกตัญญู" คือเอาเรื่องผู้มีความกตัญญูที่ยกย่องกันในตำนานจีน ๒๔ เรื่อง มาเขียนรวมกันในชิ้นอันเดียว แลเขียนหนังสือกำกับไว้

ลายที่ ๑๖ ภาพช่อ มีโต๊ะ ลายนี้เขียนรูปภาพ กับเขียนเครื่องช่อประกอบกันทุกชิ้น

ลายที่ ๑๗ ภาพสี่แซ่ จีนเรียกว่า สื่อหลงกงเซี่ยง ลายนี้เขียนคน ๔ ตระกูล คือ นักเรียนหนังสือ คนค้าขาย ช่าง คนทำนา ลายภาพสี่แซ่บางทีเขียนแยกแต่ตระกูลเดียวก็มี

ลายที่ ๑๘ ภาพรูงควาย มีโต๊ะ ลายนี้เขียนภาพตัว ๑ กับควายตัว ๑ ขี่บ้าง จูงบ้าง ไม่ยุติ

ลายที่ ๑๙ ภาพเด็ก มีโต๊ะ ลายนี้เขียนกระบวนเด็กทั้งนั้น

ลายที่ ๒๐ ภาพแห่มังกร จีนเรียกว่า เอี่ยชวยเตง ลายนี้เขียนเปนกระบวนแห่รูปมังกร

ลายที่ ๒๑ ภาพตลก จีนเรียกว่า ชำถ่ากิ๋วหลิ่ว มีโต๊ะ ลายนี้เขียนภาพพลเมืองเปนศิษย์เซียน ๓ คน

ลายที่ ๒๒ ภาพห้อง มีโต๊ะ ลายนี้เขียนเปนรูปคนนั่งอยู่ในเรือนในว่าเปนลายผูกขึ้นใหม่ในครั้งราชวงษ์ไต้เช็ง ฝรั่งเรียกว่าลาย "มันเดอริน"

ลายที่ ๒๓ ภาพผู้หญิง มีโต๊ะ ลายนี้เลือกเฉภาะชิ้นที่มีแต่รูปผู้หญิงคุมเปนโต๊ะ

ลายที่ ๒๔ ภาพรั้ว คือ ลายภาพ แต่เลือกเฉภาะที่มีลายประกอบเปนรูปรั้ว

ลายที่ ๒๕ ภาพเขาไม้ เหมือนกับลายภาพรั้ว แต่ลายประกอบต้องเปนเขาไม้

หมวดรูปสัตว์

ลายที่ ๑ ลายมังกร จีนเรียกว่า เหล็ง มีหลายโต๊ะ ลายมังกรมีหลายกระบวน คือ:—

๑ มังกร ๕ เล็บ จีนเรียกว่า เหงอวเหยี่ยวเหล็ง มีโต๊ะหลวง

๒ มังกร ๔ เล็บ จีนเรียกว่า สี่เหยียวเหล็ง มีหลายโต๊ะ

๓ มังกร ๙ ท่า " " เก๊าเหล็ง

๔ มังกรหน้าอัด

๕ มังกรลอย

๖ มังกรกั้นเมฆ จีนเรียกว่า ซุนเหล็ง มีโต๊ะหลวง

๗ มังกรกั้นหมอก "

๘ มังกรพ้นคราม "

๙ มังกรพ้นน้ำ

๑๐ มังกรลายเส้นเดียว มีโต๊ะหลวง

๑๑ มังกรหย่อม จีนเรียก ทั่วนเหล็ง "

ลายนี้เขียนตัวลายในวงกลม ผูกมังกรเปนตัวลาย

ลายที่ ๒ มังกรประตู จีนเรียกว่า ลี่หื้อเถียวโล่งหมิ่ง มีโต๊ะหลวง

ลายที่ ๓ มังกรยึก จีนเรียกว่า ป่วยเหล็ง มีโต๊ะหลวง

ลายที่ ๔ มังกรใบไม้ จีนเรียกว่า เฉาเหล็ง มีโต๊ะหลวง ลายนี้ผูกลายให้เปนรูปมังกร ไม่ใช่เขียนรูปมังกรตรง ๆ

ลายที่ ๕ มังกรประแจจีน จีนเรียกว่า กิเหล็งยั่งต๋วน มีโต๊ะ ลายนี้ทำลายประแจจีน แต่มีหัวเงื่อนให้รู้ว่ารูปมังกร

ลายที่ ๖ ลายมังกรกับกิเลน

ลายที่ ๗ ลายมังกรกับปลา

ลายที่ ๘ ลายหงษ์ จีนเรียกว่า หง เหมือนไทย มีโต๊ะหลวง ลายหงษ์มีหลายกระบวน คือ:—

๑ หงษ์เมฆ จีนเรียกว่า ฮุ่นหง

๒ หงษ์ ๙ ท่า „ เก๋าหง

๓ หงษ์หย่อม „ ทั่วนหง ลายนี้เขียนตัวลายในวงกลม ผูกหงษ์เปนตัวลาย

ลายที่ ๙ ลายหงษ์พุดตาล จีนเรียกว่า โบ๋วตัวหง มีโต๊ะหลวง แลมีหลายกระบวน คือ:—

๑ หงษ์พุดตาลเลื้อย

๒ หงษ์พุดตาลต้น

ลายที่ ๑๐ หงษ์ใบไม้ ลายนี้เขียนลายให้รู้ว่ารูปหงษ์ อย่างเดียวกับมังกรใบไม้ แลมีกระบวนอื่น คือ หงษ์ใบไม้หย่อม

ลายที่ ๑๑ หงษ์มังกร จีนเรียกว่า เหล็งหง มีกระบวนอื่น คือ หงษ์มังกรพุดตาลเลื้อย

ลายที่ ๑๒ ลายสิงโต จีนเรียกว่า ไซ มีหลายโต๊ะ แลมีหลายกระบวน คือ:—

๑ สิงโตเปลว

๒ สิงโตเมฆ

๓ สิงโตน้ำ

๔ สิงโต ๙ ท่า

ลายที่ ๑๓ ลายกิเลน จีนเรียกว่า คิหลิน มีโต๊ะ แล มีหลายกระบวน คือ:—

๑ กิเลนเมฆ

๒ กิเลนกับมังกร

ลายที่ ๑๔ กิหลินซังจื้อ มีโต๊ะ ลายนี้มีรูปนางเทพธิดาขี่กิเลนเอาลูกมาให้

ลายที่ ๑๕ สัตว์หิมพานต์ มีโต๊ะ ลายสัตว์พวกนี้เขียน ๕ ตัวข้างน้อยกว่านั้นข้าง

ลายที่ ๑๖ ลายเสือ จีนเรียกว่า โฮ้ว มีกระบวนอื่น คือ เสือมังกร

ลายที่ ๑๗ ลายสิบสองนักษัตร จีนเรียกว่า จับยี่แซเสี่ย

ลายที่ ๑๘ ลายสัตว์แปดอย่าง จีนเรียกว่า โป๊ยสิ่ว

ลายที่ ๑๙ ลายม้าแปด จีนเรียกว่า โป๊ยเบ๊ มีโต๊ะ

ลายที่ ๒๐ ลายม้ามังกร จีนเรียกว่า เหล็งเบ๊

ลายที่ ๒๑ ลายม้าสน จีนเรียกว่า หลิวเบ๊ มีโต๊ะหลวง

ลายที่ ๒๒ ลายกวาง จีนเรียกว่า เต๊ก มีหลายกระบวน คือ:—

๑ ลายกวางสน จีนเรียกว่า หลิวเต๊ก มีโต๊ะ

๒ ลายกวางสนกับไผ่

ลายที่ ๒๓ ลายชนี้ตามกวาง จีนเรียกฦอ้วนเต๊ก มีโต๊ะ มีกระบวนอื่น คือ ชนีกวางสน

ลายที่ ๒๔ ลายค้างคาว จีนเรียกว่า ฮก มีหลายกระบวน คือ:—

๑ ค้างคาวเมฆ

๒ ค้างคาวน้ำ

๓ ค้างคาวกับลูกโถ

ลายที่ ๒๕ ลายนกร้อย จีนเรียกว่า เป๊ะเจี้ยวเซี่ยวหอง มีโต๊ะ ลายนี้เปนลายประชุมนกหมู่ใหญ่ มีนกยูงเปนประธาน

ลายที่ ๒๖ ลายนกไม้ มีโต๊ะ ลายนี้เขียนนกแลไม้ต่าง ๆ กัน ผสมให้ได้มงคล ฮกลกซิ่ว เปนประมาณ แต่มีมาก ๒ กระบวน คือ:—

๑ นกห้างยาวกับไม้

๒ นกหางสั้นกับไม้

ลายที่ ๒๗ ลายไก่ฟ้า

ลายที่ ๒๘ ลายเป็ดเหาะ จีนเรียกว่า จุยอะ

ลายที่ ๒๙ ลายเป็ดกับเถาแตง

ลายที่ ๓๐ ลายนกเช้าะ คือนกยางหย่อม จีนเรียก ท่วนเชาะ

ลายที่ ๓๑ ลายนกยางเมฆ

ลายที่ ๓๒ ลายปูปลา มีหลายกระบวน คือ:—

๑ ปลากินสาหร่าย มีโต๊ะ

๒ ปลาเมฆ

ลายที่ ๓๓ ลายกุ้งปูปลา

ลายที่ ๓๔ ลายปู

ลายที่ ๓๕ ลายหอย มีกระบวนชิ้น คือ หอยกินสาหร่าย

ลายที่ ๓๖ ลายผีเสื้อ จีนเรียกว่า ฮู่เตียบ มีหลายกระบวน คือ

๑ ผีเสื้อดอกไม้ร่วง

๒ ผีเสื้อดอมแดง มีโต๊ะหลวง

๓ ผีเสื้อดอมน้ำเต้า

๔ ผีเสื้อกับตั๊กแตน

หมวดพรรณไม้

ลายที่ ๑ ลายไม้สี่ฤดูจีนเรียกว่าสี่กุ่ย มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น ลายนี้เอาดอกไม้ออกตามฤดู ๔ ฤดูมาผูกเปนลาย โดยมากมักเขียนดอกไม้ ๔ อย่างนี้ คือ ดอกบัว ๑ ดอกบ๊วย ๑ ดอกพุดตาล ๑ ดอกเบญมาศ ๑ บางทีก็เขียนดอกไม้อย่างอื่นบ้าง

ลายที่ ๒ ลายไม้สามอย่างมีโต๊ะหลวง ลายนี้เอาไม้ซึ่งเทียบด้วยพร ฮกลกซิ่วผูกเปนลาย ทำเปนต่างกระบวน คือ

๑ ดอกไม้ ๓ อย่าง มักเขียนดอกพุดตาลสมมตว่า ฮก ดอกเบญมาศสมมตว่า ลก ดอกบัวสมมตว่า ซิ่ว แต่ดอกไม้อื่นก็ใช้

๒ ลูกไม้ ๓ อย่าง มักเขียนลูกส้มโอมือสมมตว่า ฮก ทับทิมสมมตว่า ลก ลูกโถสมมตว่า ซิ่ว แต่รูปไม้อื่นก็เขียนบ้าง

ลายที่ ๓ ลายไม้ ๒ อย่าง อนุโลมตามพร ฮกลกซิ่ว เหมือนกัน แต่ใช้เปนดอกไม้หรือลูกไม้แต่ ๒ อย่าง เขียนของอื่น หรือบางทีสมมตของที่จะบรรจุภาชนะนั้นเปนพรอีกอย่าง ๑ ให้ครบ ฮกลกซิ่ว พวกไม้ ๒ อย่างบางทีเขียนไผ่กับเบญมาศ พุดตาลกับเบ็ญมาศ แลอื่น ๆ ก้ำกับกันแต่ ๒ อย่าง ทั้งดอกไม้แลลูกไม้

ลายที่ ๔ ดอกไม้ร่วง มีโต๊ะ ลายนี้เขียนเปนช่อดอกไม้บ้าง เปนแต่ดอกไม้บ้าง บางทีก็ประกอบกับผีเสื้อ

ลายที่ ๕ ลายดอกพุดตาล จีนเรียกว่า โบ๊วตัวโต๋ว ลายนี้เขียนเปน ๒ กระบวน คือ

๑ พุดตาลต้นเขาทลุ จีนเรียกว่า ซัวโบ๊ว ตั้งโต๊ะรวมกับเบญมาศ

๒ พุดตาลเลื้อย มีโต๊ะหลวง

ลายที่ ๖ ดอกเบญมาศ ลายนี้เขียน ๒ กระบวน คือ

๑ เบญมาศต้นเขาทลุ จีนเรียกเก๊กกวยโบ๊ว ตั้งรวมกับพุดตาลต้น

๒ เบญมาศช่อ

ลายที่ ๗ ดอกบ๊วย ลายดอกบ๊วยเขียนหลายกระบวน คือ

๑ บ๊วยนก จีนเรียกว่า มั่วเจี๊ยะซวนบ๊วย มีโต๊ะ

๒ บ๊วยกระเบื้องแตก จีนเรียกว่า บ๊วยเจี๋ยน มีโต๊ะ ลายนี้มักเขียนเปนพื้นครามมีช่องเขียนลายอื่น

๓ บ๊วยไผ่ มีโต๊ะ

ลายที่ ๘ ดอกบัว มีโต๊ะหลวง ลายดอกบัวเขียนหลายกระบวน คือ

๑ บัวมัด

๒ บัวกอ จีนเรียกว่า เหนย

๓ บัวปู

๔ บัวเป็ด

๕ บัวนกกระสา

๖ บัวกบ

๗ บัวเลื้อย

๘ บัวผีเสื้อ

๙ บัวเปลว มีโต๊ะหลวง

๑๐ บัวหนังสือยี่

ลายที่ ๙ ลายต้นสนครั้ม จีนเรียกว่า เสง

ลายที่ ๑๐ ลายต้นไผ่ จีนเรียกว่า เต๊ก มีโต๊ะ

ลายที่ ๑๑ ลายลูกโต จีนเรียกว่า ถอ

ลายที่ ๑๒ ลายลูกทับทิม จีนเรียกว่า เชียหลิว

ลายที่ ๑๓ ลายดอกทับทิม จีนเรียกว่า เซียหลิวฮวย

ลายที่ ๑๔ ลายดอกกุหลัน จีนเรียกว่า จือหลัง

ลายที่ ๑๕ ลายดอกกุหลาบ จีนเรียกว่า งวยกี่

ลายที่ ๑๖ ลายใบผักกาด จีนเรียกว่า ซุนฉ่ย

ลายที่ ๑๗ ลายผักชี จีนเรียกว่า ต้าเหมี่ยว มีโต๊ะหลวง

ลายนี้เปนลายไม้เลื้อย เขียนหลายกระบวน คือ

๑ ผักชีชีด มีโต๊ะหลวง

๒ ผักชีเข้ม ,,

๓ ผักชีหนังสือซังชี้ มีโต๊ะหลวง

๔ ผักชีช่อ

ลายที่ ๑๘ ลายก้านขด

ลายที่ ๑๙ ลายเถาผักกูด

ลายที่ ๒๐ ลายเถาฟัก

ลายที่ ๒๑ ลายเถาน้ำเต้า

ลายที่ ๒๒ ลายเถาแตง

ลายที่ ๒๓ ลายเถาองุ่น

ลายที่ ๒๔ ลายเถาพริกไทย

ลายที่ ๒๕ ลายเถาสตรอเบอรี่

หมวดสิ่งของ

ลายช่อ มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น ลายช่อ คือ เอารูปสิ่งของต่าง ๆ มาผูกเปนลาย จำแนกเปน ๒ ประเภท คือ

ลายที่ ๑ ช่อของเครื่องเรือน จีนเรียกว่าขึ้กโก๊ มีโต๊ะหลวง

ลายที่ ๒ ช่อของมงคล ๘ อย่าง จีนเรียกว่าขึ้คโป๊ มีโต๊ะหลวง ลายมงคล ๘ อย่างนี้มีหลายกระบวน คือ

๑ มงคลตามไสยสาตร ๘ อย่าง

๒ เครื่องเซียน ๘ อย่าง

๓ เครื่องดนตรี ๘ อย่าง

๔ เครื่องเขียนหนังสือ ๘ อย่าง

๕ เครื่องบรรณาการ ๘ ทิศ

ลายหนังสือมีหลายอย่าง จัดเปน ๒ ประเภท คือ

ลายที่ ๑ ลายหนังสือใหญ่ จีนเรียกว่า ตัวนยี่ มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น มักเขียนตัวหนังสือซิ่วบ้าง ชกซิ่วบ้าง ซังชี้บ้าง มีหลายกระบวน คือ

๑ ยี่ยาว

๒ ยี่คด

๓ ยี่ครึ่งตัว

๔ ยี่ขัด

๕ ยี่ต่อ

๖ ยี่กลม

๗ ยี่กลมค้างคาว

๘ ยี่กลมช่อ

๙ หนังสือชกซิ่ว

๑๐ หนังสือซังชี้

ลายที่ ๔ ลายหนังสือเล็ก มีหลายกระบวน คือ

๑ หนังสือเล็กหนังสือจีน มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น

๒ หนังสือมงโกล

๓ หนังสือขิเยด

๔ หนังสือสันสกฤต

๕ หนังสือร้อยตัว จีนเรียกว่า แป๊ะซิ่ว หนังสือต่าง ๆ นี้ มีโต๊ะหลวงเรียกว่า "ลายลิขิต"

ลายที่ ๕ ลายยันต์แปด จีนเรียกว่า โป๊ยกั่ว

ลายที่ ๖ ลายกระแปะ จีนเรียกว่า กิมจี๋โต๋ว มีโต๊ะ ลายนี้มีหลายกระบวน คือ

๑ กระแปะดอกไม้

๒ กระแปะรูปีย์

๓ กระแปะอ่อ มีโต๊ะ

๔ กระแปะไพ่

ลายที่ ๗ ลายตรา ทำเป็นลายตราประจำชาติต่าง ๆ

หมวดภูมิสถาน

ลายที่ ๑ ลายเขาไม้ จีนเรียกว่า ซัวจุ้ย มีหลายโต๊ะ แลมีหลายกระบวน คือ

๑ เขาไม้เปล่า มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น

๒ เขาไม้ (มีภาพ) สิ่แซ่ มีโต๊ะ

๓ เขาไม้หนังสือ มีโต๊ะ

ลายที่ ๒ ลายแผนที่ มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น

ลายที่ ๓ ลายฝรั่งกังไส มีโต๊ะหลวง ลายนี้ในว่า เปน ของฝรั่งให้อย่างเขียนแต่โบราณ เขียนเปนแผนที่ลาย ๑ เปน ช่อดอกไม้ลาย ๑

ลายที่แสดงมานี้ ข้าพเจ้าสอบจากบาญชีออกชื่นเชี่ยงช้อ บ้าง บาญชีตั้งโต๊ะบ้าง สังเกตลายที่มักเห็นบ่อย ๆ บ้าง แต่ เห็นจะยังมีลายเบ็ดเตล็ดนอกออกไปจากนี้อีก แต่ชื่อภาษาจีนนั้น เปนชื่อที่ทรายกันในพวกเล่นโต๊ะบ้าง สืบได้ความจากจีนช่างเขียน บ้าง จากผู้ที่เคยสั่งเครื่องถ้วยเมืองจีนบ้าง ข้าพเจ้าเองไม่รู้ ภาษาจีน รับรองว่าจะถูกหมดไม่ได้ ที่ยังไม่ทราบก็ไม่ได้ลงไว้

ว่าด้วยประเภทเครื่องโต๊ะ

เครื่องถ้วยของจีนที่รวบรวมจัดตั้งเปนโต๊ะได้ เมื่อเล่นโต๊ะกัน ในรัชกาลที่ ๕ ถ้าว่าโดยชนิดเครื่องถ้วยที่ต่างกันมี ๒๐ อย่าง คือ:—

๑ เครื่องขาวเนื้อแป๊ะเต๋ง มีแต่โต๊ะหลวง[*]

---

๓ คำจีนสำหรับเรียกเครื่องถ้วยขาวมี ๒ คำ คือ แป๊ะเต๋ง ๓ แง่เต๋ง ๓ พิเคราะห์ตามศัพท์แลถามพวกจีนเข้าใจว่า แป๊ะเต๋งนั้น คือ เครื่องถ้วยขาวที่เคลือบน้ำยาใสอย่างที่เราเรียกว่าขาวกังไส แง่เต๋ง แปลว่าขาวอย่างงาช้าง ควรจะเปนพวกสีเจือเหลือง ที่เราเรียกว่าแป๊ะเต๋ง

๒ เครื่องขาวกังไส มีทั้งโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น จัดคุมได้หลายโต๊ะ

๓ เครื่องขาวปรุ มีโต๊ะหลวง

๔ เครื่องสีเขียวไข่กา มีหลายโต๊ะ

๕ เครื่องสีแดง มีหลายโต๊ะ

๖ เครื่องสีขาบ

๗ เครื่องสีส้ม

๘ เครื่องสังกโลกขาว มีโต๊ะหลวง

๙ เครื่องสังกโลกเขียวอ่อน มีหลายโต๊ะ

๑๐ เครื่องสังกโลกเขียวแก่

๑๑ เครื่องสังกโลกแดง

๑๒ เครื่องสังกโลกหูดำ

๑๓ เครื่องลายคราม เล่นกันเป็นพื้น ตั้งได้กว่าร้อยโต๊ะ

๑๔ เครื่องลายพื้นคราม มีหลายโต๊ะ

๑๕ เครื่องสี แยกลายไม่ได้กี่โต๊ะนัก ด้วยชิ้นสีมีน้อยกว่าชิ้นคราม โต๊ะสีที่ปรากฏว่าตั้งต่างลายได้ คือ:—

๑ ภาพสี ตั้งกันเป็นพื้นในเครื่องสี

๒ ภาพห้องสี มีโต๊ะหลวง

๓ ภาพถือยาวุธสี

๔ มังกรสี มีโต๊ะหลวง

๕ หงษ์สี มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น

๖ สิงโตสี

๗ ผักกาดสี มีโต๊ะหลวงแลโต๊ะผู้อื่น

๘ ดอกไม้สี

๙ กระแปะสี

๑๐ เขาไม้สี มีโต๊ะหลวง

๑๖ เครื่องครามไฟ คือ เขียนครามกับสีแดงลายต่าง ๆ มีโต๊ะหลวง

๑๗ เครื่องสังกโลกครามทับ ลายต่าง ๆ มีหลายโต๊ะ

๑๘ เครื่องสังกโลกสีทับ ลายต่าง ๆ ที่รวมเฉภาะลายได้แต่โต๊ะภาพถืออาวุธ

๑๙ เครื่องเขียวไข่กาครามทับ

๒๐ เครื่องดินปั้น ไม่ใช่ถ้วย แต่เปนของจีน ของที่ไม่ใช่ของจีน เอามาจัดตั้งเปนโต๊ะจีนก็มี แต่ตั้งดูเล่นเปนครั้งเปนคราว คือ:—

๑ ปือสเลน ฝรั่ง

๒ เครื่องถ้วยวิลันดา

๓ เครื่องแก้ว ของฝรั่ง

๔ เครื่องมโยลิกา ของฝรั่ง

๕ เครื่องถมปัด ยี่ปุ่น

๖ เครื่องสังกโลก สัตสุม้า ยี่ปุ่น

๗ เครื่องโมรา

๘ เครื่องเงิน

๙ เครื่องทองเหลือง มีมากโต๊ะ

ลักษณที่จะจัดเครื่องชนิดใดไปตั้งโต๊ะนั้น ต่างกันตามลักษณงาน ถ้างานพระ เช่น ฉลองวัดเปนต้น ซึ่งมีที่ตั้งโต๊ะมาก เอาจำนวนโต๊ะเปนใหญ่ บางทีตั้งถึงร้อยโต๊ะ ตั้งโต๊ะมาก ๆ อย่างนี้ ชนิดเครื่องตั้งโต๊ะไม่กำหนด ใครมีเครื่องอย่างไรก็ขอแรงไปตั้ง ทั้งพระแลคฤหัสถ์ ตั้งปะปนกันทั้งโต๊ะเครื่องสีเดียว เครื่องลายคราม เครื่องลายสี ไม่เปนการประกวดประขันแขงแรงนัก ที่ตั้งประกวดกันเข้มงวดมักตั้งในงานหลวง เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษาเปนต้น โดยปรกติตั้งเครื่องลายครามเปนพื้น ตั้งเครื่องสีมีบ้างแต่น้อยครั้ง ถ้าเปนงานเนื่องด้วยการศพ มักตั้งเครื่องสีขาว บางทีก็ตั้งเครื่องลายสีประสมด้วย โต๊ะจำพวกเขียวไข่กา สังกโลก ครามไฟ สังกโลกครามทับ เขียวไข่กาครามทับเหล่านี้ ตั้งงานสมทบกับเครื่องขาวก็ได้ ตั้งกับเครื่องลายสีก็ได้

ว่าด้วยขนาดโต๊ะ

โต๊ะที่จัดตั้งกัน ว่าโดยขนาดมี ๗ อย่าง เรียกว่า โต๊ะยักษ์อย่าง ๑ โต๊ะใหญ่อย่าง ๑ โต๊ะโขกอย่าง ๑ โต๊ะกลางอย่าง ๑ โต๊ะโขกโต๊ะกลางอย่าง ๑ โต๊ะเล็กอย่าง ๑ โต๊ะขี้ยกอย่าง ๑ ชั้วอย่าง ๑ จะอธิบายลักษณโดยลำดับต่อไปนี้

โต๊ะยักษ์นั้นมีแต่โต๊ะหลวง เคยตั้งลายมังกร ๕ เล็บ กับลายเขาไม้ ด้วยชิ้นเครื่องโต๊ะ ๒ ลายนี้มีของใหญ่ ๆ มาก จึงทรงลองคุมเหมือนโต๊ะใหญ่ แต่ขยายส่วนขึ้นไป เอากระถางธูปในออกมาตั้งเปนกระถางน่า เอาซามใช้แทนถ้วย ของอื่นก็ขยายส่วนให้โตขึ้นไปตามกัน จึงเรียกว่า "โต๊ะยักษ์" ไม่มีผู้อื่นมีสิ่งของพอที่จะตั้งได้โดยลำพัง นอกจากของหลวง

โต๊ะใหญ่นั้น เปนขนาดโต๊ะที่มักตั้งในการประกวดโดยปรกติ คือ ตั้งโต๊ะสี่เหลี่ยมข้างน่าตัว ๑ โต๊ะยาวขวางหลังตัว ๑ บางทีผู้ที่มีของมากตั้งโต๊ะขวางหลังซ้อน ๒ ตัว มีม้าตั้งเปนโต๊ะขี้ยกข้างน่าข้างละตัว ๑ หรือ ๒ ตัว แต่โต๊ะขี้ยกไม่นับในการประกวด จึงไม่ใคร่ตั้งกัน ขนาดแลกระบวนจัดตั้งโต๊ะอย่างนี้ มีแจ้งอยู่ในกฎหมาย ไม่จำต้องอธิบายในที่นี้

โต๊ะโขกนั้น คือ ตั้งแต่โต๊ะสี่เหลี่ยมตัวน่าโต๊ะเดียว เหมือนเครื่องบูชาจีนอย่างสามัญ ไม่มีโต๊ะขวางหลัง ย้ายเครื่องโต๊ะที่จำเปนต้องมีมาคุมในโต๊ะน่าตัวเดียว กระบวนจัดแจ้งอยู่ในกฎหมายเหมือนกัน ที่เรียกว่าโต๊ะโขก เพราะเอาอย่างมาแต่โต๊ะพระญวนตั้งทำกงเต๊ก วิธีพระญวนสวดมนต์ ผู้เปนอธิการถือท่อนไม้โขกโต๊ะให้เสียงดังเปนสัญญา จึงเรียกกันแต่แรกว่า "โต๊ะอย่างพระญวนโขก" แล้วตัดสั้นลงคงเรียกว่า "โต๊ะโขก" โต๊ะโขกก็ตั้งในงานซึ่งมีที่จำกัด

โต๊ะกลางนั้น มีโต๊ะน่าแลโต๊ะขวางหลังเหมือนกับโต๊ะใหญ่ทุกอย่าง แต่ร่นขนาดให้เล็กลง ใช้กระถางน่าของโต๊ะใหญ่เปนกระถางธูปใน เครื่องตั้งอย่างอื่นก็ตั้งร่นส่วนลงตามกัน โต๊ะกลางนี้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงคุมเล่นมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ในคราวที่เล่นเครื่องโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ครั้นมาเล่นโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้คุมโต๊ะกลางขึ้นสำหรับฝ่ายใน ครั้นคุมเข้าแล้ว เห็นงดงามจึงใช้เปนแบบขึ้นอีกอย่าง ๑ ตั้งในงานซึ่งมีที่จำกัด มักเปนงานในพระราชมณเฑียรเปนพื้น โต๊ะกลางคุมยากที่หาชิ้นเล็ก ๆ ตั้งโต๊ะน่าไม่ใคร่ได้ แต่แรกคุมได้ไม่กี่โต๊ะ ทีหลังพระครุณรักษา (กัน) ให้อย่างสั่งเครื่องโต๊ะกลางเข้ามาเปนชุด ๆ เปนเครื่องลายคราม

หลายลาย จึงตั้งกันได้มากขึ้น เพราะเอาชิ้นโต๊ะพระครุฑ ๆ เปนหลัก เอาชิ้นดีที่มีอยู่เข้าแซม

โต๊ะโชกโต๊ะกลางนั้น ก็เหมือนอย่างเดียวกับโต๊ะโชกโต๊ะใหญ่ แต่ไม่ใคร่จะได้ตั้ง

โต๊ะเล็ก เกิดขึ้นด้วยมีผู้สั่งเครื่องโต๊ะขนาดน้อยเข้ามาเปนชุด ๆ ยังเล็กลงไปกว่าโต๊ะกลาง เปนโต๊ะสำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ทรงตั้ง แลทรงเล่นเลียนพวกกรรมการผู้ใหญ่ หาได้ออกตั้งประกวดไม่

โต๊ะขึ้กนั้น คือ ใช้ม้า ๒ ตัว สูงตัว ๑ ต่ำตัว ๑ จัดตั้งเครื่องโต๊ะบนม้านั้น เปนเครื่องบูชาเหมือนกับโต๊ะอย่างอื่น ๆ แต่ใช้สิ่งของขนาดย่อมตั้งงานมีที่จำกัด เช่นช่วยกันในงานทำบุญตามวังเจ้านาย เจ้าของงานอยากจะเชิญผู้ที่เล่นโต๊ะด้วยกันไปตั้งโต๊ะให้หมด แต่ไม่มีที่พอจะให้ตั้งอย่างอื่นได้ จึงนัดตั้งโต๊ะขึ้ก

ซั้วนั้น คือ ที่ตั้งทำเปนตู้ซั้ว แต่งตู้นั้นด้วยเครื่องโต๊ะตั้งเครื่องบูชาบนหลังตู้ ในตู้ตั้งชิ้นที่ดีงาม จัดเหมือนกับเครื่องแต่งเรือน การจัดซั้วอย่างนี้เคยตั้งช่วยตามวังเจ้านายในงานขึ้นวังไม่กี่ครั้งนัก

นอกจากตั้งโต๊ะทำนองต่าง ๆ ดังกล่าวมา ยังมีวิธีประกวดกันด้วยจัดเครื่องบูชาตั้งช่องน่าต่าง คือ จัดตั้งในพระอุโบสถ

วัดเบญจมบพิตร ในวันพระกฐินอย่าง ๑ นอกจากนี้บางทีสำรับเลี้ยงพระ เช่นเวลามีงานพิเศษ นัดกันจัดสำรับด้วยถ้วยชามที่เปนของดีของงาม ใช้ทั้งชามจีนแลชามที่ไทยให้อย่าง หาคุมให้ได้ชุดชิ้นสำรับมาประกวดกัน อย่างนี้ก็เคยเล่นกันบ้าง.

ว่าด้วยคุมเครื่องโต๊ะ

ผู้ที่จะเล่นโต๊ะ ต้องหาชิ้นซึ่งกำหนดว่าเปนหลักโต๊ะให้ได้ให้ครบก่อน จึงจะคุมโต๊ะไปตั้งออกงานได้ ชิ้นที่กำหนดว่าเปนหลักโต๊ะนั้น ๗ ชิ้น คือ

๑ ลับแล

๒ ขวดใหญ่ปักดอกไม้

๓ กระถางใน

๔ กระยอกปักธูป

๕ กระถางน่า

๖ ขวดปักดอกไม้น่า

๗ ชามน่า

๘ เชิงเทียนคู่ ๑

แต่เชิงเทียนนั้นไม่บังคับว่าจำจะต้องเปนเครื่องถ้วย ถ้าหาเชิงเทียนลายเดียวกับเครื่องโต๊ะไม่ได้ ใช้เชิงเทียนทองเหลืองแทนก็ได้

ผู้ที่เริ่มเล่นโต๊ะ มีน้อยคนที่ออกงานได้เร็ว มักจะต้องพยายามหาเครื่องโต๊ะอยู่นาน ๆ เพราะเหตุที่ขาดชิ้นหลักโต๊ะ ถึงผู้ที่มีโต๊ะแล้ว บางคนอยากจะคุมโต๊ะลายอื่นอีก ก็ต้องพยายามหาชิ้นหลักโต๊ะเช่นนั้น บางทีหาของอย่างอื่นได้เปนกอง ขาดอยู่เพียงกระบอกธูปใบ ๑ หรือกระถางในใบ ๑ ชิ้นเหล่านั้นก็ตองเฉลือนเรือนเปล่า จะจัดตั้งเปนโต๊ะไม่ได้ เพื่อจะแก้ไขความลำบากในข้อนี้ การคุมโต๊ะจึงต้องมีวิธี "เหยียด" คือเอาของอื่นมาใช้แทนพอไปที เช่นขาดลับแล เอาจานเข้ากรอบตั้งแทนกระเบื้องลับแล ขาดกระถางน่า เอากระบอกยิ้กภู่กันอย่างเขื่องตั้งฝังกันลงไปให้แลเห็นที่เหลือเหมือนกระถางน่า ดังนี้เปนต้นอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "เม้ก" คือทำลายเติมเอาในเมืองนี้ เช่นโต๊ะลายผักซีซังชี้ขาดหลักโต๊ะ เอาชิ้นลายผักซีมาเขียนตัวหนังสือซังชี้เติมลง พอให้ตั้งเปนโต๊ะได้ แต่ก็เม้กไม่ได้ทุกลายกระบวนชิ้นหลักโต๊ะ ในพวกชวดกัยซามมักหาได้ไม่ใคร่ขาดชิ้นอื่นถึงขาด จะหาของอื่นมาเหยียดก็พอหา ที่สำคัญจริงนั้นคือกระบอกธูปกับกระถางใน ซึ่งไม่มีสิ่งใดจะเหยียด บางทีหาของ ๒ สิ่งนี้ไม่ได้ โต๊ะที่จะคุมใหม่นั้น เลยไม่ได้ตั้งก็มี ถึงโต๊ะหลวงก็เปนเช่นนั้น มีวิธีแก้อีกอย่าง ๑ คือเอาลายที่ใกล้กันรวมเปนโต๊ะเดียวกัน เช่นโต๊ะลายพุดตาลเบญมาศ ซึ่งพระราชทานให้ข้าพเจ้าตั้งอยู่เปนนิจนั้น ลำพังแต่ลายดอกพุดตาลต้นอย่างเดียว

หรือลายดอกเยญมาศอย่างเดียว จะตั้งเปนโต๊ะไม่ได้ ด้วยขาดชิ้นหลักโต๊ะด้วยกันทั้ง ๒ ลาย จึงต้องวิงวอนกรรมการขออนุญาตตั้งรวมกันเปนโต๊ะเดียว ลายอื่นที่ต้องรวมเช่นนั้นก็ยังมีอีกหลายโต๊ะ ถึงกระนั้นยังมีลายที่รวมชิ้นหลักโต๊ะไม่ได้ครบ เลยไม่เปนโต๊ะอยู่บนตลอดก็อีกหลายลาย เช่นลายนกเขาะ ลายเป็ดเหาะ เปนต้น ถ้าหาชิ้นหลักโต๊ะได้ครบแล้ว ถึงชิ้นอื่นยังขาดที่จะต้องหาต่อไปไม่สู้ยากนัก เพราะนอกจากชิ้นหลักโต๊ะ ของอื่นไม่จำกัด จะตั้งสิ่งใดบ้าง และจะตั้งมากสิ่งหรือน้อยสิ่งผ่อนผันได้ตามใจ แต่อยู่ในต้องมีของเหล่านี้ คือ ขวด ๓ ขนาด ชาม ๓ ขนาด กระถางต้นไม้ กระถางหว้าน นอกจากนี้มีชิ้นอะไรปลีกก็ตั้งได้ ห้ามแต่กระโถน

อนึ่งมีข้อบังคับอย่าง ๑ ซึ่งเปนของไทยเราตั้งขึ้น จะตั้งขึ้นเมื่อไร และจะมีเหตุมาอย่างไร ข้าพเจ้ายังไม่ทราบ คือที่ต้องเลี่ยมปากขวด ถ้วยชาม ตลอดจนกระถาง วิธีเลี่ยมนี้จีนก็ไม่ใช้ ฝรั่งก็ไม่ใช้ เฉภาะใช้กันแต่ในเมืองไทย

นอกจากชิ้นเครื่องโต๊ะ ผู้ที่จะเล่นโต๊ะต้องมีโต๊ะ ๒ ตัว คือโต๊ะน่าตัว ๑ โต๊ะขวางหลังตัว ๑ ถ้าจะให้วิเศษก็มีม้าสำหรับตั้งเปนโต๊ะปีกอีกข้างละตัวหรือ ๒ ตัว แต่โต๊ะปีกนี้ไม่จำเปน นอกจากโต๊ะยังต้องมี "เท้า" คือแผ่นไม้มีขอบทำตามรูปก้นชิ้นที่จะตั้งรองชิ้นไม่ให้เลื่อนตกหรือถูกรู้กยกิ้ ต้องมี "หย่อง" ๑ ขาตู้

เล็ก ๆ แทนเท้าสำหรับรองถ้วย รองชาม รองจาน แลต้องมี "กี๋" คือม้ารองชั้น ของเหล่านี้ต้องมีให้พอ เรื่องกี๋ออกจะลำบากสักน่อย ด้วยต้องมีใหญ่เล็กสูงต่ำหลายขนาด จะตั้งชั้นใหญ่เล็กขนาดไหน และจะหนุนชั้นเครื่องโต๊ะให้สูงต่ำได้ทรวดทรงอย่างใด ต้องอาไศรยกี๋ เพราะฉนั้น จำต้องมีกี๋มากทั้งใหญ่เล็กให้พอที่จะตั้งเครื่องโต๊ะ แลพอที่จะซ้อนต่อกันเอาทรวดทรงสูงต่ำได้ นอกจากนี้ยังต้องมีผ้าน่าโต๊ะ แต่เดิมซื้อหาผ้าเมืองจีนมาใช้ ภายหลังโปรดให้ใช้แต่ผ้าปักในเมืองไทย แลมีกำหนดรางวัลพระราชทานหลายชั้น ห้ามมิให้ใช้ผ้าน่าโต๊ะปักเมืองจีน เจ้าของโต๊ะมักปักผ้าน่าโต๊ะตามลายเครื่องโต๊ะของตนทุกคน ถ้างานศพตั้งโต๊ะเครื่องขาว ก็ใช้ผ้าน่าโต๊ะไว้ทุกข์ เขียนผ้าไปใช้ชั่วคราว มีของเหล่านี้พร้อมแล้ว จึงลงมือคุมโต๊ะ

การจัดเตียบของขึ้นตั้งโต๊ะเครื่องบูชา เรียกกันว่า "คุมโต๊ะ" เมื่อแรกเล่นอยู่ข้างจะลำบาก ด้วยนักเลงเล่นโต๊ะชั้นใหม่ไม่เคยเห็นหรือที่เห็นก็ไม่เคยได้สนใจ ว่าท่านแต่ก่อนจัดตั้งเครื่องโต๊ะกันอย่างไร จำต้องอาไศรยผู้ที่เคยเล่นแต่ก่อนเปนครูบาอาจารย์ ท่านเหล่านั้นที่มีตัวอยู่รุ่นเล่นโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ไม่กี่คนนัก ในเจ้านาย มีกรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ พระองค์ ๑ พระองค์เจ้าปรีดา พระองค์ ๑ พระองค์เจ้าวัชรีวงษ์ พระองค์ ๑ หม่อมเจ้าภาณุมาศ ในกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ องค์ ๑ ในขุนนาง มีพระยา

โซฎิก ฯ ชวด ๑ พระยาพิศาลผลพานิช สื่อ ๑ พระประเสริฐวานิช เส็ง ๑ พระมี ๒ องค์ คือ ขุนวิสุทธิภัณฑาจารย์ ฉัตร แต่ยังบวช เปนพระราชาคณะ เปนที่พระวิสุทธิสมาจาร อยู่วัดภคินีนารถองค์ ๑ พระโบราณวัตถาจารย์ สอง แต่ยังเปนพระครูอุภัยสังฆกิจจานุกร อยู่วัดมหาธาตุ องค์ ๑ เมื่อแต่แรก ใครจะเลือกหาชิ้นเครื่องโต๊ะ หรือจะคุมเครื่องตั้งโต๊ะ มักจะต้องหารือท่านอาจารย์เหล่านี้ แต่ความจำเปนเช่นนั้นไม่มีอยู่สักเท่าไร ไม่ช้ากรรมการรุ่นใหม่ก็มีความรู้เชี่ยวชาญในทางตรวจเลือกชิ้นเครื่องโต๊ะ ตลอดจนคิดพลิกแพลงกระบวนจัดตั้งเครื่องโต๊ะให้งดงามแปลกปลาดยิ่งขึ้นกว่าแบบอย่างของท่านผู้ที่เล่นกันมาในครั้งก่อน ๆ เพราะวิธีตั้งเครื่องโต๊ะ ถ้าจะว่าก็สำคัญอยู่ในความ ๓ ข้อ ข้อ ๑ ต้องตั้งของดี คือ เอาชิ้นดีที่มีขึ้นตั้งอวด ข้อ ๒ ต้องตั้งให้งาม คือ จัดตั้งให้คนดูเขาแลเห็นของดีที่มี แต่ต้องจัดไว้ช่องไฟ แลต้องตั้งให้สูงต่ำได้ทรวดทรง อย่าให้ขัดตาคนดู ข้อ ๓ ต้องตั้งให้เข้าที คือ ต้องบอกได้ว่าของสิ่งใดตั้งสำหรับอะไร วิธีตั้งโต๊ะแต่ก่อนหรือในชั้นหลัง ความมุ่งหมายก็อยู่ในข้อความ ๓ ข้อนี้เหมือนกัน แต่เมื่อเล่นโต๊ะกันในชั้นหลัง มีเหตุที่จำต้องคิดเปลี่ยนแปลงกระบวนจัดโต๊ะ ด้วยการประกวดโต๊ะกันในชั้นหลังกำหนดคะแนนเปนเกณฑ์ โต๊ะใครมีชิ้นดีชิ้นวิเศษตั้งมากก็ได้คะแนนมาก ๆ ได้รางวัลชั้นสูงกว่าโต๊ะของผู้ที่มีของดีน้อย ผู้เปนเจ้าของโต๊ะจำต้อง

ตั้งชิ้นดีชิ้นวิเศษให้มากที่สุดที่จะตั้งได้จึงจะได้รางวัลสูง แต่ของดีของวิเศษที่มีอยู่ในเจ้าของหนึ่ง ๆ บางโต๊ะมีมากแต่ในของเล็ก ๆ เช่นถ้วยชาม บางโต๊ะมีมากแต่ชิ้นใหญ่ ๆ เช่นขวดเป็นต้น จะตั้งของดีนั้นให้ได้ให้หมด จึงต้องคิดพลิกแพลงกระบวนจัดตั้งเรียกกันว่า "ยัดชิ้น" ถ้าชิ้นดีของใครเป็นถ้วยเป็นชามมาก ก็ต้องพยายามจัดตั้งถ้วยชามให้ได้ตั้ง ๗ ใบ ๘ ใบ แต่จัดอย่าให้ดูขัดตา แลต้องหาเรื่องไว้บอกให้เข้าที่ เช่นตั้งถ้วยมากก็บอกว่า ถ้วยนั้นเส้นน้ำชา ถ้วยนั้นเส้นเหล้า ถ้วยนั้นเส้นน้ำชงโสม ถ้ายังมีถ้วยมากกว่านั้น ก็ถึงเส้นน้ำทุยาน แลน้ำอะไร ๆ บอกต่อไปจนให้ครบจำนวนถ้วย ถ้าตั้งขวดมาก ก็ยักเยื้องไปในกระบวนเครื่องบูชาขวดจนถึงบูชาด้วยดอกไม้ ๗ สีก็ตั้งขวดได้ ๗ ใบ ด้วยเหตุเหล่านี้ พวกที่คุมโต๊ะชั้นใหม่จึงชำนาญการจัดตั้งโต๊ะพลิกแพลงได้หลายอย่างหลายกระบวน ยิ่งกว่าอาจารย์ที่ถนัดคุมโต๊ะอย่างเก่า ท่านกรรมการชั้นเก่า เช่นพระองค์เจ้าปรีดา เวลามาเห็นโต๊ะที่จัดตั้งกันอย่างใหม่ มักยิ้มแล้วออกพระโอษฐว่า "โต๊ะแต่ก่อนเขาตั้งกันโหรง ๆ ไม่บรรทุกชิ้นขึ้นไปอย่างเดี๋ยวนี้" แล้วเลยชมว่า "ดูงามราวกับร้านขายของในสำเพ็ง" ถ้าหากเป็นโต๊ะที่บรรทุกขวดขึ้นไปมาก ก็ชมว่า "งามราวกับลงเขื่อน" ถ้าตั้งสำส่อนไม่สู้จะเป็นทรวดทรง ก็ว่า "ดูอิดทึด" แต่ว่าที่จริงกระบวนตั้งโต๊ะอย่างแบบเก่าถึงที่เป็นอย่างงาม ก็ไม่ยักเยื้องไปได้กี่อย่างนัก

ดู ๆ ไปไม่กี่คราวก็ออกจะจืดในตา วิธีตั้งอย่างใหม่ใช่แต่จะยักชิ้นให้มากอย่างเดียว ยังคิดพลิกแพลงกระบวนจัดเปนชั้นเปนเชิง แลหมุนกี่ให้เปนทรวดทรงงามได้จริง ๆ แต่จัดได้เช่นนั้นไม่ทุกคนไป ผู้ที่เริ่มเล่นยังจำต้องเชิญครูบาอาจารย์ไปแนะนำ ครั้นเล่นเคยเข้าก็พอจำเขามาตั้งได้โดยลำพังบ้าง ต่อผู้ที่เล่นชำนาญจนช่ำชองแล้ว ถึงจะอาจออกบัณฑิตของตนเองได้ การที่จะคุมโต๊ะให้งาม จำต้องใช้ความคิดอ่านดังกล่าวมานี้ การจัดคุมเครื่องโต๊ะจึงเห็นเปนการสนุก ทั้งผู้ที่เล่นมาเก่าก่อนหรือที่พึ่งจับเล่นขึ้นใหม่ ทั่วไปไม่เลือกหน้า

การคุมโต๊ะที่ยากกว่าสามัญมีอยู่อย่าง ๑ คือคุมโต๊ะจับฉ้ายที่เรียกว่าโต๊ะจับฉ้าย หมายว่าโต๊ะนั้นชิ้นโต๊ะเปนลายต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน แต่แรกมีคนชอบตั้ง ด้วยเข้าใจว่ามีลายอะไร ๆ ก็ตั้งด้วยกันได้ ง่ายกว่าตั้งลายเดียวทั้งโต๊ะ แต่ครั้นเมื่อตั้งประกวดกันพวกเจ้าของโต๊ะลายเดียวร้องว่า โต๊ะจับฉ้ายได้เปรียบ ด้วยไม่ต้องหาชิ้นจำกัดลาย จึงทรงตั้งข้อบังคับว่า โต๊ะจับฉ้ายต้องเปนลายต่างกันทั้งโต๊ะ จึงกลายเปนโต๊ะคุมยาก ผู้ที่มีของน้อยคุมไม่ได้ แม้ผู้ที่มีชิ้นมาก คุมโต๊ะจับฉ้ายมาตั้งก็มักยังมีลายซ้ำกันบ้างสองชิ้นสามชิ้น ที่ตั้งได้จริงเกือบจะมีแต่โต๊ะหลวง เคยมีงานนัดโต๊ะจับฉ้ายทั้งนั้นครั้งหนึ่ง เจ้าของโต๊ะต้องวิ่งหยิบยืมกันแลกันไม่น้อย จึงหาชิ้นพอตั้งเปนโต๊ะได้ โต๊ะจับฉ้ายที่เปน

อย่างดีที่เคยเล่นกันมา ของหลวงเคยทรงคุมโต๊ะ ๑ เรียกว่า "โต๊ะตำราภาพ" เลือกแต่ชิ้นภาพทั้งนั้น แต่ให้เปนภาพต่างเรื่องต่างกระบวนทั้งโต๊ะ บรรดาลายภาพที่มีแบบอย่าง คงมีอยู่ในโต๊ะนั้นทุกอย่าง จึงเรียกว่า "โต๊ะตำราภาพ"

การที่จะคุมโต๊ะไปตั้งงาน ถ้าจะคุมให้ดีต้องการเวลาหลาย ๆ วัน โดยปรกติ จำเดิมแต่เจ้าของโต๊ะได้รับหมายนัด ก็ลงมือคุมโต๊ะ แลคุมเอง ด้วยคุมโต๊ะเปนการสนุกในกระบวนเล่นดังกล่าวมาแล้ว แรกก็เอาโต๊ะมาตั้ง แล้วขนชิ้นที่มีมาตรวจเลือกชิ้นดีที่หามาได้ใหม่ยังไม่เคยตั้งเอาไปผูกผ้าแดง เรียกกันว่า "เพาะชิ้น" ก่อน จัดรวมชิ้นที่จะเพาะไว้ส่วนหนึ่ง แล้วเอาชิ้นหลักโต๊ะขึ้นตั้งเทียบ ถ้าสิ่งใดขาดก็ต้องวิ่งเที่ยวหยิบยืมตามพวกพ้องให้ได้หลักโต๊ะจนครบ แล้วจึงเอาชิ้นอื่นขึ้นตั้งตามที่คิดเห็นว่าจะเข้าที่ เมื่อตั้งขึ้นเต็มโต๊ะแล้ว จึงหนุนกี๋จัดทรวดทรงโต๊ะ ถ้าจะยักชิ้นก็ยักในเวลาที่หนุนกี๋นี้ ลักษณยักชิ้นไม่สู้ง่ายนัก ไม่ใช่ว่ามีชิ้นดีมากเท่าใดตั้งประเดนขึ้นไปบนโต๊ะได้หมดแล้วจะได้แต้มมาก ถ้าจัดไม่ถูกแต้มก็ไม่ขึ้น จำต้องรู้วิธีจัดด้วย เพราะมีกฎหมายกระบวนผูกผ้าแดงอยู่หลายสถาน เปนต้นว่าชิ้นที่ตั้งคู่ เช่นขวดคอโต๊ะก็ดี กระถางหว้านก็ดี กระถางต้นไม้ก็ดี ถ้าเปนของที่เขาทำเข้ามาเปนคู่ ได้ผ้าแดงผืนเดียวเพราะเปนของเหมือนกัน ต้องคิดยักย้ายให้เปนของต่างกันทั้ง

๒ ข้างจึงจะได้ผ้าแดง ๒ ผืน แต่จะไปตั้งเชิงเทียนให้ต่างกันอย่างนั้นไม่ได้ อีกอย่าง ๑ ของที่ตั้งเปนชุด เช่นชามตั้งเครื่องเส้นห้าใบ เรียกว่า "เหงาก๊วย" ถ้าตั้งชามอย่างเดียวกันหมดทั้งห้าใบ ก็ได้ผ้าแดงผืนเดียว ต้องยักให้ต่างรูปแลต่างกระบวนกัน อีกอย่าง ๑ ของตั้งซ้อน เปนต้นว่า ถ้วยเส้นสุรา ๓ อยู่ในจานรองใบเดียวกัน ถึงของเหล่านั้นจะต่างกันควรผูกผ้าแดงได้ทั้ง ๔ ชิ้น ก็ได้ผ้าแดงผืนเดียวด้วยอยู่ในภาชนะอันเดียวกัน กระบวนยักชิ้นจึงต้องจัดไปให้ได้ผูกรายชิ้น จึงจะได้แต้มมาก เมื่อยักชิ้นแล้วถึงเวลาที่จะประมาณราคาโต๊ะของตนว่าจะมีชิ้นดีได้แต้มสักเท่าใด เรียกกันว่า "นับกิโล" ถ้าเปนผู้ที่เล่นโต๊ะใหม่ ๆ หรือเปนผู้ที่มีโต๊ะอย่างเลว ๆ ไม่แน่ใจว่าชิ้นที่มีอยู่จะได้ผ้าแดง ก็มักไปเที่ยววิ่งหยิบยืมชิ้นผ้าแดงของมิตรสหายมาตั้งชิ้นหนึ่งหรือสองพอให้เปนศรีของโต๊ะ เพราะความรู้สึกมีอยู่ในบรรดาผู้เล่นโต๊ะว่า ถ้าโต๊ะของใครไปตั้งออกงานไม่ได้ผ้าแดงเลย ออกจะเสีย ๆ ถ้าหากเปนโต๊ะของผู้ที่มีชิ้นดีมาก เวลาตรวจยักชิ้นก็มีที่เลือกได้หลายอย่าง ถ้าหากจัดโต๊ะไปตั้งงานพอดีพอร้าย เช่นงานฉลองวัด ซึ่งมีโต๊ะตั้งด้วยกันมาก แลไม่สู้กวดขันแต้มคู่กันแขงแรง ก็มักจัดเอางามเปนประมาณตั้งชิ้นน้อย ๆ อย่างโหรง ๆ เช่นท่านแต่ก่อนท่านจัดตั้งกัน ถึงชิ้นก็จัดดีบ้างเลวบ้างตั้งปนกัน ต่อเปนงานมีรางวัลขันแข่ง เช่น

งานเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งต้องประกวดกันเต็มฝีมือ จึงยักชิ้นกันจนเต็มตำรา เมื่อตั้งหนุนกี๋แล้ว จึงตรวจตราดูช่องไฟแลพิจารณาทรวดทรงโต๊ะจนเห็นงาม การที่จะตรวจทรวดทรงโต๊ะแต่เพียงที่ตั้งชิ้นยังเห็นไม่ได้ถนัด ต้องหาดอกไม้แห้งแลเครื่องแห้งต่าง ๆ มาปักขวดแลจัดวางในภาชนะ แต่งประมาณสูงต่ำเท่ากับของสดที่จะตั้ง ตรวจดูอีกชั้น ๑ จนเห็นงามจึงจะเปนอันใช้ได้

เจ้าของโต๊ะมักเลือกห้องอันเปนที่สบาย ในบ้านเรือนของตนตั้งคุมโต๊ะ แลในเวลาที่คุมโต๊ะนั้น เจ้าของคงไปนั่งอำนวยการอยู่ข้างน่าโต๊ะ มีน้ำร้อนน้ำเย็นหมากพลูบุหรี่เครื่องบริโภคไปตั้งอยู่พร้อมเสร็จ เปนเวลาที่หาความสนุกสบายอย่าง ๑ บางทีมิตรสหายไปมาหาสู่ โดยเฉภาะที่เปนนักเลงเล่นโต๊ะด้วยกัน ก็รับแขกที่ตรงนั้นชวนให้ดูเครื่องโต๊ะไปด้วย

การคุมโต๊ะจำต้องมีคนรับใช้มากบ้างน้อยบ้างทุก ๆ เจ้าของสำหรับขนชิ้นขนกี๋แลยกชิ้นขึ้นตั้งบนโต๊ะตลอดจนหนุนกี๋ คนรับใช้เหล่านี้เปนมหาดเล็กแลทนายของเจ้าของโต๊ะบ้าง บางทีก็เปนบุตรภรรยาเจ้าของโต๊ะ เมื่อนานเข้าคงมีคนฉลาดในพวกผู้รับใช้คนหนึ่งสองคน ซึ่งสามารถจะจำชิ้นแลจำวิธีคุมโต๊ะจนถึงเปนผู้ช่วยแลเปนที่ปฤกษาของเจ้าของโต๊ะได้ เมื่อเร็ว ๆ นี้ในงานทำบุญน่าศพเจ้าของโต๊ะผู้หนึ่ง เครื่องบูชาพระจัดตั้งด้วยโต๊ะเครื่องขาวกังไส กรรมการที่ไปช่วยงานศพเห็นเข้าปลาดใจ ว่าเจ้าของโต๊ะสิ้นชีพ

ไปแล้ว ยังมีใครเอาโต๊ะมาคุมให้ได้ จึงสืบถาม ได้ความว่าภรรยาซึ่งเคยเปนผู้ช่วยเจ้าของโต๊ะนั้น อุส่าห์คุมโต๊ะตั้งสนองคุณสามี เมื่อได้ทราบก็ขันใจ รู้สึกอนุโมทนาความจงรักภักดีของผู้ที่คุมโต๊ะด้วยกันทุกคน ที่กล่าวมานี้เปนกระบวนคุมโต๊ะตามวังตามบ้านข้างนอก วิธีคุมโต๊ะหลวงยังอีกอย่าง ๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโต๊ะหลวงให้พระบรมวงษานุวงษ์ตั้งประจำหลายพระองค์ เวลาคุมโต๊ะหลวงจึงคุมพร้อมกันคราวละหลาย ๆ โต๊ะ เวลาเสร็จสิ้นราชการประจำวันแล้ว เสด็จลงพระที่นั่งพิมานรัตยา ทรงคุมโต๊ะหลวง ส่วนโต๊ะที่พระราชทานเจ้านายตั้ง ก็ตั้งเรียงกันต่อไปเปนแถว พระองค์ใดเปนเจ้าของโต๊ะใดก็เข้าไปคุมโต๊ะนั้นเอง ถ้าเปนโต๊ะฝ่ายใน ก็ทรงสมมตกรรมการเปนผู้คุมโต๊ะแทนคนละโต๊ะ การที่คุมโต๊ะพร้อมกันหลาย ๆ โต๊ะอยู่ข้างจะสนุกมาก ต่างคนต่างเลือกชิ้นโต๊ะขึ้นตั้งจัดคุม แลแก้ไขปฤกษาหารือติชมเย้าหยอกกันแลกันไป มีเวลาที่เสด็จมาทอดพระเนตร ทรงทักทั้วงแนะนำเนือง ๆ พวกเจ้าของที่คุมโต๊ะหลวงเหล่านี้ได้พวกเด็กชาเปนผู้ช่วย ในบรรดาเด็กชาที่ช่วยคุมโต๊ะหลวงทั้งหมด ไม่มีใครที่จะเสมอเหมือนพระยาราไชสวรรย์ (พ้อน) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคุมโต๊ะ พระยาราไช ฯ ยังเปนขุนเจนจบภัณฑกิจ อยู่ใน

กรมเด็กชา เปนผู้ยกขนเครื่องโต๊ะถวาย แลรับสั่งให้ช่วยตั้งเครื่องโต๊ะ ทำการนั้นชำนาญจนจำชิ้นเครื่องโต๊ะได้หมด ชิ้นเครื่องโต๊ะของหลวงมีนับด้วยพันชิ้น รับสั่งเรียกชิ้นไหนเปนหยิบถูกไม่มีพลาด ต่อมายังมีความสามารถในกระบวนจัดตั้งโต๊ะ ด้วยจำวิธีที่ทรงคุมได้ จนในชั้นหลังเวลาจะทรงคุมโต๊ะหลวง ถ้าติดพระราชธุระก็มักรับสั่งให้พระยาราไช ฯ คุมถวาย แล้วทรงติเตียนแก้ไข พระยาราไช ฯ คนเดียวที่กรรมการยอมว่า "นอกจากกรรมการแล้ว ใครที่จะรู้จักชิ้นเครื่องโต๊ะ และจะคุมโต๊ะดีเหมือนอย่างพระยาราไช ฯ นั้นเปนไม่มี" ผู้ชำนาญในเรื่องเครื่องโต๊ะนอกจากพระยาราไช ฯ ยังมีปลาดคน ๑ คือหม่อมราชวงษ์ (เชย) ใบ้ มหาดเล็ก บุตรหม่อมเจ้าภาณุมาศ มักเข้าไปช่วยคุมโต๊ะหลวง แต่ไปเที่ยวรับคุมโต๊ะข้างนอกเสียโดยมาก ปลาดที่เปนใบ้แต่รู้จักเครื่องโต๊ะชั้นดีแลว แลเข้าใจวิธีคุมโต๊ะดีพอใช้ ใช่แต่เท่านั้น เวลาไปอยู่ในที่ประชุมคุมโต๊ะกันหลาย ๆ คน ใครเล่าอะไรสู่กันฟัง คุณใบ้มักคอดไปเข้าใจแล้วเอาไปใช้ใบ้เล่าให้คนอื่นฟังได้อีก จะเข้าใจด้วยอย่างไรข้าพเจ้ายังคิดไม่เห็นจนทุกวันนี้

ว่าด้วยตั้งโต๊ะ

เมื่อคุมโต๊ะตั้งเทียบเสร็จแล้ว จะต้องเช็ดล้างเครื่องโต๊ะแลขัดเลี่ยมให้สอาด เพราะมีข้อบังคับกวดขัน ถึงชิ้นจะดีแต่ถ้าไสโครกอย่างหนึ่งอย่างใด กรรมการก็ไม่ผูกผ้าแดงให้ แลต้องระวังโดยเฉภาะอีกอย่าง ๑ คือชิ้นที่ผูกผ้าแดงมาในงานก่อน กรรมการปิดกระดาษแดงเครื่องหมายติดไว้ที่ชิ้น เลิกงานแล้วเจ้าของมักจะเผลอทิ้งกระดาษแดงให้ติดอยู่กับชิ้น เวลาเอาชิ้นนั้นไปตั้งงานใหม่ ถ้าเจ้าของไม่ล้างกระดาษแดงออกเสียให้หมด กรรมการว่า "กันโชก" ไม่ผูกผ้าแดงให้เหมือนกัน ขัดสีเครื่องโต๊ะแล้ว คราวนี้จะต้องเตรียมเครื่องแต่งโต๊ะ ของเหล่านี้ถ้าจะจำแนกก็ต่างกันเปน ๓ ประเภท ประเภทที่ ๑ คือเครื่องยศสำหรับเจ้าของโต๊ะ คือ พัดยศพัดรอง แลเหรียญต่างๆ มีเหรียญราชศิริเปนต้น ตลอดจนรางวัลซึ่งได้มาเปนครั้งเปนคราว เช่นตุ๊กตาปั้กชามเครื่องเล่น เปลวน้ำเต้าไฟนั้น ของทั้งปวงนี้ไม่ควรขาด แต่บางอย่างแม้จะขาดก็ไม่เปนไร บางอย่างนั้นจะขาดไม่ได้ เช่นพัดยศแลเหรียญราชศิริ ๒ สิ่งนี้ ถ้าขาดเจ้าของโต๊ะอาจจะถูกปรับ สิ่งของเครื่องยศทั้งปวงนี้ โดยปรกติเจ้าของโต๊ะมักเก็บรวมกันไว้ในหีบใบ ๑ เวลาจะตั้งโต๊ะก็ยกหีบ

มาเลือกจัด ประเภทที่ ๒ เครื่องยศสำหรับชิ้น คือแพรสำหรับปิดหมายชิ้นเชี่ยงชัอ ชิ้นเต๊กชวนอย่าง ๑ ไหมทองสำหรับผูกที่ชิ้นได้พระราชทานไหมทองอย่าง ๑ เครื่องหมายจำนวนไหมทองคือทานตวัน กระฉิ่ง ขงมังกร ขงตะขาย ของทั้งปวงที่กล่าวมานี้ต้องจัดไปตามที่ ต้องดูให้สอาดหมดจด ประเภทที่ ๓ คือเครื่องแต่งโต๊ะ มีข้อที่ต้องระวังหลายอย่าง คือ มีของบางอย่างจะขาดไม่ได้ เช่นเครื่องเชี่ยน ๆ สิ่งอื่นจะขาดดูก็ไม่สู้กะไร แต่ขนนกยาวสำหรับปักหมวกเชี่ยน ๒ อันนั้น ถ้าขาดดูเกือบจะไม่เปนโต๊ะก็ว่าได้ ยังต้องรู้ประเภทงานว่า เปนงานมงคลหรืองานเนื่องด้วยเปตพลี คืองานศพเปนต้น แต่งโต๊ะสำหรับงานมงคลกับงานเปตพลีผิดกัน ของบางอย่างเช่นกระดาษเงินกระดาษทองเปนต้นอันเปนเครื่องหมายเปตพลี จะเอามาใช้ในการมงคลไม่ได้ อีกอย่าง ๑ ต้องระวังสิ่งของที่จะใส่โครกปฏิกูล เช่นลูกไม้บางอย่างที่กลิ่นกล้า มีลูกฝรั่ง มะม่วง แลลูกจันทน์เปนต้น ห้ามไม่ให้เอาขึ้นตั้งโต๊ะ อีกอย่าง ๑ ดอกไม้แห้งกับดอกไม้สดก็ต้องรู้จักที่ใช้ ดอกไม้ที่ปักขวดจำต้องใช้ดอกไม้สด เว้นแต่เมื่อเปนงานหลายวันได้รับอนุญาตโดยเฉภาะ จึงใช้ดอกไม้แห้งแทนได้ ส่วนดอกไม้แห้งนั้น โดยปรกติใช้ได้แต่เปนเครื่องประดับขนม ลูกไม้ก็ทำนองเดียวกัน ลูกไม้เคลือบแลลูกไม้ถมขี้ด จัดตั้งได้แต่เปนเครื่องหมายฮกลกซิ่ว จะเอามาใช้ในที่

สำหรับจัดผลไม้ไม่ได้ อีกอย่าง ๑ ชิ้นซึ่งเปนภาชนะเปิดต้องมีสิ่งของในนั้น เช่นคนโทไม่มีฝา ถ้าไม่กรอกน้ำ หรือตะเกียงถ้าไม่เอาเทียนไขหรือถ้วยแก้วน้ำมันตั้งไปในนั้น กรรมการก็ไม่ผูกผ้าแดงให้ เว้นแต่ถ้วยเส้นเหล้าเส้นน้ำชาจึงไม่ต้องมีน้ำในนั้น แม้ที่เขียนหนังสือก็ต้องมีกระดาษหรือภู่กันวางไว้ อย่าให้เปนภาชนะเปล่า อีกอย่าง ๑ นั้นต้องระวังอย่าจัดของผิดประเภทภาชนะ เช่นเอาดอกไม้ปักในกระบอกเปนต้น ถ้าทำผิดก็อาจจะขาดผลประโยชน์ได้เหมือนกัน กระบวนแต่งโต๊ะเช่นว่ามานี้คนใช้มักจะหลงลืม เจ้าของต้องเอาเปนธุระมาก ต้องตระเตรียมสั่งเสียไว้ให้เสร็จก่อนยกโต๊ะไปตั้งในที่มีงาน

โดยปรกติเจ้าของมักคุมโต๊ะให้แล้วก่อนกำหนดงานราว ๓ วัน เพราะจะต้องรื้อเอาไปคุมที่ตั้งงานอีก การที่จะรื้อโต๊ะไปคุมใหม่ก็ไม่สู้ง่าย เพราะรื้อแล้วจะต้องไปตั้งชิ้นให้ถูกที่ แลตั้งถ้าให้ถูกทุก ๆ ตัว ถ้าตั้งเคลื่อนที่หรือผิดกับชิ้นเครื่องโต๊ะ โต๊ะที่จะตั้งให้งามก็เสียทรง ต้องหมายเลขก็แลชิ้นไว้เปนสำคัญ ถ้าผู้ช่วยของใครไม่ชำนาญ ก็ถึงต้องเขียนแผนที่ แลเจ้าของโต๊ะยังต้องไปตรวจตรากุลีกุจออีกไม่น้อย เจ้าของโต๊ะเอาแต่ตัวโต๊ะไปตั้งที่ก่อนงาน ๒ วัน เอาเครื่องโต๊ะไปตั้งก่อนวันงานวัน ๑ แลการที่เอาชิ้นเครื่องโต๊ะไปจัดตั้งที่มีงานนั้น เจ้าของยังต้องระวังเอาทรายถ่วงหรือเอาขี้ผึ้งติดชิ้นตั้งให้แน่น เพราะถ้าเปนที่เปิดอาจ

จะถูกลมแรงเคยพัดซีนตกแตกก็มี บางทีก็เปนที่ถูกแดดเผาบ้าง ถูกฝนสาดบ้าง ยังต้องระวังแดดแลฝนอีก ถ้าเจ้าของงานทำเครื่องป้องกันไว้ให้ค่อยยังชั่ว หาไม่ก็ต้องมีคนไปคอยยกเครื่องโต๊ะลงแอบฝนแลหนีแดดทุก ๆ วันจนตลอดงาน แต่ส่วนการเฝ้ารักษานั้น ถ้างานหลวงมีเจ้าพนักงานสำหรับรักษา ถ้างานตามบ้าน เจ้าของบ้านก็รักษาให้ เจ้าของโต๊ะไม่ต้องจัดคนไปเฝ้า ครั้นถึงวันงานเปนเวลาแต่งโต๊ะไปแต่เช้า คือปักดอกไม้สดแลจัดผลไม้เปนต้น กระบวนแต่งโต๊ะมีเจ้าพนักงานอีกต่างหาก ทั้งโต๊ะหลวงแลโต๊ะข้างนอก การแต่งโต๊ะหลวงทั้งที่ตั้งเปนของหลวง แลที่พระราชทานให้เจ้านายตั้ง พระองค์เจ้าจันทรสุเทพเปนพนักงานแต่ง ถ้าโต๊ะข้างนอก บางทีบุตรภรรยาเจ้าของโต๊ะมาแต่งเอง บางคนก็วานพวกพ้องแลใช้บ่าวไพร่มาแต่ง ในวันแต่งโต๊ะคงมีคนเต็มสนามโต๊ะไปแต่เช้า ส่วนผู้เปนเจ้าของโต๊ะ ถ้าสามารถจะไปได้ก็มักไปแต่เช้าหรือแต่วัน เปนเริ่มเวลาสมาคมไปแต่นั้น การแต่งโต๊ะต้องให้แล้วเสร็จราวเวลาบ่าย ๕ โมง แต่ชั้นเดิมตั้งโต๊ะไม่ใคร่แล้วเสร็จพร้อมกันได้ จนถึงเวลากรรมการลงมือตรวจโต๊ะแล้ว ยังมีบางโต๊ะที่เจ้าของยังเอาซีนมาผลัดเปลี่ยนเพิ่มเติม เปนเหตุให้เจ้าของโต๊ะซึ่งมาตั้งแล้วก่อนร้องทุกข์ว่า ผู้ที่มาตั้งทีหลังเช่นนั้นเอาเปรียบ เพราะมาดูรู้แล้วว่าโต๊ะอื่นมีซีนรางวัลเท่าใด จึงไปหาซีนมาเพิ่มเติมโต๊ะของตน

ให้มากยิ่งขึ้น โดยประสงค์จะแย่งรางวัล ด้วยเหตุนี้ในงานตั้งโต๊ะประชุม จึ่งโปรดให้จัดม้าหมู่ของหลวงตั้งเปนโต๊ะเทียนไชยอีกโต๊ะ ๑ เมื่อจะลงมือตรวจโต๊ะให้จุดเทียนไชยเปนสัญญา ตั้งแต่จุดเทียนไชยแล้ว ห้ามมิให้ใครแก้ไขเพิ่มเติมโต๊ะของตนเปนอันขาด อนึ่งเมื่อเลิกงานแล้ว การขนโต๊ะกลับก็ต้องระวัง ถ้าขนกลับให้แล้วในวันเดียวได้เปนดี มีเจ้าของโต๊ะบางคนไม่เอาใจใส่ ทิ้งเครื่องโต๊ะไว้จนถึงของหายก็มี เพราะเมื่อเลิกงานแล้ว เจ้าพนักงานก็ต่างคนต่างกลับ ผู้คนสำส่อนดูแลรักษายาก

ลักษณการเกณฑ์ตั้งโต๊ะ ถ้าจะว่าโดยส่วนบุคคลมีเปน ๓ อย่าง คือ

อย่างที่ ๑ ไม่ว่าใครได้รับอนุญาตของเจ้าพนักงานแล้วก็ตั้งได้ แต่แรกตั้งโต๊ะมักเปนอย่างนี้ ต่อมาอย่างนี้มีเฉภาะงานวัดเช่นคราวฉลองพระปรางค์วัดอรุณ ฯ เปนต้น

อย่างที่ ๒ เกณฑ์ตามบันดาศักดิ ดังเช่นเกณฑ์พระราชาคณะตั้งโต๊ะในงานพระศพพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แลเกณฑ์พระบรมวงษานุวงษ์ แลราชนิกูลในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาเมื่อคราวฉลองพระอุโบสถวัดอรุณ ฯ เปนต้น ผู้ที่ต้องเกณฑ์ถึงไม่มีโต๊ะของตนเอง ก็วานเจ้าของโต๊ะที่คุ้นเคยกันตั้งให้ ที่โปรดให้จัดโต๊ะหลวงไปตั้ง

พระราชทานก็มีมาก การเกณฑ์ไม่เคยเปนการเดือดร้อนแก่ผู้ที่ถูกเกณฑ์เลย

อย่างที่ ๓ เกณฑ์ตั้งเฉภาะกรรมการ เช่นเมื่องานรับพัดเซียนเปนต้น

การเกณฑ์นั้นไม่มียังคับ ใครจะขอตัวไม่เอาโต๊ะมาตั้งก็ได้ แต่ที่จะขอตัวมีน้อย มักมีแต่ผู้ที่เจ็บป่วยแลที่ไม่อยู่ โดยปรกติเจ้าของโต๊ะสมัคเต็มใจไม่ต้องเตือน เพราะเหมือนได้รับเชิญไปสู่สมาคมในที่เฝ้า ก็ย่อมพอใจด้วยกันทุกคน

ว่าด้วยกรรมการตรวจโต๊ะ

เมื่อแรก ๆ เล่นโต๊ะประกวดกันตอนรัตนโกสินทรศก ๑๐๘ ต่องานพระเมรุที่กล่าวมาแล้วนั้น โปรดให้เจ้าของโต๊ะราว ๑๒ คน เปนกรรมการสำหรับตรวจตัดสินผูกผ้าแดง การตรวจโต๊ะเมื่อชั้นแรก ๆ อยู่ข้างจะลำบาก ผู้เปนกรรมการในชั้นนั้น ที่ได้เกียรติยศกับที่ได้รับความรำคาญดูเหมือนจะเท่า ๆ กัน ด้วยเจ้าของที่จัดโต๊ะมาตั้งประกวดในสมัยนั้น โดยมากพึ่งเริ่มเล่น ยังไม่สู้รู้ว่าชิ้นดีกับชิ้นเลวผิดกันอย่างไรนัก เวลาหาชิ้นเครื่องโต๊ะมาตั้งถ้าเชื่อว่าเปนของดี บางทีก็กล้าซื้อหาด้วยราคาแพง ๆ เวลากรรมการตรวจโต๊ะ ฝ่ายเจ้าของโต๊ะก็จะขอให้กรรมการผูกผ้า

แดงบรรดาชิ้นที่ตนเห็นว่าดี แต่ฝ่ายผู้เปนกรรมการนั้นอัธยาไศรยต่าง ๆ กัน ส่วนกำหนดการผูกผ้าแดงมีอยู่ว่า ชิ้นที่จะผูกผ้าแดงได้ต้องประกอบพร้อมด้วยลักษณเหล่านี้ คือ เปนของทำฝีมือดีประการ ๑ เปนของเก่าประการ ๑ เปนของไม่ชำรุดบุบสลายประการ ๑ เปนของที่ผู้อื่นไม่มีเหมือนประการ ๑ กรรมการบางคนเห็นว่า ควรจะผูกแต่ชิ้นที่ดีวิเศษจริง ๆ อย่าให้มากมาย กรรมการบางคนเห็นว่า ถ้ากรรมการหวงผ้าแดงนัก เจ้าของโต๊ะก็จะพากันท้อถอยเสีย จะใคร่ให้ได้มีชิ้นผ้าแดงโต๊ะละชิ้นสองชิ้นพอให้เจ้าของโต๊ะมีน้ำใจ เวลาเจ้าของเรียกให้ผูกผ้าแดง กรรมการจึงมักจะเห็นแตกต่างกัน เพราะข้อกำหนดของการตัดสินผูกผ้าแดงนั้น จะตัดสินได้แน่นอนแต่เพียงที่เปนของชำรุดหรือไม่ชำรุด เพราะอาจจะพิสูจน์รู้ที่ตัวชิ้นได้ กับข้อที่ว่าผู้อื่นมีเหมือนหรือไม่ เพราะอาจจะเอาชิ้นที่มีเหมือนกันออกมาแสดงให้ปรากฏได้ แต่ข้อที่ทำฝีมือดีแลข้อที่ว่าเปนของเก่า ๒ ข้อนี้ไม่มีอะไรเปนเครื่องกำหนด ว่าดีอย่างไร หรือเก่าเพียงไรจึงควรจะผูกผ้าแดง อยู่ในแล้วแต่กรรมการคนใดจะเห็นว่าดีแลเก่าถึงกำหนดหรือไม่ ตัดสินผูกผ้าแดงตามอัธยาไศรยของกรรมการ แต่ฝ่ายเจ้าของโต๊ะนั้นอัธยาไศรยตรงกันข้าม เห็นว่าของที่ตนซื้อหามาขอให้ผูกผ้าแดงนั้น ล้วนเปนของเก่าแลเปนของดี สมควรผูกผ้าแดงได้ทั้งนั้น แต่หากกรรมการไม่ผูกผ้าแดงให้ ก็ว่ากรรมการไม่ทำ

ตามกำหนดของการผูกผ้าแดง เลยเกิดความไม่พอใจ มีกรรมการบางคนเห็นเจ้าของโต๊ะไม่พอใจ เกรงใจเจ้าของโต๊ะ เวลาตรวจตัดสินผ้าแดง กรรมการพวกนี้มักจะนิ่ง ๆ เสีย หรือไกล่เกลี่ยพอให้แล้วกันไป มีกรรมการน้อยตัวที่จะพูดจาชี้แจงเหตุผลข้างควรจะให้หรือไม่ให้ จึ่งเปนเหตุให้ทรงตั้งข้อบังคับมีรางวัลแต้มกรรมการผู้ที่พูดจาทักท้วงชี้แจงเปนหลักฐานในการตรวจโต๊ะขึ้นเปนที่แรก รางวัลไปทุกคราวที่ "พูด" เมื่อสิ้นงานแต้มของกรรมการคนไหนได้มากแลน้อย ก็ได้รับบำเหน็จรางวัลส่วนกรรมการมากแลน้อยโดยลำดับกันตามแต้มรางวัล จึ่งเปนมูลเหตุของการประกวดแต้มกรรมการเกิดขึ้นอีกอย่าง ๑

แท้จริงธรรมดากรรมการสำหรับตัดสินการประกวด ไม่ว่าการประกวดอย่างใด ๆ ยากที่จะทำให้พอใจของผู้ที่ประกวดได้ ด้วยธรรมดาผู้ที่ประกวดย่อมถือว่าของ ๆ ตัวดีกว่าผู้อื่น และจะใคร่ได้รางวัลชั้นสูงด้วยกันทุกคน แต่รางวัลชั้นสูงมีน้อย จึ่งต้องมีกรรมการสำหรับตัดสินเลือกคัดของที่ดีกว่าผู้อื่น ถึงกรรมการจะทำอย่างไร ๆ ผู้ที่ได้รางวัลพอใจคงมีน้อยกว่าที่ไม่ได้ถึงใจ เปนธรรมดาของการประกวดดังนี้ ผู้ที่ไม่ชอบใจในคำตัดสินของกรรมการ ก็จำต้องมากกว่าผู้ที่ชอบใจ ไม่ว่าการประกวดอย่างใด ๆ ทั่วไป จะเปนแต่ในการประกวดเครื่องโต๊ะเท่านั้นหามิได้

ในการตัดสินเครื่องโต๊ะ เคยมีกรรมการบางคนตั้งใจจะทำความพอใจให้บรรดาเจ้าของโต๊ะทั่วไป เวลาตัดสิน เจ้าของโต๊ะไหนว่าสิ่งใดดี ก็พยักยอมให้ผูกผ้าแดงทุกสิ่ง ที่หลังชิ้นนั้นมีกรรมการคนอื่นชี้แจงว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นบ้าง จับได้ว่าเปนชิ้นชำรุดบ้าง พิสูจนได้ว่าผิดฝาบ้าง หาพยานได้ว่าชิ้นนั้นยังมีของผู้อื่นบ้าง กรรมการผู้ที่ยอมให้ผูกผ้าแดง แก้ตัวว่าให้ผูกโดยสำคัญว่าเปนของดี ไม่รู้ว่าเปนของต้องข้อห้าม จึงโปรดให้มีวิธีปรับแต้มกรรมการที่ยอมให้ผูกผ้าแดงโดยไม่พิจารณา แลบัญญัติในกฎหมายว่า กรรมการจำต้องสืบสวนพิจารณาให้รู้ไว้ ไม่ยอมให้แก้ตัวว่าไม่รู้อีกต่อไป ทางเสียแต้มจึงเกิดขึ้นในกรรมการคู่กับทางได้แต้มที่กล่าวมาแล้ว

คราวนี้กรรมการอีกพวกหนึ่ง ระวังตัวรักษาแต้มจะไม่ให้ถูกปรับ ไม่ยอมผูกผ้าแดงให้ ไม่ว่าชิ้นใด ๆ นอกจากเห็นว่าจำเปนใครขอให้ผูกผ้าแดงก็บอกว่า "ไม่ให้" ถามว่าทำไมจึงไม่ให้ตอบว่า "ไม่รัก" บอกแต่ว่าไม่ให้ติดปากคล่องไป จนบางทีจับได้ว่าที่เขาขอนั้นยังไม่ทันรู้ว่าอะไร ก็บอกว่าไม่ให้ไปเสียก่อนเลยต้องมีกฎหมายบังคับกรรมการให้จำต้องบอกเหตุผล ว่าไม่ยอมผูกผ้าแดงให้ด้วยเหตุใด ถ้าไม่บอกต้องถูกปรับแต้ม กรรมการให้ง่ายไปหรือให้ยากไป อาจจะถูกปรับแต้มทั้ง ๒ สถาน กรรมการจึงต้องระวังตัวอยู่เสมอ ยอมให้ง่าย ๆ แต่ชิ้นซึ่งเชื่อ

แน่ว่าดีจริง กรรมการให้ไปจะไม่ต้องถูกปรับ ถ้าความสงไสยไม่แน่ใจเกิดขึ้นเมื่อใด กรรมการก็หาช่องทางหลีกเลี่ยงไปข้างไม่ผูกผ้าแดงให้ ถึงไม่มีเหตุอื่นอ้าง ก็ว่า "เนื้อไม่งาม ครามไม่ดี ไม่ให้" บางคนว่าคำนี้เคยปากเลยไป จนถูกปรับ เพราะตัดสินชิ้นสีขาวว่า "ครามไม่ดี" ก็มี

การตรวจตัดสินผูกผ้าแดงเครื่องโต๊ะ ตั้งแต่มีวิธีประกวดแข่งแต้มได้เสียกันขึ้นในกรรมการ ก็จับเกิดเปนการ "กีฬา" อีกอย่าง ๑ ประกอบกันกับเล่นประกวดเครื่องโต๊ะ แต่ฝ่ายเจ้าของโต๊ะที่ไม่ได้เปนกรรมการไม่แลเห็นข้างส่วนทางกีฬา ยังคงเพ่งอยู่แต่ที่จะให้ชิ้นของตนได้ผูกผ้าแดง ด้วยถือว่าอำนาจอยู่ในกรรมการที่จะทำให้ชิ้นของตนซึ่งลงทุนซื้อหามา ให้เปนของดีหรือเลวได้ทั้ง ๒ สถาน เมื่อไม่ได้สมประสงค์ ก็ไม่พอใจในกรรมการด้วยเหตุนี้ เมื่อประกวดเครื่องโต๊ะในชั้นต้น ถึงเวลาจวนสิ้นงานคงมักมีเสียงพวกเจ้าของโต๊ะแค้นเคืองกรรมการ บ่นว่าของดี ๆ ไม่ผูกผ้าแดงให้ แต่ส่วนโต๊ะของกรรมการเองนั้น ขอให้ผูกผ้าแดงไม่ว่าอะไรต่ออะไร แลกล่าวหาต่อไป ว่าถ้าเปนของกรรมการด้วยกันเองแล้ว ก็สมยอมผูกให้กันง่าย ๆ จนที่สุดขนานนามเรียกกรรมการว่า "มุนี" หมายความว่าเหมือนฤาษีในเรื่องไสยสาตร ซึ่งมีฤทธาศักดานุภาพสาปสรรใคร ๆ ได้ตามชอบใจ แต่ส่วนตัวเองนั้นไม่ต้องรักษาทำนองคลองธรรม เลี่ยง

ที่กล่าวเช่นนี้เลยกลับเปนขบขัน กรรมการก็ไม่รังเกียจที่จะได้มีศักดิ์สมมตเปน "มุนี" ด้วยเหตุนี้กรรมการจึงได้ชื่อเรียกว่า "มุนี" ต่อมา จึงเปนมูลเหตุที่เครื่องหมายยศศักดิ์ในกรรมการเปนทำนองนักพรต เช่นพัดเครื่องเซียนทำเปนพัดยศ แลพัดรองเปนต้น แม้ในบาญชีของเจ้าพนักงานครั้งกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเปนนายก ก็ใช้คำว่า "มุนี" จนถึงกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดาเปนนายก จึงเปลี่ยนใช้คำ "กรรมการ"

ที่จริงก็น่าพิศวงอยู่ ว่าเหตุใดเจ้าของโต๊ะจึงตีราคาคุณธรรมของกรรมการสูงเกินกว่าที่กรรมการตีราคาตนเอง ทั้งในส่วนความรอบรู้แลความเคร่งครัด ข้าพเจ้าผู้แต่งหนังสือนี้ก็ได้เคยเปนกรรมการ จึงอาจกล่าวว่า กรรมการโดยมากถือกันแต่ว่าการตัดสินชิ้นผ้าแดงเปนการเล่น มันต้องการความครึกครื้นสนุกสนาน ยิ่งกว่าจริงจังอย่างใด ไม่เหมือนตัดสินชิ้นเซียงซ้อ ฝ่ายกรรมการชั้นเก่า เช่นพระองค์เจ้าปรีดา ก็มีความเห็นอย่างเดียวกัน เปนแต่กล่าวไปอีกนัย ๑ ว่า "แต่ก่อนเขาผูกผ้าแดงสำหรับหัวเราะกันเล่น เดี๋ยวนี้มาเอาเปนจริงเปนจังไปเหลือเกินนัก"

คติของการผูกผ้าแดง ที่กรรมการจะยอมผูกให้ง่ายหรือยาก อาไศรยเหตุต่างกันหลายอย่าง เบื้องต้นสำคัญอยู่ที่ชิ้นที่ขอให้ผูกผ้าแดง ที่จริงถ้าว่าโดยลำพังเพียงพิจารณาว่าชิ้นไดเปนของดี แลชิ้นไดเปนของเลวรู้ได้ไม่ยาก ด้วยชิ้นดีแลชิ้นเลวแล

ดูก็รู้ได้ว่าผิดกัน ความยากเริ่มไปแต่ที่จะต้องตรวจให้แน่ว่า ชิ้นนั้นเปนของไม่ชำรุด ๑ แลถ้าเปนของมีฝา ไม่ขาดฝาแลไม่ผิดฝานั้นเปนต้น ด้วยของชำรุดมีวิธีแก้ไขซ่อนเร้นได้หลายอย่าง เปนต้นว่า ขวดที่ปากแตก อาจจะฝนเจียนลงมาให้เสมอกัน แล้วเลี่ยมปากยังรอยฝนไว้ ถ้าผู้ทำเข้าใจ อาจจะแปลงขวดนั้นเปนขวดรูปทรงอย่างอื่น ดูเหมือนกับขวดดี ต่อเปนผู้ชำนาญลักษณรูปทรงต่าง ๆ ที่จีนทำ จึงจะรู้ได้ว่าเปนของแปลงรูป บางทีขวดจีนทำรูปยักเยื้องแผลงไป ขวดดี ๆ ชวนให้สงไสยว่าขวดตัดปากก็มี ชิ้นเช่นนี้ต้องแกะเลี่ยมออกดูจึงรู้ความจริงได้ ด้วยของที่ชำรุดคงขาดเคลือบตรงรอยฝน ของที่ขาดฝาหรือผิดฝายังสังเกตยากไปกว่านั้น ของบางอย่างเช่นโถก็ดี ชั้นเหล้าก็ดี ตลับก็ดี เปนของรู้ได้แน่ว่าต้องมีฝา แต่มีของบางอย่างเช่นคนโททีรูปร่างอย่างเดียวกัน บางชนิดมีฝา บางชนิดก็ไม่มีฝา ถ้าหากเปนชิ้นมีฝา ฝาแตกหายไปเสีย เอามาตั้งแต่ตัวเปล่าเรียกว่าขาดฝา ดูกผ้าแดงไม่ได้ ของที่มีฝามีที่สังเกตที่ขอบปากข้างในมักไม่เคลือบ ส่วนของที่ผิดฝานั้น บางทีสังเกตได้ด้วยเนื้อแลน้ำเคลือบฝากับตัวไม่เหมือนกัน บางทีสีครามไม่เหมือนกัน แต่บางทีเหมือนกันหมด ไปผิดกันที่ลายประกอบเขียนผิดเรื่อง ๑ ถึงในกรรมการก็มีแต่บางท่านที่ชำนาญตรวจของขาดฝาแลผิดฝา ส่วนชิ้นที่สงไสยว่าเปนของยี่ปุ่นนั้น ชิ้น

ที่อาจจะชี้ได้แน่แท้ว่าเปนของยี่ปุ่นนั้นมีน้อย ที่เปนแต่ชิ้น "ส่อแหลม" เพียงสงไสยนั้นมาก ต้องแล้วแต่กรรมการข้างมากจะเห็นอย่างไร แต่มักจะไม่ยอมผูกผ้าแดงให้เสียเปนพื้น ที่ยากที่สุดในกระบวนตรวจตัดสินผูกผ้าแดงนั้น อยู่ในข้อที่ว่าชิ้นเช่นนั้น ของผู้อื่นมีอีกหรือไม่ ออกจะเหลือวิไสยที่กรรมการจะรู้ได้ แต่กฎหมายตรวจโต๊ะก็ไม่ยอมให้กรรมการไม่รู้ กรรมการต้องอาไศรยเจ้าของโต๊ะ ๆ ผู้ที่เล่นโดยสุจริตย่อมจะเอาเปนธุระสืบสวน ถ้ารู้ว่าของมีที่อื่นอีก ก็พยายามเอามารวบรวมไว้ให้ชิ้นอย่างนั้นมีแต่ของตน ถ้ายังรวมไม่ได้หมด ก็ไม่เอามาเรียกผ้าแดง ด้วยเหตุเหล่านี้ การที่กรรมการจะยอมผูกผ้าแดงให้ง่ายหรือยาก เกี่ยวที่ตัวเจ้าของโต๊ะด้วยอีกโสด ๑ ถ้าเจ้าของโต๊ะเปนผู้ที่กรรมการไว้วางใจว่าไม่ลวงกรรมการ ก็มักผูกให้ง่าย ๆ ยกตัวอย่างดังเช่นโต๊ะหลวง เรียกชิ้นไหนเชื่อได้ว่ากรรมการคงยอมให้ผูกผ้าแดงถวายทุกชิ้น น่าจะชวนให้เข้าใจว่าเพราะกรรมการเกรงพระบารมี แต่ความจริงไม่เช่นนั้น เปนเพราะของหลวงมีชิ้นดี ๆ มากกว่าของผู้อื่น เวลาจะตั้งโต๊ะประกวดทรงเลือกคัดมาตั้งแต่ชิ้นที่ดีเปนของควรผูกผ้าแดง ชิ้นนั้นถึงจะตั้งโต๊ะใคร ๆ ก็ต้องผูก กรรมการใช้คำพูดกันว่า "เหมือนเขากำหมัดมายัดปากกรรมการ" ไม่มีทางอย่างอื่นนอกจากจะยอมให้ผูก จริงอยู่มีเจ้าของโต๊ะบางพระองค์บางท่าน ซึ่งกรรมการยอม

ให้ผูกผ้าแดงถวายง่าย ๆ ที่สำคัญคือ โต๊ะกรมขุนพิทยลาภพฤฒิยากร ผู้เปนนายกกรรมการ เรียกชิ้นใด กรรมการไม่ใคร่ขัด จนพูดกันในกรรมการว่า ถ้ากรมขุนพิทยลาภ ฯ เรียกขาโต๊ะก็เห็นจะยอมผูกผ้าแดงถวาย แต่การที่ยอมผูกง่าย ๆ ไม่ใช่เพราะกรรมการประจบนายก หรือเห็นแก่เจ้าของโต๊ะนั้น ๆ ความจริงเพราะท่านเหล่านี้ ท่านมัธยัสมาก เรียกขอผ้าแดงแต่ชิ้นซึ่งเชื่อแน่ว่ากรรมการจะไม่รังเกียจ ถึงโต๊ะของท่านจะได้ชิ้นผ้าแดงมากหรือน้อย ก็ไม่ถือเอาข้อนั้นเปนประมาณ แต่เจ้าของโต๊ะไม่เหมือนกันเช่นนี้ทั่วไป มีบางคนที่ไม่รู้จักประมาณ คิดเห็นของของตัวดีไปหมด พอเรียกได้ชิ้นหนึ่งแล้วก็เรียกต่อไปไม่มีที่สุด ไม่ว่าชิ้นดีชิ้นเลว กรรมการเห็นหยุมหยิมพอเบื่อขึ้นมาก็เลยว่า "เนื้อไม่งามความไม่ดี" ไม่ผูกผ้าแดงให้ทั้งนั้นเรียกในกรรมการว่า "ตกเสียทีเดียว" ก็มี บางเจ้าของโต๊ะบางคนใจน้อย เรียกชิ้นใดไม่ได้ผ้าแดงก็เกิดโทสะ พอแสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็เหมือนล่อให้กรรมการเกิดสนุกอยากจะดูโกรธ ผู้นั้นจะเรียกชิ้นอื่นต่อไป ถึงจะให้กรรมการก็คงทำกระบิดกระบวน จนเจ้าของโต๊ะโกรธพอใจกรรมการแล้วจึงให้ เคยมีที่อย่างเก่ง ๆ พอเรียกตกชิ้นเดียว เจ้าของก็โกรธกรรมการพาลถวายคำนับออกเลิก จนถึงต้องรับสั่งให้เรียกต่อไปก็มี แต่ที่ร้ายกว่าจำพวกอื่นนั้น คือเจ้าของโต๊ะที่พอใจจะแกล้ง

กรรมการ เอาชิ้นชำรุดเลี่ยมยึดมาเรียกผ้าแดง หรือเอาชิ้นที่รู้ว่ายังมีของผู้อื่นมาเรียกผ้าแดง หวังจะดูกรรมการให้ได้ความลอายเมื่อถูกปรับ ผู้ที่ทำเช่นนี้ พอกรรมการรู้เช่นเสียคราวหนึ่งแล้ว ก็สมมตให้เปน "งู" ที่หลังผู้นั้นจะเรียกอะไร ถึงของจะดีเท่าหนึ่งเท่าใด กว่าจะได้แต่ละชิ้นก็เปนแสนลำบาก ส่วนของผู้ที่เปนกรรมการเอง ข้อที่ผู้อื่นนินทาว่า กรรมการร้องขอให้ผูกผ้าแดงโต๊ะของตนเองมากกว่าผูกให้โต๊ะผู้อื่น ข้อนี้จะปฏิเสธยากอยู่ แต่ถ้าคิดดูว่า กรรมการก็เปนเจ้าของโต๊ะ กิเลศอย่างใดอันเปนวิไสยของผู้เปนเจ้าของโต๊ะ กล่าวคือที่ย่อมเห็นว่าของ ๆ ตนดี แลมีความอยากได้รางวัลชั้นสูงเปนต้น ย่อมมีอยู่ในผู้ที่เปนกรรมการเหมือนบุถุชนอื่น ๆ อันยังมิได้วิมุติหลุดพ้นจากกิเลศนั้น ๆ ก็น่าจะเห็นอกอย่าง แต่ข้อที่ผู้อื่นเข้าใจว่า กรรมการสมยอมผูกผ้าแดงให้กันง่าย ๆ นั้น เปนความเข้าใจผิดแท้ ถ้าจะว่าให้กันยากกว่าโต๊ะผู้อื่นนั้นแลพอจะใกล้ เพราะกรรมการถือว่ารู้จักของดีด้วยกัน กรรมการควรจะเอาของดีแน่นอนมาตั้ง การตรวจตราก็ตรวจโต๊ะกรรมการด้วยกันแขงแรงยิ่งกว่าโต๊ะผู้อื่น ถ้ากรรมการเรียกชิ้นตก ดูเปนการพอใจในกรรมการด้วยกันยิ่งกว่าที่ได้ มีเรื่องเปนตัวอย่าง ครั้งหนึ่งพระองค์เจ้าปรีดาได้กระบอกสังกโลกรูปตะโพนไว้ใบ ๑ เลื่องฦๅกันว่าเปนของดีแปลกนัก ใคร ๆ ก็อยากจะเห็นกระบอกใบนั้น พเอิญมีผู้ที่อยู่ใน

กรรมการคนหนึ่งหรือสองคนพูดขึ้นว่า "ไม่เห็นจะวิเศษอย่างไร ถึงกระบอกนั้นมาตั้งโต๊ะ ก็ไม่ผูกผ้าแดงให้" พระองค์เจ้าปรีดา ได้ทราบความอันนี้เลยเก็บกระบอกนั้นเงียบ ไม่เอาออกมาตั้งโต๊ะ จนต้องวิงวอนกันอยู่หลายคราว จึงเอาออกมาตั้งให้เห็น กระบอกสังกโลกรูปตะโพนใบนี้ ต่อมาได้พระราชทานไหมทองใหญ่ ดังปรากฏอยู่ในบาญชี ความจริงเปนดังกล่าวมานี้ ถึงกรรมการด้วยกันเอง ก็ไม่สู้พ้นที่จะโกรธกันนัก

ต่อมาเมื่อ รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าของโต๊ะที่ไม่ได้เปนกรรมการ ไม่ได้โอกาศสนุกสนานในการที่จะตรวจโต๊ะเหมือนกับผู้ที่เปนกรรมการ จึงโปรดให้ประกาศเจ้าของโต๊ะที่เปนพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการเปนกรรมการด้วยกันหมด มีจำนวนราว ๕๐ คนด้วยกัน แลทรงรับเปนตำแหน่งผู้ชี้ขาด ตั้งแต่เจ้าของโต๊ะเปนกรรมการด้วยกันทุกคน ก็เปนอันสิ้นเหตุที่เจ้าของโต๊ะแค้นเคืองกรรมการ แลมีความสนุกสนานในทางกีฬายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเกิดมีวิธีประกวดชิงชั้นกันในกรรมการ แลมีข้อบังคับกรรมการกวดขันยิ่งขึ้น การเล่นโต๊ะจึงกลายเปนกีฬาอย่างสนุกที่สุดอย่าง ๑ เรียกกันขึ้นว่า "การเล่นเปนกรรมการ" เปนกีฬาซึ่งเล่นได้แต่หน้าพระที่นั่ง ถ้าหากว่าโต๊ะตั้งที่อื่น เช่นไปตั้งช่วยงานกันที่วังเจ้านาย ก็เปนแต่ตั้งดูกันเล่น หรือมีคนนั้น

เจ้าของวัง ก็ผูกผ้าแดง ทำขวัญพอหัวเราะกันเล่นโต๊ะ ละชิ้น สองชิ้น อย่างเล่นกันมาแต่โบราณ

ก็ที่ว่า "เล่นเปนกรรมการ" เปนอย่างไร ข้าพเจ้าจะลองอธิบายพอให้ผู้ที่ไม่เคยเล่นเข้าใจเนื้อความบ้าง การเล่นเปนกรรมการผิดกับการเล่นอย่างอื่นในข้อสำคัญอย่าง ๑ ที่ผู้เล่นไม่มีประตูเสีย มีแต่ได้อย่างเดียว เล่นในกระบวนที่ใครจะหา "แต้ม" ได้มากกว่าใคร เอาการตรวจโต๊ะเปนอุบายเครื่องหาแต้ม ทางที่กรรมการได้แต้มนั้น คือถ้าได้ตรวจโต๊ะ ๆ ๑ กรรมการที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรเปนผู้ตรวจได้คนละ ๑๕ แต้ม กรรมการทั้งหลายที่นั่งประชุมตอบตัดสินได้คนละ ๔ แต้ม นี่เปนแต้มที่ได้โดยปรกติเหมือนกันทุกคน นอกจากนี้ยังมีทางที่จะหาแต้มได้เปนอติเรกอีกหลายทาง ทาง ๑ ได้ด้วยความชอบ เช่นว่าของชิ้น ๑ เจ้าของว่าไม่มีที่อื่นอีก จึงผูกผ้าแดงไว้ มีกรรมการสงไสยว่ายังจะมีที่อื่น ถ้าแลกรรมการคนใดสามารถไปเอาของที่มีอยู่มาแสดงให้ปรากฏในที่ประชุมกรรมการได้ เช่นนี้มีความชอบ กรรมการคนนั้นอาจจะได้แต้มอติเรกตั้ง ๒๐ แต้ม แต่กระบวนหาแต้มในทางนี้ต้องระวัง ถ้ารู้อยู่ว่าของมี ทำอมพะนำไม่บอกออกมา จนกรรมการหลงแล้วจึงไปเอาชิ้นมาขยายที่หลัง อาจจะถูกตัดสินว่า "อุปสมยทกรรมการ" ถูกปรับได้มาก ๆ วิธีหาแต้มอีกอย่าง ๑ นั้น หาได้ด้วยความสามารถ เช่นกรรมการคนใด

เปนน่าที่จุดหรือดับเทียนไชย ถ้าอุส่าห์แต่งกลอนมาว่าเพราะ ๆ อาจจะได้แต้มรางวัลถึง ๕๐-๖๐ แต้ม อิกทาง ๑ นั้นหาแต้มได้ด้วยความรู้ เช่นสิ่งของจะพระราชทานไหมทอง ถ้ากรรมการอันเปนเจ้าน่าที่ไม่สามารถจะบอกรูปแลลวดลายของสิ่งนั้นให้ถูกต้องได้ แลกรรมการคนใดอาจจะบอกได้ ไม่มีใครคัดค้าน ก็ได้รางวัลคราวละ ๕ แต้ม อิกทาง ๑ นั้นหาแต้มได้โดยกระบวนว่องไว เห็นกิจการอันใดในที่ตั้งโต๊ะยกพร่อง เช่นธูปเทียนบนโต๊ะซึ่งควรจะจุด ไม่จุดหรือดับเสียก็ดี หรือเห็นว่าผู้ใดในกรรมการไม่สำรวมระวังกิริยาวาจา เช่นรับต้องสิ่งของมือหนักจนมีเสียงดังกรุกกริกขึ้นก็ดี พูดใช้ถ้อยคำอันไม่สมควร เช่นใช้คำว่า "ใส่" ในเมื่อพูดถึงสิ่งของมีรูปก็ดี กรรมการใครทักท้วงความยกพร่องขึ้นได้ก่อน ได้รางวัลอัตราคราวละ ๕ แต้ม วิธีหาแต้มโดยกระบวนว่องไวนี้ ถึงได้เพียงคราวละ ๕ แต้ม ก็อาจจะได้บ่อย ๆ เปนแต้มเปนคูมาก ๆ เปนเครื่องถนัดของกรรมการชั้นหนุ่ม ๆ ที่พึ่งเข้าเล่นโต๊ะใหม่ ๆ ด้วยไม่สู้ต้องการความรู้ความชำนาญในกระบวนเล่นเครื่องโต๊ะนัก นั่งคอยดูเวลาตรวจโต๊ะ ถ้าเห็นธูปดับไปจนดอก ๑ หรือเห็นกรรมการคน ๑ นั่งห่างขาดหัตถบาศรับพ้องนายก ก็ได้แต้ม เพราะเปนความผิดของกรรมการผู้เปนเจ้าน่าที่จุดธูปเทียนต้องถูกปรับ แลเปนความผิดของกรรมการซึ่งเปนผู้ใหญ่บ้านไม่ดูแล ปล่อยให้กรรมการขาดหัตถบาศต้อง

ถูกปรับทั้งกรรมการผู้ขาดหัตถยาคนั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีทางที่จะฟ้องหาว่ากรรมการไม่สำรวมระวังกิริยาวาจา เปนต้นว่าใครทำน้ำร้อนหกก็ดี หรือเดินไม่ระวังไปโดนไหล่กันเข้าก็ดี ก็ฟ้องหาแต้มได้ แต่ผู้ไม่สำรวมนั้นก็ต้องถูกปรับ กระบวนฟ้องกันอย่างนี้ถ้าใครไม่รู้เรื่องไปนั่งฟัง น่าจะเห็นว่ากรรมการมีแต่คอยหาร้ายให้กัน แต่ที่จริงนั้นเปนตัวสนุก ถึงตัวผู้ที่ถูกฟ้องก็ไม่มีใครโกรธ วิธีหาแต้มอีกทาง ๑ นั้น หาด้วยความเพียร คือในเวลามีงานตั้งโต๊ะ พยายามไปถึงที่สนามโต๊ะก่อนเสด็จออก หรืออุส่าห์ทำการงานในน่าที่ เช่นวัดสอบจดยาญชี้ชิ้นได้พระราชทานไหมทองส่งนายกแต่ในคืนวันนั้นก็ดี อาจจะได้แต้มรางวัลตั้ง ๑๕ ถึง ๒๐ แต้ม กระบวนเหล่านี้เปนทางข้างได้แต้ม แต่ทางข้างเสียคือที่จะต้องถูกปรับแต้มเพราะความบกพร่องของกรรมการนั้น ก็มีด้วยเหตุต่าง ๆ หลายอย่าง อันมักตรงกันข้ามกับทางที่ได้แต้มนั้น เช่นขาดน่าที่ไม่มาตรวจโต๊ะแลไม่เข้าเวร ยืนยันในข้อปัญหาอันใด เช่นว่าของยังมีอยู่ที่อื่นอีก แลไม่สามารถจะพิสูตรได้ดังว่า หรือแสดงกิริยาวาจาไม่เรียบร้อยถูกต้องตามวินัยของกรรมการเปนต้น เหล่านี้ใครทำก็ต้องถูกปรับแต้มคราวละ ๕ แต้มเปนพื้น ที่ร้ายที่สุดนั้น ถ้าใครกิริยาไม่ดี ทำชิ้นแตกหักบุบฉลาย นั้นอาจจะถูกปรับได้ตั้ง ๑๐๐ แต้ม การตัดสินให้แต้มแลปรับแต้มกรรมการ นายกเปนผู้ตัดสินแต้มชั้นต่ำเพียงที่ให้หรือปรับคราวละ ๕ แต้ม มี

อำนาจเด็ดขาดใครจะเถียงไม่ได้ ถ้าใครใจร้อนไปโต้เถียงนายก เรียกในกรรมการว่า "เปนความกับนายก" อาจจะถูกปรับเพิ่มเติมต่างหากได้ ส่วนแต้มที่เพิ่มหรือลดเกินกว่า ๕ แต้มขึ้นไป บางอย่างมีกำหนดไว้ชัดในกฎหมาย ถ้าเช่นนั้นนายกเปนผู้กำหนด ถ้าหากเปนแต้มพิเศษอันกฎหมายว่าไว้กว้าง ๆ ไม่จำกัดแล้ว แล้วแต่จะพระราชทาน หรือโปรดให้ปรับเท่าใด

ที่ตรงนี้ควรจะกล่าวถึงตำแหน่งแลน่าที่ของนายกลงไว้สักหน่อย ตำแหน่งนายกนับเปนตำแหน่งหนึ่งในกรรมการ เปนที่ ๒ รองแต่ชกที่ ๑ ซึ่งเปนสังฆราช แต่ไม่เหมือนกรรมการอื่น ที่ไม่ต้องเปลี่ยนผลัดในกระบวนถีฬา เพราะน่าที่ของนายกอย่างเปนคนกลางสำหรับตัดสินผิดชอบในการถีฬา ไม่มีแต้มได้แต้มเสีย ใครได้เปนก็เปนประจำตัวอยู่ติดต่อไปทุก ๆ งาน ผู้ที่เปนนายกชั้นแรก เมื่อกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเปนต้นวงเพราะว่ากรมวัง ด้วยการบัตรหมายนัดตั้งโต๊ะกี๋ กะที่ตั้งโต๊ะกี๋โดยมากเปนการในพระราชนิเวศน์ เปนน่าที่กรมวังบัตรหมาย กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมก็มีโต๊ะตั้ง จึงได้รับสมมตเปนนายกแรก เมื่อกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดามาว่ากรมวัง จึงได้รับตำแหน่งนายกกรรมการต่อมา แต่กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดาเปนนายกต่อมาพระองค์เดียวจนตลอดรัชกาลที่ ๕ แม้ในตอนหลังไม่ได้ว่ากระทรวงวังแล้วก็ยังเปนนายกอยู่ ด้วยผู้อื่นยินยอมพร้อม

กันว่ากรมขุนพิทยลาภ ฯ มือภินิหารสมควรแก่ตำแหน่งนายก จะหาผู้ใดเสมอมิได้ อันนี้เปนความจริงด้วยประการทั้งปวง ด้วยน่าที่ของนายกนั้น ต้องออกแรงเหน็ดเหนื่อยยิ่งกว่ากรรมการคนอื่น ๆ ทั้งสิ้น ต้องมาถึงที่สนามโต๊ะก่อนกรรมการอื่น ๆ เพราะถ้านายกไม่อยู่ กรรมการก็ตรวจโต๊ะไม่ได้ เวลาตรวจโต๊ะ กรรมการยังมีเวลาผลัดเปลี่ยนเข้าเวร ที่ไม่เข้าเวร ก็มีเวลาที่จะนั่งอยู่เฉย ๆ เลือกพูดจาหาแต้มตามพอใจ แต่นายกนั้นไม่มีเวลาว่าง ปากก็ต้องขาน มือก็ต้องเขียน ตลอดเวลาเรื่อยไป ครั้นเวลาเลิกตรวจโต๊ะในวันหนึ่งแล้ว กรรมการกลับบ้าน ทางนี้นายกยังต้องคิดรวมแต้มกรรมการที่ได้เสียในวันนั้น รดมาขีดประกาศแก่กรรมการในวันน่า ว่าโดยย่อ เปนผู้ที่ต้องพยายามยิ่งกว่าใคร ๆ ทั้งสิ้นในการเล่นโต๊ะ นี้ประการ ๑ อีกประการ ๑ นายกต้องชำนาญกฎหมายแลธรรมเนียมการตรวจโต๊ะ ตัดสินอย่าให้พลั้งพลาด แลต้องรู้เลศนัยที่จะผ่อนผัน อย่าให้การตรวจโต๊ะชักช้าเสียเวลา แม้ชื่อกรรมการที่ควรจะเรียกลัดได้ให้สั้น ก็ต้องลัด ชื่อลัดของกรรมการมีแปลก ๆ อยู่บ้าง เช่นพระยานรานุกิจมนตรี (เปลี่ยน ทัศนะพยัคฆ์) เวลานั้นเปนพระศรีกาฬสมุด เรียกชื่อลัดกันในกรรมการว่า "สีกา" พระยาศรีสัตย์สถิตย์ (จัน พราหมณะนันทน์) มีชื่อลัดว่า "สีสัตว" ดังนี้เปนต้น แต่ข้อสำคัญในนายกนั้นอยู่ที่ต้องระวังรักษาไมตรีจิตรของบรรดากรรมการทั้งปวงไว้ให้จงได้ การอันนี้

ยาก ด้วยนายกมีน่าที่จะต้องทำทั้งฝ่ายพระเดชแลพระคุณ กล่าวคือที่ปรับแต้มแลให้แต้มกรรมการ อันอาจจะเปนยั่วยุให้กรรมการที่แข่งขันแต้มกันถึงแพ้แลชนะ ต้องมีความเที่ยงตรงแลให้กรรมการทั้งปวงแลเห็นความเที่ยงตรงของนายกอยู่เสมอเปนนิจ น่าที่นายกที่กล่าวมานี้ กรมขุนพิทยลาภ ฯ ทรงบำเพ็ญบริบูรณ์ทุกอย่าง จนกรรมการทั้งปวงเคยเข้ากันทำ "โปเจียม" ประดับเพ็ชรคือเข็มติดอกเสื้อสำหรับยศนายกถวายเปนของขวัญครั้ง ๑ ถ้าหากว่าตำแหน่งนายกถูกผู้ที่กรรมการไม่สู้ไว้วางใจในพรหมวิหาร การเล่นเปนกรรมการก็เห็นจะลำบากได้มาก นายกจำต้องมีผู้ช่วยในส่วนเจ้าพนักงานประจำ ด้วยมีน่าที่ประจำหลายอย่าง เปนต้นตั้งแต่หมายนัดตั้งโต๊ะ ตลอดจนเกียรติหมายเหตุการตรวจโต๊ะติดต่อมาทุก ๆ งาน น่าที่นั้นตกอยู่แก่พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี) ตั้งแต่ยังเปนขุนนิพัทธราชกิจ ดูเหมือนจะพร้อม ๆ กับกรมขุนพิทยลาภ ฯ เปนนายก แลทำติดต่อตลอดมาจนชำนาญในน่าที่นายก ถึงเวลานายกยังไม่มา ถ้ากรรมการอยากจะรู้กิจการอันใดซึ่งเคยถามนายก อาจจะถามได้ความจากพระยาเสถียรสุรประเพณี จนกล่าวกันในกรรมการว่า ถ้าให้พระยาเสถียร ฯ เปนนายกก็เห็นจะเปนได้

การเล่นเปนกรรมการนั้น เมื่อว่าโดยย่อ ผู้เปนกรรมการต้องสำรวมระวังอย่าให้ถูกปรับแต้มนั้นอย่าง ๑ ต้องพยายามหา

แต้มทั้งที่จะได้โดยปรกติ แลที่จะหาได้เปนอติเรกให้ได้มาก อย่างที่สุดอย่าง ๑ นี่เปนเค้าของกีฬาเรื่องเล่นเปนกรรมการ ที่กรรมการคนใดจะได้แต้มสูง ต้องประกอบคุณวิเศษหลายอย่าง เบื้องต้นคือความหมั่นเพียรไม่ขาดเวลาประชุมทั้งเช้าค่ำ ให้ได้แต้มโดยปรกติบริบูรณ์นี้ประการ ๑ เวลาอยู่ในที่ประชุมต้องสำรวมกิริยาวาจาอย่าให้ถูกปรับแต้มด้วยความพลั้งพลาดนี้ประการ ๑ ต้องมีความรู้กระบวนตรวจตราแลกฎหมายเครื่องโต๊ะ นี้ประการ ๑ แต่อย่างอื่นนอกจากความหมั่นเพียรยังไม่สำคัญเท่าความว่องไวในการที่ "พูด" หาแต้มอติเรกทุกช่องทุกโอกาศที่จะหาได้ มีกรรมการบางคนที่หมั่นเพียร แลสำรวมระวังไม่ใคร่ถูกปรับแต้ม แต่ไม่ว่องไวในการพูดจาหาแต้มอติเรก กรรมการที่ทรงคุณวิเศษเพียงเท่านั้น ยังไม่เคยได้แต้มถึงสูงสุดสักคนเดียว แต่ที่น่าสงสารนั้น คือกรรมการบางคนที่มักประหม่า ถึงเวลาเข้าเวรเมื่อจะต้องทำน่าที่อย่างใด มีบอกรูปบอกลายชิ้นไหมทองเปนต้น ถ้าถูกเพื่อนกรรมการฟ้องร้องหรือทักถามเข้า ก็เสียสติตกใจประหม่า บอกเอาน่าเปนหลังเอาหลังเปนน่า เลยถูกกรรมการเล่นใหญ่ จนคะแนนที่นายกกาปรับคราวละ ๕ แต้มมากมายดูดำเปนรวงผึ้ง กรรมการเช่นนี้ถึงความรู้จะดีเท่าไร และจะหมั่นเพียรอย่างไร แต้มก็มักลงไปอยู่สุดโหล่ ด้วยเหตุต่าง ๆ ดังพรรณามานี้ ในกรรมการ ๔๐-๕๐ นั้น มักจะต่างกันเปน ๓ พวก

พวก ๑ ที่ว่องไว อย่างไร ๆ แต้มคงสูง ผิดกันแต่คนนั้นสูงกว่าคนนี้ คนนี้สูงกว่าคนโน้น อีกพวก ๑ ที่มัธยัตแต้มมักจะอยู่กลาง ๆ เสมอ อีกพวก ๑ นั้น อย่างไร ๆ คงไม่พ้นขึ้นไปจากข้างก้นกะซุง เรียกกันว่า "บอดต้อม" ทุก ๆ งาน

เมื่อสิ้นงานแล้วนายกจึงรวมแต้มได้เสียคิดหักกัน ให้รู้ว่ากรรมการคนไหนคงได้แต้มเท่าไร แล้วทำบาญชีรายชื่อ เรียงลำดับกันตามที่มีแต้มได้มากแลน้อย แล้วพระราชทานยศศักดิ์ลาภสักการสูงต่ำมากน้อยโดยลำดับกันตามแต้มที่ได้นั้น มียศเปนชั้น "ชก" บ้าง ชั้น "ลก" บ้าง ชั้น "ซังซี้" บ้าง ชั้น "ซิ่ว" บ้าง ชั้น "กวั" บ้าง ตามทำเนียบอันปรากฏอยู่ในกฎหมาย เหล่านี้เรียกว่าชั้น "ในพัด" ชั้น ๑ เพราะได้พัดเชิ้ยนเปนเครื่องยศ รองนั้นลงมาเปนชั้น "นอกพัด" คือที่ไม่มีพัดเปนเครื่องยศ เรียกว่า "ไปคชัด" เสมอชนสามัญชั้น ๑ แล้วถึงชั้น "จีนอ" คือกรรมการที่มีแต้มปรับมากกว่า แต้มได้ เรียกกันในกรรมการว่า "พวกเปนหนี้พระราชทรัพย์" ชั้น ๑ กรรมการที่มียศศักดิ์ " มีน่าที่ประจำยศต่าง ๆ กัน ตามซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมาย ต้องทำน่าที่นั้นในงานหลังไปจนมีแข่งขันกันอีก จึงเปลี่ยนยศกรรมการใหม่ โดยนัยดังกล่าวมาแล้ว งานที่เปลี่ยนกรรมการเฉภาะเปนงานใหญ่ ๆ ถ้าเปนงานเล็กน้อยถึงคิดแต้มได้ แต้มเสีย ก็เพียงสำหรับกำหนดรางวัลลาภสักการให้สูงต่ำผิดกัน แต่ไม่เปลี่ยนยศศักดิ์ในกรรมการ

ว่าด้วยกฎหมายการตัดสินเครื่องโต๊ะ

ธรรมดาการประกวด ไม่ว่าประกวดอย่างใด ๆ จำต้องมีข้อบังคับตั้งขึ้นไว้ สำหรับเปนสัญญาธาณดีแก่บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายที่เปนเจ้าของแลที่เปนผู้ตัดสิน ถึงการเล่นแข่งขันต่าง ๆ ก็ย่อมมีข้อบังคับสำหรับตัดสินเหตุแลยี่จจับ ที่จะแพ้ชนะในการแข่งขันนั้น ๆ โดยทำนองเดียวกัน การเล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ก็มีความจำเปนที่ต้องมีกฎหมาย ด้วยเปนทั้งการประกวดแลการแข่งขันรวมอยู่ด้วยกัน ดังอธิบายมาแล้ว เพราะฉนั้นจึงทรงพระราชดำริห์ตั้งกฎหมายสำหรับการตรวจโต๊ะขึ้น แลทรงแก้ไขเพิ่มเติมต่อมาเปนครั้งเปนคราว ตามที่มีเหตุการณ์โดยอันดับ จนรวมเข้าเสร็จเปนกฎหมาย ๑๘๖ ข้อ แบ่งเปน ๘ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยวิธีตั้งโต๊ะ

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยวิธีตรวจตัดสินโต๊ะ

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยข้อบังคับกรรมการ

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยพักยศแลพักรองของกรรมการ

หมวดที่ ๕ ว่าด้วยเข็ม (ไปเจียม) สำหรับติดอกเสื้อกรรมการ

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยเครื่องหมายชั้นไหมทอง

หมวดที่ ๗ ว่าด้วยรางวัลผ้าน่าโต๊ะ

หมวดที่ ๘ ว่าด้วยรางวัลโต๊ะ

หมวดที่ ๙ ว่าด้วยประกาศเก่า

กฎหมายนี้กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ได้ทรงรวบรวมพิมพ์ครั้งหลัง เมื่อณวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๙ พ.ศ. ๒๔๔๓ เรียกว่า "พระราชบัญญัติข้อบังคับในการตัดสินเครื่องโต๊ะ ร.ศ. ๑๑๙" ทำเปนเล่มสมุดขนาดเล็กแจกกรรมการไว้ เดี๋ยวนี้เห็นจะหายาก เมื่อข้าพเจ้าจะแต่งหนังสือเรื่องนี้ มีกรรมการบางคนได้ทราย มาตักเตือนว่าควรจะเอากฎหมายการตัดสินเครื่องโต๊ะ พิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ด้วย รักษาไว้อย่าให้สูญเสีย ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วย จึงพิมพ์ไว้ในท้ายสมุดเล่มนี้ ถ้าท่านผู้ใดจะใคร่ทรายข้อใดโดยพิศดาร ก็จงพลิกไปดูที่ตัวกฎหมายนั้นเทอญ

การเล่นเครื่องโต๊ะอย่างเช่นที่เล่นเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ต้องอาไศรยกฎหมายยิ่งกว่าการเล่นอย่างอื่น ๆ โดยมาก ในส่วนที่เปนอาณัติสัญญาในการแต่งตั้งแลตัดสินการประกวดเครื่องโต๊ะนั้นไม่สู้กระไร ไม่เหมือนกับที่เปนเหตุเปนยั่วยุในการแพ้ชนะส่วนที่กรรมการแข่งขันกัน เพราะกรรมการจะได้แต้มเสียแต้มแพ้ชนะกันในการแข่งขัน เปนสำคัญอยู่ที่จะทำถูกหรือผิดกฎหมาย ความสนุกข้อสำคัญในส่วนการเล่น จึงอยู่ที่ดูกรรมการพยายามประพฤติกิริยาวาจารักษากฎหมาย เช่นตาเดินเดินทางตรง ไม่

ปล่อยให้ตนเองหรือผู้อื่นกระทุกกระทิกพลิก ผิดกฎหมายไปได้เปน ขันขาด ถ้าใครทำผิดกฎหมายแม้แต่เล็กน้อย ก็คงมีเพื่อนกรรมการเปนโจทย์ฟ้อง ดังแสดงมาให้เห็นบ้างแล้วในตอนก่อน เช่นว่าจัยของกระทบกระเทือนจนมีเสียงดังกรุกกริก ผิดโดยฐานกิริยาไม่ดีนั้นเปนต้น แต่พอมีเสียงดังกริก ก็คงมีเสียงโจทย์ฟ้องเซงแซ่ เพราะการที่ฟ้องนั้น ผู้ชนะย่อมได้แต้มเปนประโยชน์ในทางที่แข่งขันของกรรมการ จึ่งต้องคอยฟ้องหาแต้มกันอยู่ทุกคน ส่วนทางที่เสียก็ต้องระวังอย่างที่สุด ที่จะไม่ให้ถูกปรับเพราะทำผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึ่งเปนส่วนสำคัญของการเล่นแข่งขันกระบวนตรวจโต๊ะ ดังจะแลเห็นได้ในความที่กล่าวถึงพิธีตรวจโต๊ะต่อไปข้างน่า

ว่าด้วยพิธีตรวจโต๊ะ

พิธีตรวจโต๊ะเปนการสำคัญยิ่งกว่าอย่างอื่นในกระบวนเล่นโต๊ะ เพราะแพ้ชนะได้เสียอยู่ที่การตรวจนี้ ลักษณของพิธีตรวจโต๊ะเปนดังจะอธิบายต่อไปนี้ คือ ในวันงานตั้งแต่วันต้นไป เมื่อถึงเวลากำหนดกรรมการต้องไปพร้อมกัน พอเสด็จออกรับสั่งให้นายกเรียกกรรมการ นายกก็ยกชกที่ ๑ (ผู้เปนสังฆราช) ๆ เปนผู้ประกาศเรียกกรรมการว่า "กรรมการ, กรรมการ, กรรมการ," ๓ หนดังนี้

แล้ว นายกจึงเช็คสมุดบาญชีตรวจเรียกชื่อกรรมการทีละคน เรียงลำดับตามยศในกรรมการ ถ้าใครมาไม่ได้ก็ต้องจดหมายลานายก จึงจะชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อตรวจกรรมการแล้ว เปนเวลาที่จะพิจารณาการงาน เช่นต้นว่า ถ้าวันก่อนมีใครมายื่นยันว่า ชิ้นที่เรียกผ้าแดงหรือที่ผูกผ้าแดง ยังมีของผู้อื่นแลรับจะเอามาพิสูจน์ ก็เอามาพิสูจน์กันในเวลานี้ หรือถ้าเจ้าของโต๊ะจะฟ้องร้องกรรมการ เช่นว่าชิ้นของตนเคยผูกผ้าแดงให้แต่ก่อนแล้ว คราวนี้ไม่ผูกให้ ทำให้เสียชื้น ก็ยื่นฟ้องแลพิจารณากันในเวลานี้ บางทีฟ้องที่ยื่นเขาช่างแต่ง ย่านคล้าย ๆ ฟ้องความในโรงศาล ถึงได้ชาก็มี นอกจากกิจการที่ตกค้างมาแต่วันก่อน ยังมีโอกาศที่จะฟ้องร้องหาแต้มกันเปนการเบ็ดเตล็ดในเวลานี้อีกหลายอย่าง เช่นกรรมการคนใดหลงลืมไม่ติดโบ่เจียม คือเข็มเครื่องหมายยศกรรมการซึ่งสำหรับติดเสื้อ ด้วยข้อบังคับในกฎหมายมีอยู่ว่า เวลากรรมการเข้าที่ประชุมจำต้องติดโป่เจียม ถ้าใครไม่ติด ถึงตัวอยู่ในที่ประชุม ก็นับเหมือนกับไม่ได้มา ไม่ได้แต้มรางวัลสำหรับการประชุม เปนแต่ไม่ปรับฐานขาด กรรมการจึงต้องระวังนัก บางทีถ้าลืมโป่เจียม ก็ถึงให้เอารถรีบกลับไปเอามาให้ทันประชุม ถ้าใครเผลอไม่ติดโป่เจียม ก็มีผู้ฟ้อง เพราะผู้ฟ้องได้แต้มฐานทักท้วงความบกพร่อง ถึงติดโป่เจียมมา ถ้าติดไม่เรียบร้อย เช่นติด

กลับหรือติดไม่แน่น น่ากลัวจะหลุดตก ก็อาจจะถูกฟ้องเหมือนกัน นอกจากเรื่องไปเจียมยังมีเรื่องอื่นสำหรับฟ้องอีกหลายอย่าง บางทีก็ฟ้องกันด้วยเรื่องขัน ๆ เช่นครั้ง ๑ กรรมการคน ๑ ไปไม่ทันเวลาเรียกประชุมตรวจโต๊ะ ไปถึงร้องทุกข์ว่า ที่จริงมาทันแต่มีเหตุขึ้น เพราะในทางถนนที่มามีคนมีโคฝูง ๑ ประมาณสี่ห้าตัวไปนอนอยู่กลางถนน ม้าเทียมรถไม่เห็นวิ่งขึ้นไปชนโค ม้าเลยตื่นจนรถหักมาไม่ได้ ขอฟ้องกรรมการคน ๑ ซึ่งเปนผู้มีตำแหน่งเปนเจ้าน่าที่ในกระทรวงนครบาล ว่าละเลยให้โคมานอนขวางทาง จนเกิดเหตุน่ากลัวอันตราย แลขัดข้องแก่การตรวจโต๊ะ ได้ฮากัน รับสั่งให้นายกรับฟ้อง ปรับกรรมการผู้เจ้าน่าที่รายตัวโคตัวละ ๕ แต้ม มักจะมีเรื่องฟ้องกันเล่นขัน ๆ อย่างนี้ไม่ใคร่ขาด บางทีกรรมการบางคนบอกกล่าวขอสู่แก่โทษ ด้วยเรื่องการที่กระทำผิดกฎหมายการตรวจโต๊ะไว้ โดยยังมิได้มีผู้ใดทันร้องฟ้อง การสู่แก่โทษนี้ บางทีก็เลยเปนความยืดยาว ดังเช่นกรรมการคน ๑ สู่แก่โทษว่า เมื่อวันก่อนได้ให้ผูกผ้าแดงผิดไปชิ้น ๑ ครั้นวันนี้ไปดูเห็นชิ้นนั้นเปนชิ้นยี่ปุ่น นายกให้ไปยกชิ้นนั้นมาดู ถ้ากรรมการเห็นพร้อมกันว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นจริง กรรมการคนไหนที่ได้ยอมให้ผูก ก็ถูกปรับรายตัวคนละ ๕ แต้มทุกคน ส่วนผู้ที่มาสู่แก่โทษไม่ต้องถูกปรับ ก็เหมือนกับได้แต้มเปนรางวัล แต่ถ้ามีกรรมการเถียงว่า เปนชิ้นกังไสมิใช่ยี่ปุ่น ก็ต้องตัดสิน

กันใหม่ตรงนั้น ถ้าพวกข้างเห็นว่ากังไสมากกว่า ชิ้นนั้นก็คงได้ผูกผ้าแดง ผู้ที่มาลุแก่โทษก็ต้องถูกปรับฐานทำให้เสียเวลา บางทีกรรมการมาลุแก่โทษว่าผูกผ้าแดงผิด โดยท่านองเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว แต่อ้างเหตุว่า เดี๋ยวนี้ทราบว่าชิ้นนั้นเปนของมีที่อื่นอีก ถ้าลุแก่โทษอย่างนี้มักจะยุ่ง ด้วยกรรมการที่จะถูกปรับสงไสยว่า ผู้ที่มาลุแก่โทษรู้อยู่ก่อนแล้ว แกล้งผูกผ้าแดงหวังจะอุปสมยทกรรมการ แล้วมาลุแก่โทษ มักจะต้องเอะอะกันอยู่นานกว่าคดีเรื่องนั้นจะสำเร็จแล้วกันไปได้ เรื่องต่าง ๆ ที่ว่ากันเปนการจรดังแสดงมานี้ ว่ากันเต็มที่แต่ในวันที่ ๒ แลวันต่อ ๆ นั้นมา ถ้าเปนวันแรกในงานใหญ่ที่ตั้งโต๊ะเทียนไชยสำหรับพิธีตรวจโต๊ะ เมื่อตรวจกรรมการแล้ว ต้องพร้อมกันไปทำพิธีจุดเทียนไชยที่โต๊ะเทียนไชยก่อน

พิธีจุดเทียนไชยนั้น ซกที่ ๑ ผู้เปนสังฆราชเข้าไปยืนตรงน่าโต๊ะเทียนไชย กับ ๔ คนเข้าไปยืน ๔ มุมโต๊ะ กรรมการนอกนั้นยืนห้อมล้อมอยู่ในหัตถบาส พระราชทานเทียนให้ซกที่ ๑ ซกที่ ๑ ต้องมีคำสำหรับเศกเมื่อก่อนจุดเทียนไชย ถ้าแต่งเปนก็แต่งมาเอง ถ้าแต่งไม่เปนก็ต้องวานผู้อื่นแต่งมา มักแต่งเปนฉันท์บ้าง เปนโคลงบ้าง ข้าพเจ้ายังจำฉันท์จุดเทียนไชยเมื่องานพระสงฆ์ขึ้นกุฎีวัดเบญจมบพิตรได้อยู่ จะจดลงไว้พอให้เห็นเปนตัวอย่าง

๓๓
๑ ยังคมบรมพุท ธพิสุทธสาสดา
อันเหล่าพระปฏิมา กรตั้งฤไทยเตือน ฯ
๑ หลากล้วนเฉลาลัก ษณยากจะหาเหมือน
วัดนี้ผิใครเยือน บมิทิ้งศรัทธาไป ฯ
๑ นบเนาวโลกุต ตรธรรมปิฎกไตร
สำนักอเนกใน นวสร้างสภาธรรม ฯ
๑ หอพุทธสาสน์สัง คหตั้งประมวญคัม
ภีร์เพิ่มประโยชน์นำ นิจสืบพระสาสนา ฯ
๑ ไหว้เหล่าวิสุทธสงฆ์ ชินวงษ์นิวัทธ์มา
ตราบปัจจุบันปรา กฎภิกษุเนาสยาม ฯ
๑ อ้างอาทิเจ้ากู ธระสู่กุฎิงาม
ในราชวนาราม ขณะนี้ก็พึ่งเห็น ฯ
๑ ขอคุณพระไตรรัตน์ ศรีวัฒน์ประสิทธิ์เปน
นิตย์ให้พิหารเบญจ มบพิตร์พิบูลย์คุณ ฯ
๑ หนึ่งอานิสงษ์รา ชกุศลและผลบุญ
จงเพิ่มพิพัฒน์สุน ทรภาพพระภูธร ฯ
๑ ให้ทรงเจริญพระ ชนมายุถาวร
หลั่งลาภขนากร บริวารอเนกหลาย ฯ
๑ พระเดชกระเดื่องทศ ทิศยศพระเพริศพราย.
สยามรัฐนิรันตราย เพราะพระเดชพระคุณครอง ฯ

เมื่อว่าคาถาจบแล้ว ชกที่ ๓ ก็จุดเทียนไชย เทียนไชยนี้เปนน่าที่ของกั่วทั้ง ๕ คน จะต้องผลัดกันดูแลรักษาอย่าให้ดับ หมายความว่า ต้องมาก่อนแลไปจุดเทียนไชยขึ้นก่อนเวลากรรมการประชุม เพราะเทียนไชยนี้ที่จริงเวลาเสด็จขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานเขาดับ ไม่ได้จุดไว้ยังรุ่ง กั่วต้องรักษาให้เทียนไชยมีแสงไฟอยู่ตลอดเวลาประชุม

เมื่อจุดเทียนไชยแล้ว ก่อนที่จะลงมือตรวจโต๊ะ นายกบอกชกที่ ๓ ให้สั่งจุดเทียนโต๊ะ คือให้เจ้าของโต๊ะจุดเทียนแลธูปเครื่องบูชาที่จัดมาไว้ประจำโต๊ะ

การสั่งจุดเทียนโต๊ะ ชกที่ ๓ ต้องรู้คติ แลสั่งให้ถูก คือโดยปรกติ ถ้าตั้งโต๊ะเครื่องบูชาในการพระราชพิธีมีสวดมนต์ฉันเช้า พอเสด็จออกทรงจุดเครื่องนมัสการ ถึงกรรมการจะประชุมอยู่หรือไม่ได้ประชุม ชกที่ ๓ ต้องสั่งให้จุดเทียนโต๊ะ ถ้าเจ้าของโต๊ะไม่พร้อมกัน ก็ต้องบอกกันในพวกกรรมการไปจุดให้ ถ้าเปนเวลาจะตรวจโต๊ะ ชกที่ ๓ ต้องสั่งให้จุดเทียนโต๊ะเฉภาะโต๊ะที่จะตรวจ ถ้าสั่งให้จุดมากโต๊ะ เผื่อไปถึงโต๊ะที่ยังจะไม่ต้องตรวจ ชกที่ ๓ ถูกปรับ ฐานให้จุดไม่มีมูล แต่ถ้าหากกรรมการจะตรวจโต๊ะใดแลโต๊ะนั้นไม่ได้จุดธูปเทียนไว้ก่อน หรือจุดแล้วปล่อยให้ดับเสีย หรือแม้ที่สุดปักธูปเทียนเอียงเอนไม่เรียบร้อย ก็อาจจะมีผู้ฟ้อง แลชกที่ ๓ ถูกปรับ แต่ถ้าเทียนที่จุดลุกลามเกินไป เปนน่าที่ของชก

ที่ ๒ ซึ่งเปนตำแหน่งต้นเทียนไชย จะต้องดูแลรับผิดชอบ ถ้าฮกที่ ๓ ไปสั่งให้ต้นเทียน ก็อาจจะถูกปรับฐานทำการนอกน่าที่ เพราะฉนั้นในเวลาจะตรวจโต๊ะ ฮกที่ ๓ มักจะสั่งให้จุดเทียนล่วงน่าไว้ราว ๓ โต๊ะ ๔ โต๊ะ เมื่อจุดเทียนแล้วก็ถึงเวลาลงมือตรวจโต๊ะ

การตรวจโต๊ะ มักจะจับตั้งแต่โต๊ะหลวงที่ตั้งเปนประธานอยู่กลาง แล้วเวียนประทักษิณไปข้างขวา เมื่อจะตรวจโต๊ะใด ตั้งพระเก้าอี้ที่ประทับทอดพระเนตรที่น่าโต๊ะ แลตั้งเก้าอี้กับโต๊ะสำหรับนายกตรงกับที่ประทับ ส่วนกรรมการนั้นมาดด้วยกัน บางทีก็นั่งเก้าอี้ แต่ต้องอยู่ในหัตถบาส ถ้าพอใจนั่งกับพื้นก็ได้

เมื่อจะตรวจโต๊ะไหน ถ้าเจ้าของโต๊ะนั้นเปนกรรมการ ต้องออกจากกรรมการชั่วคราว ไปเรียกสั่นแสดงโต๊ะของตนในน่าที่เจ้าของโต๊ะ จะมาตัดสินด้วยไม่ได้ เจ้าของโต๊ะไปยืนคอยอยู่ข้างโต๊ะ เมื่อกรรมการไปถึงโต๊ะพร้อมกันแล้ว กรรมการผู้มีน่าที่เปนเวรตรวจเข้าไปยืนข้างขวาโต๊ะคน ๑ ข้างซ้ายโต๊ะคน ๑

การเข้าเวรนี้เรียงลำดับกันตามยศในกรรมการ เข้าเวรทีละ ๒ คน เปลี่ยนกันไปทุกโต๊ะ แต่มีข้อสำคัญที่กรรมการจะต้องระวังรู้ว่าตัวจะเข้าโต๊ะไหน เข้าคู่กับใคร และจะต้องเข้าข้างขวาหรือข้างซ้ายโต๊ะ เพราะการที่นายกเรียก เรียกแต่ว่า "เวร" ไม่ออกชื่อ ถ้าใครไม่เข้าไปให้ถูกหรือให้ทัน นายกต้องเรียกชื่อก็ต้องถูกปรับ ๕ แต้ม ฮกที่ ๔ ผู้เปนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ต้องถูกปรับด้วย

ฐานไม่ดูแลจัดเวรตามน่าที่ ฮกที่ ๔ จึงต้องคอยระวังในเรื่องกรรมการเข้าเวรนี้อยู่เสมอ

อนึ่ง น่าที่ของกรรมการที่เข้าเวรตรวจโต๊ะนั้น มีกฎหมายบังคับไว้ชัดเจน บรรดาชิ้นที่ตั้งบนโต๊ะ ถ้าอยู่ข้างซ้ายขวา เปนน่าที่ของกรรมการข้างขวา ชิ้นโต๊ะที่ตั้งอยู่ข้างซ้าย ก็เปนน่าที่ของกรรมการข้างซ้าย ส่วนชิ้นที่ตั้งเปนศูนย์กลางหรือชิ้นคู่ที่ตั้งเหมือนกันทั้ง ๒ ข้าง ถ้าอยู่โต๊ะน่า เปนของกรรมการข้างขวา ถ้าอยู่โต๊ะหลัง เปนของกรรมการข้างซ้าย ต้องเข้าใจน่าที่นี้ไว้แม่นยำ ถ้าไปเกี่ยวข้องหรือชี้ไว้ชี้เว้ให้ผิดฐานที่ของตน ก็ถูกปรับ

บุรพกิจเบื้องต้นของกรรมการที่เข้าเวรทั้ง ๒ คนนั้น จะต้องโฆษนาให้กรรมการทั้งปวงทราบ ยันคาศักดิโต๊ะ ที่จะตรวจ นั้นก่อนว่าเปนโต๊ะของใคร ตั้งลายอะไร ผ้าน่าโต๊ะได้รางวัลชั้นไหน พัดยศกรรมการเจ้าของโต๊ะที่ยกไว้ชั้นไหน มีชิ้นเชิงชัยเท่าไร มีชิ้นไหมทองอย่างไรเท่าไร ปักเครื่องยศสำหรับชิ้นไหมทองอย่างไร มีชิ้นตกซ้วนเท่าไร เมื่อนายกจดความที่โฆษนาลงบาญชีเสร็จแล้ว เจ้าของโต๊ะจึงจะได้ลงมือเรียกผ้าแดง

ตอนโฆษนานี้ ถ้ากรรมการผู้เข้าเวรไม่ระวังตัวให้ดี อาจจะเสียแต้มได้มาก ๆ ต้องระวังตั้งต้นแต่อ่านชื่อเจ้าของแลลายโต๊ะซึ่งเขาเขียนบอกไว้ข้างน่าโต๊ะ บางทีถูกที่เจ้าของโต๊ะไม่เอาใจใส่ปล่อยให้เสมียนทนายเขียนหนังสือผิดเข้ามา เช่นคำว่า โต๊ะลาย

"มังกร" เขียนเปน "แมงกร" ถ้าเวรไปบอกว่าลายมังกร อาจจะถูกฟ้องว่าไม่อ่านหนังสือ หนังสือเขาไม่ได้เขียนไว้อย่างนั้น ถ้าบอกว่าลายแมงกร ก็อาจจะถูกฟ้องว่าบอกลายผิด เวรจะต้องบอกว่า "ลายมังกร แต่เจ้าของเขียนว่าแมงกร" บางทีเจ้าของลืมหรือแกล้งไม่เขียนบอกลายโต๊ะไว้ กฎหมายบังคับว่า ถ้าเช่นนั้นกรรมการต้องสมมตว่าโต๊ะนั้นลายอะไร เวรต้องสมมตให้ดี ถ้าสมมตผิดก็อาจถูกปรับ

การบอกรางวัลผ้าน่าโต๊ะก็ไม่สู้ง่าย ด้วยรางวัลผ้าน่าโต๊ะมีรางวัลสามัญ ๕ ชั้น รางวัลพิเศษ ๑๐ ชั้น มีเครื่องหมายรางวัลทำเปนแพรแถบพับติดข้างบนติดต่อผ้าน่าโต๊ะ สีต่างกันทุกชั้น กรรมการต้องจำสีแพรไว้บอกชั้นรางวัลให้ถูก แต่บางทีเจ้าของโต๊ะผูกแพรรางวัลผิดสี หรือไม่ผูกมาทีเดียว ถึงกระนั้นกรรมการก็ต้องบอกให้ถูก ว่าผ้าน่าโต๊ะผืนนั้นได้รางวัลชั้นใด เพราะกฎหมายบังคับว่า "กรรมการจำต้องรู้" ไม่ยอมให้แก้ตัวว่าบอกไม่ได้ เพราะเจ้าของไม่ผูกแพรหมายรางวัล หรือผูกมาผิด ถ้ากรรมการบอกไม่ถูกก็ต้องถูกปรับ

ในเรื่องบอกพัด ถ้ากรรมการบอกไม่ได้หรือบอกผิด ถูกปรับแรงกว่าไม่รู้จักของอย่างอื่น ด้วยกฎหมายถือว่า พัดเปนเครื่องยศของกรรมการเองซึ่งไม่ควรจะพลาดพลั้ง การบอกเซี่ยงซ้อแลไหมทอง คือบอกว่าบนโต๊ะนั้นมีชิ้นเซี่ยงซ้ออย่างใดเท่าใด

มีชั้นไหมทองใหญ่หรือไหมทองเล็กเท่าใดนั้น จำเปนต้องบอก ด้วยชั้นเชี่ยงชัยไหมทองไม่ต้องตัดสิน นับแต้มตามศักดิ์ของชั้นได้ทีเดียว ต้องบอกให้นายกรตลงไว้เสียก่อน ให้รู้ว่าแต้มของโต๊ะนั้นที่มีอยู่แน่นอนแล้ว เพราะมีชั้นเชี่ยงชัยชั้นไหมทองรวมกี่แต้ม แต่การที่กรรมการจะบอกให้ถูกต้องนั้นก็ไม่ใช่ง่าย ถ้าถูกโต๊ะที่มีชั้นเชี่ยงชัยไหมทองมาก ๆ จะต้องคิดหักทอนบอกนายกให้คิดแต้มได้สดวก เปนต้นว่าชั้นไหมทองใหญ่ชั้น ๑ นับ ๗ แต้ม ชั้นเชี่ยงชัยแดงชั้น ๑ นับ ๖ แต้ม ชั้นไหมทองเล็กชั้น ๑ นับ ๒ แต้ม แต่ในชั้น ๑ ชั้นเดียวกันอาจจะเปนทั้งไหมทองใหญ่ เชี่ยงชัยแดงแลไหมทองเล็ก หรือเปนทั้งเชี่ยงชัยแดงแลไหมทองเล็ก กฎหมายยอมให้นับแต้มอย่างที่มากแต่อย่างเดียว เพราะฉนั้นกรรมการที่เข้าเวรต้องบอกให้กรรมการทราบจำนวนเชี่ยงชัย ไหมทองใหญ่ ไหมทองเล็ก ที่ตั้งโต๊ะ แต่ต้องบอกให้นายกทราบด้วยว่าจะคิดแต้มเพียงไร อันนี้ที่ต้องคิดหักทอนลำบากอยู่บ้าง ถ้าบอกผิดก็ถูกปรับ ส่วนชั้นไหมทองยังต้องบอกเครื่องยศของไหมทองที่ยกบนโต๊ะนั้นให้ถูกด้วย

เครื่องยศสำหรับชั้นไหมทองอยู่ข้างจะพิศดาร ถ้าว่าตามกฎหมาย ใครตั้งชั้นไหมทองชั้น ๑ อาจจะยกเครื่องยศได้อัน ๑ ถ้าชั้นไหมทองเล็กจำนวนไหมทองแต่ ๓๐ ลงมา เครื่องยศเปนธงตะขาย ชั้นที่ ๑ ธงพื้นม่วงครีบเหลือง เครื่องเงิน ชั้นที่ ๒

สีเหมือนกันแต่เครื่องทอง ชิ้นที่ ๓ ที่ ๔ พื้นเขียวคริบแดง ชิ้นที่ ๕ ที่ ๖ พื้นชมพูคริบน้ำเงิน ชิ้นที่ ๗ ที่ ๘ พื้นแดงคริบเขียว ชิ้นที่ ๙ ที่ ๑๐ พื้นเหลืองคริบม่วง ปักเงินหรือทองเปนคู่ ๆ กันอย่างว่าข้างต้น๑ ถ้าตั้งแต่ ๑๑ ชิ้นไปหา ๒๐ เปนธงมังกร สีแลปักทำนองเดียวกับธงตะขาบ ตั้งแต่ ๒๑ ชิ้นไปเปนกระฉิ่ง ผิดกระบวนกันโดยลำดับขึ้นไปทุกระยะ ๑๐ ชิ้น ส่วนชิ้นไหมทองใหญ่เครื่องยศเปนพานตวัน สีแลปักทำนองเดียวกับธง

เครื่องหมายชิ้นไหมทองอาจจะให้รู้ได้ด้วยสีแลเครื่องประกอบต่างกัน ว่าอย่างใดสำหรับหมายชิ้นไหมทองกี่ชิ้นดังกล่าวมาแล้ว โดยปรกติเจ้าของโต๊ะจึงมักจะปักเครื่องหมาย แต่ที่เปนอย่างสูงไว้เปนสำคัญ เปนต้นว่า ถ้าตั้งชิ้นไหมทองเล็ก ๓๐ ชิ้น ก็มักจะปักแต่ธงตะขาบพื้นเหลืองคริบม่วง เครื่องหมาย อันเปนเครื่องยศสำหรับชิ้นที่ ๓๐ ไว้อันเดียว เห็นเข้าก็เข้าใจได้ ว่าโต๊ะนั้นมีชิ้นไหมทองเล็ก ๓๐ ชิ้น แต่บางทีเจ้าของโต๊ะไม่ปักธงตรงกับจำนวนชิ้นหรือพลั้งเผลอ ปักเครื่องหมายไม่ตรงกับจำนวนชิ้นไหมทองที่ตั้งบนโต๊ะ แต่กรรมการ "จำต้องรู้" ความจริง จะแก้ตัวว่าบอกตามธงที่ปักไม่ได้ เพราะฉนั้น ถ้าโต๊ะใดปักเครื่องหมายไหมทองผิดจำนวน กรรมการผู้เข้าเวรต้องบอกว่า "ควร" ปักเครื่องหมายอย่างนั้น ๆ เปนอย่างสูง แปลว่ากรรมการจำเปนต้องจำเกณฑ์เครื่องยศไหมทองไว้ให้แม่นยำ บอกได้ทันทีว่า ชิ้นไหมทองมี

เท่านั้นชิ้น ควรจะขึ้กอย่างนั้นจึงจะถูก การที่บอกจำนวนชิ้นไหมทองที่มีมาก ๆ ก็ดี การบอกหักคะแนนโต๊ะที่มีชิ้นเชิ่ยงซ้อแลไหมทองมาก ๆ ก็ดี ลำบากไม่น้อย กรรมการผู้จะเข้าเวรต้องเพียรตรวจโต๊ะ แลจดจำนวนให้รู้ไว้เสียก่อนจึงบอกได้ไม่พลาด ถ้าประมาทไม่จดเตรียมไว้อาจจะบอกผิด ถูกปรับแต้มได้มาก ๆ

ลักษณที่กรรมการบอกโฆษนาสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ถ้าบอกถูกก็รอดตัวไป ถ้าบอกผิดออกมาครั้ง ๑ ถูกปรับ ๕ แต้ม แล้วให้บอกใหม่ ถ้าผิดอีกก็ปรับอีก ๕ แต้มทุกคราวที่บอก ถ้ากรรมการขัดสนจนใจเห็นบอกต่อไปจะถูกปรับมากนัก ยอม "ลา" เสียก็ได้ ถ้าลาถูกปรับคราวเดียว ๒๕ แต้ม ถ้ากรรมการเข้าเวรลา นายกถามกรรมการคนที่ต่อลำดับลงไป ถ้าบอกถูกก็ได้รางวัล ๕ แต้ม ถ้าบอกผิดถูกปรับคราวละ ๕ แต้มไปจนกว่าจะลาอีก แล้วก็ถามต่อ ๆ ไปโดยทำนองเดียวกัน ที่กล่าวมานี้น่าที่ผู้อ่านจะเข้าใจว่า กรรมการคงจะถูกปรับกันยับเยินไปตั้งแต่เวลาที่โฆษนาโต๊ะ แต่ที่จริงนั้นไม่ใคร่จะได้ปรับกัน เพราะกรรมการผู้ที่จะเข้าเวร ตรวจเตรียมจดจำสิ่งที่จะต้องบอกไว้เสียแม่นยำ ตั้งแต่ก่อนจะเข้าเวร เวลาบอก บอกได้คล่องแคล่ว ถ้าไม่รู้เค้าเงื่อน ก็อาจจะเห็นเปนอัศจรรย์

เมื่อเสร็จการโฆษนาแล้ว ถึงเวลาที่เจ้าของจะ "เรียกผ้าแดง" คือบอกว่าชิ้นใดที่จะขอให้กรรมการผูกผ้าแดงให้ วิธีเรียก

ผ้าแดง เจ้าของบอกแก่นายก นายกรคลงบาญชีแล้วจึงถามกรรมการว่า สิ่งนั้น "จะให้ (ผ้าแดง) หรือไม่ให้" เปนน่าที่ของกรรมการที่เข้าเวรจะต้องบอกก่อนว่าจะให้หรือไม่ให้ ตรงนี้ถ้ากรรมการเข้าเวรไม่ระวัง ก็อาจจะเสียแต้มได้ เปนต้นว่า พอเจ้าของเรียกชิ้นใด เวรต้องรู้ทันทีว่า ของนั้นตั้งอยู่ซีกน่าที่คนข้างขวาหรือข้างซ้าย. ถ้าสำคัญชิ้นผิดไปบอกชิ้นของข้างโน้นก็ถูกปรับ เมื่อเวรรู้ว่าชิ้นที่เขาเรียกอยู่ในน่าที่ของตน คราวนี้จะต้องพิเคราะห์ดูว่า เปนชิ้นดีต้องตามกฎหมายว่า ควรจะผูกผ้าแดงหรือไม่ ถ้าเห็นว่าชิ้นดีควรผูกผ้าแดงได้ ยังต้องพิเคราะห์ต่อไป ว่าตั้งถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ คือที่ไม่โสโครกเปนต้นต่อเห็นเปนการสมควรบริบูรณ์ทุกอย่างแล้ว กรรมการเจ้าของเวรจึงบอกว่า "ให้" ถ้าเห็นว่าไม่สมควรจะผูกผ้าแดง ก็บอกว่า "ไม่ให้" แต่ต้องบอกเหตุที่ไม่ให้ด้วยทีเดียว เช่นว่า "เนื้อไม่งาม ครามไม่ดี ไม่ให้" ดังนี้เปนต้น ถ้าเวรบอกแต่ว่าไม่ให้เฉย ๆ ยั้งไว้เสียสักครึ่งนาที ก็คงมีกรรมการฟ้องว่าไม่บอกเหตุ มักร้องถามว่า "ไม่ให้เพราะเหตุไร" ถ้าเช่นนั้นก็ต้องถูกปรับ ๕ แต้ม ฟ้องกันข้อนี้ไวนัก เมื่อกรรมการเวรบอกว่าให้หรือไม่ให้แล้ว นายกจึงโฆษนาถามกรรมการทั้งปวง ว่าจะให้หรือไม่ให้ กรรมการทั้งปวงต้องสังเกตคำถามของนายก จะเผลอไม่ได้ ถ้านายกถามว่า "จะให้หรือไม่ให้" อย่างนี้ ใครจะให้หรือไม่ให้ก็

ว่าไป ถ้านายกถามว่า "ใครจะให้ให้ว่ามา" คนที่จะไม่ให้ไปพูดขึ้นในขณะนั้นถูกปรับ เพราะนายกถามข้างฝ่ายผู้ให้ มิได้ถามข้างฝ่ายผู้ไม่ให้

เมื่อนายกโฆษนา ถ้ากรรมการคนใดอยากจะตรวจดูชิ้นนั้นให้ถ้วนถี่ จะไปดูที่โต๊ะก็ได้ แต่อย่าไปจับต้อง หรือยกลงมาจากโต๊ะ เพราะการนั้นเปนน่าที่ของเวร ถ้าคนอื่นเข้าไปวุ่นถูกปรับ แต่โดยปรกตินั้น เมื่อโต๊ะใดมีชิ้นเข้ามาเพราะ ๆ เปนชิ้นที่กรรมการยังไม่เคยเห็น เมื่อเจ้าของโต๊ะเปิดผ้าแดง มักมีเสียงกรรมการโดยมากร้องว่า "ยก" หมายความว่า ให้เวรยกชิ้นนั้นลงมาตั้งข้างล่าง ให้กรรมการทั้งปวงตรวจดูได้โดยเลอียด การยกชิ้นนี้เปนที่เบื่อหน่ายกรั่นคร้ามของเวรยิ่งนัก เพราะกลัวจะไปทำของเขาแตกหัก ใช่แต่เท่านั้น กฎหมายยังบังคับมิให้ยกให้กระทบกระทั่งกระเทือนอย่างหนึ่งอย่างใด แม้เพียงแต่ชิ้นกระทบมีเสียงดัง "กริ๊ก" ก็ฟ้องกันกราวต้องถูกปรับ ดูเหมือนว่า พอนายกสั่งให้เวรยกชิ้น กรรมการทั้งหลายก็คอยจ้องที่จะฟ้องเวรอยู่รอบข้าง ด้วยชิ้นที่ตั้งบนโต๊ะหนักก็มี เบาก็มี บางชิ้นเช่นชาม โดยปรกติย่อมมีขนมหรือผลไม้จัดไว้ในนั้น ถ้ามือยกไม่เที่ยง เพียงของที่อยู่ในชามหลุดหล่นลงมาสักก้อน ๑ ผู้ยกก็ถูกปรับ ถ้าเปนชิ้นเล็ก ๆ เจ้าของกลัวล้ม มักติดขี้ผึ้งไว้ให้แน่นกับเท้าที่รอง เวรต้องปลดขี้ผึ้ง การปลดนี้ก็มักจะมีเสียงกริ๊ก ต้องมือเบาอย่าง

ที่สุดจึงจะเอาตัวรอดได้ไม่ถูกปรับ แต่ถ้าลงต้องยกตั้ง ๒ ชั้น ๓ ชั้นขึ้นไป ก็ยากที่จะปลอดไปได้ ด้วยเหตุนี้การที่ต้องยกชั้น จึงเปนการไม่พอใจของเวรอย่างยิ่ง แต่ถ้าไปแสดงความไม่พอใจให้ปรากฏขึ้น ๑ พอกรรมการเห็นก็เลยเกิดสนุก ทีนี้สั่งให้เวรคนนั้นยกต่อไปอีก ไม่ว่าอะไรต่ออะไร สำหรับจะดูกรรมการคนนั้นวุ่นวาย ข้าพเจ้าผู้แต่งหนังสือเรื่องนี้ได้เคยแก่ตัวเองครั้ง ๑ เมื่อแรก ๆ เปนกรรมการ เปนเวรยก ถูกปรับ ไปแสดงโทสะออกมาให้ปรากฏ เลยถูกยกเกือบจะทุกชั้น ถูกปรับในคราวนั้นเกือบจะตั้งตัวไม่ได้ เวรที่จะเอาตัวรอดได้ในเรื่องยก ต้องทำใจดียิ้มเฉยหรือกลับท้าชวนให้ยก เช่นนั้นกรรมการเห็นว่าไม่สะทกสะท้านจึงไม่ค่อยจะรังแก แต่การที่ยกชั้นเครื่องโต๊ะ เช่นกล่าวมานี้ มีความจริงที่ปลาดอย่าง ๑ ที่เกิดประโยชน์เปนนิสัยขึ้นจับติดตัวกรรมการทำให้กิริยาดี แม้ในปัจจุบันนี้ดูวันนี้ ถ้าใครสังเกตจะเห็นได้ว่า ผู้ที่เคยเปนกรรมการมาแล้ว กระบวนจับแลยกสิ่งของ แม้ถ้วยน้ำชาเวลาเขามาตั้งเลี้ยง มือยังเบาจับอะไรไม่ใคร่กระทบกระเทือน เพราะได้ฝึกหัดมาแต่เมื่อเล่นเครื่องโต๊ะแต่ครั้งนั้น

เมื่อกรรมการจะต้องการดูชั้น แลเวรยกชั้นนั้นมาตั้งไว้ที่โต๊ะนายกแล้ว ถ้าเปนเวลาค่ำ ตอนนี้เปนน่าที่ของกรรมการผู้เปนตำแหน่งลกที่ ๑ ที่จะต้องเตรียม "เทียนกรรมการ" สำหรับ

"เผา" หมายความว่าส่องตรวจดูชิ้น เพราะมักจะส่องลนดูใกล้ ๆ จึงเรียกว่า "เผาชิ้น" ถ้ากรรมการคนไหนต้องการเทียนลกที่ ๑ ต้องส่งให้ทันที ถ้าเขายังไม่เรียก ลกที่ ๑ จุดเทียนเร็วไปถูกปรับฐานจุดไม่มีมูล ถ้าเขาเรียก แลจุดช้าไปต้องเตือน ก็ถูกปรับฐาน "ไม่เอื้อเฟื้อ" ถ้าลกที่ ๑ ได้ทำการเรียบร้อย ได้บำเหน็จโต๊ะละ ๕ แต้ม กรรมการคนไหนจะ "เผาชิ้น" คือถือเทียนเข้าไปส่องตรวจดูที่โต๊ะนายกก็ได้ หรือจะบอกให้เพื่อนกรรมการยกส่งต่อกันไปก็ได้ แต่ต้องระวังไม่ให้กระทบกระเทือนดังกรุกกริกเหมือนกัน ครั้นดูเสร็จแล้วต้องส่งกลับมาที่โต๊ะนายก เมื่อถึงเวลาจะเอากลับขึ้นไปตั้งบนโต๊ะเครื่องบูชา กรรมการคนอื่นจะยกขึ้นไปโดยพละการก็ไม่ได้ ด้วยเป็นการข้ามน่าที่ของเวร ต้องให้เวรยกกลับขึ้นไปตั้งตามเดิม

เมื่อกรรมการตรวจชิ้นกันแล้ว นายกก็โฆษนาต่อไป ว่ากรรมการจะให้หรือไม่ให้ ถ้าเสียงให้พร้อมกัน หรือให้มาก มิไม่ให้แต่คนหนึ่งสองคนก็ดี หรือว่าไม่ให้ทั้งหมด หรือมีเสียงให้แต่น้อยคนมิไม่ให้มากก็ดี นายกก็ประกาศตกลงว่าเปนได้แลไม่ได้ตามเสียงกรรมการข้างมาก แต่ถ้ามีเสียงทั้งฝ่ายให้แลไม่ให้ ไล่เลี่ยกันนายกต้องให้ "โว๊ต" วิธีโว๊ตมีเปน ๒ อย่าง ถ้านายกเห็นว่ากรรมการ ๒ ฝ่ายไม่ถึงกำกึ่งกัน นายกมักให้ฝ่าย ๑ ยกมือขึ้นนับมือว่าฝ่ายนั้นกี่คน แล้วคิดหักในจำนวนกรรมการที่มาก รู้

ว่าเปนให้หรือไม่ให้ ก็ตัดสินตามข้างมาก แต่ถ้าความเห็น ๒ ฝ่ายไล่เลี่ยกัน หรือว่าต่างกันด้วยปัญหาสำคัญ อันอาจจะต้องพิจารณาต่อไปข้างน่า เช่นกรรมการฝ่าย ๑ ว่าเปนชิ้นยี่ปุ่น กรรมการอีกฝ่าย ๑ ว่าเปนชิ้นกังไส หรือกรรมการฝ่าย ๑ ว่าชิ้นนั้นเจ้าของโต๊ะเกียงยังไม่หมด กรรมการอีกฝ่าย ๑ เชื่อเจ้าของโต๊ะว่าชิ้นเหมือนอย่างนั้นไม่มีที่ไหนอีกแล้ว ข้อเถียงทั้ง ๒ อย่างนี้ต่อไปวันน่าอาจจะมีเหตุ ด้วยเห็นกันว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นมาก หรือมีผู้เอามาพิสูจน์ได้ว่ายังมีอีก ผู้ที่ให้ผ้าแดงไว้จะต้องถูกปรับ นายกจึงถามเรียงตัวกรรมการไปทุกคน วิธีโว๊ตถามเรียงตัวช้า โดยปรกติจึงมักโว๊ตด้วยวิธียกมือ แต่ความเห็นกรรมการไปถ้ำกึ่งเท่ากันทั้ง ๒ ฝ่าย ถ้าเช่นนั้นนายกต้อง "เดซะ" กราบบังคมทูล ฯ ถาม โดยทรงเปนตำแหน่งผู้ชี้ขาด เมื่อเปนอันตกลงว่ากรรมการให้ผูกผ้าแดงชิ้นใด แต่เดิมมาเวรรับแพรแดงไปผูกที่ชิ้นนั้น แต่อย่างนี้กินเวลาช้านัก ภายหลังจึงแก้ไขให้มีกระดาษแดงแผ่นเล็ก ๆ ทากาวไว้ข้าง ๑ เหมือนอย่างตั๋วตราไปรสนีย์ เมื่อกรรมการตัดสินให้ผูกผ้าแดงชิ้นใด เวรก็ฉีกกระดาษแดงปิดเปนสำคัญไว้ที่ชิ้นนั้น เมื่อกรรมการตรวจโต๊ะนั้นแล้ว เจ้าพนักงานกรมวังมาดู เห็นกระดาษแดงปิดอยู่ที่ชิ้นไหน ก็ผูกแพรแดงที่ชิ้นนั้น

การปิดกระดาษแดงเปนอย่างหนึ่งของกรรมการผู้เข้าเวร ถ้าไม่ระวังให้ดีก็อาจจะเสียแต้มได้มาก ๆ ต้องระวังเบื้องต้นไปแต่ขณะใดสมควรที่จะปิด ถ้าเอาใจของตัวคาดคะเนว่าชิ้นนั้นคงจะได้ผ้าแดง ตระเตรียมเลียกาวข้างหลังกระดาษแดงให้เปียกตั้งแต่นายกยังไม่ได้ประกาศว่าได้ ก็ถูกฟ้องว่า "กินกาว" เพราะไปเลียกาวแต่ยังไม่ได้ตกลงว่าจะได้ เปนเลียกินเล่น อีกฝ่าย ๑ ถ้าหากเวรเฉยอยู่ เมื่อนายกประกาศว่าได้ ไม่ฉีกกระดาษแดงออกเลียปิดให้ทันที ก็ถูกฟ้องว่า "อึ้ง" คือว่าเวรอ้ำอึ้งเสียไม่ทำการตามน่าที่ เวรต้องเอาหฟ้งแลเอามือจับกระดาษเตรียมไว้ พอนายกว่าได้ก็ฉีกออกเลียแล้วปิดในทันทีจึงจะไม่ถูกปรับ คราวนี้ยังจะต้องรู้ประมาณ ว่าจะควรปิดกระดาษแดงสักกี่แผ่น ด้วยมีบัญญัติไว้ในกฎหมายต่างกัน ถ้ากรรมการให้ผ้าแดงชิ้นใด ก็ปิดกระดาษแดงที่ชิ้นนั้น แต่บางทีของที่ให้ผ้าแดงเปนของคู่ เช่นเชิงเทียนหรือกระถางต้นไม้เปนต้น ต้องปิด ๒ แผ่น แต่ต้องปิดในชิ้นเดียว เพราะของเหมือนกันให้ผ้าแดงผืนเดียว ถ้าไปปิดทั้ง ๒ ชิ้น เจ้าพนักงานผู้ผูกผ้าแดงจะหลงผูกเปน ๒ ผืน อีกอย่าง ๑ ถ้าของเปนสำรับ เช่นเหงาไซ้ ๕ ชิ้นก็ดี รูปตุ๊กตาหลาย ๆ ตัวที่ตั้งเปนสำรับก็ดี ถ้ากรรมการยอมให้ผูกผ้าแดงทั้งชุด กฎหมายอนุญาตผ้าแดง ๓ ผืน เวรต้องปิดกระดาษแดงต่างชิ้นกันแต่ ๓ แผ่น กระดาษแดงทั้งปวงนี้ จะต้องปิดไว้ในที่ซึ่งจะแลเห็น

ได้ง่ายด้วย แต่ข้อยากของการปิดกระดาษแดงนั้น อยู่ที่กิริยาที่จะปิด ต้องอย่าไปถูกต้องกระทบกระเทือนให้มีเสียงกรุกกริกนั้นประการ ๑ แต่ที่ลำบากที่สุดนั้น คือ เมื่อจะปิดกระดาษแดงที่ชั้นตั้งสูง ๆ ซึ่งมือเอื้อมขึ้นไปปิดไม่ถึง เวรต้องมีไม้เรียวเตรียมไว้อัน ๑ ที่ปลายไม้เรียวติดขี้ผึ้งไว้ ถ้าจะปิดกระดาษแดงชิ้นที่ตั้งอยู่สูง ๆ ต้องเลียกาวกระดาษแดงให้เปียกไว้ข้าง ๑ อีกข้าง ๑ ติดกับขี้ผึ้งปลายไม้ ชูไม้นั้นส่งขึ้นไปให้ถึงที่ แล้วปิดกระดาษแดงด้วยปลายไม้ใช้แทนมือ ตรงนี้ที่เปนการยาก ถ้ากระดาษแดงตก ก็ถูกปรับ ปลายไม้ไปกระทบกระทั่งอะไรดังกรุกกริกขึ้นก็ถูกปรับ แต่ที่จริงกรรมการหัดกันเสียชำนาญ ถึงจะปิดสูงต่ำอย่างไรไม่ใคร่ถูกปรับ

เมื่อเรียกผ้าแดง ๆ แลตกสิ้นไปจนหมดจำนวนที่จะเรียกแล้ว ถ้าจะพระราชทานไหมทองชิ้นใดในโต๊ะนั้น มักพระราชทานในเวลานั้น พอรับสั่งว่า พระราชทานไหมทองชิ้นนั้น กรรมการผู้เปนเจ้าน่าที่ตามเวร ต้องปิดกระดาษทองที่ชิ้นนั้นทันที ถ้าไปรอให้นายกสั่งเหมือนอย่างปิดกระดาษแดง ถูกปรับ กระดาษทองที่สำหรับปิดชิ้นพระราชทานไหมทอง แลลักษณการที่ปิดก็เหมือนกับที่กล่าวมาในกระบวนปิดกระดาษแดงทุกประการ เมื่อปิดกระดาษทองแล้ว คราวนี้เวรจะต้องบอกรูปแลลายชิ้นนั้น ให้นายกจดลงบาญชี เพราะบรรดาชิ้นที่พระราชทานไหมทอง เข้า

พนักงานทำบาญชีไว้ทุกชิ้น การที่บอกชิ้นไหมทองนี้ ก็เปนทางที่จะเสียแต้มได้มาก ๆ ด้วยจำต้องบอกให้ถูกรูปถูกลาย จนไม่มีผู้ใดคัดค้านได้ ถ้ากรรมการคัดค้านได้ว่าผิดแห่งใด ก็ต้องถูกปรับ แลต้องบอกไปใหม่ ถูกปรับไปจนกว่าจะถูกเหมือนอย่างที่กล่าวมาในกระบวนโฆษนานั้น กรรมการคนใดเปนผู้บอกไหมทองชิ้นใด เมื่อเสร็จตรวจโต๊ะวันนั้นแล้ว ยังต้องวัดขนาดสูงแลกำลังของชิ้นนั้นมายื่นต่อนายก จึ่งจะเปนอันเสร็จธุระเรื่องบอกไหมทอง

พิธีตรวจโต๊ะทำอย่างแสดงมานี้เหมือนกันไปทุก ๆ โต๊ะ ข้าพเจ้าจะลองจดถ้อยคำ แลกระบวนที่พูดจาหาแต้มกันในการตรวจโต๊ะไว้ต่อไปนี้ พอเปนนิทัศนอุทาหรณ์แก่ท่านผู้อ่าน

จะสมมตว่าเปนงานแต่งโต๊ะสงกรานต์ แลลงมือตรวจโต๊ะลายมังกร ๕ เล็บของหลวงก่อน ชุดที่ ๑ เข้าเวรยืนข้างขวาโต๊ะ ชุดที่ ๒ เข้าเวรยืนข้างซ้ายโต๊ะ

เวรขวาอ่านฉลากน่าโต๊ะว่า "โต๊ะลายมังกร ๕ เล็บของหลวง" นายกจดลงบาญชีแล้ว

เวรซ้ายบอกผ้าน่าโต๊ะว่า "ผ้าน่าโต๊ะรางวัลพิเศษเอกชั้นที่ ๓"

เวรขวาบอกพัดที่ปักบนโต๊ะว่า "พัดลกผู้ชี้ขาด" พัดนี้ถวายปักโต๊ะหลวง ๑ เพราะทรงเปนกรรมการในตำแหน่งผู้ชี้ขาด

เวรซ้ายบอกจำนวนชิ้นเซี่ยงซ้อที่ตั้งโต๊ะว่า "มีชิ้นเซี่ยงซ้อทอง ๓ เซี่ยงซ้อแดง ๖ ในชิ้นเซี่ยงซ้อแดงหักเปนไหมทองใหญ่ ๒ คงนับเซี่ยงซ้อแดงแต่ ๔" การที่ต้องบอกดังนี้ เพราะชิ้นไหมทองใหญ่ชิ้น ๑ นับ ๗ แต้ม ชิ้นเซี่ยงซ้อแดงนับแต่ ๖ แต้ม ชิ้นเซี่ยงซ้อที่เปนไหมทองใหญ่ ไปนับคะแนนแต้มสูงทางชิ้นไหมทอง จึงต้องยกคะแนนออกจากเซี่ยงซ้อ

เวรขวาบอกไหมทองว่า "มีชิ้นไหมทองเล็ก ๒๕ ชิ้น ปักกระฉิ่งชมพู ระบายน้ำเงิน เครื่องเงินเปนเกียรติยศ ในไหมทองเล็ก ๒๕ ชิ้นนั้น เปนไหมทองใหญ่ ๔ ชิ้น ปักตานควันพื้นเขียว ขอบแดง เครื่องทองเปนเกียรติยศ ชิ้นไหมทองทั้งนี้ หักแต้มไหมทองใหญ่เปนเซี่ยงซ้อทอง ๓ คงนับแต้มไหมทองใหญ่ ๓ ไหมทองเล็กที่ยังเหลืออยู่ ๒๑ ชิ้น หักเปนเซี่ยงซ้อแดง ๔ ชิ้น คงนับแต้มไหมทองเล็ก ๑๗ ชิ้น" จะเห็นได้ว่าการบอกหักคะแนนโต๊ะที่มีชิ้นเซี่ยงซ้อแลไหมทองมาก ๆ ลำบากไม่น้อย

เวรซ้าย "ชิ้นเต๊กซ้วนมี ๓ ชิ้น เปนชิ้นไหมทองเล็กหมด" คือแปลว่าไม่ต้องนับคะแนนทางเต๊กซ้วนี

ที่บอกมานี้เปนพิธีโฆษนาเริ่มต้น เมื่อเสร็จแล้ว จึงทรงเรียกชิ้นที่จะให้กรรมการผูกผ้าแดง สมมตว่าทรงเรียก "ชวดน่า"

นายกจึงโฆษนาว่า "อย่างไร ชวดน่าจะถวายหรือไม่ถวาย" ถ้านายกยังไม่ทันโฆษนา ใครร้อง "ถวาย" เข้าไปก่อนถูกปรับ

ถึงเมื่อนายกโฆษนาแล้ว ถ้าผู้อื่นนอกจากผู้เข้าเวรที่เปนตัวเจ้าน่าที่ไปบอก "ถวาย" ก่อนก็ถูกปรับ

เวรขวาบอก "ถวาย" เพราะขวดน่าตั้งโต๊ะน่าซีกข้างขวาเปนน่าที่เวรข้างขวา

นายก "อย่างไรถวายหมดหรือ ใครไม่ถวายว่ามา"

กรรมการคน ๑ "ถวาย" นายกว่า "ถามผู้ไม่ถวายต่างหาก กรรมการนั้นเปนผู้ถวาย เหตุไรจึงว่าขึ้นมา พูดผิดขณะต้องปรับ" นายกถามต่อไปว่า "ใครไม่ถวายว่ามา" กรรมการพากันนิ่งอยู่ นายกประกาศว่า "เปนได้"

ขวดน่าตั้งโต๊ะซีกข้างขวา เวรข้างขวายึดกระดาษแดงหมายไว้ให้เจ้าพนักงานผูกผ้าแดง เมื่อยึดกระดาษแดงแล้ว ทรงเรียกชิ้นอื่น นายกก็โฆษนาต่อไปโดยนัยอันเดียวกัน

สมมตว่าทรงเรียกผ้าแดงหมดแล้ว คราวนี้จะพระราชทานไหมทองเล็กขวดยี่กระฉิ่ง ขวดนั้นตั้งศูนย์กลางโต๊ะขวางหลังเปนน่าที่ของเวรข้างซ้าย เวรต้องฉีกกระดาษทองติดที่ขวดนั้นอย่างเดียวกับยึดกระดาษแดงชิ้นที่จะผูกผ้าแดง เมื่อยึดกระดาษทองแล้ว เวรจึงบอกรูปแลลายขวดนั้น ให้นายกรตลงทะเบียนชิ้นไหมทอง แต่จะต้องเหมาว่า เวรความรู้ต่ำอยู่สักหน่อย

เวรซ้าย "ขวดลายมังกร"

กรรมการคน ๑ "ขวดลายมังกรมีมาก เปนขวดเหลี่ยมก็มี กลมก็มี บอกเท่านั้นรู้ไม่ได้ว่าใบไหน ควรจะบอกรูปเสียก่อนว่าขวดกลม" กรรมการทั้งปวงเห็นชอบด้วย เวรถูกปรับ แลกรรมการผู้ทักได้ ๕ แต้ม แล้วต้องบอกใหม่

เวร "ขวดกลม"

กรรมการอีกคน ๑ "ขวดกลมก็ยังมากอีก"

เวร "ยังบอกไม่แล้ว ขอบอกให้จบเสียก่อน" นายกปรับกรรมการผู้ทัก ๕ แต้ม ฐานทักเร็วไป

เวร "ขวดกลมกันรัด"

กรรมการคน ๑ "รูปก้นอย่างนี้ไม่ควรเรียกว่ากันรัด ควรเรียกว่ากันซ้อย" กรรมการทั้งหลายเห็นด้วย นายกปรับเวรแลให้แต้มกรรมการผู้ทัก ๕ แต้ม

เวร "ขวดกลม กันซ้อย คอโฉลง ปากผาย ลายมังกร ๕ เล็บ"

กรรมการคน ๑ "ลายมังกรนั้นเปนลายสีหรือลายซ้ำ"

เวรรับว่า "ลายคราม" นายกปรับเวร แลให้แต้มผู้ทัก

กรรมการคน ๑ ถามว่า "บอกหมดหรือยัง"

เวรตอบว่า "หมดแล้ว"

กรรมการคนนั้นว่า "มังกรกี่ตัว"

เวรต้องรับว่า "๒ ตัว" กรรมการผู้ทักได้แต้ม แลเวรถูกปรับอีก เมื่อบอกหมดแล้ว นายกจึงโฆษนาอีกครั้ง ๑ ว่า "ขวดกลม รูปกันช้อย คอโฉลง ปากผาย ลายครามมังกร ๕ เล็บ ๒ ตัว" กรรมการรับว่า "ถูกต้อง" พร้อมกัน เป็นเสร็จในชิ้นนั้น ถ้าพระราชทานไหมทองชิ้นใดที่โต๊ะให้น เวรก็ต้องบอกรูปบอกลายโดยทำนองนี้ไปทุกชิ้น แต่ผู้ที่บอกคู่ ๆ บางทีก็ไม่ถูกปรับ หรือถูกปรับก็น้อย ที่ว่ามาเพื่อจะให้เห็นว่าทักท้วงกันอย่างไร แลมีทางได้ทางเสียแต้มกันอย่างไร

คราวนี้จะสมมตตัวอย่างตรวจโต๊ะที่อยู่ข้างจะบกพร่อง ทั้งเจ้าของโต๊ะ แลกรรมการที่เข้าเวร สมมตว่า เจ้าของโต๊ะชื่อ "พระยาฤทธิเรืองยำรายไพร" แลกรรมการอยู่เวรเข้ายืน ๒ ข้างโต๊ะแล้ว

เวรอ่านชื่อโต๊ะ "โต๊ะของข้าพระพุทธเจ้า พระยาฤทธิเรืองยำรายไพร ตั้งถวายฤาพ สนองพระเดชพระคุณ"

กรรมการคน ๑ ซึ่งได้ลอบไปดูหนังสือที่เขียนน่าโต๊ะไว้แล้วร้องขึ้นว่า "ขอฟ้องนายกว่า เวรอ่านหนังสือผิด หนังสือเขาเขียนว่า "ข้าพระพุทธิเจ้า". แลว่า "ฉลองพระเดชพระคุณ" เวรถูกปรับ ผู้ทักได้แต้ม

เวร "ผ้าน่าโต๊ะไม่ได้รางวัล"

เจ้าของโต๊ะ "ผ้าน่าโต๊ะได้รางวัลชั้นที่ ๓"

เวร "ก็ไม่แขวนเครื่องหมายรางวัลมา จะรู้อย่างไรได้"

นายก "กรรมการต้องรู้" ปรับเวร

เวร "พักลกที่ ๓"

นายก "ไม่ถูก" ปรับเวร

เวร "พักลกที่ ๔"

นายก "ไม่ถูก" ปรับอีก คราวนี้เวรลา

นายกถามเวรข้างซ้าย

เวรซ้าย "พักลกที่ ๕" ถูก เวรซ้ายได้แต้ม

เวร "มีชิ้นเซี่ยงซ้อชิ้น ๑"

กรรมการคน ๑ "เซี่ยงซ้อสีอะไรควรจะบอกเสียด้วย หาไม่นายกจะคิดแต้มไม่ถูก"

เวร "เซี่ยงซ้อแดง" นายกปรับเวร ให้แต้มผู้ทัก

เวร "มีชิ้นไหมทอง ๓ ชิ้น"

กรรมการคน ๓ "ไหมทองอย่างไหน"

เวรบอกว่า "ไหมทองเล็ก" นายกปรับเวร แลให้แต้มผู้ทัก

เวรบอกต่อไปว่า "ขี้กองตะขาบพื้นม่วง ครีบเหลือง เครื่องเงินเป็นเกียรติยศ" (ตามที่เห็นขี้กอยู่)

กรรมการคน ๓ ฟ้องว่า "บอกชงผิด"

เวรเถียงว่า "ก็เห็นขี้กอยู่อย่างนั้น" นายกตัดสินว่า "ถึงเห็นเขายกผิด กรรมการก็ต้องรู้ แลควรบอกให้ถูก ต้องบอกว่า

ควรปั้กองตะขาบพื้นเขียว ครีบแดง เครื่องเงินเปนเกียรติยศ" ปรับเวร ให้แต้มผู้ทัก

เวร "ชิ้นเด็กชวนไม่มี" (ถึงไม่มีก็ต้องบอก ถ้าข้ามเสียถูกปรับ)

คราวนี้ถึงเจ้าของเรียกชิ้นผ้าแดง

เจ้าของ "ชามลูกไม้ขวา"

นายก "อย่างไร ชามลูกไม้ขวา จะให้หรือไม่ให้"

เวร "ให้"

นายก "ให้หมดหรือ"

กรรมการคน ๑ "ไม่ให้"

กรรมการอีกคน ๑ "ไม่ให้เพราะเหตุใด"

กรรมการคนก่อน "เนื้อไม่งามครามไม่ดีไม่ให้"

นายกปรับกรรมการคนไม่บอกว่าไม่ให้เพราะเหตุใด แลให้แต้มผู้ทัก

นายก "ใครให้บ้างให้ว่ามา"

เสียงกรรมการหลายคนร้องว่า "ให้"

นายก "ใครไม่ให้บ้าง ว่ามา"

เสียงกรรมการหลายคนว่า "เนื้อไม่งามครามไม่ดี ไม่ให้"

นายก "ใครให้ยกมือขึ้น" กรรมการพวกที่ให้ยกมือขึ้น

นายกนับได้จำนวนแล้ว สั่งกรรมการที่ไม่ให้ ให้ยกมือขึ้นนับอีก จำนวนข้างให้มากกว่า ตัดสินเปนได้

เจ้าของโต๊ะเรียกขวดยี่กขนไก่ อยู่ข้างซ้ายโต๊ะน่า

เวร "ให้"

นายก "นายกยังไม่ทันถาม เวรไปให้เสียก่อน (ปรับเวร) อย่างไรให้หมดหรือ".

กรรมการหลายคนบอก "ให้"

กรรมการคน ๑ เข้าไปดูแล้วว่า "ผูกไม่ได้เปนชิ้นยี่ปุ่น"

นายก "อย่างไรกรรมการ เปนชิ้นยี่ปุ่นหรือกังไส"

เสียงกรรมการหลายคน "ยก" (หมายความว่าให้ยกออกมาดู)

เวรเข้าแกะชิ้นนั้นออกจากเท้า พอชิ้นหลุด ดังกริ๊ก

เสียงกรรมการหลายคน "กริ๊ก" นายกปรับเวร เวรเอาขวดนั้นมาตั้งที่โต๊ะนายก

กรรมการคน ๑ เข้าไปดูแล้วพ้องว่า "มีคนัก ไม่มีเทียนกรรมการ" ลกที่ ๑ จุดเทียนกรรมการส่ง นายกปรับลกที่ ๑ ฐานไม่เอื้อเฟื้อ

นายก "อย่างไร เปนชิ้นยี่ปุ่นหรือกังไส"

พวกกรรมการที่ยอกให้ไว้ว่า "กังไส"

กรรมการโดยมากว่า "ยี่ปุ่น" นายกเรียกชื่อตามรายบาญชีให้บอกทีละคน ได้จำนวนกรรมการเห็นว่าเปนชิ้นยี่ปุ่นมากกว่าที่เห็นเปนชิ้นกังไส นายกปรับกรรมการที่ให้ทุกคน ให้แต้มกรรมการผู้ที่แรกทักว่าชิ้นยี่ปุ่น

นายก "ขวดยี่กขนไก่เปนตก" เรียกต่อไป

เจ้าของโต๊ะ "ขวดคอโต๊ะขวา" (นายกถามแล้ว)

เวร "ความไม่ดีไม่ให้"

นายก "มีใครให้บ้าง"

กรรมการเงียบหมด

นายก "ขวดคอโต๊ะขวาตก เรียกต่อไป"

เจ้าของโต๊ะ "จานเนื้อไม้" (นายกถามแล้ว)

เวร "ให้"

กรรมการคน ๑ เข้าไปดูแล้วว่า "จานไม่มีเนื้อไม้ ผิดพระราชบัญญัติ ผูกผ้าแดงไม่ได้" นายกปรับเวรที่ให้ แลรางวัลแต้มกรรมการที่ทัก แล้วนายกให้เรียกต่อไป

เจ้าของโต๊ะ "ชามน้ำ" นายกถาม เวรบอก "ให้"

กรรมการคน ๑ เข้าไปดูแล้วว่า "ชามอย่างนี้ มีที่โต๊ะขุนชินทร์อีกใบ ๑" นายกสั่งให้เวรยกชามนั้นลงมาตั้งที่โต๊ะนายก แล้วสั่งให้ชังชี้ไปยกชามที่โต๊ะขุนชินทร์มาเปรียบ ชาม ๒ ใบไม่

เหมือนกัน นายกปรับกรรมการผู้ทัก ฐานทำให้เสียเวลา ให้ซังชี้ยกชามขุนอินทร์กลับไป ซังชี้ได้รางวัล ๕ แต้ม ฐานทำน่าที่

นายก "อย่างไรชามน่าจะให้หรือไม่ให้"

กรรมการคน ๑ "ขอให้นายกถาม พระศรีกับหลวงวิเศษ (กรรมการ ๒ คนที่นั่งอยู่ข้างหลัง) ว่าเวลานี้เรียกชิ้นอะไร" ด้วยกรรมการคนนั้นสังเกตเห็นพระศรีกับหลวงวิเศษกระซิบ คุยกันเพลินอยู่

นายก "อย่างไร หลวงวิเศษ เดี่ยวนี้เรียกชิ้นอะไร"

หลวงวิเศษ "จานเนื้อไม้" ได้ซา นายกปรับหลวงวิเศษฐานไม่เอื้อเฟื้อ ๕ แต้ม ฐานบอกพุ่งอีก ๕ แต้ม แล้วถามพระศรี

พระศรี "เผลอไปไม่ทราบว่าเรียกชิ้นอะไร" นายกปรับพระศรี ฐานไม่เอื้อเฟื้อ ๕ แต้ม แต่ให้รางวัลผู้ทัก ๕ แต้ม แล้วถามกรรมการถึงเรื่องชามน่า ตกลงเปนให้ผ้าแดง แล้วให้เจ้าของโต๊ะเรียกต่อไป

เจ้าของโต๊ะ "ขวดน้ำตะเกียบ" นายกถาม เวร "ให้"

กรรมการคน ๑ ว่า "ยก" เวรยกลงมาตั้งที่โต๊ะนายกแล้ว

กรรมการผู้ทักเข้าไปดูแล้วว่า "ขวดนี้ปากตัด ผูกไม่ได้" เจ้าของโต๊ะเถียงว่าปากดี

นายก "อย่างไรกรรมการ ขวดนี้ปากตัดหรือไม่ตัด" กรรมการเห็นต่างกัน

กรรมการผู้ที่ทักว่า "ขออนุญาตแกะเลี่ยมดู ถ้าปากไม่ตัดยอมให้ปรับฐานทำให้เสียเวลา" นายกยอมให้แกะครั้นแกะเลี่ยมออก ปากเปนรอยฝนไม่มีเคลือบ ได้ซ้ำ นายกให้รางวัลกรรมการผู้ทัก ๕ แต้ม ปรับเวรที่ให้ ๕ แต้ม

เมื่อหมดจำนวนชิ้นที่จะเรียก เจ้าของโต๊ะถวายคำนับเปนสัญญา กรรมการก็ย้ายไปตรวจโต๊ะข้างน่าต่อไป

วิธีตรวจโต๊ะเปนทำนองนี้ ตรวจไปทุกโต๊ะจนหมดแล้ว นายกจึงรวมแต้มที่ได้ทุก ๆ โต๊ะ แล้วจึงเทียบเข้าชั้นรางวัล แลพระราชทานรางวัลโดยวิธีซึ่งจะแสดงต่อไปข้างน่า ในตอนว่าด้วยรางวัล เมื่อพระราชทานรางวัลโต๊ะแล้ว ถึงเวลาทำพิธีคัยเทียนไชย กรรมการไปพร้อมกันที่โต๊ะคัยเทียนไชยอย่างเดียวกับเมื่อจุด ชกที่ ๒ เข้าไปยืนกลางโดยเปนผู้ทำพิธี ต้องมีโคลงหรือฉันท์อะไรมาเศกแล้วจึงเอาใบพลูคัยเทียนไชย เปนเสร็จการพิธีตรวจโต๊ะเพียงนี้

ว่าด้วยรางวัลการตั้งโต๊ะ

รางวัลการตั้งโต๊ะมี ๒ ประเภท คือ รางวัลโต๊ะประเภท ๑ รางวัลกรรมการประเภท ๑ รางวัล ๒ ประเภทนี้ต่างกันทั้งลักษณสิ่งของแลลักษณที่พระราชทาน จะกล่าวด้วยรางวัลโต๊ะก่อน

การตั้งโต๊ะ ถ้าหากมีหมายเชิญประชุมตั้งโต๊ะ จะเปนในงานหลวงก็ดี หรืองานที่ไปตั้งช่วยกันตามวังเจ้าแลบ้านขุนนางก็ดี คงต้องมีรางวัลได้ด้วยกันทุกโต๊ะ ถ้าตั้งเปนการประกวด รางวัลจัดเปน ๓ ชั้นบ้าง ๕ ชั้นบ้าง ได้ชั้นสูงต่ำต่างกัน ตามที่โต๊ะใดได้แต้มมากแลน้อย ถ้าไม่มีการประกวด ก็ได้รางวัลเสมอกันทุกโต๊ะ สิ่งของที่รางวัลโต๊ะนั้น มักเปนของทำด้วยทองแลเงิน คิดทำเปนสิ่งของเครื่องรฦก ซึ่งใช้ตั้งประดับสำหรับโต๊ะได้ ถ้ามิใช่งานประกวด เจ้าของงานมักให้เปนของชำร่วย เช่นซองบุหรี่เปนต้น หรือถ้าเปนงานศพ ให้เงินปลีกในลูกมะนาวถุงเปนรางวัลโต๊ะก็มี

ของเครื่องรฦกซึ่งให้เปนรางวัลโต๊ะนั้น ประดิษฐคิดทำกันต่าง ๆ ที่เปนของหลวงพระราชทาน บางทีก็ทำเปนเหรียญขึ้นโดยเฉภาะ หรือถ้างานใดมีเหรียญสร้างขึ้นเปนที่รฦก ก็พระราชทานเหรียญเปนรางวัลโต๊ะที่ตั้งในงานนั้นด้วย เหรียญที่พระราชทานเปนรางวัลโต๊ะ ข้าพเจ้าสอบได้บาญชีดังนี้ คือ

๑ เหรียญพระราชทานงานเฉลิมพระชนมพรรษา ร.ศ. ๑๐๙ รูปกลม เจาะกลาง เปนเหรียญขนาดใหญ่ มีตัวอักษร ๔ แถกทั้ง ๒ ข้าง

๒ เหรียญงานฉลองพระย้ายที่พระราชวังบางปอิน ร.ศ. ๑๐๙ รูปเหรียญ ๔ เหลี่ยม แฝด เจาะกลาง มีตัวอักษรทั้ง ๒ ข้าง

๓ เหรียญงานเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนารถ ร.ศ. ๑๐๙ รูปกลม ปีรุกลางเปนลายเมล็ดแตง มีตัวอักษรทั้ง ๒ ข้าง

๔ เหรียญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงผนวช ร.ศ. ๑๑๐ รูปกลม เจาะกลาง ด้านน่าเปนรูปรัยโย๊ปเล่าฮั่น ด้านหลังเปนตัวอักษร ๔ แฉก

๕ เหรียญเฉลิมพระชัณษา ร.ศ. ๑๑๐ รูป ๘ เหลี่ยม เจาะกลาง มีตัวอักษร ๔ แฉกทั้ง ๒ ข้าง

๖ เหรียญมหาสมณุตมาภิเศก สมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ร.ศ. ๑๑๐ รูปไข่ เจาะกลาง ด้านน่ามีฉัตร แลรูปมือทำตัว ๘ อย่าง ด้านหลังเปนตัวอักษร ๔ แฉก

๗ เหรียญเฉลิมพระสุพรรณบัตร สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต แลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ ร.ศ. ๑๑๐ รูปกลม ด้านน่า พระรูป ๒ พระองค์ทรงพระเกี้ยวยอด มีตัวอักษรพระนาม ด้านหลังตรา ทั้ง ๒ พระองค์ มีสังวาลจุลจอมเกล้า ขอบตัวอักษรบอกงาน

๘ เหรียญเฉลิมพระสุพรรณบัตร สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ แลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ร.ศ. ๑๑๐ รูปแลลวดลายทำนองเดียวกับเหรียญงานเฉลิมพระสุพรรณบัตรคราวแรก ผิดกันที่อักษรแลตรา

๙ เหรียญงานพระเมรุพระองค์เจ้าหญิงบัณฑรวรรณวไรภาษ ร.ศ. ๑๐๖ รูปกลม มีอักษรไขว้ บ. ว. แลแถบผ้า อักษรบอกงานเหมือนกันทั้ง ๒ ด้าน

๑๐ เหรียญงานเฉลิมพระชัณษา ร.ศ. ๑๑๑ เปนรูปฉากม้วน มีตัวอักษรบอกงานทั้ง ๒ ด้าน

๑๑ เหรียญงานโสกันต์พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ร.ศ. ๑๑๓ เปนเหรียญกลม ด้านหนึ่งเปนตรา มีอักษรพระนาม อีกด้านหนึ่งมีอักษรบอกงานในมาไลย

๑๒ เหรียญราชศิริใหญ่ ร.ศ. ๑๑๗ ตัวเหรียญกลม คือเหรียญพระบรมรูปที่รฦกเสด็จยุโรปเมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ นั้น ทำกรอบเปนซุ้ม มีอักษรว่า "ราชศิริ" แลเลขบอกศก "๑๑๗" ที่ตัวซุ้มที่ก้านจาฤกชื่อผู้ที่ได้พระราชทาน

๑๓ เหรียญทวิธาภิเศก ที่รฦกรัชกาลที่ ๕ เสมอรัชกาลที่ ๒ ทวีคูณ ร.ศ. ๑๑๗ พระราชทานรางวัลโต๊ะตั้งงานฉลองพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม เปนรูป ๕ แฉก ด้านน่ามีโล่ห์ตราครุธ ตราพระเกี้ยว แลโล่ห์กลางอักษรบอกงาน ประกอบด้วยราชาภรณ์ ด้านหลังอักษรบอกงาน

๑๔ เหรียญเฉลิมพระสุพรรณบัตรสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ร.ศ. ๑๑๗ รูปกลม ด้านน่าเปนตราสมเด็จพระเจ้าลูกยา

เธอ แลอักษรบอกงาน ด้านหลังเปนอักษรพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ

๑๕ เหรียญงานสมโภชพระพุทธนรสีห์ แลลูกพัทธสิมาวัดเบญจมบพิตร ร.ศ. ๑๑๗ รูปกลม ด้านน่ารูปพระเกี้ยวกับเลข ๕ ด้านหลังตัวอักษรบอกงาน

๑๖ เหรียญงานพระเมรุท้องสนามหลวง ร.ศ. ๑๑๙ รูปกลม ด้านหนึ่งรูปฉัตร ๒ คัน มีตัวอักษรบอกงาน ด้านหนึ่งรูปปราสาทแลชฎา

๑๗ เหรียญงานพระกฐินวัดบวรนิเวศ ร.ศ. ๑๒๓ รูปกลม ด้านน่ารูปพระพุทธชินสีห์ มีตัวอักษร ด้านหลังอักษรบอกงาน กรอบเหรียญทำเปนรูปเปลว

๑๘ เหรียญราชศิรินัย ร.ศ. ๑๒๗ ใช้เหรียญรูปไข่ ที่รฦกพระราชพิธีพระชนมายุสมมงคล ด้านหนึ่งเปนลายพระมหามงกุฎกับอักษรพระนามไขว้ จ.ป.ร. กับ ร.ป.ร. ข้างหนึ่งเปนตัวอักษรบอกงาน เข้ากรอบอยู่อย่างเหรียญราชศิริใหญ่ แต่ย่อมกว่า ที่ยู่ซึ่งมีอักษรพระนามไขว้ จ.ป.ร. กับ ร.ป.ร. แลเลข ๑๒๗

๑๙ เหรียญงานพระศพพระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช ร.ศ. ๑๒๗ เปนเหรียญรูป ๘ เหลี่ยมรี ด้านน่าเปนพระรูปพระเจ้าลูกยาเธอ ด้านหลังเปนตัวอักษรบอกงาน เหรียญนี้เข้ากรอบทำเปนรูปวิมานเมฆมีตัวเลข ๑๒๗

๒๐ เหรียญรางวัลโต๊ะงาม งานพระศพพระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช ร.ศ. ๑๒๘ รูปเหรียญ ๗ เหลี่ยมรี ด้านน่ารูปอรุณเทวบุตร ด้านหลังอักษรบอกงาน เข้ากรอบทำเปนรูปเพ็ยน

๒๑ เหรียญงานพระศพพระไอยิกา ร.ศ. ๑๒๙ รูปกลม ด้านน่าลายรูปหม้อน้ำอยู่ในซุ้มกนก มีตัวอักษรบอกงาน ด้านหลังมีอักษรขอมเปนคาถา

ส่วนสิ่งของเครื่องรฦกซึ่งคิดขึ้นสำหรับรางวัลโต๊ะ นอกจากเหรียญนั้นมีมากมายหลายอย่าง น่าจะพรรณาให้ถ้วนทุกอย่างไม่ได้ จะกล่าวต่อไปนี้แต่ที่ข้าพเจ้าทราบได้ในเวลาแต่งหนังสือนี้ คือ

๑ ช่อดอกไม้ ทำด้วยทองบ้าง เงินบ้าง ของพระราชทานผู้ถวายชิ้นเครื่องโต๊ะตำราภาพ ด้วยทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าของขาดประโยชน์ที่เคยได้แต้มด้วยถ้วยชิ้นนั้น ๆ จึงโปรดให้ปักดอกไม้ทองนี้แทน นับแต้มได้เท่าชิ้นเดิม

๒ กรอบชื่อ ทำด้วย (เงินชุบ) ทองบ้าง เงินบ้าง เปนของพระราชทานสำหรับสอดกระดาษเขียนชื่อเจ้าของโต๊ะ แลบอกสายโต๊ะติดข้างน่าโต๊ะ ใครไม่มีออกระรู้สึกเสีย ๆ เพราะต้องติดชื่อด้วยแผ่นกระดาษ

๓ ตุ๊กกระตาสำหรับปักเครื่องเล่น ของพระราชทาน ที่อย่างดีเปนตุ๊กกระตาทองทั้ง ๕ ตัว ลดลงมาตามชั้น • เปนตุ๊กกระตาเงินแก้มทองบ้าง เงินเปล่าบ้าง แลน้อยตัวลงมาโดยลำดับ

๔ ตะเกียบสำหรับเขี่ยเนื้อไม้ สำรับละ ๓ อัน ทำด้วยทองบ้าง เงินแกมทองบ้าง เงินเปล่าบ้าง ตะเกียบรางวัลนี้มีหลายสำรับ พระราชทานในงานหลวงก็มี ผู้อื่นให้มิใช่งานหลวงก็มี เพราะฉนั้น คงมีตะเกียบรางวัลใช้เกือบทุกโต๊ะ

๕ แส้ขนไก่ ของพระราชทาน ย้อมขนไก่เปนสีต่าง ๆ กันตามชั้น แลมีหมุดทองหรือเงินติดข้างยอด รางวัลนี้อยู่ข้างเคราะห์ร้าย เพราะเปนของไม่ทนทาน ดูเหมือนจะสูญไปเสียแล้วโดยมาก เหมือนกับหินฝนหมึก โดยเปนรางวัลครั้งหนึ่ง เพราะไม่มีเงินทองเปนเครื่องประดับ ก็สูญไปไม่ช้า

ของที่กล่าวมาเหล่านี้เปนเครื่องแต่งโต๊ะน่า ของรางวัลเครื่องแต่งโต๊ะหลังนั้น คือ

๖ เครื่องอาวุธจีนต่าง ๆ ของพระราชทาน ทำด้วยทองแลเงินลงยาบนตอ แล้วต่อด้ามไม้ ชุดหนึ่ง ๕ อย่าง

๗ รูปห้อมงคล ๘ อย่าง ทำด้วยทองแลเงิน สำหรับปักก้านไม้ ของพระราชทาน

๘ รูปห้อยีดโป๊จีน ๖ อย่าง ทำด้วยทองแลเงินสำหรับแขวนห้อย ของพระราชทาน

๙ เปลวไฟสำหรับปักน้ำเต้า ของพระราชทาน เปนทองลงยาบ้าง ทองเกลี้ยงบ้าง เงินบ้าง

๑๐ ป้าย พระราชทานงานแซยิด เฉลิมพระชนมพรรษา ๕๐ ทำด้วยทองแลเงิน มีอักษรว่าแซยิด แลเลขศักราช ๑๒๓๕, ๑๒๒๕ กรอบรูปมังกร ยอดอักษรมีพระนามแลพระเกี้ยว

๑๑ กรอบป้ายรางวัลในงานศพพระยาพิศาล (สือ) ทำด้วยเงิน มีรูปมังกรกับกิเลน มีตัวหนังสือง่วนเส็ง ที่รฦกในงานศพพระยาพิศาลผลพานิช เมื่อยืมโรง ร.ศ. ๑๑๑

๑๒ หน้าสิงโตคาบกันหยั่น ทำด้วยทองแลเงิน พระราชทานเมื่องานฉลองพระสุรภิพุทธพิมพ์ที่วัดปรินายก

๑๓ เข็ดทองแลเงิน สำหรับสอบกลางโต๊ะ งานศพพระยามหาโยธา (นกแก้ว)

๑๔ ธงตะขาบพื้นถ้ามะหยี่ มีรูปค้างคาว ตัวอักษร อ. อักษร ธก. ลก. ซิ่ว. ฯ แล "ที่รฦกงานศพอิน ขุนนาค มารดาเจ้าพระยาภาสกรวงษ์"

๑๕ ธงทำด้วยทองหรือเงิน รูปมังกร งานศพท้าวสุจริตธำรง

๑๖ แส้หางม้ามีรูป จักร คทา ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถประทาน

๑๗ เหรียญงานแซยิดคุณท้าววรจันทร์ เปนตัวซิ่วกลม

๑๘ พัดยักเปนอักษรเต็กซ่วน รางวัลกรรมการงานเฉลิมพลับพลาสวนดุสิต

๑๙ พัดเชียน โดยปรกติ พัดเชียนเปนรางวัลกรรมการ ดังจะปรากฎต่อไปข้างน่า แต่มิเปนรางวัลโต๊ะอยู่ ๒ งาน คือ พัดเชียนปักอักษร อ. ก. งานสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสิมา ทรงรับพระสุพรรณบัตร แลพัดเชียนสลักลายหมู่น้ำ งานพระเมรุ พระไอยิกา

๒๐ ปลอกสวมปลายภู่กัน ชุดละ ๕ อัน ของพระราชทาน

๒๑ อาทิตย์อุไทย ทำคล้าย ๆ ยู่ยี่ รางวัลในงานสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงษ์วรเดช ทรงบำเพ็ญพระกุศลพระชัณษา ครบ ๕๐

ของเหล่านี้จะเรียงลำดับตามที่รางวัลก่อนแลหลังจำวันคืนไม่ใคร่ได้ จึงมิได้เรียบเรียง

นอกจากสิ่งของที่กล่าวมานี้ ยังมีของรางวัลอีกหลายอย่าง เช่นรูปปลาคู่ รูปอักษรซิ่วกลม แลจะกะจายเปนต้น เปนของเล็ก ๆ สำหรับผูกปักขวด เห็นจะพรรณาให้ถ้วนหมดไม่ได้

วิธีตัดสินว่าโต๊ะใดควรจะได้รางวัลชั้นใดนั้น เมื่อกรรมการตรวจโต๊ะหมดแล้ว นายกรวมแต้มว่าโต๊ะใดได้แต้มเท่าใด เขียนบาญชีโต๊ะเรียงลำดับกันตามที่ได้แต้มมากแลน้อย แล้วเทียบอัตรารางวัล ถ้าหากว่ามีหลายโต๊ะแต้มเท่ากัน เข้าชั้นรางวัลไม่ได้ นายกตัดสินเอาโต๊ะที่มีชิ้นเชี่ยงฮ้อแลชิ้นไหมทองมากเปน

แต้มสูงกว่า เมื่อทำบาญชีรู้ว่าโต๊ะใดได้รางวัลชั้นใดแล้ว จึงสั่งเจ้าพนักงานกรมวังให้เตรียมรางวัลไว้ให้พร้อม

การตัดสินรางวัลโต๊ะยังมีอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "รางวัลโต๊ะงาม" คือให้รางวัลโต๊ะที่จัดตั้งงาม มีอยู่ในราวคราวละ ๓๐ รางวัล แบ่งเปน ๓ ชั้น การตัดสินรางวัลโต๊ะงาม บางทีก็ทรงตัดสินเองตามพอพระราชหฤทัย บางทีก็โปรดให้กรรมการที่ตรวจโต๊ะตัดสิน โดยวิธีเขียนคำตัดสินมายื่นต่อนายกคนละใบทุกคน ว่ารางวัลชั้นใดควรจะได้แก่โต๊ะไหน นายกทำบาญชีรายชื่อโต๊ะลำดับกัน ตามที่ได้แต้มตัดสินมากแลน้อย แล้วเทียบเข้าชั้นรางวัลเปนยุติ การตัดสินรางวัลโต๊ะงามนี้ ถ้ากรรมการตัดสินไม่สู้เที่ยงนัก เพราะไม่มีหลักอะไรเปนเครื่องกำหนด แล้วแต่ใจใครจะนึกว่าโต๊ะไหนงาม ก็ตัดสินตามใจรัก แม้จะตัดสินว่าโต๊ะของตัวเองงาม จะคัดค้านก็ยาก เพราะจัดมาอย่างนั้นด้วยเห็นว่างามจริง ๆ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ากรรมการได้เคยตัดสินรางวัลโต๊ะของตัวเอง กล่าวไว้แต่พอเปนข้อวินิจฉัย

พิธีพระราชทานรางวัลโต๊ะนั้น เมื่อนายกคิดแต้มโต๊ะแลกะรางวัลเสร็จแล้ว นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย ครั้นถึงเวลาจะพระราชทานรางวัล ก็เรียกกรรมการตรวจเหมือนกับที่ประชุมตรวจตัดสินผ้าแดง เมื่อตรวจกรรมการแล้ว จึงเสด็จไปที่โต๊ะพร้อมด้วยกรรมการ ตั้งต้นรางวัลไปแต่โต๊ะที่เปนประธานก่อน การ

รางวัลนั้นเร็ว โต๊ะ ๑ กินเวลาราว ๕ นาที จึงเปนแต่ยืนประชุมพร้อมกัน ไม่ต้องตั้งพระเก้าอี้หรือโต๊ะนายกอย่างตรวจชั้นผ้าแดง ฮกที่ ๓ ก็ต้องสั่งให้จุดเทียนให้มากโต๊ะ เพราะถึงโต๊ะต่อ ๆ ไปโดยเร็ว

เมื่อเสด็จไปถึงโต๊ะ จะพระราชทานรางวัลโต๊ะไหน เจ้าของโต๊ะก็ไปยืนอยู่ข้างโต๊ะ แลกรรมการต้องเข้าเวรข้างละคน แลบอกโฆษนาเหมือนอย่างตรวจผูกผ้าแดง แต่วิธีโฆษนาผิดกัน เวรขวาอ่านชื่อโต๊ะ เวรซ้ายบอกรางวัลผ้าน่าโต๊ะ เวรขวาบอกพัดยศกรรมการ เวรซ้ายบอกจำนวนชั้นไหมทองแลเครื่องยศไหมทอง เท่านี้เปนหมดโฆษนา แต่ถ้าเปนโต๊ะที่ได้พระราชทานไหมทองใหม่ในงานนั้น เวรต้องบอกว่า ชั้นไหมทองเดิมเท่าใด ยึกเครื่องยศอย่างไร ได้พระราชทานไหมทองใหม่อีกกี่ชั้น ควรเพิ่มเครื่องยศชั้นเปนอย่างไร โฆษนาตอนข้อนี้ ถ้าเวรบอกผิดก็ถูกปรับ เหมือนกับโฆษนาเมื่อจะตรวจผูกผ้าแดงฉนั้น เมื่อเวรโฆษนาบอกยันตาศักดิ์โต๊ะแล้ว คราวนี้เปนน่าที่ของฮกที่ ๒ จะต้องขานบาญชีว่า โต๊ะนั้นมีแต้มกี่แต้ม ได้พระราชทานรางวัลโต๊ะชั้นใด ถ้าแลได้รางวัลโต๊ะงาม ก็ต้องขานด้วยว่าได้รางวัลโต๊ะงามชั้นใด ถ้าได้พระราชทานไหมทองก็ต้องขานว่า จะได้พระราชทานเครื่องยศสำหรับหมายชั้นไหมทองอย่างไร ฮกที่ ๒ ต้องรับบาญชีมาจากนายก ตรวจตราไว้เสียให้เจนใจแต่ก่อน

เวลารางวัล ถ้ายอกผิดถูกปรับ เมื่อชกที่ ๒ ขานรางวัลแล้ว เจ้าพนักงานกรมวังถวายรางวัลต่อพระหัตถ์ ทรงรับมาพระราชทานให้เวรไปยั้ก

การที่เวรจะรับพระราชทานรางวัลไปยั้กโต๊ะนี้ ถ้าไม่ระวัง หรือถ้าเวรทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ปรองดองกันก็ อาจจะถูกปรับได้หลาย ๆ แต้ม เบื้องต้นเวรจะต้องรู้ว่า ของรางวัลนั้นสำหรับยั้กโต๊ะน่าหรือโต๊ะหลัง อีกอย่าง ๑ จะต้องเลือกชั้นว่า รางวัลควรจะยั้กที่ชั้นไหน ถ้าไปเลือกชั้นผิด เช่นเอาเหรียญไปยั้กขวดดอกไม้ หรือยั้กในน้ำเต้า อย่างนี้เรียกว่าผิดภาชนะ ถูกปรับ เมื่อเลือกได้ชั้นที่จะยั้กแล้ว ต้องกำหนดให้เข้าใจว่า ชั้นนั้นอยู่น่าที่เวรซ้ายหรือเวรขวา เพราะไม่มีใครสั่งหรือบอกว่าให้ยั้กที่ไหน พอทรงยื่นรางวัล เวรต้องเข้ามาคน ๑ ให้ถูกน่าที่ ถ้ารอช้าเข้ามาผิดน่าที่ก็ถูกปรับ ของรางวัลแต้มโต๊ะ โดยมากมักเป็นของยั้กโต๊ะหลัง แต่รางวัลโต๊ะงาม เป็นของยั้กโต๊ะน่า ถ้าชั้นที่จะยั้กอยู่ซีกไหน กรรมการข้างนั้นต้องเข้ามารับ ถ้ารางวัลหลายอย่าง แลชั้นที่จะยั้กอยู่ต่างซีกโต๊ะกัน เวรต้องเข้ามาทั้ง ๒ คน รับให้ถูกสิ่งในน่าที่ของคนเอาไปยั้ก ส่วนเครื่องหมายไหมทองนั้น โดยปรกติยั้กได้แต่โต๊ะหลัง เวรจำต้องรู้ความข้อนี้ พิธีพระราชทานรางวัลเป็นดังแสดงมานี้ มักแล้วทั้งหมดในคืนเดียว เมื่อพระราชทาน

รางวัลหมดทุกโต๊ะแล้ว กรรมการก็พร้อมกันไปทำพิธีดับเทียนไชยดังกล่าวมาแล้วในตอนก่อน

บางทีมีรางวัลพระราชทานแปลก ๆ เช่นครั้ง ๑ พระราชทานเปลวทองลงยาสำหรับยี่กน้ำเต้าอัน ๑ โปรดว่าแล้วแต่กรรมการจะปฤกษาเห็นพร้อมกันว่า โต๊ะไหนควรจะได้รับพระราชทาน การตัดสินครั้งนั้นอยู่ข้างจะขัน ด้วยกรรมการเห็นว่า รางวัลที่พระราชทานคล้าย ๆ กับผ้าไตรพระกฐิน จึงตกลงกันว่า จะตัดสินด้วยวิธีอปโลกผ้าไตรพระกฐิน เวลานั้นสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช เปนสังฆราชตำแหน่งชกที่ ๑ กรรมการนั่งประชุมเรียงลำดับกันโดยตำแหน่ง เสด็จมาพระราชทานเปลวน้ำเต้า ทรงวางไว้ตรงหน้ากรรมการแล้ว

ชกที่ ๑ จึงอปโลกว่า เปลวน้ำเต้าทองลงยาของพระราชทานนี้ เปนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินนำมา พร้อมด้วยพระราชกุมารกุมารีแวดล้อมเปนราชบริพาร พระราชทานแก่กรรมการตรวจโต๊ะ ซึ่งประชุมทำพิธีในพระราชมณเฑียรสถานที่นี้ แลเปลวน้ำเต้าที่พระราชทานนั้น บริสุทธิดุจเลื่อนลอยมาในอากาศ แล้วแลตกลงในที่ประชุมกรรมการ จะได้พระราชทานแก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉภาะนั้นหามิได้ ตามพระบรมราชานุญาตบัญญัติไว้ ว่าให้กรรมการทั้งปวงพร้อม

กันยอมอนุญาตให้แก่เจ้าของโต๊ะผู้หนึ่ง เพื่อจะได้ประดับโต๊ะตามพระบรมราชูทิศ แลมีคำกรรมการพร้อมกันตั้งเปนอรรถาธิบายสังวรรณนาไว้ว่า เจ้าของโต๊ะคนใดถอยถ้วยถึมาที่คุณมีสติปัญญาสามารถอาจจะตรวจตัดสินชิ้นเครื่องโต๊ะได้ทุกประการ มีรู้ว่าเปนชิ้นเก่าใหม่ แลผิดฝาผิดตัวเปนต้น เจ้าของโต๊ะผู้นั้นจึงจะสมควรรับเปลวน้ำเต้าทองของพระราชทานนี้ได้ ยกนี้กรรมการทั้งปวงจะเห็นสมควรแก่เจ้าของโต๊ะคนใด ก็จงพร้อมกันยอมอนุญาตให้แก่เจ้าของโต๊ะคนนั้น เทอญ"

ฮกที่ ๒ ว่า "เปลวน้ำเต้าทองสงยาของพระราชทานนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นสมควรแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ์ กรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช พิเศษขัติยศักดิ์อรรคอุคมชาติ บรมนราธิราชโสทรานุชาธิบดี สุจริตจาริราชการัณย์ มหันตมหาอุสาหะ พิริยพหลกุศลประสิทธิ์ อเนกพิธคุณากร สุนทรธรรมพิทักษ์ อรรคมไหฬาริยาไศรย ศรีรัตนไตรยสรณธาดา อดุลยเดชานุภาพบพิตร, ผู้เปนตำแหน่งฮกที่ ๓ อธิบดีกรรมการในที่ประชุมนี้ ทรงพระสติปัญญาสามารถ ทราบกิจการตรวจเครื่องโต๊ะทุกประการ มีที่เปนชิ้นเก่าใหม่ แลผิดฝาผิดตัวเปนต้น สมควรจะรับพระราชทานเปลวน้ำเต้าได้ ถ้ากรรมการคนใดเห็นไม่สมควรจงทักท้วงว่ากล่าวขึ้นในที่ประชุมนี้ ถ้าเห็นสมควรแล้ว จงสาธุการขึ้นให้พร้อมกัน" กรรมการรับ "สาธุ"

ท่านผู้อ่านที่ไม่ทราบเค้าเงื่อนน่าจะเข้าใจว่า คำอปโลกที่กล่าวมานี้ เห็นจะต้องตริตรองตกแต่งกันอยู่ช้านาน ที่จริงเปล่าไม่ต้องตกแต่งอะไร เพราะบรรดาเจ้านายเคยตามเสด็จพระราชทานพระกฐินปีละหลาย ๆ วัดทุก ๆ ปีมา ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ จนสามารถจะทรงจำคำอปโลก แลวิธีกฐินการกิจของพระสงฆ์ได้แม่นยำทุกพระองค์ คำอปโลกเปลวน้ำเต้าที่แสดงมานี้ เอาคำอปโลกกฐินของพระสงฆ์มาว่าทั้งนั้น มีกิจที่ต้องทำเพียงแก้ไขเล็กน้อย กับอีกที่ ๒ ต้องท่องสร้อยพระนามให้จำได้ตลอด เพราะวิธีอปโลกกฐิน สร้อยนามของพระราชาคณะที่จะครองกฐิน ถึงจะยืดยาวอย่างไรต้องว่าตลอด กรรมการจึงต้องว่าให้ตลอดพระนามบ้าง เมื่ออปโลกแล้ว มีกรรมการตำแหน่งลูก ๒ คนเข้าไปว่าอย่างพระสวดญัติ แต่ว่าเป็นภาษาไทยอีกครั้ง ๑ เป็นเสร็จการพิธี สนุกกันมาก

รางวัลกรรมการนั้นมีหลายอย่าง กล่าวโดยประเภท คือ

๑ พัด

๒ โปเจียม

๓ เหรียญ

๔ สิ่งของ

๕ ไทยธรรม

รางวัลเหล่านี้กรรมการได้โดยเหตุแลเปนประโยชน์ต่างกัน ดังจะอธิบายต่อไป

พัดกรรมการนั้น มูลเหตุที่เกิดขึ้น เพราะจะให้ปรากฎเกียรติยศว่า กรรมการคนไหนมีความสามารถสูงต่ำกว่ากัน เพราะแต่เดิมมา จะรู้ว่ากรรมการคนไหนได้แต้มสูงต่ำกว่ากันก็แต่เพียงในเวลาเข้าไปรับพระราชทานรางวัลเมื่อสิ้นงานเวลาเดียว โดยผู้ที่ได้แต้มมากได้รางวัลมากกว่า และเข้าไปรับรางวัลก่อนผู้ได้แต้มน้อยโดยลำดับกัน ตลอดเวลางานปรากฎเกียรติยศกันอยู่ครู่เดียวไม่พอสมควร จึงทรงพระราชดำริที่จะให้มีเครื่องหมายสำหรับตัวกรรมการ ให้ปรากฎเกียรติยศไปแต่แรกงานตลอดงาน ว่าใครมีแต้มสูงต่ำกว่ากัน จึงโปรดให้ทำพัดเชิญพระราชทานเปนเครื่องยศกรรมการ

ที่ทำพัดเชิญเปนเครื่องยศนั้น เพราะประเพณีการตั้งโต๊ะจำต้องมีเครื่องเชิญปักไว้บนโต๊ะจะขาดไม่ได้ เครื่องเชิญตามตำราจีนกำหนดเปน ๘ อย่าง คือ

๑ พัด
๒ น้ำเต้าไฟ
๓ กั้นหยั่น
๔ ขลุ่ย
๕ ดอกบัว
๖ กรับ
๗ กระเช้าดอกไม้
๘ ปล้องไม้ไผ่เปนดนตรี

ยังมีขนนกสำหรับปักหมวกอีก ๒ อัน ซึ่งสงเคราะห์เข้าในเครื่องเชียน แต่ไม่ได้อยู่ในตำราเชียนทั้ง ๗ เครื่องเชียนที่ปักโต๊ะ ที่จริงไม่ใคร่ปักกันครบทุกอย่าง มักขาดมากบ้างน้อยบ้าง แต่ที่ถือกันว่าขาดไม่ได้นั้น คือ พัดอย่าง ๑ ขนนกปักหมวกอย่าง ๑ จึงทรงพระราชดำริห์ให้ทำพัดเชียนพระราชทาน สำหรับปักที่โต๊ะเครื่องบูชาของกรรมการ ให้แลเห็นชั้นผิดกันโดยลำดับ ยังมีอีกข้อหนึ่งซึ่งเปนปัจจัยในเรื่องพัดกรรมการ คือที่กรรมการถูกเหมาว่าเปนมุนี ดังอธิบายมาแต่ก่อนแล้ว พัดเชียนที่พระราชทานจึงโปรดให้คิดแบบอย่าง แลทำขนาดคล้าย ๆ พัดยศพระญวน จึงเรียกว่า "พัดยศ" ใช้ปักรวมกับเครื่องเชียนก็ได้ แต่โดยปรกติมักปักในภาชนะ ๑ ต่างหาก

พัดยศกรรมการจัดเปน ๕ จำพวก คือ จำพวกที่ ๑ เรียกว่าพัดชกมี ๑๐ เล่ม จำพวกที่ ๒ เรียกว่าพัดลกมี ๗ เล่ม จำพวกที่ ๓ เรียกว่าพัดซางชีมี ๖ เล่ม จำพวกที่ ๔ เรียกว่าพัดซิ่วมี ๕ เล่ม จำพวกที่ ๕ เรียกว่าพัดถั่วมี ๔ เล่ม รวมพัดกรรมการทั้งสิ้น ๓๓ เล่ม ลักษณรูปพรรณแลลำดับยศพัดมีแจ้งอยู่ในกฎหมายโดยพิศดาร พัดยศเหล่านี้ไม่ได้พระราชทานประจำตัวอยู่เสมอ กรรมการได้รับพัดมียศอย่างใด คงอยู่ในยศนั้นไปจนกว่าจะได้มีการประชุมโต๊ะ แข่งแต้มเปลี่ยนกรรมการกันใหม่ ก็ส่งพัดคืนเจ้าพนักงาน พระราชทานพัดนั้นแก่กรรมการตามแต้มที่ได้ในการแข่งขันกันใหม่อีก เพราะฉนั้นไม่มีกำหนดว่า กรรมการคนไหนจะอยู่ในยศชั้นใดช้าเร็วเท่าใด อย่างช้าตั้งปีหนึ่งสองปี

จึงเปลี่ยนยศกันใหม่ก็มี บางทีอย่างเร็วเปลี่ยนกันใน ๑๕ วันก็มี แล้วแต่มีงานตั้งโต๊ะเปนประมาณ เวลากรรมการถือพัดยศชั้นใดรับพัดนั้นไปรักษาไว้ที่บ้านเรือน แลมีธำนารที่จะจาฤกชื่อลงไว้ที่ด้ามเปนสำคัญ ว่าได้เคยถือพัดเล่มนั้น ถ้ามีการงานที่ตั้งโต๊ะเครื่องบูชารับเสด็จ แม้เวลาเสด็จผ่านน่าบ้าน เช่นการพระกฐินก็ใช้พัดยศปักรับเสด็จที่โต๊ะ แต่จะไปปักในงานอื่นซึ่งมิใช่งานรับเสด็จนั้นไม่ได้ ถือคติอันนี้ตามที่พระใช้พัดยศ

พัดเชิญสำหรับพระราชทานกรรมการมีอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "พัดรอง" เปนพัดรูปกลมพื้นแพร กลางมีหนังสือจีนว่า "ชก" หรือ "ลก" เปนต้น ตรงตามชั้นพัดยศ พัดรองเหล่านี้พระราชทานพร้อมกับพัดยศ มีจำนวน ๖๙ เล่ม (เพราะไม่มีสำหรับชั้นกั๋ว) พัดรองพื้นแพรสีต่างกัน

เรื่องสีต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนเครื่องโต๊ะ จะเปนสีธงก็ตาม สีผ้าผูกหมายรางวัลก็ตาม สีพัดก็ตาม มีเกณฑ์เปนกำหนดว่า ชั้นที่ ๑ สีเหลือง ชั้นที่ ๒ สีแดง ชั้นที่ ๓ สีชมภู ชั้นที่ ๔ สีเขียว ชั้นที่ ๕ สีม่วง เปนที่สังเกตได้ นอกจาก ๕ สีที่กล่าวมานี้ ถ้ามีก็เปนสีแซกเปนพิเศษ หรือเอาสีทั้ง ๕ แต่ ๒ สีประสมกันเปนพิเศษ

ส่วนสีพัดรองกรรมการนั้น มีพัดพื้นแพรเหลืองขอบม่วงเล่ม ๑ สำหรับชกที่ ๑ พื้นแดงขอบเขียว ๓ เล่ม พื้นชมภูขอบน้ำเงิน ๕ เล่ม พื้นเขียวขอบแดง ๙ เล่ม พื้นม่วงขอบเหลือง ๙ เล่ม กรรมการได้รับเรียงโดยลำดับยศ แต่พัดรองของนายกสินวล

ขอบน้ำตาล พัดรองของผู้ชี้ขาดพื้นสีขาวเย็บขอบเขียว ๒ เล่มนี้ประจำ เพราะ ๒ ตำแหน่งนั้นไม่ต้องเปลี่ยน ๑ พัดรองทั้งปวงนี้ในงานหลวงปักกับพัดยศด้วยกันก็ได้ ถ้าจัดโต๊ะไปตั้งในงานที่อื่นซึ่งมิได้เปนงานรับเสด็จ ใช้ปักเปนพัดเชิญแทนพัดยศ อนึ่งถ้ากรรมการคนใดซึ่งได้เคยถือพัดยศอันมีพัดรองแล้ว ต่อมาจะมิได้เข้าในตำแหน่งพัดยศ เช่นเจ็บป่วยเสีย ไม่ได้เข้ามาเปนกรรมการตรวจโต๊ะในงานซึ่งเปลี่ยนกรรมการนั้นเปนต้น ยอมให้ใช้พัดรองยศอย่างสูงซึ่งกรรมการคนนั้นเคยได้เปนยักโต๊ะเปนพัดเชิญได้ แต่พัดนั้นไม่มีตัวหนังสือ พัดรองที่วิจิตรพิศดารมีอยู่เล่ม ๑ คือพัดรองสำหรับชกที่ ๑ ซึ่งเปนสังฆราช เพราะพัดตำแหน่งอื่นมีทางที่ผู้ถือจะหมายเลื่อนขึ้นไปให้สูงกว่านั้นได้ แต่พัดชกที่ ๑ เปนพัดที่สูงสุด เพื่อจะมิให้ผู้ถือไปสิ้นความเพียรอยู่เพียงนั้น จึงโปรดให้กำหนดลวดลายสำหรับเพิ่มเติมพัดรองชกที่ ๑ ทุกครั้งที่ได้เปน ให้แปลกกันเปนลำดับขึ้นไป เปนต้นว่าใครได้เปนสังฆราชครั้งแรก ได้พัดรองพื้นเหลืองขลิบม่วง ถ้าได้เปนสังฆราชครั้งที่ ๒ กลางพัดปักเปนรูปปลา ๒ ตัวอยู่ในวงกลมสีม่วง ครั้งที่ ๓ เติมลายขอบ ปักเติมขึ้นไปโดยลำดับเช่นนี้มีกำหนดจนถึง ๒๑ ครั้ง เปนพัดพื้นเหลืองปักลายทองทั้งตัว พัดนี้พระราชทานเปนสิทธิแต่แรก แต่ที่เล่นโต๊ะมา กรรมการที่ได้เคยเปนสังฆราชมีเพียง ๖ ครั้งเปนอย่างมาก

วิธีพระราชทานพัดตั้งกรรมการนั้น เมื่อเสร็จพิธีตรวจโต๊ะจนถึงตัดเทียนไชยแล้ว นายกรวมแต้มกรรมการ ให้รู้ว่าใคร

ได้แต้มมากน้อยเท่าใด เขียนชื่อเข้าเทียบตำแหน่งเรียงลำดับกันตามแต้มที่ได้ เปนต้นว่าใครได้แต้มมากที่สุด ก็ได้ตำแหน่งชกที่ ๑ รองลงมาก็ได้ตำแหน่งชกที่ ๒ แต่บางทีมีกรรมการที่ได้แต้มเท่า ๆ กันหลาย ๆ คน ถ้าเช่นนั้นจำต้องพ้นแต้มกรรมการด้วยวิธีประกวดว่าใครจะได้ขึ้นน่า การพ้นแต้มกรรมการ เปนการสนุกอย่าง ๑ ในกระบวนเล่นโต๊ะ ควรจะพรรณาวิธีไว้ในที่นี้ คือ

ถ้าจะต้องพ้นแต้มกรรมการ ต้องเรียกกรรมการประชุมพร้อมกันน่าพระที่นั่ง ผู้เปนตำแหน่งชกทั้งหลายนั่งกำกับ แต่ที่เปนเจ้าน่าที่โดยเฉภาะนั้น ๓ คน คือชกที่ ๓ ชกที่ ๔ กับชกที่ ๗ ชกที่ ๔ เปนผู้เอาตัวกรรมการที่จะต้องพ้นแต้มออกไปคุมไว้ข้างนอก ชกที่ ๗ เปนผู้ถือตำราคอยสอบทานการประกวด แลคอยดูนาฬิกากำหนดเวลาที่ประกวดนั้น เมื่อกรรมการประชุมพร้อมกันแล้วจึงสั่งให้เรียกผู้ที่จะพ้นแต้มเข้ามาทีละคน ชกที่ ๓ เปนผู้กำหนดเรื่องที่จะประกวดกันในกระบวนความรู้เรื่องตั้งโต๊ะ เปนต้นว่าให้บอกชื่อหลักโต๊ะ หรือให้บอกชื่อลายเครื่องโต๊ะ หรือให้บอกบัญญัติเครื่องยศชั้นไหนทอง แล้วแต่กรรมการจะเห็นพร้อมกันให้สอบอย่างไร เมื่อกรรมการยุติว่าจะประกวดด้วยเรื่องอย่างไรจึงให้ผู้ที่จะพ้นแต้มว่าเรื่องอย่างนั้น สมมุตว่าถ้าประกวดชื่อหลักโต๊ะ ผู้พ้นแต้มต้องบอกชื่อชุดหลักโต๊ะ ให้ถูกต้องทุกอย่าง ตั้งแต่เวลาลงมือบอก ชกที่ ๗ ก็ดูนาฬิกาไป ถ้าบอกผิดกรรมการก็ทัก ให้บอกไปใหม่จนครบหลักโต๊ะ เปนเวลากี่นาทีก็จดไว้ แล้วเรียกผู้พ้นแต้มอีกคน ๑ เข้ามาให้บอกชื่อหลักโต๊ะอย่างเดียว

กัน ใครบอกได้ถูกถ้วนเร็วกว่า ก็ตัดสินว่าผู้นั้นเปนชนะ ความสนุกอยู่ที่ผู้ที่เข้ามาประกวดมักจะประหม่า บางทีได้น่าลืมหลัง เอาหลังเปนน่า บางทีติดกึกกักในสิ่งซึ่งควรจะรู้ได้ง่าย ๆ ถึงยอมลาก็มี คงได้ชากันไม่ใคร่ขาด

เมื่อประกวดแต้มกันเสร็จแล้ว กรรมการจึงยืนเข้าแถวตามยศที่จะได้รับใหม่ เข้าไปรับพระราชทานพัดโดยลำดับกัน แต่ไม่ได้รับพระราชทานต่อพระหัตถ์ทุกคน เพราะในตำแหน่งกรรมการกำหนดเปนตำแหน่งแม่กองอย่าง ๑ ตำแหน่งลูกกองอย่าง ๑ เช่นตัวว่า ตำแหน่งลดที่ ๓ กับตัว ๔ คนนี้ เปนตำแหน่งลูกกองของชกที่ ๓ ทรงตั้งแต่แม่กอง แลพระราชทานพัดสำหรับลูกกองให้แม่กองรับมาตั้ง การตั้งลูกกองเช่นนี้มีขันอยู่บ้าง บางทีผู้ที่เปนกรรมการ มียศชั้นพระชั้นหลวงได้แต้มเปนแม่กอง รับพระราชทานพัดไปตั้งลูกกอง ลูกกองเปนเจ้านายต่างกรมหรือขุนนางผู้ใหญ่ แม่กองก็ออกจะเรียบ ๆ แต่ที่เก่งกว่าเพื่อนนั้น คือตำแหน่งลดผู้ชี้ขาดซึ่งทรงเปนเอง เปนตำแหน่งลูกกองของชกนายก นายกต้องถวายพัดตั้ง ได้สังเกตมา เวลากรมขุนพิทยลาภ ฯ ถวายพัดคงเรียบทุกที ไม่ทราบว่าด้วยเหตุใด อีกประการ ๑ ในตอนรับพัดนี้ บรรดากรรมการที่มีแต้มเสียมากกว่าได้ เรียกกันว่า "พวกเปนหนี้พระราชทรัพย์" นั้นต้องถูกตัดออกไปยืนแถว ๑ ต่างหาก เปนทำนองถูกประจาน ออกจะอับอายกันอยู่บ้าง เมื่อรับพัดเสร็จแล้ว เปนน่าที่ของผู้ที่ได้รับพัด ลดที่ ๓ จะต้องกราบบังคมทูลขอบพระเดชพระคุณในนามของกรรมการ

แลถวายอนุโมทนาพระราชกุศล แล้วถวายไชยมงคล เมื่อจบลง เปนน่าที่ของกัวระต้องชักให้ถวายไชย ๓ ลา เปนเสร็จพิธีดังกรรมการดังแสดงมานี้

กรรมการทั้งปวงที่ได้รับพัดไป มีน่าที่ที่จะต้องทำการต่าง ๆ กันตามตำแหน่งน่าที่ของพัดนั้นในการประชุมตรวจโต๊ะคราวน่า น่าที่เหล่านี้มีแจ้งอยู่ในกฎหมายโดยพิศดาร ไม่จำต้องพรรณนาในที่นี้

รางวัลกรรมการอีกอย่าง ๑ เรียกว่า "โปเจียม" คือเข็มสำหรับติดอกเสื้อกรรมการ มูลเหตุเกิดแต่ทรงพระราชดำริห์ว่าประเพณีการประชุมอย่างใดที่มีกรรมการสำหรับจัดการนั้น เช่นมีการเต้นรำเปนต้น โดยปรกติเขามักให้ผู้ที่เปนกรรมการติดดอกไม้แพรไว้ที่อกเสื้อเหมือนกันทุกคน เพื่อกรรมการด้วยกันเองหรือแขกที่ไปมา เมื่อมีธุระจะใคร่ถามหรือต้องการอันใด เห็นตัวผู้ที่มีดอกไม้ติดอกเสื้ออยู่ก็รู้ว่าเปนกรรมการ ฝ่ายกรรมการตรวจโต๊ะมีพัดยศเปนเครื่องหมายก็จริง แต่พัดยึดอยู่เสียที่โต๊ะ โดยลำพังเห็นตัวคนที่ไปอยู่ในประชุม ยังรู้ไม่ได้ว่าใครเปนกรรมการแลใครไม่ได้เปนกรรมการ จึงโปรดให้คิดแบบโปเจียมขึ้นสำหรับกรรมการติดอกเสื้อ แต่โปเจียมของกรรมการตรวจโต๊ะผิดกับโปเจียมกรรมการอื่นในข้อสำคัญ ที่โปเจียมของกรรมการอื่นเขาเหมือนกันหมด แต่โปเจียมของกรรมการตรวจโต๊ะผิดกันหมด เพราะโปเจียมกรรมการอื่นเขาประสงค์แต่สำหรับให้ผู้อื่นรู้ว่าใครเปนกรรมการ แต่โปเจียมกรรมการตรวจโต๊ะเปนของสำหรับให้

กรรมการด้วยกันเองรู้ว่า ใครมีคุณวิเศษถึงชั้นใด แลให้รู้ว่าในเวลานั้นมีตำแหน่งอยู่ในชั้นใด ด้วยเหตุนี้ไปเงี่ยมของกรรมการตรวจโต๊ะจึงมีสำคัญเปนเครื่องหมาย ๒ อย่าง คือ สำคัญในตัวเข็มอย่าง ๑ สำคัญในดอกไม้แพรที่ประกอบเข็มอย่าง ๑

ตัวเข็มนั้น ว่าโดยรูปมี ๗ รูป คือ

๑ เข็มสำหรับกรรมการชั้นซก เปนรูปน้ำเต้า เว้นแต่ของซกนายก เปนรูปสมุดม้วน ของซกที่ ๗ เปนรูปใบพร กลางเข็มมีอักษรซกจีนเหมือนกันหมด

๒ เข็มกรรมการชั้นลก เปนรูปดอกบัว เว้นแต่ลกผู้ชี้ขาดเปนรูปกลม กลางมีอักษรลกจีนเหมือนกันหมด

๓ เข็มกรรมการชั้นซางอี้ เปนรูป ๔ เหลี่ยม กลางมีอักษรซางอี้จีนเหมือนกันหมด

๔ เข็มกรรมการชั้นซิ่ว เปนรูปใบพร กลางเปนตัวอักษรซิ่วจีนเหมือนกันหมด

๕ เข็มกรรมการที่ยังไม่เคยถือพัด รูปเปนเม็ดตุ่ม คล้ายกุมเสื้อ เรียกว่า "งิ้นลิ้ว"

๖ กับ ๗ คือไปเงี่ยมของซกนายก แลลกผู้ชี้ขาดที่กล่าวมาแล้ว

ลักษณไปเงี่ยม ๗ อย่างที่พรรณามานี้ ยังต่างกันด้วยโลหะ คือถ้าชั้นสูงทำด้วยทองคำมีพวก ๑ รองลงมาทำด้วยนากมีพวก ๑ ชั้นต่ำทำด้วยเงิน แลยังผิดกันโดยกระบวนสีที่ลงยา สีเดียวหรือหลายสีสูงต่ำผิดกัน มีพรรณาไว้โดยเลอียดในกฎหมาย

แต่โปเจียมของชกที่ ๓ นั้น มีลักษณเพิ่มเติมพิศการ ทำนองพัดรองที่กล่าวมาแล้ว จนถึงใครได้เปนชกที่ ๓ ครบ ๒๓ ครั้ง ได้ติดโปเจียมตัวหนังสือประดับเพ็ชร ขอบประดับบุษราคำ, ทับทิม, เพทาย, มรกฎ, นิล, เม็ดคั่นประดับเพ็ชรเปนอย่างสูงสุด แต่มีกรรมการที่ได้เคยเปนชกที่ ๓ เพียง ๒ ครั้งเปนอย่างมาก โปเจียมชกที่ ๓ อย่างสูงสุดที่เคยมี จึงมีเพียงตัวหนังสือประดับพลอยสีม่วง

ส่วนแพรประกอบโปเจียมนั้น จับเปนรูปดอกจันทน์รองเข็มโปเจียม สีต่างกัน ตรงกับชั้นพัดรองที่กล่าวมาแล้ว เข็มโปเจียมนี้พระราชทานเปนสิทธิทุกคน แต่ถ้าได้เลื่อนยศรับโปเจียมชั้นสูงขึ้นไปต้องเอาโปเจียมเก่าไปคืน ใครได้โปเจียมชั้นไหนแล้วถึงในคราวเปลี่ยนกรรมการจะได้ตำแหน่งต่ำลงไป ก็คงติดโปเจียมเดิม คงเปลี่ยนแต่แพรลงไปตรงชั้นตำแหน่งที่เปนอยู่ ถ้าหากว่าไม่ได้เข้าชั้นตำแหน่งถึงพัด ก็ติดโปเจียมเปล่าไม่มีแพร กรรมการจึงคงมีโปเจียมติดทุกคน เหมือนกับกรรมการงานอื่น ๆ

เหรียญพระราชทานรางวัลกรรมการนั้น มีเมื่อครั้งยังไม่ได้เปนกรรมการด้วยกันหมด คืองานใดที่มีเหรียญเปนที่ระฤก พระราชทานเหรียญยี่กรางวัลสำหรับโต๊ะส่วน ๑ ยังมีเหรียญสำหรับพระราชทานรางวัลสำหรับส่วนตัวกรรมการอีกส่วน ๑ ได้มากน้อยสูงต่ำเปนชั้นกันตามแต้ม เหรียญที่พระราชทานกรรมการ ไม่ได้ทำสำหรับผูกแขวนเช่นเหรียญรางวัล เปนเหรียญเฉย ๆ กรรมการได้พระราชทานไปใช้วางในงานจัดตั้งประดับโต๊ะ

สิ่งของรางวัลกรรมการนอกจากพัด โป๋เจียม แลเหรียญ ยังมีอีก แต่กำหนดไม่ได้เปนยุติ มักเปนของพระราชทาน เช่นครั้ง ๑ ได้พระราชทานถ้ำยาสูบกล้อง กับที่เขี่ยบุหรี่ มีตราแผ่นดิน ของพระราชทานเช่นนี้ได้เหมือนกันหมดทุกคน ถ้าเปนของผู้อื่น ถึงจะเปนสิ่งของเครื่องชำร่วย เขามักให้โต๊ะ ไม่ให้แก่ตัวกรรมการ เห็นจะเปนด้วยเกรงใจ

ที่เรียกว่าไทยธรรมกรรมการนั้นอยู่ข้างจะแปลกอยู่ แลมีแต่ของพระราชทาน ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มูลเหตุจะเกิดแต่ทรงปรารภว่ากรรมการมาตรวจโต๊ะในงานหลวง ได้พระราชทานรางวัล แต่เปนเครื่องประดับโต๊ะ ไม่มีลาภสักการในส่วนตัว จึงดำรัสว่า พระรับพัดยศย่อมได้ของไทยธรรม คือผ้าขาวพับแลหมากพลูธูปเทียนพระราชทาน นี่ก็ตั้งมูนให้มีไทยธรรมเสียบ้าง คือมีผ้าขาวพับเปนผ้าสีนั้นสำหรับตัดเสื้อพับ ๑ ผ้าไหมนุ่งผืน ๑ บุหรี่ฝรั่งแทนหมากพลูหีบ ๑ บางทีก็มีใบชาด้วยอีกห่อ ๑ แต่พระราชทานเฉภาะผู้ที่ได้เลื่อนยศข้างขาขึ้น กรรมการที่ต้องเลื่อนยศข้างขาลงไม่พระราชทาน กระบวนลาภสักการที่กรรมการได้ ข้าพเจ้านึกได้แต่เท่านี้

อธิบายในที่สุด

การเล่นโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ในชั้นแรกเล่นกระบวนประกวดเครื่องโต๊ะเปนสำคัญ ในชั้นกลางการเล่นเปน ๒ อย่าง คือกระบวนประกวดเครื่องโต๊ะอย่าง ๑ เล่นประกวดกรรมการอย่าง ๑ มาในตอนหลัง กระบวนเครื่องโต๊ะออกจะไม่สู้เปนการประกวด

ด้วยของแปลกปลาดที่ไม่เคยตั้งหายากเข้า ในงานหนึ่งมีชิ้นแปลกมาตั้งไม่กี่ชิ้น ชิ้นเครื่องโต๊ะที่เอามาตั้งกันโดยมาก กรรมการรู้จักเสียเหมือนอย่างรู้จักตัวคน รู้ว่าชิ้นของใคร แลรู้ว่าชิ้นนั้นเคยผูกผ้าแดง ชิ้นนั้นไม่เคยผูก การที่เรียกผ้าแดงกรึดไปจนงานหลัง ๆ เพื่อจะไม่ให้เสียเวลา ชิ้นใดที่เคยผูกผ้าแดงมาแต่ก่อนแล้ว รับสั่งให้เจ้าพนักงานผูกไว้เสียให้เสร็จ คงเรียกผ้าแดงแต่ชิ้นซึ่งได้มาใหม่ แลไม่เคยผูก เพราะฉนั้นในชั้นหลังงานตั้งโต๊ะเรียกได้ว่าเปนงานประกวดกรรมการมากกว่าประกวดชิ้นเครื่องโต๊ะ แต่ก็ยังเปนการครึกครื้นทุกคราวมาจนตลอดรัชกาล

เมื่อเรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้จบลง ความสงไสยเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าอย่าง ๑ ว่า จะมีผู้ใดในท่านผู้อ่านบ้างหรือไม่ ที่จะคิดเห็นไปว่า ข้าพเจ้าเอาแต่เรื่องเครื่องเล่นมาบรรยายในหนังสือเรื่องนี้ ไม่มีคติอันจะเปนสารประโยชน์ในทางธรรมสวนานิสงษ์จะเห็นป่วยการอ่านหนังสือเรื่องนี้ แต่ท่านผู้อ่านที่เคยเล่นถ้วยปั้นก็ดี หรือเปนผู้เล่นเครื่องโต๊ะก็ดี โดยเฉภาะท่านผู้ที่ได้เปนกรรมการตรวจเครื่องโต๊ะมา ข้าพเจ้าหวังใจว่า คงจะชอบอ่านหนังสือเรื่องนี้มากก็น้อย ถึงผู้ที่เอาใจใส่ในเรื่องโบราณคดีก็น่าจะพอใจอ่าน ด้วยมีเรื่องราวโบราณคดีอยู่บ้าง แต่ถ้าผู้ใดจะต้องการโดยเฉภาะคติธรรม จำต้องเอาเนื้อความที่บรรยายมาพิเคราะห์ จึงจะแลเห็นว่าหนังสือเรื่องนี้ไม่ปราศจากคติธรรมไปทีเดียว เพราะถ้าพิเคราะห์ดูโดยทางตำนาน จะเห็นได้ว่าการเล่นเครื่องถ้วยปั้น ตลอดจนเครื่องโต๊ะ เปนการที่เล่นกันมาแต่

ชั้นบรรพบุรุษ สืบต่อมาหลายชั่วคน แลผู้ที่ชอบเล่นมีทุกชั้นบันดาศักดิ์ นับแต่สมเด็จพระราชาธิบดีเปนต้นลงมา ถ้าจะตั้งเปนปุจฉาว่า ทำไมจึงเล่นสืบต่อกันมาช้านาน แลทำไมจึงเล่นกันทุกชั้นบุคคลที่สามารถจะเล่นได้ แล้วลองคิดค้นหาเหตุโดยเอาใจตนนึกใส่ใจของท่านแต่ก่อน ก็จะแลเห็นว่า ประการที่ ๑ อันนามเรียกว่าการเล่นนี้ ที่จริงคือกิริยาที่จะกระทำใจอันมีความเดือดร้อนรำคาญ หรือเหนื่อยหน่ายด้วยกิจการะต่าง ๆ ให้ได้มีเวลาแปรสถานพักผ่อน พ้นรำคาญชั่วครั้งชั่วคราว เหมือนอย่างเวลาเราเจ็บไข้ในส่วนกาย หมอย่อมแนะนำให้แปรสถานไปเปลี่ยนอากาศ เมื่อได้ทำเช่นนั้น ก็อาจจะหายไข้ให้มีกำลังกลับมาทำการงานได้ฉันใด ผู้ที่ได้มีเวลาพักผ่อนเล่นหัวให้สำราญบานใจ ก็เปนการบำรุงใจให้ได้แปรสถาน เพื่อให้กลับมีกำลังความสามารถที่จะประกอบกิจการต่าง ๆ ฉนั้น การเล่นจึงเปนธรรมดา แลเปนความจำเปนของมนุษย์ หรือถ้าจะว่าเปนธรรมดาของบรรดาสัตว์ซึ่งมีชีวิตรทั่วไปก็ว่าได้ ธรรมดาการที่จะกระทำเพื่อพักผ่อนหย่อนใจต้องเปนการที่ไม่ฝืนใจ ต้องเปนการที่ชอบใจเกิดเพลิดเพลินให้ละลืมความรำคาญ หรือถ้าจะเรียกอีกนัย ๑ โดยโลกโวหารก็ว่าความสนุก เพราะฉนั้น จึงหันเข้าหาการเล่นตามที่ใครเห็นว่าอย่างใด จะทำให้รื่นเริงบรรเทิงใจตน ตัดความเหนื่อยหน่ายแลความเดือดร้อนรำคาญใจได้ชั่วครั้งชั่วคราว เจตนาเปนเช่นนี้เหมือนกันหมด ต่างกันแต่ความพอใจที่จะเลือกเล่นในการอย่างใด บางอย่างก็เปนคุณ บางอย่างก็เปนโทษ

การเล่นถ้วยปั้นแลเครื่องโต๊ะ ถ้าจะค้นหาข้างส่วนโทษก็มีที่จะว่าได้ ๒ อย่าง คือ ว่าเสียเงินอย่าง ๑ เสียเวลาอย่าง ๑ ถ้าจะแก้ไขในความ ๒ ข้อนี้ ข้อที่ว่าเสียเงินนั้น ธรรมดาการใช้เงินย่อมต่างกันตามนิสัยบุทคล ถึงจะมีของเหล่านี้สำหรับเล่นหรือไม่มีก็ตาม ถ้าเปนคนนิไสยสุรุ่ยสุร่าย ก็คงคิดหาทางจำหน่ายจ่ายเงินไปด้วยประการอย่างอื่นตามความพอใจ ถ้านิไสยไม่สุรุ่ยสุร่ายถึงจะซื้อหาของเล่นก็ซื้อแต่พอประมาณ แลไม่ซื้อของที่เกินราคา ใครชอบเล่นของอย่างใด ก็ซื้อหาของอย่างนั้นไม่เฉภาะแต่เครื่องถ้วยปั้น เพราะฉนั้นจะว่าถ้วยปั้นแลเครื่องโต๊ะเปนตัวเหตุสำหรับให้มนุษย์เสื่อมเสียโภคทรัพย์นั้นไม่ควร ถ้าจะว่าไปการที่ลงทุนซื้อถ้วยปั้นแลเครื่องโต๊ะ ถึงซื้อหามาเล่นก็ยังดีที่ไม่เปนของเสียเปล่า ถ้ารู้จักเก็บรักษา ราคาของนั้นไม่ตกต่ำ ยิ่งเก่าบางทีกลับได้กำไรด้วยราคาขึ้น เหมือนเช่นในเมืองฝรั่งที่เขาเล่นรูปเขียน รูปเขียนแผ่นเดียวซื้อกันถึงราคาแสนบาท เพราะเขาซื้อด้วยเชื่อว่าเปนของดี ถ้ารักษาไว้ราคาก็ไม่ตก นานไปบางทีกลับขายขึ้นราคาได้มาก ๆ ถ้วยปั้นแลเครื่องโต๊ะที่เล่น ถ้าเปนของดีก็ทำนองเดียวกัน ผิดกับซื้อต้นบอนตั้งต้นละสองร้อยสามร้อยบาท หรือซื้อนกเขาคารมราคาตั้งตัวละพันบาท เพราะต้นบอนแลนกเขามีเวลาสิ้นอายุ ถึงจะดีวิเศษก็ไม่อยู่ได้ยั่งยืนเท่าใด เมื่อของนั้นสิ้นอายุแล้ว ทุนที่ลงไปก็สูญเปล่า ได้ไว้แต่ความสนุกอย่างเดียว ถ้าจะแก้ในข้อว่าเสียเวลา ถ้าหากว่าผู้ที่เล่นละทิ้งกิจการตามน่าที่ของตนเสีย หลงงมอยู่แต่กับเครื่องเล่น

เหล่านั้น ก็จะเปนความจริง แต่ถึงกระนั้น ก็เปนความเสียในส่วนตัวคน จะโทษว่าปั้นถ้วยแลเครื่องโต๊ะเปนตัวเหตุให้มนุษย์ทอดทิ้งธุระอื่นหาควรไม่ แต่ถ้าเขาเล่นแต่ในเวลาว่างก็ไม่เห็นจะมีโทษซึ่งควรติเตียน ถ้าจะว่าข้างฝ่ายคุณแลประโยชน์ การเล่นของเหล่านี้ ถึงไม่มีคุณแลประโยชน์ใหญ่โต ก็มีประโยชน์อยู่บ้าง นอกจากได้ใช้สอยของนั้น ยังมีคุณอย่างอื่น คือที่เก็บสิ่งของดีงามรวบรวมรักษาไว้ ให้เปนสมบัติสำหรับบ้านเมือง แลให้คนทั้งหลายภายหลังได้รู้เห็น ดังกล่าวมาแล้วข้างตอนต้น การเล่นเช่นนี้ยังมีประโยชน์อีกอย่าง ๑ ที่บำรุงความสามัคคีผู้ที่เล่นด้วยกัน ถึงจะเกิดปากเสียงขัดใจกันบ้าง ก็เปนแต่ในเวลาเล่นพ้นนั้นไปก็รู้สึกว่าเปนผู้ที่สมานฉันท์ร่วมกัน ชักโยงไมตรีจิตรติดต่อกันไปไม่ขาด ผู้มีเกียรติยศแลมีสติปัญญาจึงได้พอใจเล่นเครื่องถ้วยปั้นแลเครื่องโต๊ะมาแต่ก่อน ด้วยเห็นว่าได้ความศุขสำราญใจโดยปราศจากโทษ ด้วยประการทั้งปวงดังพรรณนามานี้

พระราชบัญญัติ
ข้อบังคับในการตัดสินเครื่องโต๊ะ
รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงวัง นายกแห่งกรรมการตรวจตัดสินชิ้นเครื่องโต๊ะรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศแก่บรรดาผู้ที่เปนกรรมการตัดสินเครื่องโต๊ะ แลผู้ที่จะเปนพนักงานเกี่ยวข้องในการตรวจเครื่องโต๊ะ แลผู้ที่ตั้งโต๊ะทั้งปวงให้ทราบทั่วกัน

ด้วยทรงพระราชดำริห์ว่า พระราชบัญญัติข้อบังคับในการตรวจตัดสินเครื่องโต๊ะ ซึ่งได้โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งไว้แต่วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๓๐๙ นั้น ภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชบัญญัติเปลี่ยนใหม่ ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ แลประกาศเพิ่มเติมต่อมานั้น ข้อความยังกระจัดกระจายอยู่อีก ย่อมเปนที่ลำบากแก่การที่จะตรวจสอบครั้งนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รวบรวมข้อความที่ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศแก้ไขเพิ่มเติมทั้งปวงขึ้นตั้งเปนพระราชบัญญัติใหม่สืบไป มีข้อความดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑
ว่าด้วยวิธีตั้งโต๊ะ

ข้อ ๑ ประเภทโต๊ะที่ตั้ง อันเรียกกันอยู่บัดนี้ คือ:—

๑ "โต๊ะขนาดใหญ่มีขวางหลัง" อย่างนี้พึงเข้าใจว่า มีโต๊ะยาวขวางหลังตัว ๑ โต๊ะสี่เหลี่ยมตั้งน่าตัว ๑ ขนาดตั้งแต่โตกว่าโต๊ะกลาง อันจะกำหนดไว้ในข้อหลังนั้นแล้ว เปนขนาดโต๊ะใหญ่ทั้งสิ้น

๒ "โต๊ะขนาดใหญ่ไม่มีขวางหลัง" คืออย่างเดียวกับโต๊ะขนาดใหญ่ แต่งดโต๊ะขวางหลังเสีย คงตั้งแต่โต๊ะสี่เหลี่ยมซึ่งเปนโต๊ะน่าตัวเดียว อย่างนี้ในบัดนี้เรียกว่าโต๊ะโขก

๓ "โต๊ะกลางมีขวางหลัง" คือเปนโต๊ะขนาดย่อม มีกำหนดโต๊ะขวางหลังกว้างเต็มที่เพียง ๑ ฟุต ๑ นิ้ว ยาวเพียง ๔ ฟิต ๔ นิ้ว สูง ๒ ฟิต ๒ นิ้ว โต๊ะน่ากว้างยาวเพียง ๒ ฟิต สูง ๑ ฟุต ๑๐ นิ้ว เปนอย่างใหญ่ที่สุด ถ้ากว้างยาวเกินกว่านี้ขึ้นไปจนนิ้ว ๑ ต้องจัดว่าเปนโต๊ะใหญ่

๔ "โต๊ะกลางไม่มีขวางหลัง" คือโต๊ะน่าสี่เหลี่ยมตามขนาดที่ว่ามาแล้วนั้น ตั้งเปนโต๊ะโขกตัวเดียวไม่มีขวางหลัง

๕ เมื่อกล่าวถึงโต๊ะใหญ่แลโต๊ะกลางแล้ว จะไม่กล่าวถึงโต๊ะเล็กก็ไม่ควร แลโต๊ะเล็กนี้ยังไม่เคยมีสมัยตั้ง จนมีกรรมการตรวจเลย เช่นแต่ว่าไว้พออย่าให้ขาดระเบียบไป กำหนด

ของโต๊ะที่ควรเรียกว่าโต๊ะเล็กนั้นโต๊ะขวางหลังกว้าง ๗ นิ้ว ยาว ๒ ฟิต ๔ นิ้ว สูง ๓ ฟิต ๒ นิ้ว

โต๊ะน่าสี่เหลี่ยมกว้าง ๓ ฟุต ๒ นิ้ว สูง ๓ ฟุต เปนกำหนดอย่างใหญ่ที่สุด

โต๊ะทั้ง ๓ ขนาดที่ว่ามานี้ เปนอย่างที่เข้าใจกันอยู่โดยปรกติ แม้จะตั้งเปนโต๊ะ ๓ ชั้น คือ มีขวางหลัง ๒ ตัวก็ตั้งได้ ในส่วนโต๊ะกลางโต๊ะเล็ก ซึ่งกำหนดขนาดใหญ่ที่สุดไว้แล้ว จะขยายขึ้นไปอีกได้แต่ส่วนสูง แต่ส่วนกว้างยาวจะขยายให้ยิ่งกว่ากำหนดที่กล่าวนั้นไม่ได้ ส่วนโต๊ะใหญ่ไม่มีพิกัดกำหนดส่วนข้างใหญ่ เพราะฉนั้นจะขยายใหญ่ขึ้นไปจนถึงขนาดที่เรียกว่าโต๊ะยักษ์ ก็นับว่าเปนโต๊ะใหญ่ได้ทั้งสิ้น

๖ โต๊ะยี่กอีกชนิดหนึ่ง คือ โต๊ะ ๒ ตัวกว้างยาวเท่ากัน สูงตัวหนึ่งต่ำตัวหนึ่ง สำหรับตั้งสองข้างแร้โต๊ะ มีขวางหลังข้างละสำรับ แต่ในชั้นหลังมานี้ มีการที่นับตั้งแต่โต๊ะยี่กสำรับเดียวเท่านั้นก็มีบ้าง แท้จริงโต๊ะยี่กนี้ถ้าตั้งกับโต๊ะใหญ่ ก็เปนแต่เครื่องประดับให้โต๊ะใหญ่งามขึ้นเท่านั้น ไม่มีกำหนดขนาดแลจำกัดว่าข้างละกี่ตัว บางทีตั้งแต่ข้างละตัวเดียวก็ได้ บางทีถึงข้างละ ๓ ตัว ๔ ตัว ๕ ตัว ก็ตั้งได้ แล้วแต่ผู้ตั้งจะเห็นงาม แต่ถ้ากำหนดให้ตั้งแต่โต๊ะยี่กเท่านั้นแล้ว คงตั้งแต่สูงตัวหนึ่งต่ำตัวหนึ่ง ขนาดกว้างตัว ๑ ไม่เกิน ๑ ฟุต ๓ นิ้ว ยาวตัว ๑ ไม่เกิน ๑ ฟุต ๗ นิ้ว บางทีใช้โต๊ะที่เรียกว่า แต้กี มีชั้นล่างตั้งชั้น ใช้ ๒ ชั้นก็ตั้งได้

หมวดที่ ๑ (ก)

ว่าด้วยเครื่องตั้งโต๊ะ

ข้อ ๒ บรรดาชิ้นที่จะจัดขึ้นบนโต๊ะนั้น จำต้องให้มีหย่องหรือเท้ารองทุกชิ้นไปตามชนิดของชิ้นนั้น ยกเสียแต่บางสิ่ง คือเชิงเทียนกระถางต้นไม้ หรือตุ๊กตาที่มีฐานสำหรับตัวแล้ว ถ้าเปนตุ๊กตาไม่มีฐาน ก็คงต้องมีเท้ารองเหมือนกัน ถ้าตั้งชิ้นไม่มีเครื่องรองชิ้นนั้นเรียกผ้าแดงไม่ได้ ถ้าเปนชิ้นวิเศษคือเชี่ยงชัด หรือไหมทองเด็กซ้วน คงผูกผ้าได้ แต่นับแต้มไม่ได้

ข้อ ๓ บรรดาชิ้นที่ควรเลี่ยม จำต้องให้เลี่ยมทุกชิ้น เว้นไว้แต่สิ่งที่ไม่ต้องเลี่ยม เช่นตุ๊กตาหรือลับแล ที่มีกรอบไม้แล้วเปนต้น ถ้าใครตั้งชิ้นที่ควรจะเลี่ยมแต่ไม่ได้เลี่ยม ชิ้นนั้นเรียกผ้าแดงไม่ได้ แต่ชิ้นที่มีการจะทาขอบแทนเลี่ยมแล้ว เปนอันไม่ต้องเลี่ยม แต่ต้องเปนชิ้นที่ทาขอบมาจากเมืองจีน จะใช้ปิดทองคำเปลว หรือเลี่ยมทองน้ำตะโกเปนต้นแทนเลี่ยมเช่นนี้ ต้องนับว่าเปนอันไม่ได้เลี่ยม

ข้อ ๔ บรรดาชิ้นที่ตั้งโต๊ะ จะต้องดูขัดเช็ดให้สอาด อย่าให้เปื้อนเปรอะโสโครกเปนปฏิกูล แลต้องอย่าให้เลี่ยมเปนถนิม เลี่ยมขาดหลุด ถ้าชิ้นใดเปนปฏิกูลหรือบกพร่องดังว่ามานี้ เปนอันผูกผ้าแดงไม่ได้ ถึงที่หย่องแลเท้าไม้ตลอดจนตัวโต๊ะก็ควรจะเช็ดล้างให้สอาด ถ้าเปนปฏิกูลมาก บางทีจะโปรดเกล้า ฯ ให้ลดแต้มเปนการลงโทษก็ได้

ข้อ ๕ การตั้งโต๊ะที่มีกรรมการตรวจตัดสินตามพระราชบัญญัติห้ามมิให้ผูกผ้าน่าโต๊ะที่ปักเมืองจีนหรือผ้าอื่น ๆ ที่ไม่ได้ปักเปนแต่เย็บประสมเข้า ให้แลดูเปนที่ไม่สบายแก่ตา ถ้าผู้ใดไม่ใช้ผ้าน่าโต๊ะปักเมืองไทย ขืนใช้ผ้าน่าโต๊ะปักเมืองจีน จะต้องลดแต้มเสีย ๓ แต้ม แลถ้าผ้านั้นเปื้อนเปรอะโสโครก หรือผ้าไม่ได้ปักอันเปนปฏิกูลแก่ตาคนดูด้วย จะต้องลดถึง ๖ แต้ม เว้นไว้แต่การศพ จะใช้ผ้าขาวเขียนครามไม่ปักก็ใช้ได้ ไม่ต้องลดแต้ม

ข้อ ๖ การจัดชิ้นขึ้นโต๊ะ ซึ่งผู้ตั้งไม่เอื้อเฟื้อตั้งผิดอันควรมีโทษต่าง ๆ กัน กล่าวคือตั้งขาดสิ่งสำคัญหลักโต๊ะ ถ้าเปนโต๊ะมีขวางหลัง ขาดลับแล ขวดปักดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูปใน กระถางธูปน่า ขวดน่า ชามลูกไม้น่า เชิงเทียน ทั้ง ๗ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเปนโต๊ะไม่มีขวางหลัง ขาดลับแล ขวดปักดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูป ชามลูกไม้ เชิงเทียน ทั้ง ๖ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องปรับโทษเสมอไม่เปนโต๊ะ จะไม่ต้องตรวจผูกผ้าแดงเลยทั้งโต๊ะ แม้ที่สุดมีชิ้นเซียงซ้อ ชิ้นไหมทอง ชิ้นเต๊กซ้วนในโต๊ะนั้น ได้ผูกผ้าแดงแต่เฉภาะชิ้น จะนับแต้มไม่ได้เลย

ข้อ ๗ ชิ้นสำคัญสำหรับโต๊ะ ถ้ายกพร่องอยู่จะตั้งของอื่นแทนได้ ก็เพียงเชิงเทียนลายนั้นไม่มี ใช้เชิงเทียนทองเหลืองตั้งแทนอย่างหนึ่ง หรือชิ้นสำคัญที่ถูกกับลายสำหรับโต๊ะไม่มีจริง ๆ จะใช้เหยียดเช่นกระถางธูปน่าไม่มี ใช้กระบอกเตี้ยแทน

กระถางขุปอย่างหนึ่ง หรือจะใช้เม็ดคือชิ้นจำเปนในลายนั้นไม่มี ใช้ชิ้นอย่างอื่นในพวกเดียวกันมาเขียนเพิ่มเติม เช่นเขียนซางฮี้หับ บนชิ้นผักชี ตั้งในโต๊ะผักชีซางฮี้ หรือเขียนสีแดงเติมบนชิ้นคราม ตั้งโต๊ะครามไฟดังนี้เปนต้น เพื่อให้โต๊ะนั้นมีชิ้นสำคัญสำหรับโต๊ะเต็มบริบูรณ์ดังนี้ ก็จัดว่าไม่ยกพร่อง แต่จะเรียกผ้าแดงชิ้นชนิดที่กล่าวมาในข้อนี้ผูกไม่ได้ ชั่วแต่ประสมพอเปนโต๊ะเท่านั้น

ข้อ ๗ ในการตั้งโต๊ะกลางนั้น จำต้องยอมให้ตั้งชิ้นตามขนาดอันควรแก่ที่ได้ เช่นกระถางน่าโต๊ะใหญ่ ใช้เปนกระถางในโต๊ะกลางได้ ขวดน่าเปนขวดชุนไก่กระบอกยี่กยี่คเปนกระบอกรูปได้เปนต้น ต้องผูกผ้าแดงได้ไม่ห้าม

ข้อ ๘ ถึงว่าสิ่งอื่น ๆ ซึ่งไม่มีระใช้ เช่นกระถางต้นไม้จะเอาถ้วยชามอันใดซึ่งรูปร่างคล้ายกระถางต้นไม้ กระถางว่านเรียบร้อยสนิทดี มิใช่ของที่ต้องตัดต่อเช่นนี้ เรียกว่าชิ้นเหยียดต้องผูกผ้าแดงได้ ในสิ่งอื่น ๆ ซึ่งมิได้ยกขึ้นกล่าว ก็ต้องตัดสินอนุโลมตามนี้

ข้อ ๑๐ ถ้าในงานใด มีประกาศกำหนดให้ตั้งจำกัดชิ้น ถ้าโต๊ะใดตั้งชิ้นที่จำกัดนั้นขาดไป เปนขาดจากหลักโต๊ะ ผูกผ้าแดงไม่ได้ทั้งโต๊ะเหมือนกัน

ข้อ ๑๑ ถ้าการตั้งโต๊ะคราวใด มีในประกาศกำหนดให้ตั้งเพียงเท่านั้นชิ้นเปนอย่างมาก ถ้าโต๊ะใดตั้งเกินกว่าออกไปกี่ชิ้นต้องตัดสินให้ยกชิ้นดีที่สุดในโต๊ะนั้นออกเสีย เท่าจำนวนชิ้นที่เกินคือถ้ามีชิ้นเซี่ยงฮ้อหรือไหมทองใหญ่ที่มีแต้มมาก ต้องตัดสินว่าชิ้น

นั้นเปนชิ้นที่เกิน ถ้าเกินหลายชิ้นก็ต้องคัดชิ้นที่ดีที่สุดออกเปนชิ้นเกินเสมอไป

ข้อ ๓๒ ผู้ใดตั้งโต๊ะไม่มีฉลากบอกลายโต๊ะ แลชื่อผู้ตั้งทั้ง ๒ อย่าง ต้องปรับลดแต้ม ๒ แต้ม ถ้าไม่บอกชื่อผู้ตั้งอย่างเดียว คงลดแต่แต้ม ๑ ถ้าไม่บอกชื่อลายโต๊ะอย่างเดียว กรรมการจะสมมตชื่อให้ ถ้าสมมตผิดจนถึงเสียประโยชน์ของโต๊ะนั้น ก็เปนพับแก่เจ้าของโต๊ะนั้นเอง ถ้าเจ้าของโต๊ะจะขอเติมชื่อ หรือแก้ไขฉลากนำโต๊ะอย่างหนึ่งอย่างใด ในเวลาตั้งแต่ลงมือตรวจตัดสินโต๊ะใดโต๊ะหนึ่งแล้ว คงต้องปรับลดแต้มโต๊ะนั้นแต้ม ๑ ทุกคราว ที่แก้ฉลากบอกลายโต๊ะนี้มีปรากฏอย่างไร กรรมการจะต้องตรวจผูกผ้าแต่เฉภาะลายที่ถูกต้องตามฉลากเท่านั้น

ข้อ ๓๓ การตั้งโต๊ะมีเขตร เวลาที่จะจัดตั้งได้เพียงก่อนเวลาที่ได้จุดเทียนไชย หรือถ้าเปนวันที่ไม่มีเทียนไชย ก็เพียงก่อนเวลาที่ได้ลงมือตรวจตัดสินผูกผ้าโต๊ะใดโต๊ะหนึ่ง ถ้าโต๊ะใดมาตั้งไม่เสร็จก่อนเวลานั้นก็ดี หรือยังเพิ่มเติมชิ้นขึ้นโต๊ะภายหลังเวลานั้นก็ดี ไม่ควรตรวจผูกผ้าโต๊ะนั้น ถ้าหากว่าโต๊ะใดเปลี่ยนสับย้ายชิ้นบนโต๊ะก็ดี หรือหมุนแลลดให้สูงต่ำผิดไปภายหลังเวลาที่ว่ามาแล้ว โต๊ะนั้นไม่สมควรจะได้รับรางวัลโต๊ะงาม

ข้อ ๓๔ ผู้ใดปิดกระดาษแดงมากับชิ้นให้ผู้อื่นอาจจะเชื่อหรือสงไสย ว่าชิ้นนั้นได้เคยผูกผ้าแดงไว้ ถ้าชิ้นนั้นเปนชิ้นเคยผูกผ้าแดงจริง ในงานนี้จะผูกผ้าแดงไม่ได้ ถ้าชิ้นนั้นไม่เคยผูกผ้าแดง กรรมการเจ้าของโต๊ะ หรือเจ้าของโต๊ะไม่ได้เปนกรรมการ กรรม

การผู้แทนเจ้าของโต๊ะนั้นต้องระวางโทษฐานขวชกรรมการ ต้องปรับ ๔๐ แต้ม

อนึ่งถ้าผู้ใดผูกไหมทอง หรือติดเชี่ยงช้อ เตี๊ยกซั่ว เต๊กอี่ มากับชิ้นซึ่งไม่ควรจะประดับสิ่งนั้น ๆ ถ้าพิจารณาได้ความว่าเปนโดยพลั้งเผลอมิใช่เจตนาทุจริต ให้ปรับลดแต้มโต๊ะนั้นลงเท่ากับแต้มชิ้นนั้น ๆ จะได้ตามบัญชาศักดิเครื่องประดับ ถ้าหากว่าพิจารณาได้ความว่าจงใจประดับมาโดยเจตนาทุจริต ให้ปรับฐานขวชกรรมการ ๔๐ แต้ม หรือทวีคูณ ตรีคูณ จัตุรคูณ ตามควรแก่ความผิดเปนรายชิ้น

ข้อ ๑๕ ภาชนะที่เปิด แลเห็นเปนภาชนะที่ควรต้องมีของในนั้น เช่นตลับเนื้อไม้ ไม่มี ใช้จานวางเฉย ๆ จะต้องให้มีเนื้อไม้ หรือเครื่องผลาวางในนั้นเปนต้น ถ้าผู้ใดตั้งภาชนะว่างเปล่า เช่นจานเปล่า จอกเปล่าเปนต้น ยกไว้เสียแต่ถ้วยซึ่งสำหรับรินน้ำชา หรือรินเครื่องเส้นเปนต้นเปนของไม่มีโทษ นอกนั้นให้ปรับโทษเสมอไม่ได้ตั้ง ชิ้นที่ว่างเปล่าไม่มีสิ่งซึ่งควรบรรจุนั้นไม่ต้องตรวจผูกผ้าแดงเฉภาะชิ้นนั้น

ข้อ ๑๖ ผู้ใดบรรจุของในภาชนะ อันไม่ควรจะบรรจุของเช่นนั้น คือ ปักดอกไม้ในกระบอก จัดดอกไม้ในตะเกียงเปนต้น เหล่านี้ให้ยกชิ้นที่บรรจุผิดนั้นเสีย ไม่ต้องตรวจผูกผ้าแดง

ข้อ ๑๗ ผู้ใดตั้งของผิดสมัย เช่นตั้งของที่เปนอัปมงคลในการมงคลเปนต้น ให้ปรับไม่ตรวจภาชนะที่ตั้งนั้น แลลดชิ้นที่ได้ไว้อีกชิ้นหนึ่งด้วย

ข้อ ๑๘ ห้ามมิให้ตั้งผลฝรั่งสุกหรือดิบ ผลมะม่วงสุกหรือดิบ อย่างใดอย่างหนึ่งบนโต๊ะเปนอันขาด ถ้าตั้งต้องงดภาชนะที่ตั้งนั้นเสียไม่ตรวจ แลทั้งต้องลดชิ้นผ้าแดงที่ได้ไว้อีกชิ้นหนึ่งด้วย

ข้อ ๑๙ ผลไม้ที่มีกลิ่นกล้า เช่นผลจันทน์ที่งอมเปนต้น ห้ามมิให้นำมาตั้งบนโต๊ะ ถ้าผู้ใดนำมาตั้ง ให้ปรับโทษเสมอผลฝรั่งแลผลมะม่วงฉนั้น

ข้อ ๒๐ ผลไม้ถมขี้ผึ้ง หรือทำด้วยสิ่งอื่น จะจัดในการมงคลก็จัดได้แต่เฉภาะตั้งบนโต๊ะขวางหลัง ให้เปนเครื่องหมายอันใดอันหนึ่ง เช่นเครื่องหมายชาตกาลเปนต้น แต่ถ้าจะตั้งโต๊ะน่าต้องเปนผลไม้สดทั้งสิ้น

ข้อ ๒๑ ดอกไม้แห้งจะใช้ในการมงคล ให้วินิจฉัยอย่างเดียวกับผลไม้ถมขี้ผึ้งอย่างหนึ่ง หรือถ้าจะประดับบนขนมพอให้ดูงามบ้างก็ควร ไม่เปนอันตั้งดอกไม้แห้งในการมงคล

ข้อ ๒๒ ประทีปตั้งในการมงคลได้ ไม่ขัดขวาง แต่กระดาษเงินกระดาษทองใช้ได้แต่ในการศพ หรือฤๅที่มีเส้นอุทิศไปแก่เทพยดา หรือผู้ไปปรโลกแล้วเปนต้น แต่ถ้าการมงคล จะใช้กระดาษทองทำของที่เปนมงคล เช่นบายศรี หรือต้นไม้เปนต้นควรอยู่

ข้อ ๒๓ ให้ผู้ที่ตั้งโต๊ะเอาใจใส่ตรวจตราดอกไม้ผลไม้ในโต๊ะของตน อย่าให้ร่วงโรยเน่าเปื่อยให้เปนปฏิกูลได้ ถ้าไม่เอื้อเฟื้อให้มีขึ้นในโต๊ะใดให้งดภาชนะนั้นเสีย ไม่ผูกผ้าแดง ถ้าถึงมีกลิ่นกล้าต้องลดชิ้นด้วยดังความในข้อนั้น

ข้อ ๒๔ กำหนดที่จะเรียกชิ้นที่ตั้งสองข้างเปนซ้ายขวา เช่น ชามลูกไม้ซ้าย ชามลูกไม้ขวา หรือขวดปั้กดอกไม้ซ้าย ขวดปั้กดอกไม้ขวาเปนต้น ให้นับเอาซ้ายขวาของโต๊ะเปนกำหนด ห้ามมิให้นับซ้ายขวาของผู้ที่หันหน้าเข้าไปหาโต๊ะ

ข้อ ๒๕ ชิ้นที่ได้รับพระราชทานเซี่ยงซ้อ เต็กซั่วน เต็กอี้ ให้ติดมาด้วยทุกคราว ชิ้นที่ได้รับพระราชทานไหมทอง จะไปตั้งแห่งใดก็ให้ผูก หรือติดไหมทองเหมือนกัน

หมวดที่ ๒
ว่าด้วยวิธีตรวจตัดสินโต๊ะ

ข้อ ๒๖ การที่จะผูกผ้าแดงนั้น มีกรรมการสำหรับตรวจตัดสินให้ผูกแลไม่ให้ผูก ให้เปนไปตามความเห็นกรรมการข้างมาก

ข้อ ๒๗ บรรดาชิ้นที่ได้พระราชทานเซี่ยงซ้อแล้ว มีเซี่ยงซ้อติดเปนสำคัญ ตามลักษณของเซี่ยงซ้อสูงแลต่ำ ไม่ต้องตัดสินอีก เปนอันผูกผ้าได้ทีเดียวตามลักษณ คือ เซี่ยงซ้อทองผูกแถบทอง เซี่ยงซ้อเงินผูกแถบเงิน เซี่ยงซ้อเหลืองผูกเหลืองขลิบทอง เซี่ยงซ้อแดงผูกเหลือง เซี่ยงซ้อชมพูผูกแดงกับชมพู เซี่ยงซ้อเขียวผูกแดงกับเขียว เซี่ยงซ้อม่วงผูกแดงกับม่วง

ข้อ ๒๘ ชิ้นใดจะเปนชิ้นเซี่ยงซ้อก็ดี ชิ้นผ้าแดงผ้าชมพู หรือที่ยังไม่ได้เคยผูกผ้าเลยก็ตาม ไม่ว่าชิ้นใหม่ชิ้นเก่า ไม่ว่าชิ้นใหญ่หรือชิ้นเล็ก ดีหรือชำรุด ถ้าทรงพระราชดำริห์เห็นสมควรจะพระราชทานไหมทองเล็กติดห้อยในชิ้นนั้น ๆ ไม่มีกำหนดมาก

น้อยเท่าใด ถ้าชิ้นซึ่งได้ไหมทองผูกเช่นนั้น ให้เรียกว่าชิ้นไหมทองเล็ก

ข้อ ๒๙ ชิ้นไหมทองเล็กก็ดี หรือชิ้นที่ยังไม่ได้เปนชิ้นไหมทองก็ดี ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าชิ้นใดเปนชิ้นดีวิเศษแท้ จะโปรดพระราชทานไหมทองถักผูก ชิ้นที่ได้ผูกไหมทองเช่นนี้ เรียกว่าชิ้นไหมทองใหญ่ หรือชิ้นไหมทองถัก ชิ้นใดที่เปนชิ้นไหมทองเล็กอยู่เดิม เมื่อพระราชทานไหมทองถักผูกแล้ว จะห้อยไหมทองเล็กซ้ำอีกหรือไม่ห้อยก็ได้ ชิ้นที่ยังไม่ได้ไหมทองเล็กแต่พระราชทานไหมทองใหญ่ ต้องนับว่าชิ้นนั้นได้ไหมทองเล็กด้วย

ข้อ ๓๐ บรรดาชิ้นไหมทองทั้งหลาย ไม่ต้องตัดสิน เปนอันผูกผ้าแดงได้ทีเดียว

ข้อ ๓๑ บรรดาชิ้นที่เปนเซียงซ้ะ แลไหมทอง มีพระราชลัญจกรประทับเปนสำคัญ แลมีบาญชีรูปพรรณของชิ้นนั้น ๆ โดยละเอียดรักษาไว้ในหอหลวงเปนที่มั่นคง สำหรับที่จะสอบสวน

ข้อ ๓๒ ชิ้นเต๊กซ้วนทุก ๆ ชั้น เปนอันผูกผ้าแดงทีเดียวได้ ไม่ต้องตัดสินเหมือนดังชิ้นเซียงซ้ะ แลไหมทองที่ว่ามาแล้วทุกอย่าง แลมีพระราชลัญจกรประทับด้วย

ข้อ ๓๓ นอกจากชิ้นเซียงซ้ะไหมทองเต๊กซ้วนอันกล่าวมาแล้วนั้น เจ้าของโต๊ะจะเรียกผ้าแดงให้ผูกชิ้นใด ๆ อีกก็ได้ แต่ของที่จะผูกผ้าแดงทั้งปวงนั้น ต้องเปนของซึ่งนับว่ามีชิ้นเดียว . หรือถ้าชิ้นเดียวแต่รวมอยู่ในเจ้าของเดียว แลเปนชิ้นเก่าประกอบด้วยเนื้อดี ลายงามสีงามอย่างหนึ่ง

ข้อ ๓๔ สิ่งของที่ไม่งามพร้อมเสียไปแต่อย่างเดียว คือสีไม่งามแต่เนื้อดีลายงาม หรือเนื้อไม่ดีแต่ลายงามสีงาม หรือลายไม่งามแต่สีงามเนื้อดี แลของสิ่งนั้นมีชิ้นเดียว รู้อยู่ด้วยกันทั่วหน้า แลเปนชิ้นใหญ่งามแปลก ควรผูกผ้าแดงได้อย่างหนึ่ง

ข้อ ๓๕ ที่ซึ่งบังคับให้ตั้งของสิ่งนั้น แต่ของสิ่งนั้นเปนของเก่าไม่มีเลยในเมืองไทย มีแต่ของใหม่ แต่ของใหม่นั้นมีเนื้อลายแลสีงามพอใช้ ต้องนับว่าเปนใช้ได้ ควรผูกผ้าแดงก็ต้องผูก

ข้อ ๓๖ ของใหม่แต่เนื้อสีลายงามเหมือนของเก่าที่เปนอย่างดี แลมีชิ้นเดียว หรือหลายชิ้นรวมอยู่ในเจ้าของเดียวควรผูกผ้าแดงได้

ข้อ ๓๗ สิ่งของที่มีรูปเหมือนกัน แต่ลายแปลกกัน หรือลายเหมือนกันแต่รูปแปลกกัน ก็จะแยกผูกผ้าแดงก็ผูกได้

ข้อ ๓๘ สิ่งของที่เปนชิ้นใหญ่ ชิ้นดีรูปเดียวกัน ก็ควรผูกผ้าแดงได้ทั้งสองชิ้น ก็จะผูกทั้งสองชิ้น

ข้อ ๓๙ เครื่องใช้ให้ผูกผ้าแดงรายสิ่ง คือ ถ้ามาแต่เชิงเทียนคู่หนึ่ง มาแต่แจกันคู่หนึ่งหรืออันเดียว มาแต่กระถางธูป ก็ผูกผ้าแต่สิ่งนั้น ๆ ได้ ไม่ต้องให้ครบทั้ง ๕ ถ้ามาพร้อมกันทั้ง ๕ ก็คงได้ผูกผ้าแดง ๓ ผืน ถ้ามาสองสำรับต่างรูปกันดี ควรผูกผ้าแดงทั้ง ๒ สำรับ เปนผูกหกผืน ถ้ารูปอย่างเดียวกันก็ผูกแต่สำรับเดียว ๓ ผืน

ข้อ ๔๐ สิ่งของที่เปนคู่ รูปเหมือนกันลายเหมือนกัน เช่นเชิงเทียนขวดปักดอกไม้ กระถางต้นไม้ชามจานเปนต้น ถ้าเปน

ชิ้นคี่ควรผูกผ้าแดงผูกแต่ผืนเดียว ถ้ามีสาม หรือสี่ หรือห้า แต่รูปลายเหมือนกันเท่ากัน ควรผูกผ้าแดงที่ผูกแต่ชิ้นเดียวเท่านั้น

ข้อ ๔๑ ของที่เปนสำรับ รวมอยู่ในที่เดียวกัน เช่นที่ชา ที่เหล้า ที่เขียนหนังสือ เครื่องห้อยกระของเชียนเปนต้น ถึงจะมีชิ้นคี่หลายชิ้น ก็คงผูกผ้าแดงผืนเดียวในสำรับนั้น

ข้อ ๔๒ เชิงเทียน จะเปนในเหงาไช้ก็ดี มิใช่ในสำรับเหงาไช้ก็ดี จำจะต้องเปนคู่ เพราะผิดคู่ไม่ได้ ถ้าตั้งเชิงเทียนไม่ถูกคู่ผูกผ้าแดงไม่ได้ เว้นไว้แต่ผู้เล่นโต๊ะจัยซ่าย ประสงค์จะยักลายเชิงเทียนให้ผิดกัน จะเลือกหาเชิงเทียนที่รูปเหมือนกันเท่ากัน แต่ลายแปลกกันมาตั้งก็ตั้งได้ไม่ต้องถูกคู่ แต่ไม่เปนข้อบังคับว่าโต๊ะจัยซ่ายจำจะต้องให้เชิงเทียนลายผิดกันเช่นนั้น จะตั้งเชิงเทียนลายเดียวกันทั้งคู่ก็ได้

ข้อ ๔๓ เชิงเทียนโต๊ะจัยซ่าย รูปเดียวกันต่างลายเช่นว่ามาแล้วในข้อก่อน จะผูกผ้าแดงได้แต่เฉภาะที่ปรับคู่ได้เหมือนกันทุกอย่าง เว้นแต่ลาย แต่ถึงว่าผูกผ้าแดงก็ต้องผูกผืนเดียวนับเปนคู่เหมือนเชิงเทียนลายเดียวกัน เปนอันได้ประโยชน์ผิดกับโต๊ะลายเดียวอยู่หน่อยหนึ่ง ที่ได้เลือกเชิงเทียนพลัดคู่มาตั้งได้ แต่เชิงเทียนโต๊ะลายเดียวที่ต้องใช้เปนคู่นั้น จำต้องนับว่าชิ้นเดียวกัน เพราะจะตั้งเชิงเทียนเชิงเดียวไม่ได้ ถ้าเชิงหนึ่งดีเชิงหนึ่งแตกเนื้อหายจนต้องตัดเนื้อชิ้นมาต่อ หรือปั้นประกอบแทนเนื้อเดิม ซึ่งนับว่าเปนเชิงเทียนแตกหักเสียแล้ว หรือเอาเชิงเทียนอื่นซึ่งเปนของคนละครั้งคนละคราว ต่างคู่มาตั้งเปนคู่เชิงเทียนที่ดีอยู่อีกเชิง

หนึ่งนั้น จะผูกผ้าแดงไม่ได้ด้วย เพราะเปนของไม่ครบสำรับ

ข้อ ๔๔ ตุ๊กตาเซียนที่นับเปนสำรับ คือ โป๊ยเซียนจับโป๊ยเล่าฮั่น หรือรูปสัตว์ที่เปนสำรับเช่นสิบสองนักษัตร ซึ่งเปนสำรับละมากตัว แต่งดงามทั้งสำรับไม่มีที่ไหน ต้องด้วยลักษณควรผูกผ้าแดงดังกล่าวมาแล้วในข้อต้น ๆ จะผูกผ้าแดงให้เปนรางวัลในการที่ครบสำรับแลงดงามนั้นก็ได้ แต่ต้องผูกเพียง ๓ ผืนเปนอย่างยิ่ง

ข้อ ๔๕ ในพวกตุ๊กตาสำรับที่ว่ามาในข้อก่อนแล้ว ตัวใดตัวหนึ่งมีคุณวิเศษคือไม่มีที่ไหนแลงดงามต้องแบบผูกผ้าแดงแท้ แต่หากระคนอยู่ในสำรับซึ่งจะผูกผ้าแดงโดยทางรางวัลครบสำรับไม่ได้ จะผูกผ้าแดงให้แต่เฉภาะตัวที่ดีดังว่าอยู่ แต่จะผูกให้เกิน ๓ ตัวขึ้นไปไม่ได้ เหตุด้วยนับอยู่ในสำรับ

ข้อ ๔๖ ตุ๊กตาชกแลชิ้ว ซึ่งเปนสำรับเหมือนกัน แต่เปนสำรับ ๓ ตัว พอเต็มชั้นผ้าแดงในอัตรา ถ้าเปนชิ้นวิเศษที่ควรผูกผ้าแดงทั้ง ๓ ตัว จะผูกผ้าแดงเปนสำรับ ๓ ผืนก็ได้ แต่ถ้าตัวใดตัวหนึ่งเปนของมีมากหรือชำรุด แลไม่งามต้องอย่างผูกผ้าแดง จะผูกผ้าแดงเปนสำรับไม่ได้ ต้องผูกรายตัวแต่เฉภาะที่ตัวดีเหมือนอย่างที่จะว่าไปในข้อหลัง

ข้อ ๔๗ ตุ๊กตาสำรับ แต่เคยแยกตั้งตัวเดียวได้ เช่นตุ๊กตาท้องพลุ้ยในจับโป๊ยเล่าฮั่น แลตัวชก ตัวชิ้วเปนต้น แยกตั้งได้ ถ้าตุ๊กตานั้นดีควรผูกผ้าแดง ก็ผูกผ้าแดงได้เหมือนชิ้นอื่น ๆ ทั้งปวง

ข้อ ๔๗ ก, โต๊ะใดตั้งตุ๊กตาหรือรูปสัตว์ที่เปนประเภทเดียวกันหลายตัว มีขนาดใหญ่เล็กผิดกัน หรือเปนชิ้นเก่าใหม่กว่ากัน ต้องลักษณผูกผ้าแดงได้ทุกตัว ควรให้เลือกผูกผ้าแดงแต่ตัวเดียว เหตุว่าตุ๊กตาแลรูปสัตว์นั้นไม่จำกัดลาย ตั้งผสมในโต๊ะลายหนึ่งลายใดก็ตั้งได้ เว้นเสียแต่ตุ๊กตาแลรูปสัตว์นั้นมีลายหรือสีตรงต้องกับลายหรือสีในโต๊ะที่ตั้งเช่นเดียวกัน จึงให้ผูกผ้าแดงได้หลายตัว ตุ๊กตาชุดชั้นเก่าไม่มีหูหมวก นับว่าเปนไม่ชำรุดถ้างามดีควรผูกผ้าแดงก็ผูกได้ เว้นไว้แต่ถ้ามีตุ๊กตาชุดเก่าเช่นนั้นมีหูหมวกบริบูรณ์มาปรากฏขึ้นเมื่อใด บรรดาตัวชุดที่ไม่มีหูถึงผูกผ้าแดงมาแล้วก็ดี ต้องยกเลิกผูกผ้าแดงไม่ได้

ข้อ ๔๙ โต๊ะพรรณใดหรือลายใด ที่เจ้าของตั้งใจจะคุมให้เปนสีเดียวลายเดียวเนื้อเดียวกันทั้งโต๊ะ แต่ชุดถ้วยลับแลไม่มี ต้องใช้จานเปนลับแล จานนั้นเปนจานดีควรผูกผ้าแดงได้โดยลำพังตัว คือถ้าตั้งไว้เปนจานจะได้ผูกผ้าแดงแล้วแลไม่ได้ทำลายขอบหรือก้นเสียให้ขาดเนื้อ ถอดออกตั้งเปนจานอีกได้ดังนี้ ลับแลแผ่นนั้นผูกผ้าแดงได้

ข้อ ๕๐ ถ้าตั้งโต๊ะกลาง ชิ้นซึ่งมีตำหนิเปนข้อพิจารณา ๒ อย่าง อย่างหนึ่งตัดต่อ คือ เช่นกระถางธูปไม่มีเอาตลับมาตัดลิ้นเปนกระถางธูปเช่นนี้ เรียกว่าทำหรือที่เรียกกันอยู่ว่าเม๊ก ถึงของนั้นจะดีก็ผูกผ้าแดงไม่ได้อย่างหนึ่ง ถ้ากระถางธูปไม่มีเอาถ้วยหรือโถอันใดมาใช้เปนกระถางธูปไม่ตัดปาก มีรอยเคลือบไม่ปรากฏว่าขาดฝาเช่นนี้เปนต้น เรียกว่าเหยียด ถ้าของที่เหยียดเช่นนี้ คล้าย

ของจริงคือสิ่งที่มาทำเปนกระถางธูป คล้ายกระถางธูปเปนต้น มีลักษณงามควรผูกผ้าแดงก็ผูกได้ การที่อนุญาตให้เหยียดได้เช่นนี้ เฉภาะแต่โต๊ะกลาง เพราะจะหาชิ้นเล็ก ๆ ที่มีสำหรับชิ้นเช่นนั้นมาแต่เมืองจีนจริง ๆ ได้โดยยาก ด้วยเล็กเกินขนาดที่เคยเล่นกันมาแต่ก่อน แต่ถ้าตั้งโต๊ะใหญ่จะเหยียดไม่ได้เลย

ข้อ ๕๑ ของที่เปนชิ้นเดียว ต้องมี ๒ อันหรือหลายอัน เช่นกาน้ำยี่ฮุนเหล้าโถตลับ ของเหล่านี้ต้องมีตัวด้วยฝาด้วย ถ้าขาดไปก็ผูกผ้าแดงไม่ได้ หรือมีฝาแต่ฝานั้นผิดสำรับ คือไม่ใช่ฝาสำหรับกันมาแต่เดิม หากจะหาฝาอื่นประกอบเข้าเช่นนี้ ผูกผ้าแดงไม่ได้ ของอย่างอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวนี้ ก็ให้อนุโลมตามข้อความนี้

ข้อ ๕๒ ของที่ไม่มีคบริสุทธิ์ คือชำรุดไปมากหรือน้อย มีอัตราดังจะว่าต่อไปในข้อหลัง แต่ของซึ่งเปนริ้วรอยมิได้ชำรุด คือเปนรอยถูกของที่แขงกว่าขีดผิวเคลือบ เปนรอยเพียงที่เรียกว่าขนแมว หรือลึกเข้าไปถึงเนื้อใน แต่ไม่ถึงร้าวซึ่งปรากฎทั้งข้างในข้างนอก ไม่เสียโฉมดังนี้อย่างหนึ่ง แลรอยไฟพองหรือเคลือบไม่มีคมาแต่เดิมรอยไม่โตจนเสียโฉม หรือปานเขื่อนผงหรือถ่านติดเวลาเคลือบ ทำให้เปนเม็ดเปนรอยดังนี้อย่างหนึ่ง ต้องจัดเปนของบริสุทธิ์ไม่ชำรุด

ข้อ ๕๓ ของที่ชำรุดเล็กน้อย คือ ราน ร้าว ร่อย หรอ ลิ หรือทลุเล็กน้อยผูกผ้าแดงได้

คำที่เรียกว่า ราน นั้น คือของที่รู้ได้ว่า ร้าวมาแต่แรกทำคือเมื่อเข้าไฟเปนต้น

ร้าว คือเปนรอย ด้วยถูกต้องกระทบอันใดเปนรอยปรากฎทั้งข้างในแลข้างนอก

ร่อย. คือปากหรือเหลี่ยมเนื้อถ้วย แหว่งเข้าไปไม่มีน้ำยาเคลือบ

หรอ คือของที่ถูกสีกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนเนื้อเคลือบบางด้านไปไม่มีเงา หรือจนถึงเนื้อถ้วยข้างใน

ลิ คือสิ่งเล็ก ๆ เรียว ๆ เช่นนิ้วมือตุ๊กตาหัก หรือปากชามซึ่งกระทบอันใดเนื้อถ้วยหลุดออกมาแต่น้อย เพียงเสมอน้ำยาเคลือบบ้าง หรือพอถึงเนื้อถ้วยข้างในบ้าง มักจะมีเนื้อช้ำเปนกาบอยู่ที่แผล จะเอาชิ้นที่ลิ กลับติดไม่สนิท จนแทนเปนรอยร้าวได้ เว้นไว้แต่นิ้วมือตุ๊กตา ซึ่งควรจะกล่าวอยู่ในพวกบิ่น แต่คำที่จะเรียกว่านิ้วมือตุ๊กตาบิ่นแปลกหูอยู่ จึงได้กล่าวไว้ในลิ

ทลุเล็กน้อย คือของที่แตกกะเทาะออกไป ทลุถึงในก็ดี ไม่ถึงในก็ดี มีปากแผลปรากฎอยู่ไม่โตกว่าเม็ดถั่วเขียว

ของที่ชำรุดเล็กน้อย มีอาการเช่นว่ามานี้ ผูกผ้าแดงได้เหมือนของดีบริสุทธิ์

ข้อ ๘๔ ของที่ชำรุดบิ่นกระเทาะ หรือร้าวน่ากลัวอันตราย ผูกผ้าแดงไม่ได้ ต้องผูกผ้าชมพู

คำว่าบิ่น คือมุมกระถางต้นไม้ หรือปากชามแตกเนื้อหลุดออกไป ถ้าเอาชิ้นที่หลุดนั้นกลับติดเข้า จะแลเห็นเปนรอยร้าว

กระเทาะ คือเปนของที่มิใช่มุมหรือปาก ซึ่งมักจะกระทบอันใด แต่หากโดนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนน้ำยาเคลือบหลุดออกมา

ถึงเนื้อถ้วยข้างในก็ดี ไม่ถึงก็ดี แผลซ้ำจนจะเอาสเก็ดที่หลุดกลับติดไม่เหมือนรอยร้าวได้ คล้ายกับสิ่งอย่างหนึ่งเรียกว่า กระเทาะ

ร้าวน่ากลัวอันตราย คือของที่ร้าวมีอาการดังว่ามาในร้าวข้อก่อน แต่ร้าวมากหลายรอย หรือรอยเดียวแต่รอยยาวใหญ่ใกล้ที่จะแตกได้ง่าย

ของชำรุดมีอาการเหล่านี้ ผูกผ้าชมพู

ข้อ ๕๕ ของที่แตกออกไปจากกัน กลับติดไว้ใหญ่เกินกว่าที่จะเรียกว่าบิ่นได้ หรือทะลุเปนช่องโตไม่มีเนื้อติด หรือปากแหว่งหูหักเหล่านี้ผูกผ้าแดงผ้าชมพูไม่ได้ทั้งสิ้น

ข้อ ๕๖ ถ้วยหรือชามแต่เชีย ชามรองบ้านที่มีรอยฝนข้างก้นหรือที่ฝา นับว่าเปนชิ้นบริสุทธิ์ไม่ชำรุด เพราะผู้ที่เล่นถ้วยมักจะฝนโดยมาก ถ้าของนั้นก็ควรผูกผ้าแดงก็ผูกได้

ข้อ ๕๗ สิ่งของซึ่งมาตั้งบูชาตั้งเปนบริวารอย่างใด ไม่มีผูกผ้าแดง ยกเสียแต่บางคราวจะโปรดเกล้า ฯ ให้ผูกก็ชิ้นจะได้กำหนดเปนครั้งเปนคราว

ข้อ ๕๗ โต๊ะใดที่ตั้งบอกลายเปนสำรับ เช่นลายโป๊ยเซียนหรือจับโป๊ยเล่าชั่นเปนต้น ถ้าของที่เปนคู่มีลายไม่ครบสำรับ ต่อผสมกันทั้งสองข้าง จึงได้สำรับเหมือนหนึ่งเชิงเทียนหรือกระถางต้นไม้ ลายโป๊ยเซียนข้างหนึ่งมีเซียนแต่ ๔ ตัว ต่อเข้าคู่จึงจะครบ ๘ แลตัวเซียนลายไม่ซ้ำกัน ผสมกันได้สำรับเปนโป๊ยเซียนดังนี้ นับว่าเปนครบลายควรผูกผ้าแดงก็ผูกได้ แต่ต้องผูกเปนคู่ ถ้าตั้งแต่ชิ้นเดียว นับว่าขาดสำรับผูกผ้าแดงไม่ได้ ถ้าตัวเซียน ๔ ตัวนั้น

มีรูปเหมือนกันซ้ำกัน นับว่าไม่ครบสำรับผูกผ้าแดงไม่ได้

อนึ่งของที่จากกันไม่ได้ เช่นตัวตลับกับฝาตลับเปนต้นมีลายไม่ครบ ผสมกันเข้าครบสำรับ ควรผูกผ้าแดงก็ผูกได้

ข้อ ๕๙ ผู้ใดจะตั้งโต๊ะลายต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าลายจับซ่าย ต้องให้เปนอย่างละลายไม่ซ้ำกัน ถ้ามีชิ้นซ้ำลายกัน ถึงชิ้นนั้นจะเปนชิ้นดี ก็ผูกผ้าแดงชิ้นที่มีลายซ้ำกันนั้นไม่ได้ทุกชิ้น

ข้อ ๖๐ ถ้าผู้ใดจะตั้งโต๊ะสังคโลกครามทับ หรือเขียวไข่กาครามทับ ให้ตั้งเปนสองอย่าง คือตั้งลายต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ตั้งลายเดียวอย่างหนึ่ง ถ้าผู้ใดตั้งลายต่าง ๆ จะตั้งซ้ำลายกันอย่างละสองชิ้นสามชิ้น หรือมากกว่านั้นก็ได้ แต่ผูกผ้าแดงได้แต่ลายละสองชิ้นเท่านั้น ถ้าผู้ใดตั้งลายเดียว ห้ามมิให้มีลายอื่นเจือ โต๊ะที่ตั้งลายเดียวผูกผ้าแดงได้ทุกชิ้นที่ควรผูก

ข้อ ๖๑ โต๊ะครามไฟเปนการลำบากที่จะหาลายแปลกกันมากกว่าสังคโลกครามทับ เพราะว่าโต๊ะจับซ่ายเล่นกันมาแต่แรกหมู่เล่นโต๊ะสังคโลกครามทับก็เล่นมาหลายปี ๆ ของใหม่มีมาก แต่โต๊ะครามไฟพึ่งเล่น ของใหม่พึ่งมีมา ควรผ่อนให้ว่าถ้าชิ้นที่จะผูกผ้าแดงเปนของเก่าของดี ลายซ้ำกันเพียง ๓ ชิ้น ผูกผ้าแดงได้ทั้ง ๓ ชิ้น ถ้าซ้ำกันควรผูกได้ ๔ ชิ้นขึ้นไป ให้ผูกแต่ ๓ ชิ้น พอให้ผิดสูงขึ้นกว่าสังคโลกครามทับหน่อยหนึ่ง

ข้อ ๖๒ โต๊ะกิมตึงให้ถือว่าเหมือนชิ้นธรรมดา จะตั้งแต่เฉภาะโต๊ะกิมตึงก็ตาม ตั้งในโต๊ะเครื่องผสมก็ตาม ถ้าชิ้นใดที่ดีควรจะ

ผูกผ้าแดงก็ให้ผูกผ้าแดงได้ เมื่อได้ผูกผ้าแดงแล้ว ให้นับเหมือนกับเครื่องโต๊ะผสมอื่น ๆ ทั้งปวงอันได้ผูกผ้าแดงนั้น

ข้อ ๒๓ โต๊ะที่เจ้าของบอกว่า จะตั้งของยี่ปุ่นทั้งสิ้น กรรมการต้องตรวจชิ้นที่เปนยี่ปุ่นแท้ ประกอบด้วยสีเนื้อลายดูตามลักษณยี่ปุ่น แลต้องมีชิ้นเดียวหรือมากชิ้น รวมอยู่ในเจ้าของเดียวเหมือนอย่างของกังไสทุกประการ

ข้อ ๒๔ วิธีตรวจโต๊ะยี่ปุ่น ถ้าลายไม่เปนอย่างเดียวกันหมดต้องตรวจเปนลักษณโต๊ะจับซ่าย เหมือนดูตรวจเครื่องโต๊ะจับซ่ายกังไส ถ้ากำหนดลายกว้าง เช่นภาพเปนต้น ตัดสินเช่นลายภาพกังไส

ข้อ ๒๕ โต๊ะฝรั่งวิลันดา หรือถิ่นบ้านแลอย่างอื่นซึ่งมิใช่ชิ้นกังไส เจ้าของโต๊ะจะบอกว่าตั้งของประเภทนั้น ๆ ก็ให้ตรวจได้ตามลักษณโต๊ะยี่ปุ่นที่กล่าวมาแล้ว

ข้อ ๒๖ พิกัดผูกผ้าแดงที่กล่าวมาแล้วนี้เปิดกว้าง เพื่อจะได้มีชิ้นผ้าแดงนับต่างคะแนนซึ่งสำหรับจะได้เทียบรางวัลพระราชทาน ก็ถ้าเวลาใดจะตั้งโต๊ะในงานหลวงก็ดี งานข้างนอกก็ดี ซึ่งจะมีรางวัลเสมอหน้ากันไม่มีชั้นสูงชั้นต่ำ หรือไม่มีรางวัลเปนแต่ตั้งช่วยกันเปล่า ๆ เท่านั้น ถ้าจะผูกผ้าแดงด้วย ก็ควรจะผูกอย่างที่เรียกว่า "ผูกผ้าแดงพอหัวเราะกันเล่น" คือเลือกแต่ชิ้นดีที่วิเศษแปลกปลาดหรือเปนชิ้นใหญ่ ตามแบบที่ท่านแต่ก่อนเคยเล่นกันมาไม่ต้องผูกอย่างที่เรียกว่า "เปรอะ" เหมือนอย่างข้อบังคับสำหรับเทียบรางวัลซึ่งกล่าวมานี้

หมวดที่ ๓
ข้อบังคับกรรมการ

ข้อ ๖๗ ในการซึ่งเปนกรรมการตรวจผูกผ้าแดงนี้ ไม่มีทางที่จะต้องเสียประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด มีแต่จะได้ เว้นไว้แต่ถ้ากรรมการไม่รักษาตนให้ต้องตามกฎหมาย จะต้องลดแต้มที่จะได้ลง การที่ลดแต้มนี้เรียกว่าปรับ

ข้อ ๖๘ แต้มที่กรรมการจะได้นั้น เมื่อกรรมการผู้ใดได้ตรวจโต๊ะ ๆ หนึ่งได้ค่าตรวจโต๊ะละ ๕ แต้ม กรรมการที่เข้าเวรอีกโต๊ะละ ๑๕ แต้ม ถ้าพระราชทานไหมทองผู้ที่เข้าเวรได้เพิ่มขึ้นอีกโต๊ะละ ๕ แต้ม เวลาพระราชทานรางวัล กรรมการที่เข้าเวรได้ โต๊ะละ ๕ แต้ม กรรมการที่ตามเสด็จได้ โต๊ะละ ๑ แต้ม

ข้อ ๖๙ กรรมการผู้ใดพูดแสดงความเห็นเปนข้อคำอันดีเปนหลักฐาน หรือทักท้วงกรรมการที่ผิด ได้รางวัลคราวละ ๕ แต้ม ถ้ากล่าวคำเปนการแก้ปัญหาที่ยากได้ดีเปนหลักฐาน หรือกระทำการที่กรรมการอื่นทำไม่ได้ โดยมากให้สำเร็จ จะได้รางวัลทวีคูณตรีคูณจัตุรคูณ ตามที่ควรแก่การนั้น ซึ่งนายกเปนผู้วินิจฉัยให้รางวัล

ข้อ ๗๐ กรรมการที่รับราชการมานาน ย่อมมียาปเก่าที่เคยให้ผ้าแดงชิ้นใดไว้ภายหลังหลงลืม หรือกลับไม่ให้ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ย่อมเปนที่เสียเปรียบแก่กรรมการใหม่อยู่ จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งเกณฑ์บุญเก่าขึ้นไว้ ถ้ากรรมการผู้ใดได้เคยเปน

กรรมการมากี่ครั้ง ให้มีเกณฑ์บุญเก่าครั้งละ ๕ แต้ม สำหรับเวลาเจ้าของโต๊ะจะพึงต้องถูกปรับเพราะยาปเล่า ให้หักในเกณฑ์บุญเก่า ถ้าเกณฑ์บุญเก่าไม่พอจึงให้ปรับในแต้มที่ได้ใหม่ แต่ถ้าเมื่อไม่ต้องถูกปรับอันใด หรือถูกปรับแล้วเกณฑ์บุญเก่ายังเหลืออยู่ จะเอาไปบวกกับแต้มที่ได้ใหม่ไม่ได้ ถ้าไม่ต้องใช้อันใดเกณฑ์บุญเก่าก็เปนอันระงับอยู่เท่านั้น

ข้อ ๗๑ เมื่อจะตรวจโต๊ะของผู้ที่เปนกรรมการเองก็ดี หรือโต๊ะของผู้ที่เปนกรรมการตั้งให้ในชื่อผู้อื่นก็ดี กรรมการผู้นั้นต้องนับว่าเปนเจ้าของโต๊ะ นอกจากกรรมการไม่มีคะแนนความเห็นในการที่จะโหวตในโต๊ะนั้น และจะไม่ได้รับคะแนนค่าตรวจสำหรับโต๊ะนั้นเลย

ข้อ ๗๒ ในการบางอย่าง ซึ่งบางทีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้บวกแต้มเปนรางวัลพระราชทานแก่กรรมการมีอัตราต่าง ๆ เช่นมักจะมีบ่อย ๆ ในการพระราชพิธีที่ตรวจโต๊ะอยู่จนค่ำ เวลาเช้าเลี้ยงพระดังนี้ มักโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบวกแต้มให้กรรมการที่มาเวลาเช้ามากแลน้อยตามลำดับ บางทีพระราชทานเพราะความชอบอย่างอื่น แต้มพระราชทานนี้เปนการที่แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ที่นำมาลงไว้ในที่นี้พอให้กรรมการทราบทางผลประโยชน์ที่จะพึงมีไว้ด้วย

ข้อ ๗๓ เมื่อถึงวันแลเวลากำหนดที่จะตรวจโต๊ะตามซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันเฉภาะคราวนั้นแล้ว ผู้ที่เปนกรรมการต้องมาพร้อมกันในเวลานั้น ถ้ากรรมการผู้ใดป่วยไข้

หรือมิถือจำเปนมาไม่ได้ ถ้าได้จดหมายบอกลามาถึงนายกก่อนเวลาตรวจแล้ว คงต้องถูกปรับเพียงโต๊ะละ ๕ แต้ม ถ้าไม่ได้จดหมายมิมาเปนแต่หายไปเฉย ๆ คงปรับโต๊ะละ ๑๐ แต้ม ถ้ามีหลักฐานควรเชื่อว่าตั้งใจไม่มาเช่นนี้ต้องปรับจัตุรคุณโต๊ะละ ๒๐ แต้ม ถ้ามาแล้วไปเสียโดยอาการชนิดใด ให้วินิจฉัยอย่างเดียวกับไม่มานั้น

ข้อ ๗๔ เมื่อถึงกำหนดเวลาประชุมกรรมการ ฮกที่ ๓ เรียกเข้าชุมนุม นายกอ่านชื่อตรวจถึงชื่อผู้ใดผู้นั้นต้องขานรับให้ชัดเจน ถ้าขาดในตอนตรวจจะต้องปรับ ๕ แต้ม ไม่ขานตอบหรือขานตอบไม่ดังพอที่นายกจะได้ยิน คงต้องถูกปรับเสมอขาดตรวจเหมือนกัน

ข้อ ๗๕ ถ้ากรรมการผู้ใดมาไม่ทันตัดสินโต๊ะ ขาดไปเท่าใดต้องถูกปรับนอกจากที่ปรับขาดตรวจนั้นอีกตามลักษณที่ขาด คือขาดโดยไม่เอื้อเฟื้อที่จะมาให้ทัน ๑ คงถูกปรับโต๊ะละ ๑๐ แต้ม ถ้าแกล้งไม่มาให้ทันคงปรับโต๊ะละ ๒๐ แต้ม ยกเสียแต่มีราชการที่โปรดเกล้า ฯ ให้ยกปรับพระราชทาน หรือบางทีโปรดให้คิดเสมอได้มาตรวจโต๊ะด้วย ก็คงได้แต้มอย่างที่พระราชทานนั้น

ข้อ ๗๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกำหนดน่าที่กรรมการส่วนเฉภาะตัวขึ้นไว้ ถ้าผู้ใดถือพัดตำแหน่งใด ต้องทำการน่าที่นั้นอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าไม่เอื้อเฟื้อให้การในน่าที่ยกพร่องขาดเหลือไป ต้องปรับฐานไม่เอื้อเฟื้อทุกคราวไป น่าที่นั้นมีดังนี้

๑ฮกที่ ๑ มีน่าที่สั่งจุดเทียนโต๊ะ แลตรวจตราตักเตือนเจ้าของโต๊ะให้มีธูปเทียนบริบูรณ์ ให้ได้จุดตามกำหนดที่ควรจุด กับมี

น่าที่เรียกกรรมการเข้าระเบียบชุมนุม แลเปนผู้รับอาณัติจากนายก ไปนัดหมายเวลาทั้งปวง ให้กรรมการมาพรักพร้อมตามกำหนด แลในการบอกลายบอกรูปทั้งปวงนั้น ถ้ากรรมการบอกไม่ถูกถึงรอบ ๑ แล้ว เปนน่าที่ชกที่ ๑ จะต้องเข้าเวรแทนกรรมการเจ้าของเวร บอกให้ถูก

ในส่วนน่าที่การจุดเทียนแลนัดหมายเรียกเข้าระเบียบนั้น ให้ลกที่ ๑ เปนผู้ช่วย ต้องรับผิดชอบด้วย แต่ลกที่ ๑ มีน่าที่เฉภาะตัว ในเรื่องเทียนกรรมการอีกส่วนหนึ่งด้วย

ชกที่ ๒ กับลกที่ ๖ มีน่าที่ร่วมกันในการบอกให้ดับเทียนโต๊ะอย่าให้เทียนลามลงไปจนเผาเชิงเทียน แลตรวจดูจุกขี้ผึ้งเศษเทียนอย่าให้ตกเปื้อนเปรอะ กับมีน่าที่ในการแจกรางวัลหรือแจกสิ่งของต่าง ๆ ต้องเปนผู้รับอาญัติบอกบาญชีต่อเจ้าพนักงาน แลขานบาญชีเวลาแจก

ชกที่ ๓ กับลกที่ ๗ มีน่าที่ร่วมกันในการพลิกกฎหมายแล้ววินิจฉัยในข้อกฎหมายที่ผู้ตั้งโต๊ะตั้งผิดหรือตั้งถูก มีเหยียดถูกหรือผิดเปนต้น ชี้แจงแก่กรรมการ แลเปนผู้ตรวจการผูกผ้าทั้งปวงให้ถูกต้องอย่าให้ขาดเหลือ ตลอดจนรางวัลผ้าน่าโต๊ะด้วย กับต้องตรวจกรรมการให้ติดเข็มไปเจิม เข็มงินลิว แลปักพัดยศพัดรองให้ต้องตามสมัย ๑ แลเปนเจ้าน่าที่ในการที่จะคืนพัดยศพัดรองแลเข็มไปเจิม เข็มงินลิว มาส่งต่อเจ้าพนักงานในเวลาที่จะตั้งกรรมการใหม่ทุกคราวด้วย

ชุดที่ ๔ กับชั่วที่ ๓ มีน่าที่ร่วมกันในการตรวจตรากรรมการให้เข้าชุมนุมพร้อมกัน และระวังตรวจอย่าให้กรรมการหลีกเลี่ยงไปในที่ต่าง ๆ อย่างที่เรียกว่ากรรมการติกินเปนต้น แลเปนผู้ควบคุมกรรมการในเวลาพ้นแต้มกันตลอดจนถ้ากับให้ผู้หนึ่งออกไปข้างนอกแลเรียกผู้หนึ่งเข้ามา แลเปนผู้ระเบียบกรรมการเวลาแจกของหรือทำการอันใด ให้ได้เข้ามาตามอันดับอย่าให้สับสนกัน แลตักเตือนติดตามกรรมการที่ไม่เข้าเวรเหล่านี้เปนต้น

ชุดที่ ๕ กับลกที่ ๔ มีน่าที่ร่วมกันในการตรวจดอกไม้ผลไม้แลขนม อย่าให้มีผลไม้ต้องห้าม ผลไม้ดอกไม้น่างอมเหี่ยวแห้งหรือน้ำเน่าเหม็น สรรพการที่เกี่ยวกับดอกไม้ ผลไม้ ขนมทุกอย่างตลอดจนตักเตือนเจ้าของอย่าให้จัดดอกไม้ ผลไม้ยกพร่องรุงรังต่าง ๆ

ชุดที่ ๖ กับชั่วที่ ๔ มีน่าที่ร่วมกันในการที่จะเตรียมกระดาษปิดซุ้นที่จะได้ผ้าแดง ให้มีทองทั้งปวง ให้มีพร้อมตลอดจนไม้สำหรับปิดกระดาษปิดที่สูง ๆ แลเปนผู้จำหน่ายกระดาษแก่กรรมการเมื่อจะเข้าเวร แลรับกระดาษคืนเวลาออกเวร แลถ้ากับปิดให้ถูกต้องเรียบร้อยด้วย

ชุดที่ ๗ กับชั่วที่ ๔ มีน่าที่ร่วมกันในการตรวจตราเหรียญรางวัล แลเครื่องจักเครื่องบึกทั้งปวงในโต๊ะทั้งหลาย อย่าให้เป็นปฏิกูลแลรุงรังยกพร่องไม่เรียบร้อย ปึกผิดหรือขาดเครื่องเสียบยึกเครื่องจัดต่าง ๆ

ชกที่ ๗ กับลกที่ ๕ มีน่าที่ร่วมกันในการดูนาฬิกา แลกำกับกรรมการพื้นแต้มกัน ทั้งเปนผู้ตรวจพระราชสัญจกรที่ประทับซิ้น แลตรวจซิ้นเซี่ยงชื่อ ไหมทอง เต๊กซ้วน เต๊กจี๋ ให้มีติดเต็มบริบูรณ์ อย่าให้ขาดเหลือไป

ชกที่ ๙ กับลกที่ ๓ แลซิ่วที่ ๓ มีน่าที่ร่วมกันทั้ง ๓ ตำแหน่ง ในการที่จะตรวจตราอย่าให้มีของโสโครกเปื้อนเปรอะ เปนต้นว่า กระโถนหก น้ำหก เศษพลู เถ้าบุหรี่ อย่าให้มีเกลื่อนกล่นอยู่ได้ ต้องเปนธุระจับผู้ทำเปื้อนเปรอะ แลเรียกร้องตรวจตราให้มีผู้เช็ดกวาดให้เรียบร้อยทุกอย่าง

ลกที่ ๒ กับซิ่วที่ ๕ มีน่าที่ร่วมกันในการตรวจตราซิ้นอย่าให้มีเปื้อนเปรอะ กันโซกเลี่ยมขาดเปนสนิมหรือไม่ได้เลี่ยม แลตรวจตรากี๋หย่องเท้าแลโต๊ะ อย่าให้มีคราบเปื้อนเปรอะรุงรัง ตลอดจนผ้าน่าโต๊ะที่ปฏิกูล แลไม่ใช่ผ้าน่าโต๊ะเมืองไทยเหล่านี้ ต้องเปนธุระตักเตือนเจ้าของโต๊ะ ให้ทำให้ถูกต้องเรียบร้อย แลรายงานต่อนายกในเรื่องผ้าน่าโต๊ะปฏิกูล หรือไม่ใช่ผ้าเมืองไทยนั้นด้วย

ซางชีทั้ง ๖ นั้นมีน่าที่ผลัดเวียนกันตามอันดับ สำหรับไปยกซิ้นจากโต๊ะอื่นมาเทียบ หรือมาตรวจอย่างใด ๆ ต้องผลัดเวียนกันเปนผู้ไปยกตามลำดับ อย่าให้สับน่าหลังกัน

กั๋วทั้ง ๔ นั้น ให้มีน่าที่ผลัดเปลี่ยนเวียนกันตามอันดับ สำหรับยกโต๊ะหรือเก้าอี้นายกย้ายที่ในเวลาตรวจนั้น แลทำการอื่น ๆ ตามที่ชกที่ ๑ จะสั่งให้ทำด้วย กรรมการนอกพักจัวพวกปุกซักแลจีนแอทั้งปวงนั้น ให้เปนผู้สำหรับรับใช้ ผู้ถือพัดชก

เรียงลงมาตามลำดับแต้ม ถ้าชกผู้เปนเจ้าของบังคับสั่งสิ่งใดต้องทำตาม ถ้าชกผู้ใดสั่งใช้ผิดตัวก็ต้องปรับทุกคราว

น่าที่เหล่านี้ ถ้ากรรมการได้ทำบริบูรณ์ดีควรได้แต้มก็จะได้แต้มค่าทำการตามสมควร ถ้าบกพร่องก็จะต้องถูกปรับทุกคราวไป

ข้อ ๗๗ น่าที่ชกที่ ๓ ซึ่งสำหรับบอกรูปบอกลายชื้นที่กรรมการบอกไม่ถูกตรบรอบแล้วนั้น ถ้าชกที่ ๓ ประจุบันนั้นยังบอกไม่ถูกอีกต้องปรับทวีคูณ แล้วให้กรรมการบอก ตามลำดับชั้นเข็มไปเจียมอีกรอบหนึ่ง มีที่ได้ที่เสียเปนตรีคูณในรอบนั้น

ข้อ ๗๘ ถ้ากรรมการตำแหน่งใดมีเหตุจำเปนจะมาทำการตามน่าที่ไม่ได้ ถ้าเปนชั้นชกจะได้ยกกรรมการพวกซางชี้ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ไปทำการแทน ถ้าเปนชั้นลกจะได้ยกกรรมการพวกซางชี้ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ไปทำการแทน ถ้าเปนชั้นชั่วจะได้ยกกรรมการพวกกั่วขึ้นแทน ถ้าพวกกั่วขาด ก็ให้ยกพวกปิดชี้ขึ้นมาแทนตำแหน่งนั้น

ข้อ ๗๙ เมื่อตรวจกรรมการเสร็จแล้วจะได้ลงมือตรวจโต๊ะ ให้มีกรรมการเข้าเวรเปนเจ้าน่าที่โต๊ะละ ๒ คน เข้าเวียนกันไปตามลำดับพักที่ถือ หรือตามแต้มที่มาแต่คราวก่อน หรือตามชื่อที่นายกเรียกเวลาตรวจนั้น ถ้ากรรมการผู้ใดถึงวาระของตนเผลอเสียไม่เข้าเวรจนผู้ถือพักชกที่ ๔ หรือชั่วที่ ๓ ต้องเตือน จะต้องถูกปรับฐานไม่เอื้อเฟื้อทุกคราว ถ้าชกที่ ๔ หรือชั่วที่ ๓ ไม่เอื้อเฟื้อที่จะเตือน จนผู้อื่นต้องเตือนดังนี้คงถูกปรับทั้งผู้ไม่เข้าเวร แลกรรมการเจ้าน่าที่ผู้ไม่ตักเตือนนั้น

ข้อ ๘๐ ก่อนที่จะเข้าเวร กรรมการจะต้องรู้การว่าเปนเวลาตรวจผูกผ้าแดง หรือพระราชทานไหมทอง จะต้องรับกระดาษแดงหรือกระดาษทองจากเจ้าน่าที่เตรียมถือเข้าไปให้เสร็จ ถ้าเข้าไปยืนที่แล้วไม่เตรียมกระดาษสำหรับติดเข้าไป โดยความพลั้งเผลอหรืออย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม เวลาออกเวรต้องส่งกระดาษแก่เจ้าน่าที่ ถ้าไม่ส่งหรือเอาไปส่งต่อกันเองคงต้องถูกปรับ ๕ แต้มเหมือนกัน ผู้ที่เข้าเวรไม่มารับกระดาษต่อเจ้าน่าที่ ไปรับต่อกันเสียเองก็คงต้องถูกปรับด้วย

ข้อ ๘๑ เวลาเข้าเวร ผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่าต้องยืนข้างขวา เว้นไว้แต่เวลาประจบรอบหัวต่อกรรมการคนปลายที่สุด เข้าเวรด้วยกันกับคนต้น ต้องให้คนปลายยืนข้างขวา

ข้อ ๘๒ น่าที่ผู้อยู่ข้างขวา จะต้องอ่านหนังสือบอกชื่อน่าโต๊ะ คนอยู่ข้างซ้ายบอกรางวัลผ้าน่าโต๊ะ ต่อไปให้ผลัดบอกกันคนละอย่างตามลำดับดังนี้

ที่ ๓ บอกพัด (ถ้ามี)

ที่ ๔ บอกเซี่ยงซ้อ (ถ้ามี)

ที่ ๕ บอกไหมทอง (ถ้ามี)

ที่ ๖ บอกเต๊กซ้วน (ถ้ามี)

ถ้าบอกพลาดสับกันไป คงต้องถูกปรับ

หนังสือจ่าน่าโต๊ะ ต้องอ่านให้ละเอียดชัดเจนเต็มตามที่เขียนไว้ ถ้าผู้ใดอ่านยกพร่องคงต้องถูกปรับ เว้นไว้แต่หนังสือที่เขียนไว้ไม่ใช่หนังสือไทยจะไม่อ่านก็ได้

การบอกผ้าน่าโต๊ะ ได้รับพระราชทานรางวัลชั้นใดต้องบอกให้ถูกต้อง ถ้าผ้าน่าโต๊ะยังไม่ได้รับพระราชทานรางวัล ก็จะต้องบอกเช่นนั้นด้วย หรือเปนผ้าน่าโต๊ะปักเมืองจีน ก็ต้องบอกเช่นนั้นด้วย

การบอกพักจำเปนจะต้องบอกเพียงแต่พักยศ ยกเสียแต่เปนสมัยวิเศษนายกจะให้บอกพักรองด้วยก็ต้องบอก ส่วนพักยศถ้าใครบอกผิดก็จะต้องปรับทวีคูณ ส่วนพักรองก็คงจะต้องปรับทุกคราวที่บอกผิดคราวละ ๕ แต้ม

การบอกเชี่ยงชั้อ จะต้องบอกว่ามีเชี่ยงชั้ออย่างใดเท่าใด หรือจะต้องบอกชี้ชิ้นว่าชิ้นใดบ้าง แล้วแต่นายกจะสั่งเฉภาะคราวนั้น ถ้าให้บอกรายรวม เมื่อบอกจำนวนเชี่ยงชั้ออย่างใดเท่าใด แล้วถ้ามีชิ้นไหมทองใหญ่ซึ่งแต้มสูงกว่าเชี่ยงชั้ออยู่ในโต๊ะนั้นด้วย จะต้องบอกหักบาญชีว่า ในชิ้นเชี่ยงชั้ออย่างนั้น เปนไหมทองใหญ่เสียเท่านั้นชิ้น คงเหลือเชี่ยงชั้ออย่างนั้นเท่านั้นชิ้น แต่ถ้าชิ้นไหมทองใหญ่นั้น เปนชิ้นเชี่ยงชั้อเหลืองหรือเงินหรือทอง ก็ไม่ต้องบอกหักไหมทองใหญ่ซึ่งแต้มต่ำกว่านั้น

การบอกไหมทอง จะต้องบอกทีแรกว่าไหมทองอย่างใดมีเท่าไร มีกระฉิ่งหรือก้านตวัน หรือของอย่างใดเปนเครื่องหมาย ต้องบอกให้ถูกต้อง ถึงของที่ปักอยู่จะผิด กรรมการก็จะต้องบอกให้ถูกว่าควรจะต้องปักของอย่างนั้น ๆ ที่ปักผิดไปเช่นนั้น แล้วจึงบอกว่าในชิ้นไหมทองอย่างนั้น หักเปนเชี่ยงชั้อเสียเท่านั้น คงที่ไม่ใช่เชี่ยงชั้อเท่านั้น ถ้าเปนชิ้นไหมทองใหญ่ แลเปนเชี่ยงชั้อตั้งแต่แดงลงมาไม่ต้องบอกหัก ถ้าเปนเชี่ยงชั้อตั้งแต่เหลืองขึ้นไปจึงต้องบอกหัก

ถ้ากรรมการบอกชิ้นก็ดี บอกเครื่องหมายก็ดี ให้ผิดคลาดเคลื่อนไป จะต้องถูกปรับคูราวละ ๕ แต้ม

การบอกเต๊กซ้วน ไม่จำเปนต้องว่าเต๊กซ้วนชั้นที่เท่าใด แลถ้าชิ้นเต๊กซ้วนนั้น เปนชิ้นไหมทองหรือเซี่ยงซัวด้วยแล้ว จะตัดเสียไม่บอกก็ได้ คงต้องบอกแต่เพียงว่าชิ้นเต๊กซ้วน นอกจากเซี่ยงซัวแลไหมทองเท่านั้นเปนพอ

ข้อ ๗๓ ในเวลาตรวจโต๊ะนั้น กรรมการที่เข้าเวรต้องรับผิดชอบในโต๊ะนั้นคนละซีก ตามชิ้นที่ตั้งอยู่ข้างซ้ายหรือข้างขวา ถ้าเปนชิ้นแถวกลาง หรือชิ้นที่ตั้งกูโต๊ะน่า เปนของผู้อยู่ข้างขวาทั้งแถว โต๊ะขวางหลัง เปนของผู้อยู่ข้างซ้ายทั้งแถว ถ้าตั้งโต๊ะโซกไม่มีขวางหลัง ชิ้นแถวกลางตั้งแต่กระถางในเข้าไป เปนของผู้อยู่ข้างซ้าย ชิ้นนอกกระถางในออกมา เปนของผู้อยู่ข้างขวา ถ้าชิ้นตั้งไม่ตรงศูนย์กลางเอียงไปข้างใดใด คงต้องนับว่าเปนชิ้นของซีกนั้นแท้ ถ้าตั้งโต๊ะยักให้แบ่งกันคนละโต๊ะ ถ้าโต๊ะยักซ้อนข้างน่าตัวน่าเปนของผู้อยู่ข้างขวา ตัวในเปนของผู้อยู่ข้างซ้าย

ข้อ ๗๔ ก. เมื่อนายกกรรมการประกาศบอกชิ้นเรียกให้ตรวจผูกผ้าแดงชิ้นแล้ว กรรมการผู้เข้าเวรซึ่งเปนเจ้าน่าที่ตามชิ้นที่เรียกจะต้องบอกให้ผูกหรือจะไม่ผูกด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งชิ้นก่อน ถ้านิ่งเสียไม่บอกตามเวลาพอควร หรือด่วนบอกให้ผูกหรือไม่ให้ผูก หรือทักท้วงชิ้นก่อนนายกประกาศ จะต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ฝ่ายกรรมการทั้งหมด ก็ห้ามไม่ให้ด่วนขอตรวจ หรือบอกให้ผูกแลไม่ให้ผูกผ้าแดงก่อนนายกขานประกาศเหมือนกัน ถ้าจะเมิด

ซ้อนก็ต้องถูกปรับครั้งละ ๕ แต้ม ถ้ากรรมการจะขอให้ยกชิ้นออกมาเทียบ ผู้เข้าเวรซึ่งเปนเจ้าน่าที่ชิ้นนั้น จำเปนจะต้องยกออกมาให้เทียบ ถ้าขัดพลั้วหรือพูดหลีกเลี่ยงไปอย่างไร คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม กรรมการที่ไม่ใช่เจ้าน่าที่ จะไปหยิบของบนโต๊ะมาดูเองโดยลำพังในเวลากำลังตรวจโต๊ะนั้นอยู่ ไม่ยอกให้เจ้าน่าที่ยกส่งให้คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม เวลาตรวจเสร็จจะเอากลับขึ้นตั้งที่ เจ้าน่าที่ต้องยกขึ้นตั้ง ถ้าไม่ยกขึ้นหรือตั้งผิดที่ตั้งเอียงเปนต้นเหล่านี้ ต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๗๕ กรรมการทั้งหมด จำจะต้องเปนผู้มีกิริยาอันเรียบร้อยเมื่อขณะจะยกชิ้น อย่าให้กระทบกระทั่ง หรือกระเทือนจนมีเสียงปรากฎได้ ถ้ายกหรือกระทบดัง จนมีเสียงปรากฎเล็กน้อย จะต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ถ้าดังมากจนน่ากลัวอันตราย จะต้องถูกปรับ ๑๐ แต้ม หรือ ๑๕ แต้ม ตามที่น่ากลัวอันตรายมากแลน้อยแม้ของนอกโต๊ะถ้าทำให้ตก หรือกระทบกระเทือนจนน่ากลัวอันตรายก็คงต้องถูกปรับมากแลน้อยตามการที่เปน ถ้าถึงแตกหักหกเช่นนี้มีพิกัดปรับ ทำน้ำหรือของสิ่งใดหกจนแลเห็นกำเริบ ถ้าเปนของนอกโต๊ะ ปรับครั้งละ ๒๐ แต้ม ถ้าของในโต๊ะปรับครั้งละ ๓๐ แต้ม ถ้าถึงแตกหัก ของนอกโต๊ะปรับครั้งละ ๓๐ แต้ม ของในโต๊ะนอกจากชิ้นปรับ ๔๐ แต้ม ทำชิ้นสามัญแตกปรับ ๕๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นผ้าแดงปรับ ๗๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเต๊กซ้วนปรับ ๙๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นไหมทองเล็กปรับ ๑๐๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงซ้อม่วงปรับ ๑๑๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงซ้อเขียวปรับ ๑๒๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงซ้อ

ชมพูปรับ ๑๓๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงชั้อแดงปรับ ๑๕๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นไหมทองใหญ่ปรับ ๒๐๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงชั้อเหลืองปรับ ๒๕๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงชั้อเงินปรับ ๓๐๐ แต้ม ถ้าเปนชิ้นเซี่ยงชั้อทองปรับ ๕๐๐ แต้ม อัตราปรับอย่างนี้อย่างไหนหนักให้เอาแต่อย่างนั้น

ข้อ ๙๖ ในเวลาตรวจตัดสินเครื่องโต๊ะ หรือชุมนุมกรรมการอยู่ กรรมการผู้ใดไม่เอาใจใส่ที่จะดูแลตรวจตรา แลอยู่ในที่ประชุมโดยไม่ได้หัตถบาศ หรืออยู่ในหัตถบาศแล้ว แต่ไม่ได้ตั้งใจฟังให้เข้าใจ คงต้องถูกปรับฐานไม่เอื้อเฟื้อ ฯ

ข้อ ๙๗ กรรมการผู้ใดมีกิจ ที่จำเปนจะต้องไปจากที่ประชุมด้วยเหตุใดก็ดี ถ้าจะไปนานต้องลานายกก่อน ถ้าจะไปเพียงครู่หนึ่งให้บอกมอบฉันทะแก่กรรมการผู้มีนามร่วมกัน แลถ้ากรรมการในกองชกที่ ๔ ก่อนจึ่งจะไปได้ กรรมการผู้รับฝากต้องรับผิดชอบแทนผู้ที่ไปทุกอย่าง แม้ถ้ามีโหวตกันในขณะนั้น ผู้รับฝากต้องบอกให้ชัดเจนส่วนตัว แลส่วนผู้ที่ฝากไว้ต่างเปนแผนกกัน ถ้าบอกแต่รวม ๆ ไม่ให้นายกเข้าใจว่าตัวรับฝาก หรือไม่เอื้อเฟื้อในธุระของผู้ฝาก ผู้รับฝากต้องถูกปรับครั้งละ ๕ แต้ม

ข้อ ๙๘ เปนน่าที่ของกรรมการทุก ๆ คน จะต้องตรวจสิ่งของที่ตั้งทุก ๆ โต๊ะ ให้รู้ชัดเจนก่อนเวลาที่ประชุมตรวจ ครั้นถึงเวลาตรวจจะขอให้ยกมาดู หรือขอเทียบอีกก็ได้ แล้วต้องแสดงความเห็นโดยชัดเจนว่า ควรผูกหรือไม่ควรผูกผ้าแดง ถ้าความเห็นแตกต่างกัน ให้นายกจดบาญชีว่าผู้ใดยอมให้ ผู้ใดไม่ยอมให้ เพื่อจะให้รู้ว่าผู้ใดผูกผิด ผู้ใดผูกถูก กรรมการคนใดไม่ดูแลเปนแต่

พยักตาม ๆ ไป จนผูกผิดในของไม่ควรผูก หรือไม่ผูกในที่ควรผูก ก็จะต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ถ้าเวลาตรวจอยู่นั้นกรรมการคนใดไม่เอาใจใส่ จนถึงไม่รู้ว่าเขาเรียกชิ้นไหน ต้องถูกปรับทวีคูณเปน ๑๐ แต้ม ฯ

ข้อ ๘๙ กรรมการคนใดเห็นของที่ไม่ควรผูกผ้าแดง เพราะมีอยู่ที่อื่น แต่แกล้งนิ่งเสียไม่กล่าวขึ้นในเวลานั้น หรือรู้ว่าของนั้นเปนของไม่ควรผูก เพราะเหตุเม็กเช่นเขียนเมืองไทย หรือปากตัดเปนต้นเช่นนี้ไม่กล่าวขึ้น แกล้งนิ่งเสียจนผูกผ้าแดงไปแล้ว กรรมการผู้นั้นกลับมากล่าวขึ้นทีหลัง พิจารณาได้ความว่ารู้แล้วแกล้งนิ่งเสียดังนี้ เปนอันขาดกรรมการด้วยถ้าคงต้องปรับ ๔๐ แต้ม ถ้าพิจารณาไม่ปรากฏว่าตั้งใจจะแกล้งนิ่งเสีย เปนแต่พลั้งเผลอหลงลืมคงต้องถูกปรับเพียง ๕ แต้ม ถ้าแกล้งนิ่งเสียโดยเห็นแก่เจ้าของโต๊ะ จนมีผู้อื่นรู้มากล่าวขึ้น ต้องถูกปรับถึงขาดกรรมการ ๒๐ แต้ม

ข้อ ๙๐ กรรมการผู้ใด จะไม่ผูกผ้าแดงของชิ้นใดชิ้นหนึ่งโดยแสดงเหตุว่ามีอยู่ที่อื่นดังนี้ ถ้าเจ้าของโต๊ะยอมเชื่อก็เปนอันงดไม่ผูกผ้าแดงชิ้นนั้น ถ้าเจ้าของโต๊ะไม่ยอม จะขอให้กรรมการผู้นั้นนำสิ่งของที่ว่ามีนั้นมาเทียบ ให้ถามความเห็นกรรมการทั้งปวง ว่าของนั้นถ้ามีชิ้นเดียวจะควรผูกผ้าหรือไม่ ถ้าตกลงเปนของเลวไม่ควรผูกก็ไม่ต้องเทียบ ถ้าเปนของพอผูกได้ แต่กรรมการทั้งปวงจะขอรอให้เทียบเสียก่อน กรรมการผู้นั้นต้องนำมาเทียบ หรือหาพยานมายืนยันตั้งแต่สองปากขึ้นไป ถ้านำสิ่งของเหมือนกันจริง กรรมการผู้ที่นำสิ่งของมาเทียบจะได้รางวัล ๒๐ แต้ม แต่ถ้ากรรมการโดย

มากไม่เชื่อว่ามีอยู่ที่อื่นอีก จนตกลงผูกผ้าแดงไป เมื่อกรรมการผู้ที่ว่ามีของนำมาเทียบได้ ให้รางวัลอุสาหะพยายามชิ้นละ ๔๐ แต้ม ส่วนกรรมการที่ยอมให้ผูก คงต้องถูกปรับ ๕ แต้ม ถ้านำมาเทียบไม่เหมือน คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม.

ข้อ ๙๑ กรรมการผู้ใด จะไม่ผูกผ้าแดงสิ่งของชิ้นหนึ่งชิ้นใด ต้องแสดงเหตุว่าไม่ผูกเพราะเหตุใด ถ้าไม่แสดงเหตุเปนแต่บอกว่าไม่รักหรือไม่ให้เฉย ๆ หรือแสดงเหตุโดยไม่แยบคาย เช่นของไม่มีลายแสดงเหตุว่าลายไม่ดีดังนี้เปนต้น ต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๙๒ ในเวลาที่โหวตตัดสินผูกผ้าแดงนั้น กรรมการผู้ใดจะให้หรือไม่ให้ก็ไม่กล่าวทั้ง ๒ อย่าง นิ่งเสียในเวลาที่ถามทั้ง ๒ คราว ต้องปรับในฐานโดยไม่เอื้อเฟื้อทุกครั้ง

ข้อ ๙๓ กรรมการผู้ใด ในเวลาที่โหวตตัดสินอยู่นั้นแสดงบอกว่าให้ แล้วกลับไม่ให้ หรือไม่ให้ แล้วกลับให้ ทำให้ยากแก่การโหวต ต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๙๔ กรรมการผู้ใดไม่แสดงความเห็นวินิจฉัยให้ชัดเจนเปนแต่บอกสงไสย หรือนิ่ง ๆ เสียคงต้องถูกปรับครั้งละ ๕ แต้ม

ข้อ ๙๕ กรรมการผู้ใด ตัดสินให้ผูกผ้าแดงในของที่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติในชิ้นที่บิ่น หรือบรรจุของผิดเปนต้น หรือต้องห้ามโดยประเภทของสิ่งนั้นเอง เช่นชิ้นมังกร ๕ เล็บ ตั้งในโต๊ะอื่นนอกจากโต๊ะหลวง หรือผู้ที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งแลชิ้นยี่ปุ่นในโต๊ะกุ๋ยไส้ ชิ้นรับซ่ายลายซ้ำกัน ชิ้นตั้งผิดลาย

ผิดชนิด ชิ้นชำรุดจนไม่ควรผูกผ้าเหล่านี้เปนต้น ต้องลดผ้าแดงผู้ที่ยอมให้ผูกชิ้นละ ๕ แต้ม กรรมการผู้ใดผูกผ้าแดงผิดในโต๊ะที่ขาดหลักโต๊ะจนถึงไม่เปนโต๊ะดังนี้ เจ้าของเวรถูกปรับชิ้นละ ๑๐ แต้ม กรรมการที่ยอมให้ผูกถูกปรับชิ้นละ ๕ แต้ม

ข้อ ๙๖ ถ้ากรรมการไหวตผูกของผิดเช่นกล่าวมาข้างบนนี้ เมื่อตรวจพบต้องเปลื้องผ้าแดงเสีย แต่ถ้าค้างอยู่จนได้รางวัลแล้วไม่ต้องเปลื้อง ถึงเจ้าของโต๊ะจะได้รางวัลเกินกว่าที่ควรได้ก็ไม่ต้องคืน

ข้อ ๙๗ ถ้าผู้ใดที่ไม่ได้เปนกรรมการธรรมดาที่ตั้งโต๊ะ หรือที่เปนกรรมการแต่กล่าวในน่าที่เจ้าของโต๊ะ จะฟ้องกรรมการว่าผูกของผิด ถ้าพิจารณาได้ความจริงว่าผูกผิด ให้เพิ่มคะแนนโต๊ะผู้ชนะกรรมการขึ้นอีก ๓ แต้ม แลต้องลดคะแนนกรรมการผู้ผูกของผิดตามที่มีในข้อบังคับนี้ ถ้าพิจารณาไม่ได้ความจริง ผู้ฟ้องแพ้กรรมการต้องปรับผู้ฟ้อง ให้ลดจำนวนแต้มโต๊ะของผู้ที่ฟ้องนั้นลง ๓ แต้ม แต่ของที่ผูกผ้าแดงไปแล้วในโต๊ะนั้น ไม่ต้องแก้เปนแต่ลดจำนวนแต้มในเวลาเมื่อเทียบรางวัลเท่านั้น

ข้อ ๙๘ ถ้าผู้ที่ตั้งโต๊ะ จะฟ้องกรรมการว่าของสิ่งใดเคยผูกผ้าแดงมาแล้ว กรรมการกลับไม่ผูกให้เช่นนี้ ต้องให้จดฟ้องมาให้ชัดเจนว่า ได้เคยตั้งของสิ่งนั้นเช่นชิ้นอะไร ในโต๊ะใครตั้งงานใดเปนงานหลังที่สุดที่เคยได้ผ้าแดงนั้น ถ้าพิจารณาได้ความว่าชิ้นนั้นเคยได้ผ้าแดงมาทุกครั้ง หรือครั้งหลังที่สุดนั้นจริงแลไม่เคยเรียกตกภายหลังนั้นมาอีกเลยดังนี้ เปนอันชนะความ

ให้ยกชิ้นนั้นขึ้นเปนชิ้นผ้าแดงผูกผ้าให้เสียด้วย แลให้เติมแต้มให้แก่โต๊ะของผู้ชนะความนั้น ถ้าชิ้นที่เปนความนั้น เปนชิ้นเก่าก่อนที่เริ่มเล่นกัน ในรัตนโกสินทรศก ๑๐๗ ขึ้นไป ให้เติมคะแนนอีก ๒ แต้ม ถ้าเปนชิ้นใหม่ภายหลังกำหนดนั้นลงมา ให้เติมคะแนนอีก ๑ แต้ม แต้มที่เติมเหล่านี้เติมให้นอกจากแต้มส่วนชิ้นที่เปนความชนะ กลับได้ผ้าแดงแล้วนั้น แลให้ปรับกรรมการผู้เคยให้กลับไม่ให้นั้นคนละ ๕ แต้มทุกชิ้นไป ถ้าแพ้กรรมการก็ต้องลด ๑ แต้ม อย่างเช่นว่ามาแล้วในข้อก่อนนั้น

ข้อ ๙๙ ถ้ากรรมการโหวดของที่เคยได้ผ้าแดงแล้วกลับไม่ได้ หรือโหวดผูกของผิดเช่นว่ามาแล้ว เปนเหตุให้ผู้อื่นต้องขาดทุนรางวัลซึ่งเขาควรจะได้ ถ้าขาดทุนรางวัลที่ ๕ ให้ลดคะแนนกรรมการผู้ผิด ๒ เท่าไม่เอือเพื่อเปน ๑๐ แต้ม ถ้าขาดทุนรางวัลที่ ๔ ลด ๓ เท่าไม่เอือเพื่อ เปน ๑๕ แต้ม ถ้าขาดทุนรางวัลที่ ๓ ลด ๔ เท่าไม่เอือเพื่อเปน ๒๐ แต้ม ถ้าขาดทุนรางวัลที่ ๒ ลด ๕ เท่าไม่เอือเพื่อ เปน ๒๕ แต้ม ถ้าขาดทุนรางวัลที่ ๑ ลด ๖ เท่าไม่เอือเพื่อเปน ๓๐ แต้ม ถ้าขาดทุนรางวัลพิเศษรางวัลนอกอัตราชั้นใด ๆ ให้เอากำหนดเหรียญในชั้นนั้น ๆ บวกกับชั้นที่ ๑ ตามชั้นของเหรียญรางวัลนั้น โต๊ะบรรดาที่ขาดทุนรางวัลไม่ว่ากี่โต๊ะต้องคิดคะแนนลดตามส่วนที่เขาขาดทุนชั้นใด ๆ มาปรับทุก ๆ โต๊ะ แต้มที่ปรับเหล่านี้ ให้ปรับจากแต้มบุญเก่าเหมือนกัน ยกเสียแต่แต้มบุญเก่าไม่มีพอจะปรับ จึ่งให้ชักแต้มที่ได้คราวนี้ไปปรับ

ข้อ ๑๐๐ บรรดาชิ้นที่ไหวคตกลงผูกผ้าแดง เมื่อนายก แสดงว่าได้แล้วดังนี้ กรรมการที่เข้าเวร ผู้เปนเจ้าน่าที่ต้องติดกระดาษแดงหมายไว้เปนสำคัญ ถ้าละเลยเสียไม่ยึดจนมีผู้ทักท้วงขึ้น จะต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๑๐๑ การยึดกระดาษแดงนั้น ถ้าเปนของชิ้นเดียว ให้ยึดที่ชิ้นอันได้ผ้าแดงตกลงแล้วนั้นแผ่นหนึ่ง ถ้าเปนคู่ให้ดูตามที่ ถ้าเปนน่าที่ผู้ข้างขวายึด ให้ยึดชิ้นข้างขวา ๒ แผ่นในชิ้นเดียว ถ้าตั้งในที่ควรผู้อยู่ซ้ายจะยึด ก็ให้ยึดแต่ข้างซ้าย ๒ แผ่นในชิ้นเดียว ถ้าของเปนสำรับที่จะผูกผ้าแดงได้ ๓ ชิ้นหรือกี่ชิ้น ให้ยึดรวมในชิ้นเดียวหลายแผ่น เท่าจำนวนที่ได้ผ้าแดงเปนสำรับนั้น อย่าให้ยึดแยกกี่ชิ้นออกไปเหมือนอย่างชิ้นเปล่าไม่ใช่คู่หรือสำรับ

ข้อ ๑๐๒ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไหมทองแก่ชิ้นใด พอมีพระราชดำรัสพระราชทานแล้ว กรรมการผู้เปนเจ้าน่าที่จะต้องยึดกระดาษทองที่ชิ้นนั้นทันที ชิ้นไหมทองเล็กยึดกระดาษแผ่น ๑ ชิ้นไหมทองใหญ่ยึดกระดาษ ๒ แผ่น ถ้าพลั้งเผลอเสียไม่ยึด หรือยึดกระดาษไม่ถูก จะต้องปรับคราวละ ๕ แต้ม ครั้นยึดกระดาษทองแล้ว ต้องบอกรูปแลลายนั้นแก่นายกที่จดให้ถูกต้อง ถ้าบอกไม่ถูกต้องปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๑๐๓ ในการบอกชิ้นไหมทองนี้ ให้บอกโดยลำดับดังนี้

๑ เป็นชิ้นอะไร คือ ขวด หรือ กระถางธูป เปนต้น

๒ บอกรูป

๓ บอกลาย

๔ บอกชนิด

๕ ถ้าเปนถ้วย ชาม จาน ต้องบอกยี่ห้อ

๖ ถ้าเปนชิ้นเชี่ยงช้อ หรือเต๊กช้วน อย่างใด ต้องบอก

ถ้ากรรมการคนใดบอกบกพร่องไป คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม

ข้อ ๑๐๔ เมื่อสิ้นเวลาตรวจโต๊ะแล้ว กรรมการผู้ใดได้บอกชิ้นไหมทองไว้กี่ชิ้น จะต้องวัดขนาดศูนย์กลางปากเชิง แลกำลังของชิ้น หรือที่สำคัญอย่างอื่น ที่ควรจะต้องวัด จดบาญชียื่นแก่นายกโดยเร็วที่สุดที่จะยื่นได้ ถ้าได้ยื่นบาญชีในวันเดียวนั้น จะได้รางวัลส่วนยื่นบาญชีเร็ว ๑๕ แต้ม นอกจากรางวัลค่าวัดชิ้นอีกชิ้นละ ๕ แต้ม ถ้ายื่นบาญชีในวันรุ่งขึ้น จะได้รางวัลเพียง ๑๐ แต้ม ถ้ายื่นในวันต่อไปอีกวันหนึ่ง ได้รางวัลเพียง ๕ แต้ม ถ้าล่วงไปอีกวันหนึ่ง คงมีรางวัลแต่ค่าวัดชิ้น ๆ ละ ๕ แต้มเท่านั้น ถ้าล่วงต่อไปอีก จะต้องถูกปรับค่ายื่นบาญชีช้าวันละ ๕ แต้ม แต้มปรับส่วนไม่ยื่นบาญชีไหมทองนี้ ถ้าไม่ยื่นอยู่ตราบใด ถึงเลิกงานแล้วก็คงยังต้องถูกปรับวันละ ๕ แต้ม รวมไว้หักคราวหลังซึ่งจะมีงานต่อไป

ข้อ ๑๐๕ เวลาพระราชทานรางวัลโต๊ะก็ดี หรือพระราชทานธงไหมทองก็ดี กรรมการจะต้องเข้าเวรโต๊ะละ ๒ คน แต่จะตั้งเวรใหม่หรือต่อเวรเดิม แล้วแต่นายกจะสั่ง เวลาเข้าเวรต้องอ่านน่าโต๊ะ บอกผ้าน่าโต๊ะ บอกพักเหมือนอย่างเข้าเวรตรวจโต๊ะทุกอย่าง แต่เชี่ยงช้อ เต๊กช้วนไม่ต้องบอก คงบอกแต่ไหมทอง

แลเครื่องยศไหมทอง ถ้าเปนการพระราชทานของไหมทอง จะต้องบอกว่าไหมเดิมเท่าใด มีเครื่องหมายอย่างไร ได้พระราชทานไหมทองใหม่เท่าใด ควรเพิ่มเครื่องหมายขึ้นอย่างไรให้ชัดเจน

ข้อ ๑๐๒ ในการที่จะบอกจำนวนไหมทอง ต้องบอกให้ชัดว่าไหมทองใหญ่ หรือไหมทองเล็ก ถ้าบอกไม่ชัดก็คงต้องถูกปรับ

ข้อ ๑๐๓ เวลาพระราชทานรางวัลโต๊ะ หรือของไหมทอง เมื่อกรรมการที่เข้าเวรได้ทำพิธีในเบื้องต้น ดังกล่าวไว้แล้ว ต้องเปนผู้รับพระราชทานของ หรือเครื่องรางวัลนั้นมายึดยังที่ให้เรียบร้อย

ข้อ ๑๐๔ ถ้าของหรือเครื่องรางวัลที่พระราชทานนั้นผิดชั้นไปเปนน่าที่กรรมการเวรโต๊ะนั้นจะต้องกราบทูล ถ้าไม่สังเกตไม่ได้กราบทูลจนยึดขึ้นแล้ว มีผู้ทักท้วงขึ้น กรรมการที่เข้าเวรทั้ง ๒ คนต้องถูกปรับด้วยภัยชกที่ ๒ แลภัยที่ ๑ เจ้าน่าที่ ถ้ายึดไว้จนล่วงวันไป กรรมการที่เข้าเวรต้องถูกปรับคนละ ๕ แต้ม

ข้อ ๑๐๕ กรรมการผู้ใดทำการบกพร่องจากพระราชบัญญัตินี้ ถึงแม้ในข้อที่ไม่ว่าปรับไว้ ก็คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ถ้าไม่สามารถจะทำการในน่าที่ได้ จะลาออกเฉภาะการอย่างใดจะต้องถูกปรับอย่าง ๓ คราวละ ๑๕ แต้ม เว้นไว้แต่ลาไม่รู้จักพัดยศต้องปรับทวีคูณ เปนคราวละ ๓๐ แต้ม แล้วให้กรรมการที่เวรเดียวกันทำแทน ถ้าทำไม่ได้จะลาอีก คงต้องถูกปรับแต่คราวละ ๕ แต้ม เพราะไม่ใช่เจ้าน่าที่ แล้วให้กรรมการผู้มีลำดับต่อทำต่อไป ถ้าทำไม่ได้ ต้องลาอีก ก็ต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม เวียนไปจนบรรจบรอบ ถ้าเปนการบอกรูปบอกลาย เมื่อกรรมการเวียนกัน

บรรจบรอบแล้ว เปนน่าที่ชกที่ ๑ แล้วเรียงลงไปตามลำดับชั้นเข็มโปเขียมดังว่าไว้ในข้อต่อน่าที่เฉภาะตัวกรรมการนั้นแล้ว

ข้อ ๑๑๐ กรรมการผู้ใดไม่รักษากิริยาแลวาจาให้สมควร คือโดนผู้อื่นก็ดี กล่าวคำที่ไม่เปนประโยชน์ให้เสียเวลาก็ดี ทักท้วงผู้อื่นผิดก็ดี กล่าวที่ไม่สมควรก็ดี ต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ถ้าโทษที่ทำแรงถึงโดนผู้อื่นน่ากลัวอันตราย หรือกล่าวคำเปนผรุสวาทมุสาวาทเหล่านี้ จะต้องถูกปรับทวีคูณ ตรีคูณ จัตุรคูณ ตามที่นายกจะเปนผู้วินิจฉัย

ข้อ ๑๑๑ น่าที่กรรมการนอกจากที่พรรณนามาแล้วนี้ ซึ่งเปนการที่เข้าใจอยู่โดยทั่วกันแล้ว หรือที่ต้องกระทำโดยไม่ต้องบังคับ หรือที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่อไปข้างน่า กรรมการย่อมจะเปนผู้เข้าใจ ชำนิชำนาญรอบรู้ทั่วไปอยู่แล้ว ถ้ากรรมการผู้ใดทำนอกทำเหนือ ทำเหลือ ทำขาด ถ้าไม่เอือเฟื้ออย่างใด ๆ ก็ดี คงต้องถูกปรับคราวละ ๕ แต้ม ตามที่นายกจะเปนผู้วินิจฉัย

ข้อ ๑๑๒ เมื่อเสร็จการคราวหนึ่งแล้ว นายกจะได้รวมแต้มของกรรมการส่วนที่ได้รวมส่วนที่เสียหักเสร็จ คงเหลือเปนเกณฑ์เทียบรางวัล เกณฑ์ผู้ได้สูงก็จะได้รับรางวัลสูงโดยลำดับ ถ้าเปนการหลวง ก็จะได้เปลี่ยนพัดกรรมการคราวหนึ่ง ตามลำดับแต้มสูงต่ำ ถ้ากรรมการคนใด เกณฑ์ถูกปรับมากกว่าเกณฑ์ที่ได้ จนถึงเปนหนี้พระราชทรัพย์ แม้อัตราพัดจะยังเหลือ ก็จะไม่ได้รับพัดในงานนั้น แลของรางวัลก็จะลดไปด้วย

ข้อ ๑๑๓ แต้มกรรมการทุกคน จำเปนจะต้องไม่ให้เสมอเท่ากันเปน ๒ คนได้เลย เพราะจะต้องเข้าลำดับรับพัด หรือเครื่องรางวัล เพราะฉนั้นถ้ากรรมการมีแต้มเสมอกันเมื่อใด จะโปรดเกล้า ฯ ให้แข่งแต้มกันโดยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะพระราชทานแต้มเพิ่มเติมให้แก่ผู้ใดเท่าใด แล้วแต่จะทรงพระราชดำริห์เห็นสมควร

หมวดที่ ๔
ว่าด้วยพัดยศแลพัดรองสำหรับกรรมการ

ข้อ ๑๑๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำพัดยศสำหรับพระราชทานแก่กรรมการ เปนเครื่องหมายที่ได้แต้มมากแลน้อยมีอันดับสูงต่ำกว่ากัน เปนพัด ๕ จำพวก มีรูปแปลก ๆ กันมีอักษรหมายชื่ออยู่กลางพัด รวมเปนพัด ๓๑ เล่ม แลมีพัดสำหรับนายกเล่ม ๑ สำหรับผู้ชี้ขาดเล่ม ๑ รวมทั้งสิ้นเปน ๓๓ เล่มด้วยกัน มีรูปลายแลอันดับสูงต่ำกว่ากันอย่างละพัดทุกชั้นดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑๑๕ พัดชั้นตั้งแต่ที่ ๑ ถึงที่ ๗

๑ รูปพุ่มเข้าบิณฑ์

๒ กายคู่ต้นนกชก ขอบเครือส้มมือ

๓ กายคู่สองชั้น ขอบเครือไผ่

๔ กายคู่สามค้างคาว ขอบเครือส้มมือ

๕ ยอดพระอาทิตย์ ขอบเครือไผ่

๖ ใจกลางหนังสือชก ขอบเครือไผ่

๗ กายเล็กริมด้าม แลขอบเครือส้มมือ

๘ ด้ามงาแท่ง

ข้อ ๑๓๖ พัดชกที่ ๙ รูปแลลายซอับเหมือนพัดชกทั้งปวง ยกลายกลางแลกายแลยอด ด้ามเปนงาแท่ง

ข้อ ๑๓๗ พัดชกนายก รูปน่านางเปนงา ใบพัดด้ามจิ้ว สลักปรุ กลางเปนตัวอักษรชกแกะด้วยงา ด้ามงาแท่ง

ข้อ ๑๓๘ สีพื้นแลทองเงินที่ยกพัดชกทั้งกล่าวมาแล้ว ต่างกันดังนี้

ชกที่ ๑ หนังสือชกแลแม่ลาย ยกดิ้นทอง พื้นตาดขาว ขอบตาดเหลือง

ชกที่ ๒ หนังสือชกแลแม่ลาย ยกดิ้นเงิน ขอบยกดิ้นทอง พื้นตาดสีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบตาดเงิน

๒ พื้นกายคู่ที่หนึ่ง ตาดทอง

๓ พื้นกายคู่ที่สอง ตาดสีน้ำเงิน

๔ พื้นกายคู่ที่สาม ตาดสีแดง

๕ พื้นยอดกลาง ตาดสีเขียว

๖ พื้นใจกลาง ตาดสีม่วง

ชกที่ ๓ หนังสือชกแลแม่ลายยกดิ้นทอง ขอบยกดิ้นเงิน พื้นไหมคสีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบตาดทอง

๒ พื้นกายคู่ต้น โหมดม่วง
๓ พื้นกายคู่สอง โหมดแดง
๔ พื้นกายคู่สาม โหมดเขียว
๕ พื้นยอดกลาง โหมดม่วง
๖ พื้นใจกลาง โหมดเหลือง

ชกที่ ๔ หนังสือชกแลแม่ลายปักดิ้นเงิน ขอบปักดิ้นทอง พื้นแพรสีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบแพรสีน้ำเงิน
๒ พื้นกายคู่ต้น แพรสีแดง
๓ พื้นกายคู่สอง แพรสีชมพู
๔ พื้นกายคู่สาม แพรสีเขียว
๕ พื้นยอดกลาง แพรสีม่วง
๖ พื้นใจกลาง แพรสีเหลือง

ชกที่ ๕ หนังสือชกปักทองแล่แม่ลายดิ้นทอง ขอบดิ้นเงิน พื้นกำมะหยี่สีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบกำมะหยี่สีแดง
๒ พื้นกายคู่ต้น กำมะหยี่สีม่วง
๓ พื้นกายคู่สอง กำมะหยี่สีชมพู
๔ พื้นกายคู่สาม กำมะหยี่สีเขียว
๕ พื้นยอดกลาง กำมะหยี่สีเหลือง
๖ พื้นใจกลาง กำมะหยี่สีแดง

ชกที่ ๖ หนังสือชกปักแล่งเงิน แม่ลายคิ้นเงิน ขอบคิ้นทอง พื้นกำมะหยี่สีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบกำมะหยี่สีเขียว

๒ พื้นกายคู่ต้น กำมะหยี่สีชมพู

๓ พื้นกายคู่สอง กำมะหยี่สีแดง

๔ พื้นกายคู่สาม กำมะหยี่สีเหลือง

๕ พื้นยอดกลาง กำมะหยี่สีม่วง

๖ พื้นใจกลาง กำมะหยี่สีม่วง

ชกที่ ๗ ปักคิ้นด้านทองทั้งเล่ม พื้นกำมะหยี่สีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกายเล็ก แลพื้นขอบกำมะหยี่สีเหลือง

๒ พื้นกายใหญ่ทั้ง ๓ คู่ กำมะหยี่สีแดง

๓ พื้นยอดกลาง กำมะหยี่สีเขียว

๔ พื้นใจกลาง กำมะหยี่สีน้ำเงิน

ชกที่ ๘ ปักคิ้นด้านเงินทั้งสิ้น พื้นสักหลาดสีดังนี้

๑ พื้นใจกลาง แลกายเล็ก แลขอบ สักหลาดสีน้ำเงิน

๒ กายใหญ่ทั้ง ๓ คู่ แลพื้นยอดกลาง สักหลาดสีแดง

ชกนายก หนังสือชกปักคิ้นเงิน แม่ลายแลขอบปักคิ้นทอง สลับเงิน พื้นแพรสีนวล

ข้อ ๓๑๙ พัดลกที่ ๑ ที่ ๒ กับที่ ๔ แลที่ ๖ ที่ ๗

๑ รูปพุดตาล

๒ กลีบนอกพระจันทร์

๓ กลีบใหญ่เทพประนมปักไหม

๔ กลีบเล็กผลทับทิม

๕ ขอบลวด

๖ หว่างขอบ เครือย้วย

๗ ใรกลาง หนังสือลก

๘ ก้ามรำปล้อง

ข้อ ๑๒๖ สีพื้นแลทองเงินที่ยกพักลก ดังกล่าวมาแล้ว ต่างกันดังนี้

ลกที่ ๑ ยกทองล้วน พื้นก้ามะหยี่สีต่าง ๆ ดังนี้

๑ พื้นกลีบนอก ก้ามะหยี่สีน้ำเงิน

๒ พื้นกลีบใหญ่ ก้ามะหยี่สีแดง

๓ พื้นกลีบเล็ก ก้ามะหยี่สีเหลือง

๔ พื้นหว่างขอบ ก้ามะหยี่สีน้ำเงิน

๕ พื้นใรกลาง ก้ามะหยี่สีแดง

ลกที่ ๒ พื้นก้ามะหยี่สีครั่งล้วน

๑ กลีบนอก ยกดิ้นเงิน

๒ กลีบใหญ่ ยกดิ้นทอง

๓ กลีบเล็ก ยกดิ้นทอง

๔ พื้นกลางขอบ ยกดิ้นเงิน

๕ ตัวหนังสือลก ยกดิ้นทอง

ลกที่ ๔ พื้นสักหลาดต่างสี

๑ กลีบนอกพื้นน้ำเงิน ยกดิ้นเงิน

๒ กลีบใหญ่พื้นแดง ยกดิ้นทอง

๓ กลีบเล็กพื้นเหลือง ยักดินเงิน

๔ พื้นกลางขอบน้ำเงิน ยักดินทอง

๕ พื้นใจกลางแดง ตัวลกยักดินเงิน

ลกที่ ๖ ยักดินเงินด้ามล้วน พื้นสักหลาดแดงล้วน

ลกที่ ๗ ยักดินทองด้ามล้วน พื้นสักหลาดน้ำเงินล้วน เว้นแต่พื้นหว่างขอบเป็นสักหลาดแดง

ข้อ ๓๒๑ พัดลกที่ ๓ รูปเหมือนพัดลกทั้งปวง ยกแต่ลายกลางกลีบ พื้นสักหลาดแดงล้วน ตามขอบกลีบบัวยักลวดด้วยดินเป็นเกลียวทุก ๆ ขอบ กลีบใจกลางมีแผ่นงาเป็นตัวอักษรลกทับบนพื้นสักหลาดแดง ด้ามงาปล้อง

ข้อ ๓๒๒ พัดลกผู้ชีขาว รูป แลลายยัก แลด้าม เหมือนพัดลกทั้งปวง เว้นแต่พื้นเป็นกำมะหยี่ขาวล้วน

ข้อ ๓๒๓ พัดชกที่ ๗ พัดลกที่ ๕ พัดซิ่วที่ ๓ ถึงพัดซิ่วที่ ๕ รูปพัดจีน

ชกที่ ๗ พื้นสานด้วยงา มีตัวอักษรชกแกะด้วยงาอยู่กลางพัด มีขอบนอกงาด้ามงาแท่ง

ลกที่ ๕ พื้นกำมะหยี่ขาวยักดินทอง

๑ ลายขอบเครือผลทับทิม

๒ ลายพื้นกิ่งบัวย

๓ กลางเป็นตัวลก

๔ ด้ามงาปล้อง

ซิ่วที่ ๑ พื้นสักหลาดแดงล้วน ยักดินทองด้ามล้วน

๑ ลายขอบเครือลูกโถ
๒ ลายพื้นกิ่งสนทองแกมไหม
๓ ตลาง(เป็น)ตัวซิ่ว
๔ ก้านงาปล้อง

ซิ่วที่ ๒ ปั้กดิ้นทองก้านล้วน พื้นสักหลาดสลับสี

๑ ขอบนอกม่วง
๒ พื้นแดง
๓ ขอบในเขียว
๔ ใจเขียว
๕ ก้านไม้ปล้อง

ซิ่วที่ ๓ ปั้กดิ้นทองก้านล้วน พื้นสักหลาด

๑ ขอบนอกม่วง
๒ พื้นขาว
๓ ขอบในม่วง
๔ ใจแดง
๕ ก้านไม้ปล้อง

ซิ่วที่ ๔ ปั้กดิ้นเงินก้านล้วน พื้นสักหลาดต่างสี

๑ ขอบนอกแดง
๒ พื้นม่วง
๓ ขอบในเขียว
๔ ใจเขียว
๕ ก้านไม้ปล้อง

ซิ่วที่ ๕ ปักดิ้นเงินก้านล้วน พื้นสักหลาด

๑ ขอบนอกแดง

๒ พื้นขาว

๓ ขอบในแดง

๔ ใจม่วง

๕ ด้ามไม้ปล้อง

ข้อ ๓๒๔ พัดซางชี่ที่ ๑ ที่ ๒ รูปพัดกระดายเว้าบนลาย ใจกลางซางชี่มีแฉกรัศมีเครือแทรกหว่างแฉก มีขอบด้ามงาปล้อง

ซางชี่ที่ ๑ พื้นตาดเหลืองปักทองล้วน

ซางชี่ที่ ๒ พื้นโหมดทอง ซางชี่แลรัศมีปักทอง เครือปักเงิน

ข้อ ๓๒๕ พัดซางชี่ ตั้งแต่ที่ ๓ ถึง ๖

๑ รูปพัดกระดาษ

๒ ใจกลางหนังสือซางชี่ ปักดิ้นทองก้าน

๓ รัศมีปักเลื่อมมีขอบ

๔ ด้ามไม้ปล้อง

ซางชี่ที่ ๓ พื้นแพรเหลือง

ซางชี่ที่ ๔ พื้นแพรแดง

ซางชี่ที่ ๕ พื้นแพรน้ำเงิน

ซางชี่ที่ ๖ พื้นแพรเขียว

ข้อ ๓๒๖ พัดกั่วที่ ๑ ถึงที่ ๔ รูปพัดจีน ปลายเว้าพื้นแพร กลางเปนยันต์ทำด้วยมุกมีแฉกรัศมี แลขอบประแจจีน ปักดิ้นก้าน ด้ามไม้ปล้อง

กั่วที่ ๑ พื้นแพรแดง ยันต์มุกกลาง ขีดขวางยาวเต็ม ๒ ขีด

กั่วที่ ๒ พื้นแพรน้ำเงิน ยันต์มุกกลาง เส้นบนขีดยาวเต็ม เส้นล่างขาดกลางเป็น ๒ ตอน

กั่วที่ ๓ พื้นแพรเขียว ยันต์มุกกลาง เส้นบนขาดกลางเป็น ๒ ตอน เส้นล่างยาวเต็ม

กั่วที่ ๔ พื้นแพรขาว ยันต์มุกกลาง ขาดกลางเป็น ๒ ตอนทั้ง ๒ เส้น

ข้อ ๑๒๗ พัดยศซึ่งมีรูปพรรณดังกล่าวมาแล้วนี้ ให้มีลำดับสูงต่ำกว่ากันเรียงไปดังนี้

ที่ ๑ พัดยกที่หนึ่ง
ที่ ๒ พัดยกนายก
ที่ ๓ พัดยกที่สอง
ที่ ๔ พัดยกที่สาม
ที่ ๕ พัดยกที่สี่
ที่ ๖ พัดยกที่ห้า
ที่ ๗ พัดยกที่หก
ที่ ๘ พัดยกที่เจ็ด
ที่ ๙ พัดยกที่แปด
ที่ ๑๐ พัดลกที่หนึ่ง
ที่ ๑๑ พัดยกที่เก้า
ที่ ๑๒ พัดลกที่สอง
ที่ ๑๓ พัดลกผู้ชี้ขาด

ที่ ๑๔ พัดซางฮ๊ที่หนึ่ง
ที่ ๑๕ พัดซางฮ๊ที่สอง
ที่ ๑๖ พัดลกที่สาม
ที่ ๑๗ พัดลกที่สี่
ที่ ๑๘ พัดลกที่ห้า
ที่ ๑๙ พัดซางฮ๊ที่สาม
ที่ ๒๐ พัดซางฮ๊ที่สี่
ที่ ๒๑ พัดซางฮ๊ที่ห้า
ที่ ๒๒ พัดลกที่หก
ที่ ๒๓ พัดลกที่เจ็ด
ที่ ๒๔ พัดซางฮ๊ที่หก
ที่ ๒๕ พัดซิ่วที่หนึ่ง
ที่ ๒๖ พัดซิ่วที่สอง
ที่ ๒๗ พัดซิ่วที่สาม
ที่ ๒๘ พัดซิ่วที่สี่
ที่ ๒๙ พัดซิ่วที่ห้า
ที่ ๓๐ พัดกั่วที่หนึ่ง
ที่ ๓๑ พัดกั่วที่สอง
ที่ ๓๒ พัดกั่วที่สาม
ที่ ๓๓ พัดกั่วที่สี่

รวมทั้งสิ้นเปน ๓๓ พัดถ้วยคัน

ข้อ ๑๒๗ พัดยศทั้ง ๓๓ เล่ม ยกพัดถั่ว ๔ เล่มเสีย คงแต่ ๒๙ เล่มนี้ ๑ มีพัดรองพื้นแพรสำหรับกันทุกเล่ม เปนรูปพัดกลม ปักตัวหนังสือกลางตามพัดชุด พัดลด พัดซางซี พัดซิ่ว แต่พื้นพัดแลตัวหนังสือมีสีผิดกันเปนพวกโดยลำดับดังนี้

พัดพื้นเหลืองตัวหนังสือแลขอบม่วง ๑ เล่ม สำหรับพัดชุดที่ ๑

พัดพื้นแดงตัวหนังสือแลขอบเขียว ๓ เล่ม สำหรับพัดชุดที่ ๒ พัดชุดที่ ๓ พัดชุดที่ ๔

พัดพื้นชมพูตัวหนังสือแลขอบน้ำเงิน ๕ เล่ม สำหรับตั้งแต่พัดชุดที่ ๕ จนพัดลดที่ ๓

พัดพื้นเขียวตัวหนังสือแลขอบแดง ๙ เล่ม สำหรับตั้งแต่พัดชุดที่ ๙ จนถึงพัดซางซีที่ ๔

พัดพื้นม่วงตัวหนังสือแลขอบเหลือง ๙ เล่ม สำหรับตั้งแต่พัดซางซีที่ ๕ จนถึงพัดซิ่วที่ ๕

พัดพื้นสีนวลตัวหนังสือแลขอบสีน้ำตาล ๑ เล่ม สำหรับพัดชุดนายก

พัดพื้นสีขาบเข้มตัวหนังสือแลขอบสีเขียวไข่กา ๑ เล่ม สำหรับพัดลดผู้ชี้ขาด

ข้อ ๑๒๘ การที่จะพระราชทานพัด กรรมการแบ่งเปน ๒ พวก คือ พวกที่รับพระราชทานพัดต่อพระหัตถ์พวก ๑ พระราชทานให้มีผู้ไปตั้งพวก ๑ ตามอันดับดังนี้

พัดชุดที่ ๑ รับต่อพระหัตถ์ แลจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลดที่ ๑ แลพัดถั่วทั้ง ๔ เล่ม

พัดชกนายก รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลกผู้ชี้ขาด

พัดชกที่ ๒ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลกที่ ๖

พัดชกที่ ๓ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลกที่ ๗

พัดชกที่ ๔ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดชี้วที่ ๓

พัดชกที่ ๕ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลกที่ ๔

พัดชกที่ ๖ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดชี้วที่ ๒

พัดชกที่ ๗ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดชี้วที่ ๔

พัดชกที่ ๘ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดลกที่ ๕

พัดชกที่ ๙ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดชี้วที่ ๓

พัดลกที่ ๒ รับต่อพระหัตถ์ และจะได้เปนผู้ตั้งผู้ถือพัดชี้วที่ ๕

พัดซางชี้ที่ ๑ รับต่อพระหัตถ์

พัดซางชี้ที่ ๒ รับต่อพระหัตถ์

พัดลกที่ ๓ รับต่อพระหัตถ์

พัดซางชี้ที่ ๓ รับต่อพระหัตถ์

พัดซางชี้ที่ ๔ รับต่อพระหัตถ์

พัดซางชี้ที่ ๕ รับต่อพระหัตถ์

พัดซางชี้ที่ ๖ รับต่อพระหัตถ์

ข้อ ๑๓๐ กำหนดที่จะพระราชทานพัดยศแก่กรรมการนั้น จะพระราชทานตามแต้มที่มีมากแลน้อยกว่ากัน เปนคราว ๆ ไป ถ้ามีการตรวจโต๊ะคราวหนึ่ง๑ กรรมการผู้ใดมีแต้มสูงแลต่ำเปลี่ยนกันไป ก็จะพระราชทานเปลี่ยนชั้นใหม่ตามแต้มคราวหลัง

ที่สุด ถ้าคราวใดผู้ที่เปนกรรมการ ซึ่งเคยได้รับพัดยศตั้งแต่ชกที่ ๑ จนชั่วที่ ๕ คนใดไม่ได้เปนกรรมการ ต้องรับพัดรองกว่าจะได้เปนกรรมการ มีแต้มได้อัตราต่อพัดยศ จึงจะได้รับพระราชทานพัดยศอีก หรือถ้ามีกรรมการกว่า ๓๑ คนขึ้นไป คนที่มีแต้มน้อยนอกจากจำนวน ๓๑ คนขึ้นไปนั้นจะไม่ได้รับพัด

ข้อ ๑๓๓ พัดรองที่กล่าวในข้อยนนี้ เปนพัดรองพื้นแพรรูปกลม ขนาดเท่าพัดรอง สำหรับพัดยศ มีสีต่างกัน เว้นแต่ไม่มีตัวหนังสือ ผู้ที่จะได้รับพระราชทานพัดรองอย่างนี้ ถ้าได้รับพัดยศชั้นสูง คือ พัดชกที่ ๑ ซึ่งมีพัดรองพื้นเหลืองในงานก่อน ครั้นงานหลังได้รับพัดยศต่ำลงมา หรือไม่ได้รับพัดยศหรือไม่ได้เปนกรรมการ ก็จะได้รับพัดรองพื้นเหลืองขอบม่วง ถ้าผู้ที่ได้เคยรับพัดรองสำหรับพัดยศเคยได้รับแต่พื้นแดง หรือพื้นชมพู พื้นเขียว พื้นม่วง เมื่อต้องลดชั้นต่ำลงมาแล้ว ก็เปนอันได้รับพระราชทานพัดรองอย่างนี้ตามสีเดิมที่เปนอย่างสูง เว้นแต่จะเลื่อนสูงขึ้นไป จึงเปนอันเปลี่ยนรับสีที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

ข้อ ๑๓๒ ก, กรรมการผู้ใดที่ได้รับพระราชทานพัดยศชั้นสูงในงานก่อนแล้ว ครั้นงานหลังได้รับพระราชทานพัดยศต่ำลงมาก็ดี หรือไม่ได้รับพัดยศ โดยมีแต้มน้อยนอกจากจำนวนพัดก็ดี ถ้าจะต้องรับพัดรองตามกำหนดในข้อ ๑๓๑ นั้น เมื่อได้ส่งพัดยศคืนแลสิ้นงานแล้ว ให้ไปรับพัดรองต่อเจ้าพนักงานเว้นไว้แต่ผู้ถือพัดชกที่ ๑ ต้องเปลี่ยนพัด จะได้พระราชทานพัดรองเลื่อนลำดับชั้นขึ้นไปตามกำหนดไว้ในข้อ ๑๓๒ นั้น จะได้

รับพัดรองต่อพระหัตถ์เสมอทุกคราวไป ผู้ที่ไม่เคยได้รับพัดยศเลย เมื่อเป็นกรรมการมีแต้มเข้าจำนวนพัดยศ ดังกล่าวมาแล้ว จึงจะได้รับพระราชทานพัดยศตามลำดับ

ข้อ ๑๓๓ ผู้ที่ได้พัดชถที่ ๓ ซึ่งได้รับพัดรองเหลืองนั้น ถ้าได้รับพัดชถที่ ๓ ในงานหลัง ๆ ซ้ำอีก ๒ คราว ๓ คราวขึ้นไป จะได้รับพระราชทานพัดรองพื้นเหลือง ปักลายเติมขึ้นเป็นเครื่องหมายคราวที่ได้รับพระราชทานพัดชถที่ ๓ นั้น เป็นลำดับดังจะกล่าวต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ พัดรองเหลืองเปล่า
ครั้งที่ ๒ เพิ่มลายปัก เป็นรูปปลาสองตัวอยู่ในวงกลมสีม่วง
ครั้งที่ ๓ เพิ่มลายคอเสื้อสีม่วงรอบปลา
ครั้งที่ ๔ เพิ่มลายราชวัตรสีม่วงรอบนอก
ครั้งที่ ๕ เพิ่มลายยันต์แปดสีม่วง ในระหว่างคอเสื้อกับราชวัตร
ครั้งที่ ๖ ปลาปักเงินตัวหนึ่ง ม่วงตัวหนึ่ง
ครั้งที่ ๗ ลายคอเสื้อเงินสลับกับสีม่วง
ครั้งที่ ๘ ลายราชวัตรเงินสลับกับสีม่วง
ครั้งที่ ๙ ยันต์แปดเงินสลับกับม่วง
ครั้งที่ ๑๐ ปลาปักเงินสองตัว
ครั้งที่ ๑๑ คอเสื้อปักเงินล้วน
ครั้งที่ ๑๒ ราชวัตรปักเงินล้วน
ครั้งที่ ๑๓ ปักเงินล้วนทั้งผืน

ครั้งที่ ๑๔ ปลาทองตัวหนึ่ง เงินตัวหนึ่ง

ครั้งที่ ๑๕ ตอเสือทองสลับเงิน

ครั้งที่ ๑๖ ราชวัตรทองสลับเงิน

ครั้งที่ ๑๗ ขันตทองสลับเงิน

ครั้งที่ ๑๘ ปลาปักทองสองตัว

ครั้งที่ ๑๙ ตอเสือทองรอบ

ครั้งที่ ๒๐ ราชวัตรทองรอบ

ครั้งที่ ๒๑ ปักทองล้วนเต็มตั้งผืน

ข้อ ๑๓๔ ข, ถ้าผู้ใดทำพัดยศชำรุดต้องปรับโดยขนาด แล้วแต่นายจะกำหนดตามความชำรุดของพัดนั้น แลผู้กระทำผิดจะต้องทำพัดนั้นให้ดีด้วย

พัดยศเปนของที่ไม่พระราชทานเปนสิทธิ ย่อมจะต้องผลัดเปลี่ยนตกแก่ผู้มีแต้มสูงตามลำดับ เพราะฉนั้นเมื่อผู้ใดได้รับพระราชทานครั้งใด ให้จาฤกชื่อไว้ในด้ามเปนเครื่องหมาย เว้นแต่พัดรองไม่ต้องจาฤก

ข้อ ๑๓๕ พัดยศทั้ง ๓๓ นี้ ให้ปักได้แต่เฉภาะในโต๊ะของตนเท่านั้น ถ้าตั้งโต๊ะให้ผู้อื่น จะปักพัดยศนี้ด้วยไม่ได้ แลเฉภาะให้ปักได้แต่ในการหลวง หรือการในพระบรมมหาราชวัง หรือการที่อื่นซึ่งเสด็จพระราชดำเนินเท่านั้น ถ้าจะไปตั้งโต๊ะการข้างนอก ที่ไม่ใช่การเสด็จพระราชดำเนิน ห้ามมิให้ปักพัดยศเหล่านี้ ให้ปักได้แต่พัดรอง แต่เครื่องรางวัลอื่น ๆ มีแปะเปนต้นนั้น จะใช้ที่ใด ๆ ก็ได้ไม่ห้าม

หมวดที่ ๕
ว่าด้วยเข็มสำหรับติดอกเสื้อกรรมการ

ข้อ ๑๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำเครื่องหมายสำหรับตำแหน่งกรรมการ เปนเข็มติดอก ให้เรียกว่าโปเซียมตัวเข็มพระราชทานตามลำดับพัดยศอย่างสูงที่เคยถือมา มีกำหนดเครื่องสังเกตหมายดังนี้

ชกที่ ๑ เข็มทองคำ กลางเปนตัวชกลงยา ขอบเปนรูปน้ำเต้าลงยา ๕ สี มีเม็ดไข่มุกคั่นเปน ๕ ตอน

ชกนายก เข็มทองคำ กลางเปนตัวชกลงยาสียานเย็น ขอบเปนรูปสมุดม้วนลงยา ๕ สี มีเม็ดพลอย ๕ สีคั่นเปน ๕ ตอน

ชกที่ ๒ กลางเปนตัวชกทองคำ ขอบเปนรูปน้ำเต้าลงยา ๕ สี มีเม็ดทองคำคั่นเปน ๕ ตอน

ชกที่ ๓ กลางเปนตัวชกทองคำ ขอบเปนรูปน้ำเต้าลงยา ๔ สี มีเม็ดทองคำคั่นเปน ๔ ตอน

ชกที่ ๔ กลางเปนตัวชกทองคำ ขอบรูปน้ำเต้าลงยา ๓ สี มีเม็ดทองคำคั่นเปน ๓ ตอน

ชกที่ ๕ กลางเปนตัวชกทองคำ ขอบรูปน้ำเต้าลงยา ๒ สี มีเม็ดทองคำคั่นเปน ๒ ตอน

ชกที่ ๖ กลางตัวชกทองคำ ขอบรูปน้ำเต้าลงยาสีเขียว

ชกที่ ๗ กลางตัวชกทองคำ ขอบรูปน้ำเต้าลงยาสีม่วง

ชกที่ ๘ กลางตัวชกแกะถ้วยงา ขอบรูปใบพอนลงยาสีม่วง

ลถที่ ๑ ทำด้วยนาก กลางเป่นตัวลถ ขอบรูปดอกบ๊วย แย่งเป่น ๕ ชั้น

ชกที่ ๑ ทำด้วยนาก กลางเป่นตัวชก ขอบรูปน้ำเต้าเกลี้ยง

ลถที่ ๒ ทำด้วยนาก กลางเป่นตัวลถ ขอบรูปดอกบ๊วย แย่งเป่น ๔ ชั้น

ซางชี้ที่ ๓ ทำด้วยนาก กลางเป่นตัวซางชี้ ขอบรูปสี่เหลี่ยม แย่งเป่น ๕ ชั้น

ซางชี้ที่ ๒ ทำด้วยนาก กลางเป่นตัวซางชี้ ขอบสี่เหลี่ยม แย่งเป่น ๔ ชั้น

ลถที่ ๓ ตัวลถกลางทำด้วยงา ขอบทำด้วยนาก เป่นรูปดอกบ๊วย แย่งเป่น ๓ ชั้น

ลถที่ ๔ ตัวลถกลางทำด้วยนาก ขอบทำด้วยเงินรูปดอกบ๊วย แย่งเป่น ๒ ชั้น

ลถผู้ชี้ขาด ตัวลถทำด้วยนาก ขอบทำด้วยเงินเป่นวงกลมเกลี้ยง

ลถที่ ๕ ตัวลถกลางทำด้วยนาก ขอบทำด้วยเงินรูปใบพอน แย่ง ๒ ชั้น

ซางชี้ที่ ๓ ตัวซางชี้ทำด้วยนาก ขอบสี่เหลี่ยมทำด้วยเงิน แย่ง ๓ ชั้น

ซางชี้ที่ ๔ ตัวซางชี้ทำด้วยนาก ขอบสี่เหลี่ยมทำด้วยเงิน แย่ง ๒ ชั้น

ซางชี้ที่ ๕ ตัวซางชี้ทำด้วยนาก ขอบสี่เหลี่ยมเงินเกลี้ยง

ลกที่ ๖ ตัวลกทำด้วยนาก ขอบรูปดอกบัว ทำด้วยเงินเกลี้ยง

ลกที่ ๗ ตัวลกแลขอบรูปดอกบัว ทำด้วยเงินเกลี้ยงทั้งอัน

ซ้างซี่ที่ ๒ ตัวซ้างซี่แลขอบสี่เหลี่ยม ทำด้วยเงินเกลี้ยงทั้งอัน

ซิ่วที่ ๑ ทำด้วยเงินล้วน กลางตัวซิ่ว ขอบเปนรูปใบพอน แบ่ง ๕ คั่น

ซิ่วที่ ๒ เหมือนซิ่วที่ ๑ แต่ขอบแบ่ง ๔ คั่น

ซิ่วที่ ๓ เหมือนซิ่วที่ ๑ แต่ขอบแบ่ง ๓ คั่น

ซิ่วที่ ๔ เหมือนซิ่วที่ ๑ แต่ขอบแบ่ง ๒ คั่น

ซิ่วที่ ๕ ตัวหนังสือซิ่ว ขอบใบพอนเงินเกลี้ยง

กั่วที่ ๑ กลางเปนยันต์ ขีดขวางยาวเต็มสองขีด ทำด้วยมุกมีขอบรูปรีอย่างเมล็ดขนุน ทำด้วยเงิน

กั่วที่ ๒ กลางเปนยันต์ทำด้วยมุก เส้นบนขีดยาวเต็ม เส้นล่างขาดกลางเปน ๒ ตอน มีรูปรีอย่างเมล็ดขนุน ทำด้วยเงิน

กั่วที่ ๓ กลางเปนยันต์ทำด้วยมุก เส้นบนขีดขาดกลางเปน ๒ ตอน เส้นล่างขีดยาวเต็ม มีขอบรูปรีอย่างเมล็ดขนุน ทำด้วยเงิน

กั่วที่ ๔ กลางเปนยันต์ทำด้วยมุก ขีดขาดกลางเปน ๒ ตอน ทั้งสองเส้น มีขอบรูปอย่างเมล็ดขนุน ทำด้วยเงิน

ถ้ายังไม่เคยรับพัดยศเลย จะได้พระราชทานแต่เม็ดตุ้มเงินเกลี้ยง เรียกว่างินลิว

ข้อ ๑๓๗ เข็มโปเจียมซกที่ ๑ ซึ่งกล่าวไว้ว่า กลางเปนตัวซกลงยา ไม่ได้บอกสีนั้น สำหรับให้เปลี่ยนสีตามคราวที่เคยถือพักซกที่ ๒ ดังนี้

ถือครั้งแรก ตัวหนังสือลงยาสีม่วง

ถือครั้งที่ ๒ ตัวหนังสือลงยาสีเขียว

ถือครั้งที่ ๓ ตัวหนังสือลงยาสีชมพู

ถือครั้งที่ ๔ ตัวหนังสือลงยาสีแดง

ถือครั้งที่ ๕ ตัวหนังสือลงยาสีเหลือง

ถือครั้งที่ ๖ ตัวหนังสือประดับพลอยสีม่วง

ถือครั้งที่ ๗ ตัวหนังสือประดับพลอยสีเขียว

ถือครั้งที่ ๘ ตัวหนังสือประดับพลอยสีชมพู

ถือครั้งที่ ๙ ตัวหนังสือประดับพลอยสีแดง

ถือครั้งที่ ๑๐ ตัวหนังสือประดับพลอยสีเหลือง

ถือครั้งที่ ๑๑ ตัวหนังสือประดับพลอยสีม่วง ขอบประดับพลอย ๕ สี

ถือครั้งที่ ๑๒ ตัวหนังสือประดับพลอยสีเขียว ขอบประดับพลอย ๕ สี

ถือครั้งที่ ๑๓ ตัวหนังสือประดับพลอยสีชมพู ขอบประดับพลอย ๕ สี

ถือครั้งที่ ๑๔ ตัวหนังสือประดับพลอยสีแดง ขอบประดับพลอย ๕ สี

ถือครั้งที่ ๑๕ ตัวหนังสือประดับพลอยเหลือง ขอบประดับพลอย ๕ สี

ถือครั้งที่ ๑๖ ตัวหนังสือประดับนิล ขอบประดับพลอย ๕ สี เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ถือครั้งที่ ๑๗ ตัวหนังสือประดับมรกฎ ขอบประดับพลอย ๕ สี เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ถือครั้งที่ ๑๘ ตัวหนังสือประดับเพทาย ขอบประดับพลอย ๕ สี เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ถือครั้งที่ ๑๙ ตัวหนังสือประดับทับทิม ขอบประดับพลอย ๕ สี เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ถือครั้งที่ ๒๐ ตัวหนังสือประดับเพ็ชร ขอบประดับพลอย ๕ สี เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ถือครั้งที่ ๒๑ ตัวหนังสือประดับเพ็ชร ขอบประดับบุศราคำ ทับทิมเพทายมรกฎนิล เม็ดคั่นประดับเพ็ชร

ข้อ ๑๓๘ เข็มที่พระราชทานนี้ ถ้าผู้ใดได้รับชนิดต่ำไป คราวหลังได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นไป จะได้พระราชทานเข็มชั้นสูงเปลี่ยนให้ ต้องคืนเข็มชั้นต่ำเดิมแก่เจ้าพนักงาน ถ้าคราวหลังได้รับตำแหน่งต่ำกว่าเข็มที่ได้พระราชทานไปแล้ว ไม่ต้องเปลี่ยนเข็ม ให้คงใช้เข็มตำแหน่งสูงที่สุด ที่ตนได้เคยถือพัดสูงมาแล้วอยู่เปนนิจ

ข้อ ๑๓๙ กับโปรดเกล้า ฯ ให้มีผ้าจีบเปนดอกไม้สำหรับติดกับเข็มนั้น ส่วนผ้านั้นให้เปลี่ยนสีทุกคราว ตามสีพัดรองตัวหนังสือ ที่ได้รับพระราชทานนั้น แต่ผู้ที่ได้ถือพัดกั่วซึ่งไม่มีพัดรองนั้น

ให้ใช้ผ้าสีเขียวอ่อน ถ้ากรรมการคนใดแต้มต่ำ จนต้องออกจากจำนวนพัดให้เรียกว่าพวกปุคชัด ให้ใช้ผ้าสีน้ำเงินอ่อน ถ้าเปนหนี้พระราชทรัพย์ให้เรียกว่าพวกจำนอ ใช้ผ้าสีน้ำตาล ถ้าคราวใดออกจากกรรมการ ให้ใช้แต่เข็มเฉย ๆ ไม่มีผ้า

ข้อ ๑๔๐ ถ้ามีงานตรวจตัดสินโต๊ะครั้งใด ให้กรรมการติดเข็มที่ได้รับพระราชทานนี้ควรมตำแหน่งทุกครั้ง แลถ้าในงานหลวงกรรมการไม่ติดเข็มที่ได้รับพระราชทานนั้นมา ต้องถือเหมือนหนึ่งว่าตัวกรรมการผู้นั้นไม่ได้มา เปนอันขาดตรวจ ไม่ได้รับแต้มที่จะได้ และจะต้องปรับอย่างผู้ที่ไม่ได้มานั้น

หมวดที่ ๖
ว่าด้วยเครื่องหมายชั้นไหมทอง

ข้อ ๑๔๑ ชั้นไหมทองเล็กของตั้งไว้บนโต๊ะ จะไม่ใคร่แลเห็นหรือสังเกตยาก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้ซึ่งได้ตั้งชั้นไหมทองไว้บนโต๊ะ มีเครื่องหมายปักไว้ที่โต๊ะขวางหลัง ในแถวน่าหรือแถวหลังก็ได้ ถ้าเปนโต๊ะโชกก็ให้ปักแถวหลัง หรือแถวที่สองถัดออกมา เครื่องหมายสำคัญนั้นดังนี้

ชั้นไหมทองเล็ก ๑ ชั้น ธงตะขาบพื้นม่วงครีบเหลืองเครื่องเงิน
๒ ชั้น ธงตะขาบพื้นม่วง ครีบเหลืองเครื่องทอง
๓ ชั้น ธงตะขาบพื้นเขียว ครีบแดงเครื่องเงิน
๔ ชั้น ธงตะขาบพื้นเขียว ครีบแดงเครื่องทอง
๕ ชั้น ธงตะขาบพื้นชมพู ครีบน้ำเงินเครื่องเงิน

๖ ชิ้น ธงตะขาบพื้นชมพู ครีบน้ำเงินเครื่องทอง

๗ ชิ้น ธงตะขาบพื้นแดง ครีบเขียวเครื่องเงิน

๘ ชิ้น ธงตะขาบพื้นแดง ครีบเขียวเครื่องทอง

๙ ชิ้น ธงตะขาบพื้นเหลือง ครีบม่วงเครื่องเงิน

๑๐ ชิ้น ธงตะขาบพื้นเหลือง ครีบม่วงเครื่องทอง

๑๑ ชิ้น ธงมังกรพื้นม่วง ครีบเหลืองเครื่องเงิน

๑๒ ชิ้น ธงมังกรพื้นม่วง ครีบเหลืองเครื่องทอง

๑๓ ชิ้น ธงมังกรพื้นเขียว ครีบแดงเครื่องเงิน

๑๔ ชิ้น ธงมังกรพื้นเขียว ครีบแดงเครื่องทอง

๑๕ ชิ้น ธงมังกรพื้นชมพู ครีบน้ำเงินเครื่องเงิน

๑๖ ชิ้น ธงมังกรพื้นชมพู ครีบน้ำเงินเครื่องทอง

๑๗ ชิ้น ธงมังกรพื้นแดง ครีบเขียวเครื่องเงิน

๑๘ ชิ้น ธงมังกรพื้นแดง ครีบเขียวเครื่องทอง

๑๙ ชิ้น ธงมังกรพื้นเหลือง ครีบม่วงเครื่องเงิน

๒๐ ชิ้น ธงมังกรพื้นเหลือง ครีบม่วงเครื่องทอง

๒๑ ชิ้น กระดิ่งม่วงระบายเหลือง เครื่องเงิน

๒๒ ชิ้น กระดิ่งม่วงระบายเหลือง เครื่องทอง

๒๓ ชิ้น กระดิ่งเขียวระบายแดง เครื่องเงิน

๒๔ ชิ้น กระดิ่งเขียวระบายแดง เครื่องทอง

๒๕ ชิ้น กระดิ่งชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องเงิน

๒๖ ชิ้น กระดิ่งชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องทอง

๒๗ ชิ้น กระดิ่งแดงระบายเขียว เครื่องเงิน

๒๘ ชั้น กระฉิ่งแดงระบายเขียว เครื่องทอง

๒๙ ชั้น กระฉิ่งเหลืองระบายม่วง เครื่องเงิน

๓๐ ชั้น กระฉิ่งเหลืองระบายม่วง เครื่องทอง

๓๑ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายม่วงระบายเหลือง เครื่องเงิน

๓๒ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายม่วงระบายเหลือง เครื่องทอง

๓๓ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายเขียวระบายแดง เครื่องเงิน

๓๔ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายเขียวระบายแดง เครื่องทอง

๓๕ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องเงิน

๓๖ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องทอง

๓๗ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายแดงระบายเขียว เครื่องเงิน

๓๘ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายแดงระบายเขียว เครื่องทอง

๓๙ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายเหลืองระบายม่วง เครื่องเงิน

๔๐ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายเหลืองระบายม่วง เครื่องทอง

๔๑ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายสองชั้นม่วงระบายเหลือง เครื่องเงิน

๔๒ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายสองชั้นม่วงระบายเหลือง เครื่องทอง

๔๓ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายสองชั้นเขียวระบายแดง เครื่องเงิน

๔๔ ชั้น กระฉิ่งปั๋กเชิงชายสองชั้นเขียวระบายแดง เครื่องทอง

๔๕ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องเงิน

๔๖ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องทอง

๔๗ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นแดงระบายเขียว เครื่องเงิน

๔๘ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นแดงระบายเขียว เครื่องทอง

๔๙ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นเหลืองระบายม่วง เครื่องเงิน

๕๐ ชิ้น กระถิ่งยักเชิงชายสองชั้นเหลืองระบายม่วง เครื่องทอง

๕๑ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวม่วงระบายเหลือง เครื่องเงิน
๕๒ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวม่วงระบายเหลือง เครื่องทอง
๕๓ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวเขียวระบายแดง เครื่องเงิน
๕๔ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวเขียวระบายแดง เครื่องทอง
๕๕ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องเงิน
๕๖ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวชมพูระบายน้ำเงิน เครื่องทอง
๕๗ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวแดงระบายเขียว เครื่องเงิน
๕๘ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวแดงระบายเขียว เครื่องทอง
๕๙ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวเหลืองระบายม่วง เครื่องเงิน
๖๐ ชิ้น กระถิ่งยักทั้งตัวเหลืองระบายม่วง เครื่องทอง

๖๑ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวม่วงล้วน เครื่องเงิน

๖๒ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวม่วงล้วน เครื่องทอง

๖๓ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวเขียวล้วน เครื่องเงิน

๖๔ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวเขียวล้วน เครื่องทอง

๖๕ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวชมพูล้วน เครื่องเงิน

๖๖ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวชมพูล้วน เครื่องทอง

๖๗ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวแดงล้วน เครื่องเงิน

๖๘ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวแดงล้วน เครื่องทอง

๖๙ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวเหลืองล้วน เครื่องเงิน

๗๐ ชิ้น กระฉิ่งยิกทั้งตัวเหลืองล้วน เครื่องทอง

ข้อ ๓๔๒ ถ้าโต๊ะใดตั้งชิ้นไหมทอง ๓ ชิ้น ซึ่งตามลำดับจะต้องยิกธงตะขาบเขียวคริบเหลืองเครื่องเงิน จะยิกธงตะขาบม่วงคริบเหลืองเครื่องเงินเครื่องทองไว้ด้วยเปนสามคันก็ได้ แต่จะยิกธงตะขาบพื้นแดงคริบเขียวเครื่องทอง ซึ่งหมายจำนวนเกินกว่าชิ้นไหมทองที่มีในโต๊ะไม่ได้ ถ้าไม่มีที่จะยิกหลายคัน จะยิกแต่ธงตะขาบสีเขียวคริบแดงเครื่องเงินคันเดียวก็ได้ รวมความให้พึงเข้าใจว่าโต๊ะที่มีชิ้นไหมทองตั้งมีจำนวนเท่าใด จะยิกธงแลกระฉิ่งเครื่องหมายที่ต่ำลงมากี่คันก็ได้ แต่อย่าให้ยิกเครื่องหมายที่สูงกว่าชิ้นไหมทองที่มีบนโต๊ะ ให้พึงเข้าใจโดยนัยนี้ ไปจนตลอดถึงผู้ที่ตั้งชิ้นไหมทอง ๗๐ ชิ้น อาจจะยิกธงแลกระฉิ่งได้ทุกอย่าง แต่การที่จะยิกนั้น ควรให้เปนระเบียบ ไม่ควรให้สับสนเลอะเทอะ

ข้อ ๑๔๓ เครื่องหมายสำหรับชิ้นไหมทองใหญ่นั้น ให้คงนับ ขอบแลกระฉิ่งรวมกันฉนับชิ้นไหมทองเล็กด้วย แต่ให้เติมทานตวัน อย่างจีนเปนเครื่องปักขวดหรือกระบอก เหมือนคั่งขอบแลกระฉิ่ง ให้มีลำดับดังนี้

ชิ้นไหมทองใหญ่ ๑ ชิ้น ทานตวันพื้นม่วง ขอบเหลืองเครื่องเงิน

๒ ชิ้น ทานตวันพื้นม่วง ขอบเหลืองเครื่องทอง

๓ ชิ้น ทานตวันพื้นเขียว ขอบแดงเครื่องเงิน

๔ ชิ้น ทานตวันพื้นเขียว ขอบแดงเครื่องทอง

๕ ชิ้น ทานตวันพื้นชมพูขอบน้ำเงิน เครื่องเงิน

๖ ชิ้น ทานตวันพื้นชมพูขอบน้ำเงิน เครื่องทอง

๗ ชิ้น ทานตวันพื้นแดงขอบเขียว เครื่องเงิน

๘ ชิ้น ทานตวันพื้นแดงขอบเขียว เครื่องทอง

๙ ชิ้น ทานตวันพื้นเหลืองขอบม่วง เครื่องเงิน

๑๐ ชิ้น ทานตวันพื้นเหลืองขอบม่วง เครื่องทอง

ข้อ ๑๔๔ ทานตวันนี้ถ้ามีชิ้นไหมทองใหญ่เพียง ๑๐ ชิ้นลงมา ปักได้แต่อันเดียวตามชั้นเท่านั้น จะปักอย่างต่ำด้วยเช่นเครื่องหมายไหมทองเล็กไม่ได้ ต่อเมื่อมีกว่า ๑๐ ชิ้นขึ้นไปให้ปักหลายอันบวกกัน เช่นมี ๑๑ ชิ้น ปักพื้นเหลืองเครื่องทองหนึ่ง พื้นม่วงเครื่องเงินหนึ่งดังนี้ เปนที่หมาย ๑๑ ชิ้น แลต่อไปก็ให้กำหนดใช้ตามวิธีนี้

ข้อ ๑๕๕ กระฉิ่งแลธงทั้งปวงเหล่านี้ ในชั้นแรกได้รับพระราชทานไหมทอง จะโปรดพระราชทานของหลวง เปนแพรเขียนทอง หรือยักดิ้นยักไหมก็ได้ เมื่อจะตั้งต่อไปให้เจ้าของโต๊ะจัดหาหรือทำขึ้นเอง จะขยายให้ใหญ่ให้เล็กเพียงเท่าใดก็ได้สุดแต่ภาชนะซึ่งจะยัก ให้ใช้ทั้งโต๊ะใหญ่โต๊ะกลาง ต้องระวังแต่รูปแลสีพื้นสีกรึยสีระบายให้ต้องตามอัตราชั้นไหมทองซึ่งมีอยู่บนโต๊ะนั้น

ข้อ ๑๕๖ เครื่องหมายทั้งปวงทุกอย่าง ๆ ละ ๕ สิ้น เปนของสำหรับบอกชั้นไหมทอง ไม่ใช่สำหรับบุคคล เพราะฉนั้นผู้ใดจะยืมชั้นไหมทองของผู้ใดมากน้อยเท่าใด ก็ยักเครื่องหมายเหล่านี้ได้ตามอัตราทั่วไป ไม่ว่าผู้ใด

ข้อ ๑๕๗ ถ้าผู้ใดมีชั้นไหมทองน้อย ยักเครื่องหมายเกินอัตราเปนละเมิด ให้ปรับลดชั้นผ้าแดงตามที่เกินชั้นละชั้น แต่ไม่ให้ปรับยิ่งกว่า ๕ แต้มขึ้นไป โดยว่าจะผิดถึง ๑๐ ชั้น ก็ให้ปรับเพียง ๕ แต้มเท่านั้น ถ้ายักต่ำไป หรือไม่ยักดังนี้ จะต้องชี้แจงเหตุตามสมควรต่อเจ้าพนักงาน ถ้าไม่ได้ชี้แจงเหตุอันใดหรือชี้แจงเหตุไม่สมควร จะต้องปรับลด ๑ แต้ม

หมวดที่ ๗
ว่าด้วยรางวัลผ้าน่าโต๊ะ

ข้อ ๑๕๘ ผ้าน่าโต๊ะที่ยักในเมืองไทยนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรางวัลตามฝีมือที่ยักดีมากแลน้อยโดยลำดับที่ควร มีกำหนดรางวัลด้วยแพรสีทุ้มดังนี้

รางวัลที่ ๑ สีเหลือง ที่ ๒ สีแดง ที่ ๓ สีชมพู ที่ ๔ สีเขียว ที่ ๕ สีม่วง ถ้าได้ที่ ๑ อยู่แล้ว จะเติมรางวัลที่ ๒ หรือที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ด้วยก็ได้ คือเพิ่มสีแพรพันกัน เมื่อจะว่าให้ง่ายก็คือ:—

๑ สีเหลืองกับแดงพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษเอกที่ ๑ "
๒ เหลืองกับชมพูพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษเอกที่ ๒ "
๓ เหลืองกับเขียวพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษเอกที่ ๓ "
๔ เหลืองกับม่วงพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษเอกที่ ๔ "
๕ เหลืองเปล่า	เป็น	" รางวัลที่ ๑ "
๖ แดงกับชมพูพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษโทที่ ๑ "
๗ แดงกับเขียวพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษโทที่ ๒ "
๘ แดงกับม่วงพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษโทที่ ๓ "
๙ แดงเปล่า	เป็น	" รางวัลที่ ๒ "
๑๐ ชมพูกับเขียวพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษตรีที่ ๑ "
๑๑ ชมพูกับม่วงพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษตรีที่ ๒ "
๑๒ ชมพูเปล่า	เป็น	" รางวัลที่ ๓ "
๑๓ เขียวกับม่วงพันกัน	เป็น	" รางวัลพิเศษจัตวา "
๑๔ เขียวเปล่า	เป็น	" รางวัลที่ ๔ "
๑๕ ม่วงเปล่า	เป็น	" รางวัลที่ ๕ "

รวมเป็นรางวัลผ้าน่าโต๊ะ มี ๑๕ ชั้นด้วยกันเท่านี้ รางวัลผ้าน่าโต๊ะซึ่งกะไว้เป็นหลายชั้นดังนี้ เพราะมีฝีมือปักผิดกันได้มากกว่าชิ้นลายคราม แต่ไม่จำเป็นจะต้องให้มีทุกชั้น แล้วแต่กรรมการจะกะให้อย่างไร

ข้อ ๓๔๙ รางวัลผ้าน่าโต๊ะนี้ บางคราวก็มีแพร หรือเหรียญพระราชทานด้วย มีชั้นแลอันดับ ตามที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดในงานนั้น ๆ

ข้อ ๓๕๐ เหรียญแลแพรสีที่พระราชทานรางวัลผ้าน่าโต๊ะนั้น ผูกได้เฉภาะผืนผ้า ถ้าผ้าน่าโต๊ะผืนนั้นชำรุดเก่าไป จะปักผลัดขึ้นใหม่ ต้องได้พระราชทานใหม่ จึ่งจะแขวนเหรียญแลผูกแพรรางวัลได้

ข้อ ๓๕๑ แต่การผูกเหรียญมากับผ้าน่าโต๊ะนั้น ไม่จำเปนต้องผูกมา เพราะเหตุว่าถ้าเหรียญมากขึ้น จะห้อยลงมารุงรังบังลายผ้าน่าโต๊ะให้เสียงามไป ให้คงผูกแพรตามสีที่ได้พระราชทานรางวัล ดังกล่าวไว้แล้วนั้นก็ได้

ข้อ ๓๕๒ ถ้าครั้งก่อนได้รางวัลชั้นต่ำ อิกครั้งหนึ่งได้รางวัลสูงขึ้นไป ให้ผูกแพรตามสีที่ได้รางวัลสองคราวผิดสีกันนั้น สองข้างต่อกัน อย่าให้ใช้พันกันเหมือนรางวัลพิเศษ ที่ได้แพรสองสีคราวเดียวกัน ถ้าได้เลื่อนชั้นในคราวหลังต่อไปอิก ก็ให้ผูกแพรเปนตอน ๆ ตามชั้นที่ได้เคยรับมาทุกชั้นไปตามลำดับ ให้ชั้นสูงอยู่ในเบื้องขวา ชั้นต่ำอยู่เบื้องซ้าย ถ้าได้รับยืนเท่าชั้นเดิม ก็ไม่ต้องแก้ไขสีแพรที่ผูกต่อไป

ข้อ ๓๕๓ รางวัลผ้าน่าโต๊ะ เปนรางวัลเฉภาะผืนผ้าดังกล่าวมาแล้ว เมื่อขายหรือให้ผ้าน่าโต๊ะนั้นไปแก่ผู้ใด จะรับเหรียญสำหรับผืนผ้านั้นไปแขวนด้วยก็ได้ สีแพรรางวัลสำหรับผ้าน่าโต๊ะผืนนั้น ก็เปนอันผูกได้ตามที่ได้รับพระราชทานรางวัลไป

ข้อ ๓๕๔ ผ้านำโต๊ะที่ยังไม่ได้รับพระราชทานรางวัลเลย ห้ามมิให้ผูกแพรอันใดให้ปะปนแปลกปลอมเครื่องหมายพระราชทานรางวัลเปนอันขาด

หมวดที่ ๘
ว่าด้วยรางวัลโต๊ะ

ข้อ ๓๕๕ บรรดาโต๊ะทั้งปวงที่ตั้งในงานหลวง ย่อมจะได้รับพระราชทานรางวัลเปนแปะหรือเหรียญบ้าง เปนของอย่างอื่นบ้าง มีอัตราชั้นแลจำนวนมากน้อย ตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดในงานนั้น ๆ

ข้อ ๓๕๖ โต๊ะที่จะได้รับพระราชทานรางวัลนั้น นับตามชิ้นเชี่ยงช้อ ชิ้นที่ผูกผ้าแดงแลผ้าชมพูที่ได้มากแลน้อยเปนอันดับ วิธีนับเปน ๒ อย่าง คือ อย่างน้อยหรืออย่างไมล์ อย่าง ๑ อย่างมากหรืออย่างกิโลเมตร อย่าง ๑ มีอัตราต่างกัน ดังจะกล่าวในข้อต่อไป

ข้อ ๓๕๗ อัตรานับอย่างน้อยหรืออย่างไมล์ นั้นดังนี้

เชี่ยงช้อทอง นับ ๖ แต้ม

เชี่ยงช้อเงิน นับ ๕ แต้ม

เชี่ยงช้อเหลือง นับ ๔ แต้ม

เชี่ยงช้อแดง นับ ๓ แต้ม

เชี่ยงช้อชมพู นับ ๒ แต้ม

เชี่ยงช้อเขียว นับ ๑ แต้มครึ่ง

เชี่ยงชื่อม่วง นับ ๑ แต้ม

ชั้นเต็กช่วนหรือชั้นผ้าแดง นับ ๑ แต้ม

ชั้นผ้าชมพู นับกึ่งแต้ม

ข้อ ๑๕๗ อัตรานับอย่างมาก หรืออย่างกีโลเมตร นั้นดังนี้

เชี่ยงชื่อทอง นับ ๑๐ แต้ม

เชี่ยงชื่อเงิน นับ ๙ แต้ม

เชี่ยงชื่อเหลือง นับ ๗ แต้ม

ไหมทองใหญ่ นับ ๗ แต้ม

เชี่ยงชื่อแดง นับ ๖ แต้ม

เชี่ยงชื่อชมพู นับ ๕ แต้ม

เชี่ยงชื่อเขียว นับ ๔ แต้ม

เชี่ยงชื่อม่วง นับ ๓ แต้ม

ไหมทองเล็ก นับ ๒ แต้ม

ชั้นเต็กช่วนหรือชั้นผ้าแดง นับ ๑ แต้ม

ชั้นผ้าชมพู นับกึ่งแต้ม

ข้อ ๑๕๘ ชั้นเชี่ยงชื่อ ซึ่งให้นับเปนหลายแต้มนั้น ถ้าโต๊ะใดตั้งลายเฉภาะ เช่นลายหนังสือเล็กเปนต้น ซึ่งไม่รวมลายอื่น ๆ หลายลายเช่นนี้อย่างหนึ่ง หรือลายที่รวมได้หลายลาย แต่ได้ตั้งแยกลายต่างหาก เช่นตั้งแยกลายภาพออกเปนลายจับโป๊ยเล่าชั่น ลายซิกลกซิ่ว หรือแยกลายช่อออกเปนช่อบี้ดโป๊ยอ๋ยกโก๊ แล้วตั้งนี้อย่างหนึ่งเช่นนี้ กำหนดให้นับเชี่ยงชื่อแดงได้เท่าจำนวนตรวจที่ได้ตรวจพระราชทานเชี่ยงชื่อแดงมา คือเช่นในปีจุบันนี้ได้

ตรวจพระราชทานเชี่ยงซ้อแดงไปแล้ว ๒ คราว ให้นับชิ้นเชี่ยงซ้อแดงเปนชิ้นละหลายแต้ม ตามอัตราได้เพียง ๒ ชิ้นเปนอย่างมากที่สุด ถ้าโต๊ะใดตั้งชิ้นเชี่ยงซ้อแดงมากกว่า ๒ ชิ้นขึ้นไป ต้องนับว่าผสมลายอื่น ชิ้นเชี่ยงซ้อแดงที่มากเกินกำหนด ๒ ชิ้นไปนั้น ต้องนับเท่าชิ้นผ้าแดง เปนได้แต้มแต่ชิ้นละแต้มเท่านั้น เว้นแต่ถ้าเปนชิ้นไหมทองใหญ่ ไหมทองเล็ก จึงให้นับแต้มตามอัตราที่เปนชิ้นไหมทองนั้น

ข้อ ๓๒๐ โต๊ะใดตั้งลายเฉภาะ แต่เปนลายที่เคยแยกหลายอย่างได้ หากตั้งรวมหลายอย่างอยู่ เช่นลายโป๊ยเซียนเฉย ๆ ไม่แยกว่าลายโป๊ยเซียนอะไร เพราะลายโป๊ยเซียนได้มีแบบแยกหลายอย่าง มีโป๊ยเซียนถือวัตถุ เปนต้นแล้วดังนี้ คงคิดนับเชี่ยงซ้อได้เพียง ๔ ชิ้นเปนอย่างมาก ถ้ามีเชี่ยงซ้อแดงกว่า ๔ ชิ้นขึ้นไป ต้องนับเท่าชิ้นผ้าแดง หรือถ้าเปนชิ้นไหมทองก็คิดอย่างไหมทอง

ข้อ ๓๒๑ ถ้าโต๊ะใดตั้งลายที่รวมกันได้หลาย ๆ จำพวก เช่นลายภาพลายช่อ ไม่ได้แยกว่าภาพอย่างใด ช่ออย่างใด เหล่านี้เปนต้น ให้นับชิ้นเชี่ยงซ้อแดงเปนหลายแต้มได้เพียง ๓ ชิ้นเปนอย่างยิ่ง ถึงจะมีชิ้นเชี่ยงซ้อแดงยิ่งกว่า ๓ ชิ้นขึ้นไป ให้นับแต่ชิ้นละแต้มเสมอกับชิ้นผ้าแดงปรกติ หรือตามอัตราชิ้นไหมทองดังกล่าวแล้วเท่านั้นทุกชิ้นที่กว่า ๓ ชิ้นไปนั้น

ข้อ ๓๒๒ ถ้าโต๊ะที่ตั้งลายผสม เช่นโต๊ะภาพหลายอย่างปนกันในโต๊ะเดียว แต่มีเชี่ยงซ้อเปนลายโป๊ยเซียนเปน ๖ ชิ้นเปน คิดเชี่ยงซ้อได้ทั้ง ๖ ชิ้น ถ้ามีเชี่ยงซ้อโป๊ยเซียนเมฆแต่ ๒ ชิ้น

เปนโยี่ยเซี่ยนเสีย ๒ ชิ้น เปนถ้วยใช้เสีย ๒ ชิ้น เช่นนี้ ให้คิดได้แต่ ๓ ชิ้น ถ้าหากว่าเปนลายที่ตั้งเฉภาะอย่างกว้าง. คือ ตั้งแต่เฉภาะโยี่ยเซี่ยน แต่มิใช่ลายเดียวกันทั้งโต๊ะ ให้คิดเซี่ยงซ้อชิ้นได้อีกชิ้น ๑ เปน ๔ ชิ้น

ข้อ ๓๒๓ ชิ้นเซี่ยงซ้อทอง เซี่ยงซ้อเงิน เซี่ยงซ้อเหลือง เซี่ยงซ้อชมพู เซี่ยงซ้อเขียว เซี่ยงซ้อม่วง พึงจะมีคราวเดียวคงมีได้แต่ลายละชิ้นเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับอัตราขึ้นลดในที่นี้

ข้อ ๓๒๔ โต๊ะจับฉ่าย ย่อมหาชิ้นที่ลายแปลก ๆ เปนชิ้นเซี่ยงซ้อได้ง่าย ไม่ควรจะได้รับประโยชน์ของเซี่ยงซ้อเลย ถึงจะมีชิ้นเซี่ยงซ้อในโต๊ะนั้นกี่ชิ้น ก็ให้นับอย่างชิ้นไหมทอง แลชิ้นผ้าแดงปรกติทุกชิ้น

ข้อ ๓๒๕ แต้มที่กำหนดนับทั้งปวงนี้ เมื่อบวกแต้มในโต๊ะนั้นเข้าได้เท่าไร เปนแต้มที่ได้ในโต๊ะนั้น ถ้ามีแต้มรางวัลเช่นแต้มพระราชทาน หรือแต้มเปนความชนะก็บวกเข้าด้วย ถ้ามีแต้มปรับก็ให้หักออกเปนแต้มที่สำหรับเทียบรางวัล โต๊ะใดมากก็ได้รางวัลสูงเปนลำดับกันไป

ข้อ ๓๒๖ ในเวลาที่ตรวจนับชิ้นผ้าแดง แลคิดแต้มของโต๊ะนั้นแล้ว โต๊ะที่มีแต้มเท่ากัน มีมากเกินอัตราชั้นรางวัลที่มีกำหนดอยู่ ต้องให้กรรมการตัดสินว่า โต๊ะใดดีเปนที่ ๑ ที่ ๒ เรียงไปตามลำดับ

ข้อ ๓๒๗ การที่จะตัดสินโต๊ะที่มีแต้มเท่ากัน ให้ถึงเปนลำดับที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ นั้น อาไศรยตรวจชิ้นเซี่ยงซ้อ ชิ้นไหมทองมาก

แลน้อย แลชิ้นที่ชำรุดมากน้อยกว่ากันเปนประมาณ ถ้ามีชิ้นเสี่ยงซื้อชิ้นไหมทองเท่ากัน หรือไม่มีชิ้นชำรุดเหมือนกัน หรือมีชิ้นชำรุดเท่ากัน ก็ต้องเทียบโดยเหตุอื่น คือ เปนของหายากหาง่าย กว่ากัน หรืองามมาก งามน้อยกว่ากัน สุดแต่กรรมการจะยกเหตุขึ้นกล่าวให้คนทั้งปวงเห็นจริงได้ว่า โต๊ะนั้นดีกว่าโต๊ะนี้จริงตามลำดับ

ข้อ ๑๖๗ เมื่อเทียบแต้มในโต๊ะเปนลำดับแล้ว โปรดเกล้า ฯ พระราชทานรางวัลสูงแลต่ำโดยลำดับ ตามชั้นรางวัลอันโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดไว้ในงานนั้น ๆ เรียกว่ารางวัลชิ้นผ้าแดง

ข้อ ๑๖๙ รางวัลอีกอย่างหนึ่ง สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่ตั้งโต๊ะงาม มีอัตราชั้นตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนด วิธีที่จะตัดสินว่าโต๊ะใดงามนั้น พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยบ้าง โปรดเกล้า ฯ ให้กรรมการโหวตบ้าง ของรางวัลมีลักษณคล้ายกันกับรางวัลชิ้นผ้าแดง

ข้อ ๑๗๐ วิธีที่จะใช้แปะหรือเหรียญรางวัลนั้น ให้ใช้ให้ถูกต้อง คือ เหรียญราชศิริ ซึ่งพระราชทานติดไปกับยู่ขึ้นนั้น จะใช้ผูกขวดหรือกระบอกหนึ่งต่างหาก ตั้งบนโต๊ะขวางหลัง หรือจะผูกในกระบอกเครื่องเซียนก็ได้ ถ้าตั้งโต๊ะไม่มีขวางหลัง ห้ามมิให้ตั้งแถวเดียวกับเหรียญรางวัลโต๊ะงาม ถ้าเปนแปะหรือเหรียญรางวัลชิ้นผ้าแดง ให้ผูกขวดหรือกระบอกโต๊ะใน คือ โต๊ะขวางหลัง ถ้าตั้งอย่างไม่ใช่โต๊ะขวางหลัง ก็ให้ผูกขวดหรือกระบอกแถวใน หรือตัดออกมา สุดแต่อย่าให้พ้นกระถางธูปในออกมา

รางวัลโต๊ะงามให้ปักขวา หรือกระบอกโต๊ะน่า ถ้าตั้งอย่างไม่ใช่ขวางหลัง อย่าให้ปักแถวเดียวกับเหรียญราชศิริ หรือเหรียญรางวัลชิ้นผ้าแดง รางวัลผ้าน่าโต๊ะ จะแขวนที่ผ้าน่าโต๊ะก็ได้ เหรียญรางวัลเหล่านี้ถึงผู้ใดจะไปตั้งโต๊ะแห่งใด แขวนเมื่อใดก็แขวนได้ ไม่กำหนดห้ามอย่างตาลิปัตร หรือสมปักซึ่งใช้ได้แต่เฉภาะในวัง

ข้อ ๓๗๐ บรรดาเหรียญรางวัลที่พระราชทานไปแล้ว และพระราชทานต่อไปภายน่า นับว่าเปนรางวัลแก่ผู้ที่ตั้งโต๊ะตามชิ้นที่มีมาตั้ง ถ้าผู้ที่ได้รับพระราชทานรางวัลนั้น ได้เหรียญไปกี่เหรียญก็ดี จะตั้งโต๊ะคราวหลังไม่ว่าสายเดิมหรือสายใหม่ แขวนเหรียญรางวัลได้ทั้งสิ้น

ข้อ ๓๗๒ แปะหรือเหรียญรางวัลโต๊ะงามนั้น ให้เข้าใจว่าผู้ใดได้รับพระราชทานเมื่อตั้งโต๊ะคราวใดสายใดก็ดี ไม่ว่าโต๊ะใหญ่โต๊ะโขค หรือโต๊ะกลาง จะนำมาปักโต๊ะอื่น ๆ ซึ่งตนตั้งได้ทุกคราว จัดว่าเปนรางวัลส่วนบุคคลผู้ตั้ง หาใช่รางวัลชิ้นของโต๊ะใดโต๊ะหนึ่งว่างามเองโดยปรกติไม่ เพราะฉนั้นเปนอันใช้ได้ เหมือนลักษณเหรียญรางวัลชิ้นผ้าแดงที่ว่ามาแล้วทุกประการ

ข้อ ๓๗๓ ถ้าคราวแรกตั้ง ๒ โต๊ะ ๓ โต๊ะ ได้รางวัลชั้นต่าง ๆ กัน คราวหลังจะตั้งแต่โต๊ะเดียว จะรวมเหรียญรางวัลที่ได้รับพระราชทานไปนั้น มาปักในโต๊ะเดียวก็ได้ หรือคราวแรกตั้งโต๊ะเดียวสองโต๊ะ คราวหลังตั้งสองโต๊ะสามโต๊ะ จะแยกเหรียญรางวัลไปปักไว้ โต๊ะนั้นบ้างโต๊ะนี้บ้างก็ได้

ข้อ ๑๗๔ ถ้าได้รับเหรียญรางวัลชั้นเดียวคราวเดียวกันหลาย ๆ เหรียญ เพราะคราวแรกตั้งโต๊ะมาก หรือได้รางวัลเพิ่มเติม จะใช้ปักโต๊ะที่ตั้งต่อไปแต่โต๊ะเดียว ต้องปักแต่ชั้นละเหรียญ อย่าให้ปักซ้ำกันเหมือนอย่างเหรียญทองแดงสองเหรียญ ซึ่งเปนเหรียญอย่างเดียวกันคราวเดียวกัน จะปักพร้อมกันไม่ได้ ยกเสียแต่ที่เปนส่วนรางวัลโต๊ะงาม รางวัลผ้าน่าโต๊ะซึ่งปักแลแขวนอยู่ต่างที่กัน ย่อมจะปักพร้อมกันได้

ข้อ ๑๗๕ เหรียญรางวัลอย่างเดียวกัน ชั้นเดียวกัน เหมือนดังแปะถาไหล่ที่ได้ในการเฉลิมพระชนมพรรษา แลที่ได้ในการฉลองพระชนมพรรษา มีแพรผูกสีต่างกันดังนี้ จะปักด้วยกันในที่เดียวกันก็ได้ ไม่ต้องห้าม

ข้อ ๑๗๖ เหรียญรางวัลชิ้น แลรางวัลโต๊ะงามนั้น ถ้าโต๊ะใดที่ได้รับพระราชทานรางวัลเหรียญไปหลายคราว ต่อไปจะตั้งอีก จะแบ่งปักแต่น้อย ไม่ปักทั้งหมดก็ควร

ข้อ ๑๗๗ เครื่องโต๊ะที่มีเจ้าของชัดเจน ผู้หนึ่งลงชื่อผู้อื่นเปนผู้ตั้ง จะปักเหรียญที่เจ้าของเดิมรับด้วยไม่ควร ถ้าผู้ที่ยังไม่เคยได้รับเหรียญอย่างใด จะตั้งโต๊ะหรือวานผู้อื่นให้ตั้ง จะปักเหรียญที่เจ้าของผู้มีชื่อว่าเปนผู้ตั้งโต๊ะนั้นไม่ได้รับมาด้วย เปนอันปักผิด ต้องปรับตกแต้มรางวัล

ข้อ ๑๗๘ โต๊ะที่ตั้งแทนกันเช่นที่กล่าวในข้อเหนือขึ้นไปนี้ เมื่อได้รับรางวัล รางวัลนั้นเปนของผู้มีชื่อตั้ง แต่ถ้าผู้ที่ได้รับรางวัลนั้นจะยอมมอบเหรียญ แลหนังสือสำคัญให้แก่เจ้าของโต๊ะเดิม

ต้องมีหนังสือบอกมายังเจ้าพนักงานกราบบังคมทูลพระกรุณา เมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จะใช้เหรียญนั้นปักในโต๊ะของเจ้าของเดิมต่อไปอีกก็ได้

ข้อ ๓๗๙ ถ้ารู้ปรากฎอยู่ว่าตั้งในชื่อบุตรหรือภรรยา ซึ่งนับว่าทุนเดียวกัน เสมอกับเจ้าของโต๊ะตั้งเองดังนี้ เหรียญรางวัลที่ได้ไป ต่อไปเจ้าของโต๊ะจะเอามาใช้ก็ได้ ไม่ต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะโย้เจ้าของอีก แต่เหรียญส่วนเจ้าของโต๊ะได้ไปนั้น จะไปปักโต๊ะบุตรหรือภรรยาไม่ควร คงต้องถูกปรับลดชั้น

ข้อ ๓๘๐ ถ้าจะยกเครื่องโต๊ะให้กันไปทั้งโต๊ะ หรือจะขายเครื่องโต๊ะนั้นไป ผู้ที่รับแลที่ซื้อจะปักเหรียญที่ผู้อื่นได้ในโต๊ะของตนไม่ได้ ต้องให้เหรียญนั้นคงอยู่กับเจ้าของเดิม ถ้าเจ้าของเดิมจะมีโต๊ะอื่นขึ้นตั้งใหม่ จะปักเหรียญเติมในโต๊ะใหม่ก็ปักได้

ข้อ ๓๘๑ ถ้าโต๊ะได้เจ้าของตายยกให้แก่ภรรยาหรือบุตรแลญาติพี่น้องหรือผู้อื่น ซึ่งได้รับโต๊ะนั้นเปนฉันรับมรฎกเช่นนี้ จะยกเหรียญสำหรับโต๊ะให้แก่กันก็ได้ แต่ก่อนที่จะปักเหรียญนั้นต้องให้มาแจ้งแก่นายกนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา เมื่อพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว ก็ปักได้ เว้นไว้แต่โต๊ะที่ซื้อขายกัน หรือที่ไม่ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต จะปักเหรียญไม่ได้

ข้อ ๓๘๒ เหรียญรางวัลที่ได้รับพระราชทานไปแล้ว แลต่อไปจะปักในโต๊ะของตน ห้ามไม่ให้ผูกกับกิ่งไผ่ ซึ่งจะดูปนกัน

ไปกับรางวัลที่จะพระราชทานใหม่นั้น ให้หาสิ่งใดสิ่งหนึ่งผูกยึดมา ถ้าผู้ใดทำผิดข้อนี้ก็ต้องลดแต้มโต๊ะของผู้นั้นหนึ่งแต้ม ๑

ข้อ ๑๘๓ ในงานบางคราวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญรางวัลแก่กรรมการที่ตรวจตัดสินเครื่องโต๊ะ ๑ พร้อมทั้งนายกแลผู้ชี้ขาดด้วย รางวัลเหรียญที่กล่าวนี้ตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดในงานนั้น

ข้อ ๑๘๔ เหรียญรางวัลกรรมการที่กล่าวในข้อบนนี้ ให้ผู้ที่ได้รับพระราชทานตั้งในโต๊ะของตน แต่ต้องวางในจานหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ห้ามมิให้แขวนเหมือนรางวัลซีนผ้าแดง แลรางวัลโต๊ะงามซึ่งใช้แขวนนั้น

ข้อ ๑๘๕ เครื่องรางวัลอื่น ๆ ที่มิใช่แปะหรือเหรียญให้ใช้อนุโลมตามอย่างเหรียญที่กล่าวมาแล้วนี้

ข้อ ๑๘๖ ในการที่พระราชทานรางวัลแปะหรือเหรียญรางวัลซีนเครื่องโต๊ะก็ดี รางวัลตรีโต๊ะงามก็ดี รางวัลผ้าน่าโต๊ะก็ดี รางวัลกรรมการก็ดี ๑ จะให้มีหนังสือเจ้าพนักงานกระทรวงวังซึ่งเปนผู้กำกับตรวจตัดสินเครื่องโต๊ะ แลมีพระราชลัญจกรอักษรไทยย่ออย่างหนังสือจีน ซึ่งพนักงานกรมราชเลขานุการจะได้เปนผู้ประทับ กำกับแปะหรือเหรียญที่ได้นั้นเปนสำคัญด้วยฉบับหนึ่ง จึ่งจะนับว่าเปนรางวัลที่พระราชทานแท้

หมวดที่ ๙
ว่าด้วยประกาศเก่า

ข้อ ๑๘๗ พระราชบัญญัติลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ หมวดที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ นั้นให้ยกเลิกเสีย ให้ใช้ความในพระราชบัญญัติ ๙ หมวดที่กล่าวมาแล้วนี้แทนสืบไป

ข้อ ๑๘๘ ลักษณะออกชื่นแลตรวจเชี่ยงชื่อซึ่งมีในหมวดที่ ๖ แห่งพระราชบัญญัติลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ นั้น ข้อความอันใดที่ไม่ขัดขวางโต้แย้งกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้คงใช้ตามเดิม

ข้อ ๑๘๙ ประกาศลงวันที่ ๕ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ ว่าด้วยตรวจเชี่ยงชื่อพิเศษ เชี่ยงชื่อไหมทอง แลเต๊กซ้วน ข้อความที่ไม่ขัดขวางกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้คงไปตามเดิม

ข้อ ๑๙๐ ประกาศอื่น ๆ ภายหลังแต่พระราชบัญญัติลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ มา ที่ข้อความไม่ขัดขวางกับพระราชบัญญัตินี้ หรือที่ไม่ได้กล่าวถึงในพระราชบัญญัติฉบับนี้ แลที่ไม่ได้มีประกาศแก้ในภายหลัง ก็ให้คงอยู่ตามเดิมทุกประการ

ประกาศมาณวันที่ ๒๗ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๙

วันกำหนดส่ง

21 [illegible]

-3 มี.ค. 2521

738.2

เลขที่หนังสือ 738.2
ค.
ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ
ผู้แต่ง
เรื่อง [illegible]

738.2
ค.